صحيفه

حسين سعاد بك ٣٧٥
حسين سيرت بك ٣٧٥
جلال ساهر بك ٣٧٦

صحیفه

سعادالله پاشا ۳۲۲
کمال بك ۳۲۵
عبدالحق حامد بك ۳۳۱
اکرم بك ۳۴۱

فترت ادبیه

معلم ناجی ۳۴۶
نابی زاده ناظم، صفا ۳۵۵

ادبیات جدیده

خالد ضیا بك ۳۵۹
توفیق فکرت ۳۶۱
جناب شهاب الدین بك ۳۶۵
محمد رؤف بك ۳۶۷
فائق عالی بك ۳۶۹
حسین جاهد بك ۳۷۲
سلیمان نسیب بك ۳۷۳
ابراهیم جهدی بك ۳۷۴

صحیفه

حمشت ۲۱٤
فطنت ۲۱۸
شیخ غالب، حسن وعشق ۲۲۰
کانی ۲۳۱
اسرار دده ۲۳۹
قوجه سکبان باشی ۲٤۱
سنبلزاده وهبی ۲٤۷
سروری ۲۵۲
اندرونی واصف ۲۵۹
مترجم عاصم ۲٦٤
عمرمی بر نظر ۲٦۸

ایکنجی دور

تجددات ونثر ۲۷۵
عاکف پاشا ۲۷۹
رشید پاشا ۲۸۹
فوأد پاشا، پرتوپاشا ۲۹۷
شناسی ۳۰۵
ضیا پاشا ۳۱۳

صحیفه

سلطان بایزید ثانی ٦٥
جم ، سعدی ٦٦
سلطان‌سلیم ، حلیمی چلبی ، کواهی ، بزمی . . . ٦٩
سلطان‌سلیمان قانونی ٧٣
فضولی ٧٥
اصول تحکیه ، لیلی ومجنون ٨٧
باقی ١١٠
لطیفی ١١٩
روحیٔ بغدادی ١٢٤
خاقانی ١٣٤
نفعی ١٣٨
صبریٔ شاکر ١٥٣
قوجی بك ١٥٨
شیخ‌الاسلام یحیی‌افندی ، جوری ، نائلیٔ قدیم . . ١٦٤
نابی ١٧٢
ثابت ١٨٠
نعیما ١٨٣
ندیم ١٨٥
سیدوهبی ، احمدنیلی ١٩٧
راغب پاشا ٢٠٣

فهرست

صحیفه

صنعتك تشكلی ۳
عثمانلی لسانی ۷
ادوار ادبیه ۱٤
تصوف ۱۸

برنجی دور

شعر وشاعرء اقسامی ۲٤
عاشق پاشا ۳۰
نیازی ۳۲
سلیمان چلبی ۳۲
سلطان مراد ثانی ۳٦
شیخی چلبی ۳۷
احمد پاشا ٤۱
فاتح سلطان محمد ٤٤
سنان پاشا ٤٥
نجاتی ٥۲
مهری ٥۸
ذاتی ٥۹

برده اثرده‌کی فکرلر هپ عمومی فکرلردر. حالبوکه هر شخصك هر اثری آیریجه تحلیل ایدلمش اولسه‌یدی دها زیاده حقیقته یاقلاشمق ممکن اولوردی. فقط کتابك حجمی بوکا مساعده ایتمه‌دی. محرر بونك‌ده تلافی ایدیله‌جکندن امیندر. برده شونی سویلر، که کتابده‌کی «صبریٔ شاکر» اسمی کمال بکك، نتیجه اوله‌رق عمومك یاکلش تلقیسنه بناءً یاکلشدر. محررین عثمانیه‌دن فائق رشاد بکك اخطار خیر خواهانه‌سنه بناءً شمدی محرر تصحیح وفائق رشاد بکه تقدیم تشکرات ایدییور. بوذاتك اسمی «سید شریف صبری»در.

۱٤ ایلول سنه ۱۳۲٦ ش: س

تحلیلات روحیه‌یی ترسیم و تصویر طبیعته ترجیح ایتمشدر . ساهرك نثری غایت متین ، وکوزلدر . اینجه برمفکره« بحران » محررینك اك بویوك قوت تحریریه‌سیدر . « ۱۲۹۹ » تاریخنده تولد ایتمشدر .

برقاچ سوز

تاریخ ادبیات عثمانیه محرری ، کتابیله مغرور ومفتخردر. اوهرکسدن ایی بیلیورکه اثری ناتمام ، نقصاندر . ینه هرکسدن ایی بیلیورکه بویله مهم برکتابی تحریره باشلامق بویوك بر کستاخلقدر . مع مافیه بوکستاخلق اثردن دها قیمتلی، دهامهم برمزیتی حائزدر . چونکه برنجی دفعه اوله‌رق . بر شجاعت مدنیه ایله، وطنك تاریخ ادبیاتنك هیچ اولمازسه بر قاباطاسلاق شکلنی چیزمه‌یه موفق اولمشدر . واقعا اثرده« سامی » «بلیغ» کبی برقاچ سیمای ادبی اونودولمش ، برچوقلریده کتابك حجمنك عدم‌مساعده‌سنه مبنی. اختیاری اوله‌رق، براقلمشدر. خصوصیله ادبیات جدیده‌نك پك آز تدقیقی، پك آزمحل طوتمسی بویوك برنقصاندر . بونکله برابر ینه اونك برتسلیسی واردر . بوده دها جدی بر سعی ایله تاریخك مفصلنی یاپمه‌یه چالشمقدر .

بو خلاصه ایچنده کوسترلمه‌سی لازمه‌دن اولان ایکی سیمای ادبی دها واردر ، که بونلردن برنجیسی حسین سیرت بکدر . حسین سیرت بك ایی برلسانه مالك ، ایکجه حسلرله ، ایکجه خیاللرك ، طبیعتك بر شاعریدر . اونی دائما طبیعت اشغال ایتمشدر . اك حسی سرلوحه‌لرله باشلادیغی شعرلری بیله طبیعتك محاسنی قید ایتمکسزین یازامز . اونجه طبیعت منبع الهامدر . او افقلرك ، دکزلرك ، سمالرك محاسن روحی ، روح محاسنی اوقومش ، و صوکره بزه نقل ایتمشدر . حتی اوزون یر مدت سورن بر عمر مرارت آلود منفا ، خارجده کچن بر عمر مشتاق وطن بیله بو حس و تمایلنه مانع اولهما مشدر . اشیای خارجیه وطبیعت اونك اشعارنده بویوك بر موقع طوتار .

ایکنجی سیماده جلال ساهر بکدر . بویك کنج یاشنده کندینی تقدیر ایتدیره‌بیله‌جك برمزیت مخصوصه، برشخصیت ادبیه کوسترەبیلمشدر . جلال ساهر بك شعرلرنده مهم بر استحاله‌یه اوغرامشدر . ابتدالری « بیاض کولکه‌لر »شاعری خیاللرینك، طبیعتك مغلوبیدی. بیاض کولکه‌لری قاریشدیریلیرسه ساهرك بوحالت روحیه‌سی کوریلیر . اك صمیمی ، اك حسی سرلوحه‌لر آلتنده کوزل، طوغری ، درین طبیعت تصویرلری اونی پك زیاده اشغال ایتمشدر . ایکنجی دورهٔ صنعته کلنجه ساهر بونده دها زیاده روحی ، دها زیاده بشری اولمشدر .

ابراهیم جهدی یاخود اصل اسمیله سلیمان نظیف بکه کلنجه بو شاعر اولمقدن زیاده بویوك بر ناثردر . لسان نثره تمامیله حاکمدر . شعرلری ، برادری فائق عالینك ، شعرلری قدر کوزل دکلدر .

اصالت اسلوب ، علویت خیال ، رقت حس اعتباریله صنعتکاردر . نظیف بك لسانه تمامیله حاکم اولان ، اونی فکر وحسنه مطیع ومنقاد قیلان محررلردندر .

حسین سعاد بکه کلنجه ، بودور ادبینك ارکانندن اولان ، حسین سعاد بکه باقدیغمز زمان اونده بر طاقم استحالات فکریه وحسیه یه تصادف ایدییورز . حسین سعاد بك بزه ابتدا حسی بر شاعر اوله رق کندینی تقدیم ایتمشدر . ماضی یه عطف نکاه ایدلدیکی زمان حسین سعاد بکده بو مزیتی کورورز فقط صوکرا- لری اونده مزاحه میال بر روح کوردك مثلا « لانهٔ ملالنده » بولنان «قیمتلی مکتوبلر» سرلوحه سی آلتنده کی شعر بواستعدادینه دلالت ایدن شعرلردن بریدر . دها صوکرا « حسین سعاد » بردن بره بر پیه س محرری اوله رق کورونمدی . واقعا « قونداق طاقمی » ایله « کیرلی چماشیرلر » ك اساسلری فرانسزجه ده در . مع مافیه سعاد بونلری ترکجه یه تطبیق وتوفیق ایده بیلمك ایچون بویوك بر مهارت قلمیه ، بویوك براستعداد کوسترمشدر . باخصوص « قلم » ده نام مستعارله یازدیغی هذل آمیز ، لطیف ، اینجه یازیلر هزله قارشو اولان استعدادینی تمامیله بزه کوسترمشدر .

شدتلى بولنمق ايسته‌ديكى زمانده بيله طاتليدر ، يىنه نصيحت ايدييور كبى ياواش ياواش سويلر .

مثلا « حقيقة طوغرى » سرلوحه‌سيله يازديغى صوك شعرينى اوقويه‌لم :

هركون يكى بردرد ايله مقهور سفالت
هركون يكى بر موت ايله بر پارچه ئولوركن
آفاه اميدنده ملون ومزين .
بر رؤيت آتى ايله تيترر بشريت

ماضى ، ابدى صحنهٔ پرخون مظالم
حال ايشته بر آز سوسلو فقط طبقى اوصحنه
آتى بيله‌لم كه اوده ماضى كبى مظلم
آتى بيله‌لم كه اوده ماضى كبى كهنه

آرتق يتيش اى دست كرم ، دست رهاور ،
آكلات بزه اى نور حقيقت ، بزى قانديرر
آكلات ، كه يالان ، هپسى يالان ، هپسى يالاندر .
آكلات كه عدالت ، مدنيت كبى سوزلر

ديركن يىنه قان ، قان ، يىنه حق نامنه قوت
آرتق يتر ، انسانلغى اوكرەت

سامى بك مرحوم مظلوم حريت « سليمان حسنى » پاشانك مخدوميدر .

اعتباریله آکلاتیوردی ، که اونده قیمتلی بر غزته‌جی روحی واردر . غزته‌جی اولمق دیمك مهم معلوماته مالك اولمق،یاخود صنعتکار بولنمق دیمك دکلدر .

غزته‌جی اولمق اك کوچوك وساده شیلری یاقالامق ، اونی آز چوق ایی بر اسلوبله یازمق ، توسیع ایتمك، هرشیدن قولایلقله بحث ایتمك دیمکدر ، حسین جاهد بك‌ده ایسه بو استعداد بوتون قوتیله کورولییوردی او ایی مناقشات قلمیه‌ده بولونیور ، «حیات حقیقیه» صحنه‌لرنده شعر منثورلری .کوچك حکایه‌لرنده اولان موضوعلری کبی عادی، بسیط شیلری، حادثات حیاتیه‌یی ، ساده ، بك‌ده صنعتکار اولمیان بر اسلوبله سوسله‌یه‌بیلیوردی . شو مطالعاتمزی عمومی بر نتیجه‌یه ربط ایدرسه‌ك حسین جاهد بك ایی ، مقتدر بر محرردی ، فقط آرقداشلری کبی بویوك بر صنعتکار دکل .

برده بونلرك آره‌سنده سلیمان نسیب یاخود واصل اسمیله سامی بك واردر ، که بونك شعرلرنده اینجه بر حس ، اینجه بر الم ، اینجه بر دوشونجه واردر .

حتی دییه‌بیلیرم،که سامی بکك آلام واضطرابات روحیه‌سنی نقل ایدن آثارنده کیزلی‌برحزن مخصوص‌واردر. بونلرساده‌در . سکوت ایدرلر کبیدر ، فقط یئه سویلرلر ، یئه حس ایتدیررلر. شعرلرنده بوتون بر صافیت اخلاقیه واردر . سامی بك الکزیاده

شعرنی روحه نقل وایصال ایدر. فقط بوبر بوشلقدر ، برلایتنا-هیتدر ، بر هیچیدر . اونك اثرلرنده قلب خیال چار پار، مع-مافیه فائق عالی بونك ایچون قارئلرینه یأس ، الم تلقیح ایتمز . او یالکز کوزل بر خولیا ایچنده یأس و فتوری اویوتور . قارئنی حیات ارضدن اوزاقلاشدیرر .

فائق عالینك پدری دیاربکیرلی سعید پاشا شاعر اولدیغی کبی برادری سلیمان نظیف بك‌ده شاعردر . حتی نسلندن ، نسبندن اون قدر شاعری ماضیده طوغری صایمق ممکندر . بوکا بناءً فائق‌ده خاصهٔ شاعریت فطری وارثیدر .

« فائق‌ده نظر حیرتله کورولهجك شیلردن بری‌ده لسانك حس ایدیلیر درجه‌ده بر تکامله تابع اولمامسیدر . ایلك طا-نیدیغمز شعرلریله صوك شعرلری لسان اعتباریله همان همان بر در . »

فائق عالی « ۱۲۹۲ » سنهٔ هجریه‌سنده دیار بکرده تولد ایتمشدر .

حسین جاهد بکه کلنجه بوبرصنعتکار قلمیله ، صنعتکار روحیله ایشه‌باشلادیغی حالده استقباللده نه‌اوله‌بیله‌جکنی پك‌قولای افشا ایده‌بیله‌ن بر محرردر ،

حسین جاهد ثروت فنون صحیفه‌لرنده آچدیغی مناقشات ، یازدیغی مقالات ایله موضوعلرینك سادهلکی، بسیطلکی، تخالفی

سنك اولادکم دوشمش مکدر مضطرب مجروح
او آغوش مکوکبدن بوظلمتکاه امیده .

سوزلرینی سویلر . بوتون بو اینجه محاسن فکریه بوتون دجله‌نك محاسن طبیعیه‌سندن استعارهٔ حیات ایتمشدر .

حمدالله صبحی بك فائق عالینك « فانی تسلیلر » ینی تدقیق ایدرکن شو سوزلری سویله‌یور :

« آثوریلرك ، کلدانیلرك نیچون نجوم پرست اولدیغنی آکلامق ایسترسه‌کز ؛ دجله‌نك بوتون کذرکاهی اوستنده تا عراقه قدر کیجه‌لری بیلدیزلرك ایقاظ واشغال ایتدیکی شهر آیین محتشمی ، بر دفعه سیر ایدیکز .

بو عبادتکه سماویده
مظهریتله وجد جاویده
روح بر عابد مؤبددر .

عین سببله فائق عالی قلب بشردن زیاده کیجه‌لرك، بیلدیزلرك سما قرین شواهق جبالك شاعری اولمشدر :

دوکولور نفحهٔ خیاله
محتشم بر نجوم استغراق
کیجه‌لردن نشانهٔ آفاق »

دییور . نه‌قدر طوغری ! اساساً فائق عالینك آثاری‌درین سیاه کیجه‌لر کبیدر ، نظرلر درین بر استغراقله اونلرك خیات

شو قدر وار ، که حامدك لسانی دها زیاده سـاده ، دها زیاده کلمه‌لردن معری‌در . حالبوکه فائقك لساننده کلمه‌لر مهم بر موقع طوتار . حامدی اوقویانلر ابتدا آکلار کبی اولورلر ، شـاعر اونارہ بر شی تودیع ایتمش کبیدر ، . حالبوکه فائقی آکلامق ایچون آثاری اوزرنده بر آز توقف ایتمك لازمدر . یعنی فائق سزہ برشی تودیع ایدییور کبی بولنمز . بالعکس فکرینی،حسنی صاقلار . بعضاً بر معما حالنـه قویار . بو مبهمیت واغلاقی‌ده صنعتنك اك بویوك مزیتی، اك بویوك خصوصیتی‌تلقی ایدر .

اونده کدر ، نشئه، یأس ، هر شی مبهمدر . او اشعارینك قص آهنکیله ، ترنم شعریله قارئی سوروکلر ، تسـخیر ایدر . اوت ، اونك لساننده خصوصی بر جاذبه ، خصوصی بر آهنك، خصوصی بر روح واردر . او ناصل ادبیات جدیده محررلرندن حساً ، روحاً آییریلیورسه لسان اعتباریله‌ده آیریلیر. لسانی‌غایت زنکین ، غایت رنکلی ، غایت سوسلی ، و آهنکلیدر ، اونك هر شیئنده بردجله روحی ، بر دجله سماسی یاشار . اونی‌شاعر ایدن محیطك بی پایان محاسن طبیعیه‌سی حسـنه ، روحنه ، مخیله‌سنه، هرشیئنه نفوذ ایتمشدر. او اونلرك بویوکلکنی هرشیده کورمك ایستر.

مثلا کهکشانه قارشو دیر :

سن ای مادرکه مرئی مستتر جامد ویا ذیروح
بو موجودات بی پایانی تولید ایلدك بن‌ده

کورمزلر . دینیله بیلیر . که « رؤف » بزده بر « بودله‌ر » در ، اونك قدر مریضدر ، اونك قدر محلل و مشرح حس بشردر ، اونك قدر کندی کائنات روحنی یاشامشدر .

فقط رؤفك بوتون بو قوت صنعتکارانه‌سی دور حریتك طلوعیله سونمشدر ، « رؤف » « ایلولنی » ، « فردای غرامنی » ، « سیاه ایچیلرینی » ، کوزل تنقیدلرینی ، مصاحبه‌لرینی یازدقدن صکره اکثری آرقداشلری کبی سکوت ایتسه‌یدی دها زیاده موقعنی محافظه ایتمش اولوردی .

محمد رؤف بك « ۱۲۹۰ » تاریخنده استانبولده تولد ایتمشدر . تحصیلی مکتب بحریه‌ده‌در ، بحریه ضابطیدر .

سناً کوچك اولدیغی ایچون کوچك ، روحاً مشترك اولدیغی ایچون هم سن وهم زمان بر کوچك حامد دها واردرکه اوده فانی تسلیلر محرریدر ، فائق عالی رومانیتك بر شاعریدر . آثاری هیچ بر زمان خاك حیاتده طولاشه‌مه‌مش ، دائما سمالرده پرواز ایتمشدر . وسمالرده پرواز ایتدیکی حالده بیله دائما صاعقه‌لرله ، دائما شمشکلرله ، کورولتولرله ، خیالنك ویردیکی قدرت وجسارتك تأثیریله شدتلرله ، علوی تمنیلرله ، علوی تفکرلرله مشغولدر . ماضی یه خصوصیله اساطیر قدیمه‌یه او قدر مربوطدر ، که روحی نه قدر اوزاقلرده ، نه قدر مافوق الطبیعه ، مافوق البشر شیلرله اشتغال ایدرسه او قدر انکشاف ، او قدر قوت بولور . ادبیات جدیده‌نك « رومانتیك شاعریدر . » کوچك بر حامددر . فقط

فورطنه‌لی ، عصبی بر اسلوبی واردر .

رؤف موسیو فازینك دیدیکی کبی « وقتندن اول انکشاف ایتمش بر دهادر . » بز اونك آثارنده روحمزك کچیردیکی مختلف صفحاتی ، مختلف حالاتی اوقویه بیلیینورز . سیاه ایچیلرندن کیف ما اتفق بر صحیفه چویره‌لم . .

اوقودیغمز زمان دیرز ، که بو بزم شو زمانده حس ایتدیکمز بر حسدر ، بر حالت روحیه‌در . اکر بونی دییه‌مه - یورسه‌کز ، امین اولکز ، که بر کون حیاتی سزه او صحیفه‌یی خاطرلاتدیره‌جقدر . دها صوکرا رؤف قیمتلی بر حس تحلیله ، بر فکر تحلیله مالکدر . او کندی روحنی تحلیل ایده بیلدیکی کبی باشقه‌لرینك‌ده روحنی تحلیل ایده بیلیر . مثلا «بورژه» نك یازدیغی رومانلری تحلیل ایتمشدر . بونلرده او قدر موفق اولمشدر ، که آرقداشلرندن هیچ بری بو نقطه‌یه قدر یوکسه‌له - مه‌مشدر . خصوصیله « دوده » نك « صافوسنك » خلاصه‌سی کرك تحلیل ، کرك تلخیص خصوصنده ادبی ، صنعتکار اك بویوك ، لایموت بر اثردر .

فکر تحلیله ، حس تحلیله مالك اولان صنعتکارلر ابتدا کندیلرینی یاشارلر . کندیلرینی تحلیل ایدرلر ، و بویله‌جه باشقه‌لرینی تحلیل ایتمش اولورلر . چونکه بونلر دماغی ، فکری محررلر کبی دکلدرلر . اللرنده‌کی معلوم فکرلره تبعیتله اشیانی ، حیاتی تدقیقه کیتمزلر . فکر قانونله مغلوب اولهرق یاکلش

۱۲۸۷ سنهٔ هجریه‌سنده تولد ایتمشدر . تحصیلنی درسعادت طبیهٔ عسکریه‌سنده اکمال ایتدکدنصکره پارسه کیتمش ، اوراده‌ده طب تحصیلیله مشغول اولمشدر . فقط بو روح شاعر زاد ادبیاته دها زیاده تمایل ایدرك بویوك بر طبیب اولمقدن زیاده بویوك بر شاعر ، بویوك بر ادیب اولمشدر . اساساً شعرلرینك روحنده بولنان متانت روحیه یعنی علم روحه تماس بو تحصیل علمی‌نك بر نتیجهٔ طبیعیه‌سیدر .

« ایلول » ، « فردای غرام » ، « سیاه ایخیلر » « شاعرینه. — چونکه بو بر ناثر اولمقله برابر آثاری سر اپا شعر مریضدر . — کلنجه بو ادبیات جدیده کنجلری ایچنده تمامیله باشقه ، تمامیله یکی بر سیمادر . محمد رؤف‌بك ، هر شیدن اول‌بر مریض روح ، بر بوده‌ردر ، اینجه ، حساس ، آجی ، کریزان حسیات صمیمیهٔ‌بشریه‌یی اثرلرنده یاشاتان ، کوسترن یالکز محمد رؤفدر .

هر شیدن اول اونك حساس و مریض براسلوبی واردر . و بو عصبیتله او دیکرلرندن آیری یاشایان بر شخصیت صنعتدر. محمد رؤف بك. حیات خارجیه‌دن زیاده کائنات روحیه‌یی تدقیق ایتمش ، یاخود روح حساس و مریضنك اسیری ، مقهوری اولمشدر . او بر صنعتکار تام اولق ایچون لازم اولان بوتون شرائط طبیعیه‌یه مالکدر . اینجه ، نازك بر مخیله‌یی ، خسته ، مریض بر حساسیتی ، و بوتون بونلرك متممی جالاك ، بورالی ،

فقط بونلر اوقدر كيزلى، او قدر ايچه‌در، كه اثرك شعرينه. صنعتنه ايراث نقيصه ايتمز. شاعر كويا فرارى، كريران برحسنى سويله‌مش كبيدر، لكن اوقدر روحى، اوقدر علم روحه موافقدر، كه آنجق بونلرى اوقدر ايچه برنفوذ نظر كوره‌بيلير.

جناب نثره‌ده اك زياده موفق اولنلردندر. باخصوص نثرينه ايچه بر استهزا، ايچه بر هيچلكله برابر بوتون بر حيات ادخال ايده‌بيلمسى بويوك بر موفقيتدر. مشروطيتدن صكره يازديغى يازيلرك اكثريسى بوكا برر دليلدر.

جناب شهاب الدين بك يالكز بونلرله قالمامش علمى، روحى مقاله‌لرله، تنقيدلرله‌ده حيات فكريهٔ مملكته خدمت ايتمشدر. ثروت فنون صحيفه‌لرنده بولنان مقالات تنقيديه‌لرى، مصاحبهٔ ادبيه‌لرى الى الابد بزى، احفادى كندينه مديون شكران ايده‌جك در. باخصوص جنابك متين لسانى، متين نثرى بونلره‌بك چرق ياقيشيور، بو مقالاتى پك چوق بسله‌يوردى.

جناب‌ده بر مزيت دها وارکه اختيارلامامق، اسكيمه‌مكدر. جناب حريتدن صكره ادبيات جديده شعراسندن نثر آثار ايدنلر ايچنده دائما كنج، تازه قالانيدر. ايكنجى دورك دهاى صنتى اولان عبدالحق حامد بك اسكيديكى، حتى چوجقجه‌شيلر يازديغى حالده جناب دائما موقعنى محافظه ايتمشدر. فكرت بك‌ده بر استعداد انحطاط كوستريديكى حالده جناب كوسترمه‌مشدر، جناب پلونه‌ده شهيد اولان بر ضابطك مخدوميدر، كه —

روح مریض ، بر مبهمیت، برشفقت، برالم وبرآجی واردر.
توفیق فکرت «۱۲۸۵» سنهٔ هجریه‌سنده تولد ایتمشدر.

جناب شهاب‌الدین بك. بوکنج سیما، صنعتك اقسام مختلفه‌سنده اکثریا موفق اولان، بعضاًده دوشه‌ن برشخصیت ادبیه در. جناب شهاب‌الدین بکك اك‌بویوك مزیاتندن بری «کلمه‌جیلك» در، «کلمه‌لر» جناب‌روحیدر، حیاتیدر. حتی دیه بیلیرم‌که جنابك هر ترکیبی بر کائنات خیال، برکائنات حسن، برضیا، بر نوردر. جناب یازی یازدیغی زمان اك اول کلمه‌لرده‌کی حسنی، روحی ، آهنکی، خلاصه بر کلمه‌نك بوتون‌مزیاتنی دوشونیر، قارئده اك‌اول اونك آثارنده کلمه‌لره غیر اختیاری اوله‌رق نصب نگاه ایدر . بوکا بناءً در،که جنابده بعضاً بر سقوط موقت واردر، فقط بو، آنی، نامتناهی صعودلرك کولکه‌لری آلتنده اورتیلر، کیزلی‌قالیر. اکثریا شعرلرنده، باخصوص حسی وعشقی شعرلرنده، بر عمق فنی ، برعمق روحی‌ده واردر.

دوداقلرك بکا بر یار تسلیت براقیر :
دوداقلرکدن اوچان موسیقیٔ رازحیات
شب فتورمه بر وعد مسعدت براقیر.
بتون یالاندر او خوش نغمه‌لر، فقط نه خوار :
او کذب ایچنده بولور قلبم اهتزاز حیات ،
حیاتمی اویالانلر برر امیده صارار.

مثلا سزه بر «تمثال جهالت» یازار، سزه بر شخص مفروض تصویر ایدییورمش حسنی ویرر. فقط بویوك بر احتمال قوی ایله امین اولمایدر، که بونك آلتنده زماننده یاشایان بر شخصك موجودیت شهرتنه تعریض و تنقید واردر.

فکرت بك ده دائما صیزلایان، دائما ایکله ین، دائما بشریتك جریحه لرینه شفا وعلاج اولمق ایسته ین بر روح، برقلب واردر. اونجه بویوك غایه لرشایان پرستش اولدیغی کبی انسانیت مضطربه نك ده سفالت و آلامنه ده برداروی تسلی اولمق برغایه در. او کوچك کوچك تسلیلریله بشریته آجیر، اونلره برابر صیزلایان، اونلرك فلاکتلرینه، آلامنه اشتراك ایدن بر روح بولندیغنی شعرلرنده کوسترییر. اساساً توفیق فکرت بکده ایکه، بدبین، کولکه حالنده، کورلمز برسیاهلق واردر. مثلا بر «یاغمور» یازار. بویانکز یاغموری کوسترمك، شعراً اونك تقلیدینی یاپمق ایچون انتخاب ایدلمش بر موضوعدر. فقط بنه اونده ده خزنه میال، اونده ده بدبیندر. توفیق فکرت بك ایی یازمق، ایی کوسترمه بیلمك ایچون دائما برآز یأسه، برآز بدبینی یه، برآز سیاهلغه محتاجدر. فقط بوحس مقدردر، قطعیدر، بدبینی. یأس برمرض عصردر. اساساً «سیس» ایله «رجوع» بونی کوسترمکده در.

خلاصه توفیق فکرت بکك اشعارنده برخارجی سیما، برده داخلی سیما واردر. خارجاً بونلر لاقید، یالکز تصویر و افاده یه میال، ساده، بسیط کبی کورینورلر، فقط داخلاً بونلرده بر

آثارك روحنده بر قلب، برشفقت، برغایه، بر حیات، بر فکر صاقلیدر. ودیه‌بیلیرم‌که توفیق فکرتك اك‌بویوك موفقیاتندن بری اك ساده، اك بسیط موضوعلرله اك‌ساده، اك بسیط‌تصویرلر آرەسنده بیله بر «فکر ثابت» قدر متین وعلوی فکرلر، «غایهٔ آمال»، «غایهٔ حیات» تلقی ایدیله‌جك حسلر صاقلامسیدر.

مثلا سزه بر فنار تصویر ایتمك ایستر؛ بر شعر یازار، شعر شکل خارجیسیله کلمه‌لریله، خیالاریله، ترکیبلریله سزك نظرکزده فناری یاشاتیر. فقط بوسطحی معناسیدر. بونك آلتنده بویوك برفکر، بویوك بر حس کیزلیدر. بوتون بوتصویرك آلتنده

بنم خیالمه اك چوق شو حالیدر طوقونان
زوالللی داخل اولورکن صباحه پر آمال
سونر لآلیٔ باران ایچنده کریه کنان

سوزلرینه تصادف اولونور. دیمك‌که مقصد طوغریدن طوغری‌یه تصویرات خارجیه دکلدر، مقصد بر فکر، بر حس صاقلامق ایچون بر چرچوه تدارکیدر. یاخود توفیق فکرت تصویر اشیا واشکال خصوصنده دهازیاده ماهر برقلمه مالك بولندیغی جهتله مقصد وفکرینی کوسترمك‌ایچون بونلرك وساطتنه مراجعت ایدر. اوصورتله بیان افکار، بیان حسیات ایلر.

بوندن باشقه «رباب شکسته» شاعرنده، مقتضای زمان ومحیط مبهمیته، بولودلی موضوعلره، فکرلره برتمایل مخصوص واردر!

واستعداد بولنان کیمسه‌لره مخصوص برشدت عنیف ایله‌فیرلادی، ناجی دورهٔ ادبیه‌سنی یرتمه‌یه، قیرمه‌یه موفق اولدی. بوکا بناءً توفیق فکرت بك ادبیات جدیده‌نك اوکنده بوتون موفقیانك قارشوسنده بولنه‌رق افتخار ایتمه‌یه حقلیدر.

توفیق فکرت بك حسی بر شاعر اولمقدن زیاده فکری برشاعردر. حتی بر رسامدر. قلمی فیرچه ایله آلت تحریر آره‌سنده بر شیدر. او، کوسترمك ایسته‌دیکی لوحه‌لری، صانکه هیچ زحمت چکمامش، صانکه هیچ استعجاله لزوم کورمامش کبی، غایت ساکن، آسوده، هیچ بر نقطه‌یی برافقسزین اظهار وارائه ایدر. مع مافیه بوتون بو سلاست ومکملیت افاده ینه حس ایتدیرر، که برروح صنعت بوتون بوسطرلر اوزرنده یورو- لمش، ترله‌مش، کزمشدر. قطعیاً اثرلرنده عصبیت حسیه یوقدر، اثرلریٔ مرضی دکلدر. فقط دوشونلمش، تدقیق ایدلمش؛ اوزر- لرنده بطی خطوه‌لرله یورونلمش، برآز توقف ایدلمش، ینه کیدلمشدر.

یعنی توفیق فکرت بکده اندیشهٔ صنعت هرشیئه فائقدر، صانکه اوصنعتك ابی بر خدمتکاری، ابی برعمله‌سیدر، سنه‌لرجه احتیاجاتی، مقصدینی، غایه‌سنی، لوازمنی کورمش، آکلامش، وصوکرا غایت ساکن ومعتدل بر صورتده اونلری تدارك ایتمه‌یه باشلامشدر.

مع مافیه بوتون بو فکری، بوساکن وساکت حصوله کلن

مفتونیت شعر و صنعت هر شیئه غالبدر . آثارینی « صنعت ایچون صنعت » نظریه‌سندن قورتاران ، برآز دها بشری ، برآز دها حقیقی برشکله افراغ ایدن محمد رؤف بکك دیدیکی کبی اثرلرنده « برقلب بشر » اولوشیدر .

خالد ضیا دها صوکرا حیاتدن قورقار ، اونی عریان ، صاف ، صمیمی کوسترمه‌دن احتراز ایدر . اك آجی ، اك المالی صحیفه‌لرنده بیله بر رنك نیکبینی واردر . هیچ بروقت حقیقته ، حقیقت حیاته آثارنده مهم برموقع بخش ایده‌مز ، اونی لسانك شعریله ، آهنکیله اورتر ، صاقلار . اوهر نه‌قدر «صنعت ایچون صنعت» نظریه‌سنه مربوط ایسه‌ده آثارینك نتیجه‌سی اعتباریله نیکبین ، اخلاق پرست برذاتدر . هیچ بر وقت او اعتقادات اخلاقیه‌یی یارالامق ایسته‌مه‌مشدر . خالد ضیانك افکارینی ؛ نظریات صنعتی . شو برقاچ سطرك نا تمام افاده‌سنه تودیع ایتدکدن صکره شونی‌ده سویله‌یه‌لم ، که خالد ضیا بزده « لسان تحکیه » یی ، « اصول تحکیهٔ ادبیه‌یی » ایجاد ایدن شخص صنعتکاردر .

خالد ضیایه کلنجه‌یه قدر لسانمزده نه بر حکایهٔ ادبی ، نه بر ادبی‌رومان واردی . بوتون اسکی رومانلرقاعده واصوله موافق اولمیان برطاقم سوز مجموعه‌لری ایدی .

شعر قسمنك ریاستنده توفیق فکرت بولونیوردی ، فکرت بك ناجی ادبیاتنه برآز تماس ایتدکدن ، ویاخود تماسه مجبور اولدقدن صکره روحلرنده تجدده مهیا بر صولت ذکا

وسیما کسب ایتمکه باشلادیغی زمان مجددین محررین آره‌سنه کیرمش ، « مائی سیاه » نی نشره باشلامشدر.

خالدضیا بکده تصویراستعدادی، باخصوص اشیای‌خارجیه‌یی قلمیله ترسیم اقتداری غایت قوتلی ، غایت نافذدر . خالد ضیا بکی « غونقور » برادرلرینك معقبی اولمق اوزره طانیور- لرسه‌ده بز بویله تلقی ایده‌میز. بزجه لسانك زنکینلکی، شعری ، جریان لطیفی ، خوشلغی ، حتی موضوعلری‌نك انتخابی اعتباریله‌ده ترکلشمش بر « آلفونس دوده » در .

خالدضیا بك‌اسلوبه پك زیاده اعتنا ایدر، اونی سوسله‌مکده، اونی شعر ورنك ایله تزیین ایتمکده بویوك برمهارته ، بویوك بر اقتداره مالکدر ، بعضاً صحیفه‌لرجه اسلوبنك سحر شعری ، سحر آهنکی وقعه‌دن زیاده سزی اشغال ایدر .

اساساً خالدضیا بك هرشیدن اول برصنعتکار ، برشاعردر. آثارنده‌کی اشخاصی اوقدر سوسلر ، اوقدر اینجه ، اوقدر دقیق برشکل دلفریبه وضع ایدر ، که اونلری سوزلریله، مکالمه‌لریله ، وضعیتلریله ، حاللریله بوحطیده آرامق ، بولمق عبثدر ؛ معناسزدر . فقط بوتیپده‌کی ، بوشکلده‌کی اشخاص هپمزك دماغ وحسیاتنی اوقدر اشغال ایدر ، که اونلره روحاً ، فکراً همان آشنا چیقارز . اونلر بزی هیچ صیقمزلر ، اونلر بزم شعرلی ، رنکلی خیاللرمزك مولوداتیدر ، یابانجی دکلدر ، بزه قارشو دوستدر ، صمیمیدر. خالد ضیاده مفتونیت نزاهت ،

حیات اثرلرده دها زیاده تدقیق ایدیلیور ، دها زیاده کوستریلیوردی . یالکز بوادبیاتده بر وصف مشترك آرانیلیرسه اوده احوال روحیه‌دن زیاده تصویرات خارجیه‌یه عطف اهمیت ایدلمسیدر . بوزمانده‌کی شعرلرك قسم اعظمنده اشیای خارجیه‌نك کوزل کلمه‌لرله ایشلنمش نقشلرینی کوریرز. واقعا احوال روحیه‌نك تصویر وارائه‌سنه آریجه خدمت ایدلمش ایسه‌ده تصویر اشیای خارجیه‌یه دها زیاده عطف اهمیت ایدلمشدر .

نه یازیقدر ، که بوصحیفه‌لرده ، بو دونکی کنجلری ، وبو کونکی استادلری کتابك حجمنك عدم مساعده‌سنه مبنی آریجه، اوزون اوزون تدقیق ایده‌میه‌جکم . مع مافیه بونلرك آثارینك موجود اولمسی ، آره‌صیره بونلر حقنده بیان مطالعات ایدن قلمارك بولنمسی بونقصانك تلافیسنی قارئلرمه باشقه‌یرلرده تدارك ایتدیکی جهتله بنم ایچون کوزل بر تسلیدر .

یالکز بوسبتون بونسل ادبیه لاقید قالمامق ایچون مختصرجه بونلردن ، بوقیمتلی وجودلردن بحث ایده‌جکم.

بومکتبك نثر قسمنك ریاستنده عشاقی زاده خالد ضیا بك بولنمقده‌در ، که « ۱۲۸۲ » تاریخنده ازمیرده تولد ایتمشدر . ازمیرك اك اصیل، اك اسکی برعائله‌سنه منسوبدر. تحصیلی ازمیرده مکتاریست مکتبنده‌در .

خالد ضیا بك برچوق سنه‌لر ازمیرده ، وپایتخته رساله‌لره یازی یازدقدن صکره استانبوله کله‌رك ثروت فنون یکی بر شکل

یلیر ، که ادبیات جدیده برغنیمت حرب ادبیدر.

« ادبیات جدیده » نك ترقی و تکاملنك تعقیبنی نظریات وافکارینك سردینی درعهده‌ایدن «ثروت فنون» رساله‌ادبیه‌سیدر. توفیق فکرتك ریاست ادبیه‌سی اطرافنده طوپلانان برآووچ کنج «حکمت بدایع» ه دائر اك جدی ، اك ایچه مباحثی تنقیدلریله ، مقاله‌لریله کوستریبورلر ؛ اسکیلکی عصای استعداد وذکالریله توقیف ایدییورلر ، «صنعت ایچون صنعت» نظریه‌سنی باغیریبورلردی .

فی‌الحقیقه بونظریه « اطرافنده طوپلانان کنجلر بر مکتب ادبی تأسیس ایده‌جك برماهیتده دکلدیلر . هپسنك آریجه بر مسلکی ، هپسنك آریجه براستادی ، بر نقطهٔ آمالی واردی . فقط اونلری برلشدیرن نقاط اساسیه بوتون بومختلف امللری توحید ومزج ایده‌جك برقوتده ایدی . اونلرده « صنعت‌ایچون صنعت ، فکر وامل تجدد، آوروپا آثارینه مشابه اثرلر وجوده کتیرمك » فکرلرندن عبارتدی .

شعر توفیق فکرتك ، جنابك یدسحاری آلتنده دها زیاده بروسعت، ورفاه پیدا ایتمش، نثری خالدضیا دها زیاده سوسلمش، دها زیاده زنکینلشدیرمشدی. موضوعلرك انتخابی ، بونلرك طرز تصویر وافاده‌سی، حسیاتك احساس وتبلیغی، خیالار ، ترکیبلر، کلمه‌لر ، خلاصه بوتون اشکال ادبیه یکیدن تولد ایتمش قدر یکی وباشقه اولمه‌یه باشلامشدی .

ادبیات جدیده : صوك دور

شبهه‌سزدر ، که بوارتجاع ادبی دها پك چوق مدت دوام ایده‌مزدی. ناجی‌دورهٔ ادبیه‌سی بوتون شعشعه وعظمتیله نظرلری کندینه جذب ایدرکن ادبیات عثمانیه‌ده یکی بر مکتب ادب کشاد ایدن کنجلر اوزمان چالشیورلر ، آوروپانك محاسن وبدایعی تدقیق ایدیورلر ، بونلرله لسانمزی زنکینلشدیرمك ایچون چالیشیورلردی . خصوصیله خالد ضیابك ازمیرده ایلك تجربه‌لرینی خدمت غزته‌سی واسطه‌سیله یاپه‌یه باشلامشدی ..

اساساً ادبیات جدیده «حامد»دورهٔ ادبیه‌سنك برذیلی، براتکی اولمقله برابر آیریجه بردورهٔ ادبی اولمق اوزره تلقی ایدیشمزه باشلیجه سبب « حامد » دوره‌سیله بونلرك آره‌سنده بر«فترت‌دوره‌سی» بولنمسندن، ادبیات جدیده محررلرینك لسان وصنعت ادبیه‌یی دها زیاده تزیین ایتمارندن، خصوصیله شعری، رومانی تجدید وتکمیل ایتمارندندر .

ادبیات جدیده محررلری یاپدقلری حرکت ادبیه‌ده بر چوق کیمسه‌لرله مجادله‌یه مجبور اولدقلری کبی برچوق موانع ارتجاع پرورانه‌یه‌ده اوغرامشلردر .

بوکون ستون‌مفاخر ملیه‌ده بویوك بررموقع طوتان‌بوذوات اوکلرنده برچوق معترضلره، « لسان» مسئله‌لری چیقاران برچوق معناسز ذواته تصادف ایتمشلر ، اونلرله اوغراشمشلردر . دینیله-

ايله يكى انسيت پيدا ايتمه‌يه باشلايانلرك روحنده بر موقع طوته بيله‌جك ، اونلره تأثير ايده‌جك شعرادندر . دها آچيقجه سويله‌يه‌لم. صفا مرحوم ناجينك سرير رياستنده بولوندينى ادبيات عوامك صنعتكار شاعريدر . وفات ايدن زوجه‌سى حقنده يازديغى « مرثيه » سى حقيقة سوسلى ، و پارلاقدر . خيال شفاف ، اوچيجى ، پارلاق ، لطيفدر . لسان ساده ، مؤثردر. صفا شاعر بر عائله‌يه منسوبدر . پدرى اساساً شاعر اولان حجاز مكتوبجيسى محمد بهجت افنديدر . صفا مكۀ مكرمه‌ده «١٢٨٣» تاريخنده تولد ايتمشدر . تاريخ تولدينه پدرى طرفندن شو تاريخ سويلنمشدر :

مقام قدس ابراهيمده تاريخنى يازدم
بو اكملخانۀ دنيايه اسماعيل صفا كلدى

صفا ايله ناظم ايكى صنعتكاردر ، كه عالم ادبيات تماميله بونلردن استفاده ايتمه‌دن وفات ايتمشلردر . صفا سلطان حميد طرفندن نفى اولنمش ، منفاسنده ارتحال دار بقا ايتمشدر .

نابى زاده « ١٣٠٩ » تاريخنده استانبولده وفات ايتمشدركه مملكتمزك اك مهم رسالۀ ادبيه‌سى اولان ثروت فنونك ايلك محررلرندر . بو رساله‌ده ابتدا « سئيۀ تسامح » نامنده‌كى رومانى نشر ايتمشدر . اك صوك واك كوزل اثرى « زهرا » در .

ایسته‌یه‌ن بر نابی زاده ناظمه تصادف ایدییورز. هرنه‌قدر بوذات شعراً ارتجاع ادبی محررلری‌ستونده بولنمقده ایسه‌ده رومانجیلق اعتباریله مفتاح تجردی النده طوتنلردن بریدی.

فی‌الحقیقه «ره آلیست = حقیقیون» مسلك ادبیسنی ممکنتمزه نقله تشبث و خدمت ایدن، رومانلری ابتدا رومان قواعدینه موافق بر صورتده یازان نابی زاده ناظم اسلوبی اعتباریله بویوك بر صنعتکار دکلدر، فقط ایی، جدی، نافذ نظر، روح آشنا بر رومانجیدر. معین و محدود اولان صحیفه‌لرمزك آزلغنه بناءً بوراده یالکز اسمنی ذکر ایتمکله اکتفا ایدیشمز شایان تأسف اولمقله برابر چاره‌سزدرده . . .

برده بو دورده پارلایان، نامنی تذکار ایتدیرمه‌یه موفق اولان اسماعیل صفا بك مرحوم واردر. هر نه قدر بو ذات ناجی دورهٔ ادبیاتنك مهم بر رکنی اولمش ایسه‌ده بالآخره ادبیات جدیده محررلری آره‌سنه کیررك مهمجه بر قاچ اثر ادبی وجوده کتیرمشدر.

اساساً اسماعیل صفا بك مرحوم «ناجیون» دن اولدیغی زمانلرده بیله شخصیت ممتازهٔ شاعرانه‌سی اظهار و ارائه ایدن بر ذاتدر. واقعا «خذما صفا» سنده قید و ذکره شایان مهمجه بر اثری اولمامقله برابر ینه بر «شاعر مادرزاد» اولدیغنی کوسترن بر چوق شیلره تصادف اولنمقده‌در. صفا مرحومك لسانی غایت سلیس، آهنکدار، جاذبدر. باخصوص «ادبیات»

مبذوليتندن زوالى معلم ناجى افندى محروم ايدى .

« دمدمه » نامنده‌كى تنقيد جوابى يه كلنجه «معلم ناجى» كبى برذاتدن باشقه درلو، آدابه، اصوله موافق برتنقيدك يازيله بيلمسنه احتمال ويره‌مديكمزدن ؛ ديرزكه اونك قلمنه ياقيشير رسائل تنقيديه‌دن بريدر . بوبرچوق ادرا كى قصير ذواته « كوردكمى ناجى بى ؟.. ناصل ياپار ؟ » جملهٔ حيرت نشارينى سويلتديرمك ايچون يازلمش مظفريت شكلنده بويوك برمغلوبيتدر .

ناجى افندى روم‌ايلنده تولد ايدوب برچوق سنه‌لر وارنه‌ده مدرسه‌نشين اولدقدن صكره محاربهٔ اخيره‌يى متعاقب درسعادته ورود ايتمشدر. عالم مطبوعات‌ده ظهورى بر نام مستعارله‌در . واسطهٔ اشتهارى اولان نام مستعارى بر قاچ دانه‌در. كاه مسعود خراباتى، كاه احمد مسعود ، كاه معلم ناجى دييه امضا آثاردى.

مكتب سلطانيده ، مكتب حقوقده معلملكلرى بولنديغى كبى تاريخ نويس آل عثمان‌ده اولمشدى . «١٣١٠» تاريخنده فجأةً وفات ايتمشدر. احمد مدحت افنديننك دامادى ايديلر . منظوم ومنثور برچوق آثارى واردر .

ناجى افنديننك مقام رياستنده بولنديغى فترت ادبيه، ارتجاع ادبى بركت ويرسين،كه پك آز زمان سورمشدر. دينيله‌بيلركه « ناجيون » مسلكنك حكمفرما اولديغى زمانده آثار مهمه‌ساحهٔ ادبياتى تزيين ايده‌مه‌مشدر . واقعا بو دورك اك زياده حرارتلى اولديغى بر زمانده رومانجيلغى بر قاعدهٔ قطعيه‌يه ربط ايتمك

کبی خاصهٔ شعریتدن کلیاً محروم برطاقم عادیلکلری محتوی بولنان اومثهور «قوزی» منظومه‌سنی، صوکرا «قلندر» «شام‌غریبان» منظومه‌لرینی، «میخانه‌ده سویله‌نیش» لری احتوا ایدن بوکتاب «دجله». «یأس مهاجرت» نیاز اسیرانه کبی اولدقجه کوزل پارچه‌لری محتویدر. فقط غریبدرکه بونلر ناجی مفتونلرینك انظار اهمیتنی اصلا جلب ایده‌مه‌مش، اونارك عندنده بی معنا، عجمانه، سرمستانه غزللره شایان ترجیح کورولمه‌مشدر. معلم مرحومك مؤخراً نشر ایتدیکی «شراره» «فروزان» کبی اثرلرنده حتی یوقاریده تعداد ایتدیکم پارچه‌لره مقیس برشی بولنه‌مامسی، درونده یاشادیغی محیط عادینك بوزواللی شاعر اوزرنده اجرا ایتدیکی نفوذ شأمت‌انگیزه عطف ایدرسه‌ك هیچ خطا ایتمش اولمایز. فقط عینی زمانده شونی‌ده اونوتمامالیز، که ناجی بی بر شاعر اوله‌رق میدانه چیقاران، او ارتجاع ادبینك موقع ریاستنه اصعاد ایدن ینه محیطی ایدی. ناجی میدانه چیقماسه‌یدی بیله. اومقام ینه منحل قالمایه‌جق، کیم بیلیر بلکه‌ده مرحوم شیخ وصفی افندی، یاخود او عیارده بری‌اوحرکتك ریاستنه کچه‌جکدی.» دییور، که پك طوغری، پك ایی برمطالعه، برتنقیددر.

معلم ناجی افندی ترجمه‌لرنده حقیقةً موفق اولویور. بوده نسانه شدت وقوفیله باشقه‌لرینك «حساسیت»، «مخیله» سندن استفاده ایتمه‌سندن ایلرو کلییور. چونکه «حساسیت»، «مخیله» کبی لوازم شاعریتدن اولان ایکی خاصهٔ ادبیه‌نك رقتندن،

غیرت عشق ایلشدر آنده بیك دلبر نهان
فکرم اولسون کائنات افروز یارب اولسون
زیر خاکسترده ظلمتسوز بر اخکر نهان
بی‌اساس افکاری پامال ایله ای فکرمتین
خارجیلر اولدی پیدا اولمه ای حیدر نهان
بر تجلی ایلسه‌ك عالمده قالماز اختلال
یانیچون اولمقده سین کوزلردن ای داور نهان
دیرسین «اسرارم بیلنسون!» حیرت اندرحیرتم
جان نهان، جان ایچره اسرارك نهان اندر نهان

ایشته ناجی افندینك بوتون مزیاتی بوکبی پارلاق، بی معنا، مستانه رندانه سوزلرله قلوب عوام فکریه‌یی تسخیر ایتمك‌در. باخصوص مقدمه‌ده‌کی برودتی هرذوق رقیق، هرذوق سلیم صاحبی حس‌ایتمکده تردد ایتمز.

ناجی افندی حقنده «کوپریلی زاده محمد فوأد» بك ناجی افندینك اساساً شایان اهمیت اولمایان آثار شعریه‌سی ایچنده نسبتاً اك نظر اعتباره آلینه‌بیله‌جك اولانی، شبهه‌سزکه آتشپاره در، ناصلسه تعلیم ادبیاته قدر کیرمش اولان و

لکن بوضعیف پاکزاده
قصاب ناصل قیبار بیلنمز
اسرار خفیه وار بیلنمز
اطوار تصرف خدادده

آقشام اوستی «ایشته مائیدن باشقه هرنك وار» دیه‌رك برچوق رنکارنك کاغد کتیردی. بونلرك ایچنه برقاچ‌ده قلم صارمش ایدی. بو منظره شو بیتی خاطرمه کتیردی:

کیزله‌دم اوراق رنکارنك ایچنده خامه‌می
اولدی ازهار بهار آلتنده بر اژدر نهان

کندیسنه اوقودم. یازدیغم شیلری بکنمك لطفنده بولنه کلدیکی ایچون صوئوق عد ایده‌بیله‌جکمز [۱] بو فخریه‌یی‌ده بکندی. کوله‌رك «بو بزم کاغدلردن دها رنکین! کاشکی بر قاچ بیت دها سویلنسه‌ده بر غزل اولسه! دیکر «نهان» غزلنه نظیره کبی برشی اولوردی. آنك مطلعی:

احتراز طعنه‌دن قالمقده‌در آهم نهان
بر حقیقت قالمسون عالمده اللهم نهان

دکلیدر؟» دیدی. بو تشویق آتیده‌کی غزلی وجوده کتیردی:

زیرطاق سرده اولمش عقل وحی‌آور نهان
صانکه ایتمش کندینی غار ایچره پیغمبر نهان
اولمسیدی محشر سودا سریر شورشم
دیردم اولماز بر آووچ طوپراقده برمحشر نهان
کعبهٔ دل کیزلی بر دارالغم حالنده‌در

[۱] نه قدر طوغری!

صنعته، « ادبیات عوامه» منتهی اولان بو قوتك اطرافنده طوپلانمه‌یی، وبوكا انتسابله مسلك جدید ادبه قارشو مجادله ایتمه‌یی فرصت عدایتدیلر. ناجینك اطرافنده طوپلانه‌رق بلند آواز ایله بوتون قوتلریله مدح و ستایشه باشلادیلر . عادتا بو بر جنت ادبیه‌دن باشقه برشی دكلدی. باخصوص ترجمان حقیقتك ستایشلری، تقدیرلری، «سنه‌لردنبری مسلك خولیاپرورانه‌سنی وتجدد نامنه ماضی‌یی براقمه‌یان، حالاسكی یولنی تعقیب ایدن بوكهنه‌روح جریده‌نك» اوزمانكی دهان تقدیرینی وسعت ناپذیر بر صورتده آچوب باغیرمسی هركسی صوصدیرمش، ناجینك دهاسنی، قوت صنعتنی براعتقاد حالنه كتیرمشدی.

وصفی افندی، اسماعیل صفا مرحوم بی ذواتك بو شهرت كاذبه‌یه آلدانمشلری شویله طورسون، استاد محترم اكرم بك افندی بیله بوكا آلدانمشدی.او زمان هنوز برر هوسكارادبیات اولان توفیق فكرت بك ایله جناب شهاب‌الدین بكك ایسه آلدانمامری بك طبیعیدر .

ناجینك نه طرزده سوز سویله‌دیكنه دلیل اولمق اوزره «وسیلهٔ تغزل» سرلوحه‌سی آلتنده كی شو پارچه‌سنی آلدم . «۱۳۰٤» تاریخنده سویله‌مشدر :

« كچن صباح برادرم سالم افندی‌یه ـ معتادم‌اولدیغی اوزره مائی كاغده یازی یازمقدن اوصانیر كبی اولدیغمدن بحث ایله ـ بنم ایچون مختلف اللون یازی كاغدی آلمسنی رجا ایتمش ایدم .

صنعتنی اکرمك ، حامدك آثارندن دها زیاده بر سعی و جهد صرف ایدرك آکلایه بیلیبورلردی .

بوکا بناءً ناجینك مسلك ادبیسی اطرافنده طوپلانمق طبیعیدی . فقط « ناجیون » او قدر چوغالدی ، که سنه‌لرجه ناجینك آثار عوامپرستانه‌سنك تقلیدلریله ساحهٔ مطبوعات طولدی ، « حضرت استادی » تقلید ایده بیلمك همان همان غایهٔ صنعت تلقی ایدلمه‌یه باشلادی :

چهرهٔ مقصودی سیر ایتمش قدر مسعود اولور
کورسه موسی عکس انوارین تجلیزارمك
سویلسون آلله ایچون سحر آشنایان بیان
اولمیان مسحوری کیمدر خامهٔ سحارمك

فخریهٔ خاییده وتهیسنه قارشو همان بر عکس صدای تقدیر کبی بوکا بکزر سوزلر فیرلاتیلیردی :

سویلرز آلله ایچون ای شاعر معجز نفس
بر سوز کله‌تنك اولور ، وسعتلنور اقلیم‌دل
وارمیدر تأثیر سحر نظمکی حس ایتمیان
خامه‌کك مسحور فیضی اولمیان انسان دکل .

ناجی‌یه قارشو دائما تقدیرلر ، آلقشلر ، هورالر فیرلاتیلیور-دی .

برده ساحهٔ ادبیاتده « قدماپرست » اولانلر ، « تجدد کریز » بولنانلر نسب ادبیسی همان همان پك عادی ، پك سفیل بر عائلهٔ

ايده بيلمشدر . واصل ذروهٔ اشتهار اولمق ايچون قوللانديغى اسباب و وسائطدن بريده عوام روح ، عوامپرست اولمقدر ، كه ناجى افندى يالكز بونده حيلهيه دوشمهمشدر . چونكه كنديسيده ، روحيده ، فكريده كتلهٔ عوامك ، كتلهٔ جاهليتك روحندن منبعثدى. بوكا بناءً ناجى افنديه «ادبيات عوام» ك مجدد ومؤسسى دينيله بيلير. اوزون برمدرسه حياتى، روم ايليده ، كويلرده امرار اوقات ، آنجق شرق ادبياتنى تعقيب ، سادكئ لسان ، خيالپردهكى عاديت ، رندانه مشربه مالك كبى كورونمك ، اك بسيط و اك ابتدائى شيلرى « حكمت » ، فلسفه طرزنده كوسترمه بيلمك ، هر شى ناجى افنديى بومسلك ادبينك تأسيسنه طبيعى اولهرق سوق ايدييوردى . بو عادتا كمال — حامد ادبياتنه قارشو بر عكس العمل طرزنده وقوع بولدى . اساساً خلقك جهاز تنفس ادراك و تفكرى غربك هواى صنعتندن انتشار ايدن نفائس و بدايعى مص و تمثيل ايدهجك بر رادهده دكلدى . تجددات ادبيه بر قاچ كشينك آرزوى دهاسيله بر قاچ قارئك اشتهاى نفائس جوسى آرهسنده قالمش ، حصوله كلمش بر شيدى . اكثريت خلق ماضىيه مربوط بولنديغى كبى او زمانده يتيشهن كنجلرك اكثريسيده نيم بر تحصيل ايله قلمه دوامه باشلامش ، حامدك ، اكرمك آثارينى آكلايهجق قدر نفوذ نظر ذوقه مالك اولميان كيمسهلرى . حتى بونلر ماضينك شعشعه و دبدبهٔ كلماته مستند كلمات

معلم ناجی افندی نصیبه‌دار فطرت شاعریت اولمامقله برابر لسان و قواعد ادبیه‌یه وقوفنه ، خلقك حسیات و افکاری ایله کندی حسیات و افکاری آره‌سنده ، وسعت و اعتلا اعتباریله فرق اولمامسنه بناءً سنه‌لرجه استانبول محیطنك ، حتی بوتون ممالك عثمانیه‌نك شاعر استادی اولمش ، ابرهٔ شهرتیله ادبیاتی بر حال غریب و عجیبه سوق و ایصاله موفق اولمشدر .

معلم ناجینك حیلهٔ اشتهاری مختلف امضالرله ، نام مستعار ـ لرله کندینی مدح و ثنا ایتمك اصول بسیطندن عبارتدر . برده ترجمان حقیقت صحایفی آره‌سنده بر ستون ادبی آچه‌رق ، تنقید مقصد خیر خواهیله ، یکی یتیشه‌ن کنجلری بیك درلو مدح و ثنالرله کندینه پیرو ایتمه‌سیدر .

مجموعهٔ معلمی بزه واضحاً کوسترییور ، که ناجی افندی حقیقةً لسانه واقف بر معلم محترمش . فقط بنه برچوق آثاری کوسترییور ، که معلم ناجی افندی استعدادی اوکنده توقف ایله حیران حیران باقیله‌جق نه بر صنعتکار ، نه‌ده بر شاعردر . یاخود شویله دییه‌لم، ناجی افندی ذوقلری، حسلری، فکرلری مطالعات عمیقه ایله اینجه‌لشمش ، و بونك ایچون نفائس صنعت حقنده تام قطعی بر حکم ویرمك ایسته‌ین ذواتك شاعری دکلدر ، ناجی افندی عوامك ، صنعته ، ذوقه آنجق بسیط ، ابتدائی بر صورتده واقف اولان ذواتك شاعریدر .

اساساً معلم ناجی نه فضله دوشونه بیلمش، نه‌ده فضله حس

ابتدا مملكته ادخال ايدنلردن بريده كنديلريدر. ترجمه يه «آطالايى» «مه‌پيريزونى» mes prisons نقل وترجمه ايتمشدر .

افكاروحسياتى دائما تظلم وشكايته ميالدر. آثارندن استدلال اولنديغنه كوره غايت بدبيندر. «عربه سوداسى» نامنده‌كى رومانى تماميله بر استهزا ، بر هجودر . برچوق آوروپا مقلدى بكلرك احوال روحيه‌لرينى كوستريور. اكرم بك‌ده فضله‌اوله‌رق برحس تنقيد ، برفكر تنقيد واردر .

بزده‌كى «منقدلر» ك برنجيسيدر دينيله‌بيلير . اوندن اول «تنقيد ناميله» يازيلمن اثرلر اغراض نفسانيه‌نك تلاطمكاهى اولمقله برابر سبم وشتمك‌ده موعد ملاقاتيدر اكرم بك « ١٢٦٣ » تاريخنده تولد ايتمشدر . دور حريتدنصكره ناظرلقلرده بولنمش ، حال حاضرده‌ده اعيان اعضاسندندر .

فترت ادبيه

معلم ناجى . — اثرلرندن زياده شخصنك اطرافنه زمانك كنجلرينى طوپلايه بيلمك ايچون چوريديكى حيله‌لرله، دولابلرله ادبيات‌ده مشئوم بر تأثير يايه‌رق عبدالحق حامد طرز ادبيسنك تكاملنه بر قاچ سنه‌لر مانع اولان معلم ناجى افنديدر .

یانکده خیلی یاقیشمش او کوکب سیار !
کیمك اونور سمواتی طولدیران دیدار ؟
نه‌در اوسرخ وسفید؟ آه باشلیورمی نهار !
یارین صباحه دیمك صحبت ای هلال سحر ؟.

شو اثرانجه برمفکره‌نك محصولی‌اولدیغی کبی‌انجه ، مریض، بدبین برحساسیتك‌ده محصولیدر . اکرم بکك اسلوب شعرینه کلنجه حامد بکك اسلوب شعری کبی بردن بره قارئك روحنی ، اختیارینی ضبط ایتمز . بونك تأثیری غایت بطیدر . اسلوبده‌کی متانتی ، قوتی ، حسنی برآز دقته ، برآز زمانه محتاجدر . یازیلرنده برصنعتکارك روح عجول اندیشه کارندن زیاده برمعلمك اندیشه‌لری حس اولنور .

اکرم بکك نثرینه کلنجه ینه متیندر ، قویدر ، اوزرنده بردست استادك کولکه‌لری حس اولونور، فقط اعتراف ایتملیدرکه اکرم بك آثار منثوره‌سنه شخصیت صنعتندن ، شخصیت روحیه‌سندن هیچ برشی علاوه ایده‌مه‌یور .

حتی بعضاً ـ اکثریته یقین بربعضاً ـ بالالتزام آثار منثوره‌سنی کلمه‌لرله ، ترکیبلرله، فضله استعاره‌لرله ، تشبیهلرله املا ایدییور. ساده اولنلرینه کلنجه ـ شمساده اولدیغی کبی ـ اونلر بوسبتون روح تزیندن‌ده عاری بولنیور . مع مافیه اکرم بکك بوکا رغماً برچوق خدمتلری‌ده واردر . چونکه کوچك حکایه طرزینی

نه‌در غروريه باعث شونجم پر نورك !
دكرمى تابنه ؟ . حاشا ! اوچشم مخمورك !
محرك اولمه‌ده سودامه وضع مفتورك
سنك‌ده‌مى كدرك واردر اى هلال سحر ؟

*

نه‌خوش زمان ! نه غريبانه عالم مهتاب !
هوا نه خوش !. نه قدر دلپذير صفحهٔ آب !
نجوم زاهره‌يى روحم ايلر استجواب .
اولوب ده‌نوركه حائل نه آكلايور شوسحاب؟
بوشب نه‌دن يه‌نه قالدك بنم كبى بى خواب ؟
نه درد ايله متألم‌سين اى هلال سحر ؟..
نه‌در او حسن الهى جهان بالاده ؟
نه‌در او نقش مباهى سپهر مينا ده ؟
نه‌در او نامتناهى لطافت اشياده ؟
قاليرمى طاقت دل بونلرى تماشاده ؟
كيمك اونوركه موج اورمه‌ده شو دريا ده ؟
خدا بيليركه پريشانم اى هلال سحر !.

*

كذر كهكده بلوطمى او جمع ظلمت بار ؟
ويا هوايه‌مى چيقمش زمينه‌كى كهسار ؟

مادامکه اویله‌در ؟ اکرم بك انجه . رقیق ، مستثنا حسلری یاقالایه بیلمش، بونلری افاده ، احساس ایتمشمیدر؟

بوسؤاله ویریله‌جك‌جواب‌بویوك برحصهٔ انکارایله، کوچك برحصهٔ تصدیقی حاوی‌هم « اوت» ، همده «خایر»در. اکثریتله عمومی ، هرکسك روحنده حاصل اولهبیله‌ن، هرکسك‌خاطرنده یاشایان حسلری یازمشدر . « تخالف حسیات » ، « کریهٔ حسرت» ، « بیان عشق » ؛ دها بونلره بکزر بر چوقلری بویله‌در . یعنی شاعر روحنده حاصل اولان مرضی ، یکی بر حس بوله‌مامش، هرکسك حس ایتدیکی کبی حس ایتمش، نقل ایتمشدر . بعضیلری‌ده پك نادر طویوله‌ن، دوشونیله‌ن حسلری محتویدر .

«هلال سحر» سرلوحه‌سی آلتنده‌کی‌شعری بونلردن بریدر.

نه‌در بوفیض مکمل نه‌در بوحال سحر؟
نه‌در حقیقت علویهٔ مأل سحر ؟
نه‌دن بولور بوقدر رونق ظلال سحر ؟
بن اولمشم ازلی عاشق جمال سحر ؟
سنك‌ده‌می دلك آشفتهٔ وصال سحر ؟
نه‌در بوحزن غریبانه‌ك ای هلال سحر ؟

*

نه وار عجب اورته‌سنده جهان دیجورك ؟
نه‌در بیلنمیور املی بوامر مستورك !

لامشدر . بوکا بناءً اکرم بکك کندیسندن صوکرا انکشاف ایدن شهرتده بر حصه‌سی، هرصنعتکارك اوزرنده برتأثیری واردر معقبی اولان بوتون بر نسل‌الیاف روحیهٔ صنعتلرینه نفوذ ایتمه‌یه موفق اولورسه اورالرده اکرم بکك شخصیتندن ، سعیندن بر شیئك بولندیغنی کوریرلر ؛ آکلارلر .

واقعا ساحهٔ ادبیات‌ده حامدك بولندیغی موقعه اکرم بکی اصعاد ایتمك ممکن دکلدر ، فقط حامدی ، وسائرلرینی خلقه طانتدیران ، اونلرك آثارندن ذوق آلمه‌یی اوکرەتن ینه اکرمدر .

اکرم شاعردر . شعرلرنده دائما بدیعیه میال، عشقه‌میال بر حرکت حس اولونور ، دائما رقیق ، کوچك ، اوفاق تفك موضوعلر اوزرنده قلمنی یوروتمه‌یی سور، حتی برآزده متفکر کورینور ، حتی قارئنی ده دوشوندیرمك ایسته‌یەن بر آرزو ایله قلمی النه آلدیغی حس اولونور . « اك کوزل اثرلرانلردرکه اوقوندقدنصکره‌ده انسانی بر مدت دوشونمکه مجبور ایدر » سوزلری کندیسنك‌در .

اساساً اکرم غایهٔ صنعت اولمق اوزره بونی قبول ایتدکدن صکره آثارده فکرك ، خیالك ، حسك کوزللکی اولمق اوزره اوچ مزیت آرایور . وبونلردن‌اوچنجیسنه عطف‌اهمیت‌ایدییور ودائما حسیاتنك افاده‌سنه شعری بر واسطه اتخاذ ایله‌یور » دینیله بیلیر که « زمزمه» نك اکثری اشعاری همان‌همان حسیدر

بولنمش ، لوندره سفارتی مستشاری اولمش ، بعده حریتدن صوکرا بر ایکی سفارته دها تعیین اولنمشدر . حالا سفیردر .

انکلیزجه‌یه آثارندن پك چوق پارچه‌لر ترجمه ایدلمشدر .

ایچه، اوزون ، بیضی چهره‌لی ، غایت ظریف برصورتده کینر ، غایت حساس ، خاطر نواز ، دائما کوزنده تك کوزلك طاقیلی بر ذاتدر .

عبدالحق حامدبكك شهرتی کندیکه تزاید ایتمکده، کندیکه قوت پیدا ایتمکده‌در . اخلافك دائما اوقویه‌جغی ، دائماتقدیس ایده‌جکی بر شاعر وار ایسه اوده عبدالحق حامدبکدر.عبدالحق حامد لایموت برسیمای ادبی، سریر دهایه اوطورمش برشخصیت شعریه‌در .

اکرم ، — اکرم بتون نسل سابقله نسل‌جدیدك معلمی، مربیٔ افکاریدر . موسیو فازینك دیدیکی کبی اکرم بکك اك کوزل اثری شباب متفکرك هیئت مجموعه‌سیدر . « اکرم بك» « استاد اکرم » سوزینك افاده ایتدیکی بوتون معانی‌یه حقیقةً لایقدر .

ابتدا ایکنجی دورده ادبیاتی بر قاعده ، بر نظام آلتنه وضع ایده بیلن ال اکرم بکك الیدر . « تعلیم ادبیات » ی‌ایله لسانه ، ادبیاته پك بویوك‌خدمتلرده‌بولنمشدر.خصوصیله‌ملکیه‌ده‌کی معلملکی اثناسنده بر چوق کنجلری ادبیات وصنعتدن خبردار ایتمکله تاریخ ادبیاتمزی بالآخره تزیین ایدن ایادیٔ صنعتی‌حاضر

بالو نامنده جای تهلکه‌در .
انده هپ مسرفان اولور مقبول .

شونی اوقودیغمز زمان شاعرك نظرمزده حیات مدنیه‌یی جانلاندیردیغنی، یوروتدیکنی، یاشاتدیغنی ، خلاصه تجسیم ونقش ایتدیکنی حس ایدییورز ، شبهه‌سز بو او زمانك شعراسندن هیچ برینه نصیب اولمش موفقیتلردن دکلدر .

موسیو فازی ایله عبدالحلیم ممدوح بك « ترك ادبیاتنده عشق» نام کتابلرنده « ممالك عثمانیه‌ده ابتدا منظوم فاجعه یازان حامد بکدر . ، غرب مکتب ادبیسنی ، کمال افتخار سویلرز، تأسیس ایدن حامد بکدر . » دیورلر . ینه عبدالحلیم ممدوح بك ادبیات عثمانیه‌سنده « شعر سویلك ایچون نه کبی قواعدوجدانیه‌یه‌رعایت ایتمك لازمسه آثار حامد اوکبی قواعده تابع اولهرق سویلنلمش بدایع‌در . ادبیاب غربیه‌یی ادبیات عثمانیه ایله محاکمه ایدرسهك آثار حامددن بشقه بر مقیس بولهمیز » سوزلرینی سویله‌یور.

حامد بك «١٢٧٠» سنهٔ هجریه‌سنده تاریخ نویس خیراه افندینك سلبندن استانبولده تولد ایتمشدر. بویوك پدری مشهور عبدالحق منلادر . حامد بك ابتدا خارجیه مسلکنه انتساب ایدرك ایرانده‌کی سفارت کتابتنده فارسی‌یی اوکرنمه‌یه‌جهدوغیرت ایتمشدر . بعده پارس ولوندره سفارت کاتبلکلرنده بولندیغی کبی « بومبای » شهبندرلکنده‌ده‌بولنمشدر . نهایت لاهی سفارتنده

قدیمه‌سندن چیقارمه‌یه موفق اولان یئه بودهای صنعت ، یئه بو مجدد ادبیاتدر .

« نسترن» بوطرزده یازیلهن برنجی پیه‌سدرکه قافیه خصوصنده اصول غربی تقلید ایله شعری ماضینك تحکمندن قورتارمش ، دها زیاده برقابلیت میخانیکیه ویرمشدر .

حامد ، «صحراسی» ایله‌ده بزه یکی بر طرز ، یکی بر شکل ادبی ادخال ایتمشدر . عادتا بونده « خیال ، تفکر » مستثنا اولمق اوزره طرز وشکل اعتباریله بلچیقا شاعرلرینه بکزه - مکده‌در. بوحیاتك، برتدقیقی ، شاعرانه ، صنعتکارانه افاده‌سی دیمکدر . اساس بدویلرله مدنیلرك حیاتی مقایسه‌در .

مدنیت عالمنده یاشا یانلره عائد برتصویرده

اشته ـ جنتلمنك ـ اوعالمده
بویله‌در ایتدیکی محبتلر
کینیشله یمك دکل ، همده
پاره استر سلام ومحبتلر
سفه انیا ، کدا مرتد
پاره معبود ، وبانقه‌لرمعبد ،
انده نسوان ایسه ملائکه‌در
هربری برسفیهه مالکه‌در
جنتی وار ایسه انلرك شاید

بوده محضاسنك کتیردیکك انقلاب ایله آچلدی! بونکله برابر، سن هیچ بر شی دکلسین . بن زیاد ؛ سن مجرد هیچیسین.»

شبهه‌سزدرکه ما فوق‌الخیال احوال روحیه‌یی یاشاتمق ایچون بولسان مطنطنه احتیاج واردر ، شبهه‌سزدر ، که بونلر فکردن زیاده خیال ملته خطاب ایتملیدر . وحامد بوتون مبهمیت لسانیه سنه رغماً ، بوتون صنعتنه رغماً ، ینه عثمانلیلرك قلبنی تسخیری بیلمشدر . چونکه باشقه‌لری صنعتلرندن فدا ایدرك آنجق قلوب ملتده بر موقع طوتهبیلدیلر، یعنی اونلر ملتك اسیری اولدیلر . حالبوکه حامد صنعتنه ملتی اسیر ایتدی ، او صنعتیله خلقك قلبنی جذب ایتدی . بناءً علیه حامد بر تاجدار صنعتدر .

حتی کمال بك عبدالحق حامد حقنده «مجددلك حقی ایسه یا شناسینك یاخود سنکدر . بن آراده برخط اتصالم» دییورکه «یا سنکدر» سوزنده حقیقةً یا کلامش ، حقیقةً طوغری‌یی سویله‌مش ، حقیقةً کندی حقنده‌ده ایی برحکم ویرمش اولویور .

شبهه‌سزدر ، که مجددلك حقی ، هپسندن زیاده حامدکدر . یاخود شویله‌دیه‌لم ، حامددن اول کلنلر بنای تجددك اساسلرینی قوره‌بیلدیلر ، فقط حامد دهای صنعتیله اونی سوسله‌دی ، اونلرك استعمال ایتدکلری سیاسی برشکلدن چیقاردی . بر بنای صنعت حالنه قویدی ، حتی ابتدا بزده اوزان عربیه‌یی اونوتهرق بارمق حسابیله شعر یازمق جسارتنده بولنان ، قافیه‌لری‌ده اصول

واردر . فقط بوتون بونلر « رومانتیزم » ك بر نتیجهٔ طبیعیه‌سی اولدیغی کبی زمانك‌ده بر نتیجهٔ طبیعیه‌سیدر .

طارقك یالکزجه سویله‌دیکی شو سوزلر بوکا بر مثالدر .

«اندلس حکمدارانك خزینه‌لری ایچنده‌سن، طارق! سن نره‌دن کلوب نره‌ده طورمشسین» عزیمتك نه‌طرفه؟ سن تاسوریه‌دن کلوب طلیطله‌ده طورمشسین ، یارین سکا بر فاتح دیه‌جکلر ! بونکله برابر ، سن بر قولبه‌دن چیقدك . بر سرای خزینه‌سنده سین ! بر مزاره کیره‌جکسك ! . — شو کوزینك اوکنده پارل پارل یانان شیلر نه‌در ؟ بر طاقم حکمداران ماضینك سرنکون اولمش افسرلری ! بو شهر تختکاه سلطنت اولسه بیله بو اوطه بر تاجکاه مسخردر! اوقراللری تشخیص ایدن تاجلرسنك نچه کده!

اقتدارینك کالنه یکرمی بش بر هان ! یکرمی بش شاهد ! بونکله برابرای سردار غالب سن یالکز بر تربه‌دارسین! بوتاجلرك اصحابی اولان حکمدارانه امتثال ایتمه ! انلر غافل ومغرور ایمشلر ، ذوالجلالك قدرتی، عجزینی، زمانك انقلابی دوشونمامشلر . هپ بربرلرندن انتقام آلهرق کلوب کیتمشلر . سن انلرك سرای سلطنتنه کیردك . خزینهٔ ثروتنه مالك اولدك . دفنیهٔ اسرارینی کشف ایتدك . رودریق سکا آنلرك استقبالنی کوسترمدی ، سن‌ده عاله رودریقك آتیسنی تصویرایدییورسین. اشته قوجه برملتك عالم استقبالی ایاغکك آلتنده یوارلانوب طوروییور! اشته‌داخلنده‌جریان‌ایدن نهراقباله‌باشقه برمجرا آچلدی؛

یاشامه‌مه‌یه خواهشکر اوله‌رق انتخار ایدن برقادین. ایشته‌تزرده‌کی « ریشار » انتقام ایچون شکلدن شکله ، دینـدن دینه کیره‌رك سودیکنی اولدیرتدکدنصکره کندیسی انتحار ایدن ذات ..بوتون بونلر بوتون بومافوق‌الخیال قهرمانلر، مافوق‌الخیال اشخاص‌در. معمافیه وقایع بربرینه اوقدر مربوط، اوقدر حیاتی، که انسان بونلرك مافوق‌البشر اولدقلرینی حس ایتمز، آکلامزاونلرك‌علویت روحیه‌سی اوکنده روحنك یوکسلدیکنی حس ایدر.

ایشته « نظیفه » غالب حکمداری تعصبنك علویت شجاعتیله تنقیدن ایدن قادین .. ایشته « سفیله‌نك حسبحالی » هیولالرله ناموس وعفتنك لکه‌لی پارچه‌لریله بوغوشه‌رق اوله‌ن قادین .

بوتون بو تیپلر ، بوتون بو اشـخاص رومانتیکدر، بوتون بونلر خیالیدر . فقط بوتون بونلرك اطرافنـده بر عالم «شعر وخیال » موجوددر . بوتون بونلرك اطرافنده بر سمای صنعت بیلدیزلرلریله ، کونشلریله ، قمرلریله ، بوتون محاسن بدایعیـله اوچار . اساساً عبدالحق حامدی یوکسلتن ، سائرلرینك فوقنده یاشاتان بوتام ، قطعی ومکمل اثرلریدر .

عبدالحق حامد ،فضـله اوله‌رق نثرآده پك یوکسکدر . باخصوص تماشاده نثر خصوصنده اوزمان اونی کچن هیچ کیمسه بولنمامشدر .

واقعا بعضاً اوزون اوزون « مونولوقلر » ، « یالکز اوزون اوزون سوز سویله‌یه‌ن کیمسه‌لر » ، حتی اوزون قاریشیق جمله‌لر

حس ایدییور سکز . ایشته بو آنجق حامده مخصوص مزیات ادبیه‌دندر .

حامد بو کبی شعرلرنده غایت « لیریك » در . فقط اساس مسلکنه باقیلیرسه حامده « رومانیتك » دیمك لازمدر. حامدده اویله بر «رومانتیزم» واردرکه انتخاب ایتدیکی موضوعلرله، اشخاصك احوال وخصوصیاتنده تعین ایدر . فقط لسانی ، وطرز تبلیغ واحساس اعتباریله حامده بر «سنبولیت » دیمك لازمدر . فقط تیاترولرده وضوحك شرط الزم اولمسنه رغماً ، ینه عبدالحق حامدك بو بر آزمبهم لسانی تماشاکری سوروکله‌ر، تأثیری آلتنه آلیر . اوکا بر شیلر احساس ایدر .

عبدالحق حامد « رومانیتك » اولمق اوزره بزده الك اول قواعد تماشایه موافق اثرلر وجوده کتیرمن ذاتدر. واقعا آثاری تاریخك الك اوزاق نقطه‌لرندن انتخاب ایدلمش، شجاعت،جسارت رقت حس ، رقت خیال، ناموس وحیثیت کبی شیلری حائزذوات انتخاب اولونور . مثلا « اشبر » تیپی بونلردن بریدر . « حمیت وطن » ، « ناموس تخت وتاج » ایچون همشیره‌سنی اتلافدن چکنمز . اسیر اولدیغی حالده شاه غالبك اوکندهاکیلمه‌یه‌روحی راضی اولمز . کندیسنك عظمت روحیه‌سی ، شجاعتی تقدیر اولندیغی زمان دشمنك تقدیرینه مظهر اولمه‌یی‌ده برتنزل عدایدرك انتحار ایدر . ایشته « نسترن » باباسنك انتقامنی آلمق ایچون چیرپینه‌رق ، ازه‌رك. سودیکنه مربوط اولمه‌رق یاشامق ایسته‌یه‌رك

واوقويانلرى مبهوت وحيران برچوق زمانلر نفوذ وتأثيرى آلتنده ياشاتديريبور. اعتراف ايده‌يم كه بن مقبرى كوچك ايكن اوقودىغم زمانلر حيران ومبهوت كونلرجه تأثيرندن قورتيله‌مام، بوعلويت شعر وخيالك اوكنده جسارتم قيريلير، يازى يازاماز ، هيچ كيمسه‌يى بكنمزدم :

بن زائر و سن دفين مقبر
پرسش قيلالم بونى برابر
چيقدكمى حضور كبريايه
بيلدكمى نه‌در او طفل اكبر

*

معصوم كه‌ر ازدر بكاسى
معصوم كه خنده‌در لقاسى
كهواره‌سى شادمان ماتم
بازيچه‌سى انقلاب عالم

*

معصوم كه يوقدر انتهاسى
صان كنديسى كنديسنك خداسى
اتمشدى سنى اوخالق ناز
فكرمده وجودينك صياسى

شو سطرلر اوقونلدىغى زمان فكركزدن اول روحكزك حس ايتديكنى ، آكلاديغنى ، حتى روحكزك يوكسلديكنى

شو کوچیجك پارچه‌نك اصول تماشا نقطهٔ نظرندن حائز اولدیغی قیمت ومزیت ادبیه‌دن صرف نظرله برحرب دهشاش ومؤلمك قارشوسنده سویله‌نلمسی حقیقةً شایان دقتدر. شو برقاچ مصراعك احتوا ایتدیکی معانی اوقدر یوکسك که بشریت آره‌سنده‌کی حدود مخاصمات و معاداتی تولید ایدن افکاره قدر یوکسه‌لیبور، اونلری قیریبور، ازیبور.

عبدالحق حامد بعضاً یازیلرنده برشی سویله‌مه‌یور کبیدر. فقط دماغکز کلمه‌لرله بوناده، ضعیف کبی طوران، مع مافیه شفاف ومتین اولان کلمه‌لرله اشتغال ایدرکن روحکز؛ حسکز بردن‌بره متأثر اوله‌رق دماغ وفکریکزك ادراك ایده‌جکندن زیاده حس‌ایدر، آکلار. خصوصیله حامدك بو صورتده‌احساس هیجان ایتمه‌سی روحنك صمیمیتنی، احتیاجاتنی، فریادلرینی نقل و تفهیم ایتدیکی زماندر.

مثلا «مقبر» حامدك آلام و یأسنی باشقه قلبلره، باشقه موجودیتلره بوی صنعتیله نقله مأمور بو مزهرهٔ یأس تمامیله بویله یازلمشدر، خیاللرده براوچوجیلق، برسیالیت، عین زمانده بر رقت واردر، کلمه‌لره هیچ دقت ایدلمامش کبیدر: او قدر ساده‌در، لرکه احتمال باشقه بر شاعرده اولمش اولسه‌یدیلر، قیریق دوکوك‌قالیرلردی؛ هیچ برشی افهام‌ایتمزلردی. فقط حامده‌اویله بر کیزلی سحر صنعت وار، که باشقه‌لرینك النده برر هیچ اوله‌بیله‌جك بوتون‌بوساده‌لکلردن برجهان حس وخیال‌یاراتهبیلیور»

حتی عبدالحق حامدك اك بویوك مزیتلرندن بریده حدود فکریسنك محدود اولمامسیدر. او اثرلرنده پك چوق یوکسکلره پك چوق عالی، سر آزاد افکاره قدر یوکسه‌لیر»

مثلا «اشبرنده» شو پارچه :

اسکندر

کینوس بونه دهشت و قیامت
سویله پریداس نه در بو محشر

پریداس

بطلمیوسه صور !

اسکندر

مورخ شر

بطلیوس

موجب نه حقارته آپانسز
تاریخی یازان بنم . یاپان سز

اسکندر

افکارمی سزده ایتمه تهییج
ارسطو بونه‌در ؟

ارسطو

ظفر و یا هیچ

ایکنجی پازار کونی ذات الرئه‌دن وفات ایتمشدر . که تقریباً « ۱۳۰۶ » سنه‌سی دیمکدر .

عبدالحق حامد بك. — « انسال استقبال عبدالحق حامد سلطان حمیدك زمان سلطنتنده یاشامشدی دکل، سلطان حمید عبدالحق حامد عصرنده یاشامشدی. دیه‌جکدر»

بالایه نقل ایتدیکمز موسیو فازینك سوزلرینه بو صنعتکار داهی حقیقةً لایقدر. عبدالحق حامد، بزده تجددات ادبیه‌یی بوتون قوت وعظمتیله حصوله کتیرن یدولود دهائتدر. مستر کیپك دیدیکی کبی ترکیاده کی تکاملات ادبیهٔ سریعه‌نك مسبب حقیقیسی «مقبر» شاعر محترم ومعظمیدر. نسل جدید شبهه‌سز در،که منبع الهام شعر اولمق اوزره ابتدا اونك آثارینه شتاب ایتمشدر. نسل سابقك اب تحریری کمال ایسه» نسل جدیدك‌ده اب معظم الهام نثاری شعرلریله، آثاریله عبدالحق حامددر .

حامد آثارینك بوکون بزه کوسترديکی شعله‌لریله اثبات ایدیورکه ایکنجی دورك یکانه صنعتکاری، یکانه استادی، یکانه داهیسیدر. حامددە هر شیدن اول بر صنعتکار روحی واردر، او ابتدا صنعتی، صوکرا دیکر شیلری دوشونیر . کمال کبی ، یاخود ضیا پاشا کبی بعض افکار ایچون صنعتی، ادبیاتی واسطه دکل، اونلری ادبیات ایچون برر واسطه، برر وسیله، بررمعاون یاپار. وبونك ایچوندر،که دیکرلرینك نقصان، زوالی قالان آثاری صنعت نقطهٔ نظرندن عبدالحق حامدك آثاری اوکنده سونرلر .

اولماز : چونکه اکلنجه‌ده ایش بولنماز . اما ایش‌ده اکلنجه موجوددر . هله وقت کچیرمکی اصلا دوشونمز . زیرا دریغ که وقت کندی کندینه کچر کیدر . یوقسه آنك کذرانی تسریعه چالشمق بر عاقلك کاری دکلدر .

. . . . . .

کوریلیورکه کمال بکك اسلوبنده قلبلره القای نفوذ ایده‌جك اونلری ایجابنده سوروکله‌یه‌جك بر قطعیت ، برکسیکلك . بر تکرروار. بوایسه بویوك انقلابلری حاضرلامق ایسته‌ین کیمسه‌لرك خصائل ممتازه‌سندندر . بونك ایچون بزده کمال بك انقلابات اخیره‌یی یازیسیله احضار ایدن اللردن بریدر . -

کمال بکك حیاتی نفی مؤبدله مرور ایتمش کبیدر . کمال بك ابتدا آوروپایه فرار ایله استبداده قارشو عصیان ایدنلردندر .که مشهور مصطفی فاضل پاشانك ریاستی آلتنده اولق اوزره ابتدا لوندره‌ده ، بعده پارسده « حریت » غزته‌سنی نشر ایتمشدر . کمال بك استبداد ایچون او قدر قورقونچ ، مدهش بر تهلکه حالنی آلمشدی ، که استانبولدن تبعیدی خصوصنده هردرلو وسائطه تشبث اولونیوردی. حتی یکرمی اوچ یاشنده قلعهٔ سلطانیه متصرفلغنی ویرمشلردی . حتی ایران سفارتنی ویرمشلر ، کمال بك کتمامشدر بعده حیاتی بتون متصرفلقلرده کچمشدر . وسط بویلی . بر آز شیشمانجه ، ذکی مائی کوزل کوزلره مالك سویملی بر چهره‌نك صاحبی بر ذاتدی . « ۱۸۸۸ » سنهٔ میلادیه‌سنك کانون اولنك

او زمانلری شعرده نامق تخلص ایدردی. کمال نامنی‌ده تصویر افکاره انتسابی یعنی سیاسیاتله اشتغال ایتدیکی زمان طاقنمشدر .

سعی سرلوحه‌سی آلتنده‌کی مقاله‌سندن شوسطرلری آلیبورز

« ... بر عاطل دهاشباننده اختیارلر . ایشسز کچن زمانك دقیقه‌سی ساعتدن اوزوندر .

بر سفیه نه قدر یشارسه دها عمرینه طویمه‌دن دنیادن کیدر چونکه لهویات ایچنده کچن وقتك ساعتی دقیقه‌دن‌قیصه‌در .

بز مراث یدی بیلیرز که اوزاقدن حالنه باقلسه ، حظوظاته مستغرق ظن اولونور . حالبوکه او بیچاره بتون‌عمرینی‌براکلنجه بولمغه حصر ایدرده ، ینه لذائذ عالمك بریله خشنود اولهماز ، هر نه ایله مألوف اولمق ایستسه ، قدحی النه آلیر آلمز یوزینی بورشدیرمغه باشلایان عیاشلر کبی ، دها مبدأ تلذذده کوکلی استکراهدن خالی دکلدر .

امکسز اکلنجه طوسسز طعامه بکزر .

انسان کندی سعییله یاشاملیدر ، که زمانینك قیمتنی‌بیلسون حیاتینك لذتنی طویسون .

بز او آدمه ناصل بختیار دیرزکه هم هر کون عمر کذشته سنه تأسف ایدر طورور . هم ینه ایام حیات بیتمز. توکنمز برمدت مجازات ایمش کبی ، وقتنی کچیرمکه چالشیر : سعینك پرورده‌سی اولان بر آدم ایسه ، هیچ اکلنجه آرامغه محتاج

یارین ساحهٔ تماشاده بر دیوکبی شکلسز ، بیچمسز قالان بر پیه‌س ویرییور ، ایرتسی کونی صحایف تاریخیه‌یی بویودولمش خیالرینك رنکلی سوزلریله، سحربیانیله استیلا ایدییور. وطن، عشق وطن ، حریت ، عشق حریت ایشته بونلر کمالك ادبیاتده حیزدیکی حدود نامعیندر .

مثلا کمال «ساردو»یی بکنمه‌یه‌جك قدر برعظمت ، یاخود جهالت دیمه‌مك ایچون تغافل کوستریبور . حالبوکه «ساردو» صنعت تماشاده بر استاد ، برمعلم‌در. کمال بکه کلنجه ، آثارندن‌ده استدلال اولندیغی وجهله، صنعت تماشاده یکی «برشا کرد» کبیدر.

کمال بك ادبیاتده اویله بر تأثیر براقمشدرکه ساحهٔ ادبیات سنه‌لرجه « کمالیون ، ادبیات کمال » ایله طولمشدر . حتی کمال بك مملکتمزده بر اعتقاد ادبی حالنه کیرمشدر . بونك فسون وقوتندن قورتیله بیلمك ایچون ادبیاتمز بر چوق سنه‌لره محتاج اولمشدر .

کمال‌بك « ۱۲۵۶ » سنه‌سنده تکفورطاغنده تولد ایتمشدر. کندیسی طوبال‌عثمان پاشانك اوچنجی درجه‌ده حفیدیدر. برقاچ آی قدربایزید رشدیه‌سنده آلتی آی‌قدرده والده مکتبنده اوقومشدر . ایلك‌شعرینی‌صوفیه‌ده سویله‌مشدرکه‌الندە آنجق‌اوزمان سنبلزاده‌نك دیوانی وارمش . «۱۲۷٤» تاریخنده استانبوله کله‌رك اوزمانده یتیشه‌ن شعرانك آره‌سنه کیرمش ، یاواش یاواش برموقع‌طوتمه‌یه باشلامشدر .

فی‌الحقیقه تجددات ادبیه‌ده کمال بکك‌ده مهم بر حصه‌سی ، مهم برخدمتی‌واردر اساساً بزکمال بك اپچون بویوك برشاعردکلدر ، بویوك برروماتجی دکلدر ، بویوك بر صنعتکار دکلدر . دیدك . فقط بویله دیمکله کمال بك منشی ، ادیب دکلدر . دیمه‌یورز . کمال بك قلمنك صاحبی ، لسانك صاحبیدر . یالکز کمال بك برمقاله ایله بر رومان حدودینی ، براثر سیاسی ایله بر تیاترو آره‌سنده‌کی مناسبتی تعیین ایده‌جك موازنهٔ قلمیه وحسیه‌یه مالك دکلدر . فقط خصوصی برفکرینی ، خصوصی بر حسنی مدافعه ایتمك ایسته‌دیکی زمان کمال بك قوتلیدر ، متیندر ، مقنعدر ، آتشیندر ، مؤثردر ، عوام و خواصك روحنه کیرر . بونك ایچون مقاله‌لرنده ـ بونلرنه‌قدر کوزلدر ، کمال دائما بویله کوچك شیلر یازسه‌یدی . نه ایی اولوردی! . ـ هیئت عمومیهٔ جمعیتی اویاندیره‌جق ، قانلاندیره‌جق ، حدتلندیره‌جك برتأثیر ، برنفوذ واردر . سزه بر«عائله» ، بر«مدنیت» ، بر«حقوق» ، بر«معارف» یازارکه قابل دکل ، بونلرك تأثیر فسونکاری آلتندن ، سیلکینوب چیقامازسکز .

اساساً بوتون آثارینه تحکم ایدنده بومقاله‌جیلکدر . اونده جمعیت بشریه‌یی اقناع وایقاظ ایده‌جك بویوك برروح مؤثروار ، او اویله برشی ، که مقصد وغایه‌سنه واصل اوله‌بیلمك ایچون بوتون حدودلری ، بوتون غایه‌لری بیقییور ، آتییور . بوکون سزه حدود تحکیه‌نك خارجنه چیقارلمش . برروماں اهدا ایدییور .

کمال بك هیچ برزمان بیوك بر رومانجی اولهمدی . ایشته جزمیسی ، ایشته علی بکك سرکذشتی. کرك موضوعلری، کرك صورت ترکیب وتحریرلری اعتباریله بر روماندن باشقه هرشیئه ؛ مثلا اوزون بررساله‌یه ، بویوك ، عظمتلی ، مع مافیه پك ابتدائی خیاللر ، فکرلر مجموعه‌سنه بکزرلر .

ایشته تیاترولری ؛ عاکف بك ، کل نهال ، وطن بونلرك هیچ برنده اصول تماشایه موافق هیچ برشی کوریله‌مز ، عادتا بونلر کمال بکك روحنده طاشان ، چیقمق ایسته‌ین افکار وطنپرورانه‌یی تبلیغ ایچون ترتیب ایدلمش ، مختلف ، مفروض اشخاصك لسانله تودیع اولنمش نطق مجموعه‌سیدر . ایشته شعرلری : بوشعرلرك پك چوغی ، صنعت نقطهٔ نظرندن ، باشقه‌لرینك آثاریله مقایسه ایدلدیکی تقدیرده ؛ وسط درجه‌ده‌در . « تخریب وتعقیب خراباتنه » کلنجه بوبر تنقید رساله‌سی اولمقدن پك اوزاقدر .

اوحاله کمال بکی بوقدر یوکسلتن ، بوقدر بویوتن قوت دهائت نه‌در ؟ بوکا جواب ویرلمك لازم کلیرسه کمال بکك بوتون آثارینك سائق ومؤثری اولان حریت ، عشق حریت، وطن عشق وطندر .

کمال بك ، بی خوف و بی پروا فکرلرینی ، افکارینی فیرلاتمقله ، ماغوسه‌ده‌کی محبوسیتنك‌ده انضمام معاونتیله ، بودرجهٔ شهرته صعود ایتمشدر .

صندالجیلرك کورك صداسی
بو خلوتك ایدی خوش نواسی
آهنکله چکرلر ایدی بردن
بو شوق ایله موجه‌زن ایدك سن

سعدالله پاشا اسعد مخلص پاشانك مخدومیدر . غایت ایی فرانسزجه‌یه وقوفی لسان عثمانیه‌کی اقتدار واهلیتنه بناءً عبدالعزیز خان زمانینده ترجمان دیوان همایون ، بعده معارف مستشاری اولمش ، بر آره‌لقده مابین همایون باش کتابتنه تعیین قیلنمشدر .

« ۱۳۰۹ » تاریخنده هوا غازندن مسموماً وفات ایتمشدر .

کمال بك . — ساحهٔ ادبیاتده بر چوق مدتلر عصای‌شهرت مافوق الخیالیله متحکم ، آمر ، نافذ پاشایان ، حالا قلبلرده مهم برحرمت وتقدیس عظمتکار ایله یر بولان کمال بك نه‌در ؟ کمالك بکك عجبا بو شهرتی یالکز ادبیاتله‌میدر ؟

شبهه‌سزدر ، که بونقاطك حل وایضاحی زمانی ورود ایتمشدر . آرتق کمال بکه بلا تردد « ادیب اعظم » ترکیبنی‌اتحاف ایله حضورنده کونلرجه حیران وپرستشکار پاشانیله‌جق زمان کچمشدر . اعتراف ایتمایدرکه کمال بك برصنعتکار ، برشاعر ، بر رومانجی اولمق اعتباریله وسط درجه‌ده برشخصدر . برمنقد اولمق اعتباریله‌ده هیچدر .

بو متانت اسلوب ، بومتانت تصوير ، عينى زمانده خيالكك فكرلرك دماغ قارئى تصوير ايتمك ايسته‌ديكى شيئك حياتى اطرافنده طولاشديرمه‌سى بوتون هر شيئيله سعدالله پاشاده بر صنعتكار روحى ياشايور . بو اقتدار تجسيم ايله سعدالله پاشا حياتنى ادبياته وقف ايده بيلسه‌يدى شبهه‌سز ادبياتى مسلك ويا سلم ترقى وتعالى عد ايدنلردن دها بويوك، دها عالى آثاروجوده كتيره‌بيليردى .

سعدالله پاشا شعرده‌ده بر مزيت خصوصيه ، بر مزيت تجدد كوسترمشدر .

لامارتينك كولنى مألاً ترجمه ايتديكى شو پارچه پاشانك اقتدار ادبيسنى كوسترير :

يادكده‌مى بر كيجه او آفت
اول حسن ملك پرى قيافت
چيقمشدى بغله ماهتابه
بر صندال ايچنده سير آبه
اولمشدم آنكله دوش بر دوش
عشق عالمى ايچره مست ومدهوش
تنهاجه صفاى آب ايدردك
ذوق دم ماهتاب ايدردك
سسس كلمز ايكن سماء مادن
خالى ايكن هر طرف صدادن

البسهٔ حکمداریسیله ملبس اولدیغی حالده بلنه قدر کفنه صارلمشدر؛ سیماسندن زمان حکومتنده بیوك ناپولئونك پروسیایی استیلاسی وزوجهٔ حورلقاسنك کنج یاشنده ارتحالی تأثراتی وحیاتنده جملهٔ هوساتندن اولان عالی سرایلر وکوزل باغچه‌لر ایچنده مألوف ناز ونعیم ایکن قره‌طوپراغی مسکن اتخاذی تأسفاتی محسوسدر.

عالی سرایه صیغماز ایکن جسم حشمتی
تابوت قبر ، شمدی سریر اقامتی
سیر ایله قبر ورسم «فره دریق» عبرت آل
نولسه‌ك بودر جهاندہ حیاتك نهایتی

زوجه‌سی ایسه اوموزلرینه قدر کفنه صارلمش یاتیور ، سیماسی اویله کوزلکه فی‌المثل برحور هو شربا وبویله بروجوده فلکك قیمسی طوغریسی پك ناسزادر .

وجودی زیر کفنده فلکك بو انصافسزلغنه تترکی کورینور ساعد سیمینك وضع دلرباسی‌شو وفاسزعالمدن چکدیکنی کوسترر. کردن بلوری بوکلمش ، غدر فلکدن اشتکا ایدر ! سینهٔ صافی آه تحسرله ایچری چکلمش ، کویاکه غدر اجلدن تظلمنی ایما ایلر ! بر اندامه مالك که تناسبی نظارینی هالك ، برمیتکه نیچه حی کرشمهٔ حالت نزعنه فدای جانه متهالکدر !

«بو قالب بیجان دکل روح رواندر .
امعان ایله باقسه‌ك قدم روحه نشاندر . »

تعیین اولونمشدر بوندنصکره بردنبره سرسریلکی براقمشدر . عادتا بك بوتون هرشیٔ اونوتمشدر . مابینده بولندینی اوتوز کون ظرفنده بر سطر بیله یازی یازدمهمشدر . او زمان مابین همایون فریقی اولان متوفی ادهم پاشا بکه فرانسزجه تحصیلی توصیه ایتمشدر . ضیابك هرکسك اوچ سنه ده یاپه بیله جکی شیئی آلتی آی ظرفنده یاپه بیلمشدر . بوتاریخدن اعتباراً حیات مأموریتی باشلار که ضیا پاشا کاه طشره ده کاه استانبولده پك چوق مهم مأموریتلرده بولنور . بعده سلطان حمیدك جلوسنده التفاتله تبعیدی مقرر اولان ذواتدن بولندینی جهتله کندیسنه سوریه والیلکیله رتبهٔ وزارت توصیه اولنور . استانبولدن چیقارتیلیر «۱۲۹۷» تاریخنده آطنه ده والی ایکن وفات ایتمشدر .

سعدالله پاشا . — سعدالله پاشا مسلك وحیاتی ایجاباتندن ایکنجی دورده ادبیات عثمانیه ده پك مهم بر رول اوینایه مامقله، حتی بر کولکه کبی کچمکله برابر آثارینك دلالت تقدیر جاذبیله اونوتولهمه یه جق سیالردن بریدر .

سعدالله پاشا حقیقهٔ تصویر وایضاح خصوصنده بویوك بر مهارت قلمیه یه مالکدر . بر رسام قدر پاشاتمق ایسته دیکی لوحه یی بوتون آنات و صفحاتیله نظرکزده پاشاتیر . مثلا :

« بو ایکی هیکل میت نما ، یان یانه اولهرق متوجه اولدقلری جهتده تجلیات الهیه دن کنایهٔ رسم عیسی تحت عرشده قاعداً متجلی وفیوضاتیله جنازه لر کویاکه متسلی در . بیچاره فره دریق

بناءً . مکتبلرده مجبوری دکلمش .. بوکا بناءً پك زیاده متعصب اولان یدری کوچك ضیانك فارسی اوقومه‌سنه ممانعت ایدر . جاهل اولمقله برا برآچیق کوز اولان لالاسیده چوجغی بولسانی تحصیله سوق ایدرمش ، حتی عاشق عمر ، غریبی کبی شیلری ده هپ او تشویق ایله اوقومش ، شعره هوس ایتمشدر . باب عالی یه داخل اولدیغی زمان مشهور تذکره‌جی « فطین » افندی یه تصادف ایتمش ، اونك مجلس عرفانده تکامل ایتمشدر .

مقدمات حیاتی عادتا برسرسری حیاتیدر . کیجه کوندوز او زمانك محفل ادبیسی اولان میکده‌لرده برچوق شعرای زمانه ایله دمنوش اولور . دائما سرخوش ، سرسری یاشاردی . کوندوزلری باب عالی یه بر آز اوغرار . غایت سریع القلم اولدیغی جهتله ایشلرینی بر ایکی ساعت ظرفنده بتیرر ، میکده‌یه شتاب ایدردی ، بو طرز حیات شعرا او زمانده بر چوق کنجلرك هلاك اولمسنه سبببیت ویرمشدر .

بکك « طور لاابالیسی ، معیشت رندانه‌سی ، قلندر مشربان ایله همپالغی ، زیر وبالایه زباندرازلغی مجولری ، استهزالری خواص وعوام عندنده مشهور ایدی . » [۱]

مع مافیه بك بوتون اقتدارینه رغماً قلمدن هیچ بر معاش آلمازمامش ، نهایت بکك اقتدار مزیتی اکلاشیله‌رق رشید پاشانك وساطتیله « ۱۲۷۱ » سنه‌سنده مابین همایون اوچنجی کتابتنه

[۱] ابوالضیا توفیق بك

نصل مرحمت بیورمدیکز؟ بو آدمی سز یتشدیردیکز! شمدی بر جنحه ایله اتلافنه نصل قائل اولدیکز؟ ا کرچه قانون آنك اعدامنه حکم ایتدی ایسه، بو قانونی یپان سزسکز! برفرمانکز آنی جزادن قورتاررردی»دیر. مشارالیه ینه آغلایه‌رق: « ایشته او قانونی بن یاپدیغم ایچون بن بوزامم؛ زیرا برکون بوزولمغه آلشان قانون، قانونلقدن چیقار، واقعا بو آدم بکا اولادمدن زیاده سوکیلی ایدی، بن کنجلك حالنی بیلمز وعفو لذتی طویماز دکلم . لکن قانون ، عموم خلقك سلامت وسعادتی تأمین ایچون یاپلش اولدیغندن، آ کا لکه کتورمك نجه میلیون انسانی تهلکه‌یه قویمق دیمکدر. بن ایسه محبتم خاطری ایچون آنی اختیار و ارتکاب ایده‌م جوابنی ویرمشدر .

ایشته بو طرز ساده ، بو طرز خصوصیٔ تحریرضیا پاشانك ایکنجی شخصیت ادبیه‌سنك مولودی ومخلوقیدر، حقیقةً پاشانك قلمنك اوجنده بر سحروفسون وار ، یازدقلری روحی تمامیله جذب ایدییور .

ضیا پاشا ؛ «۱۲٤۱» تاریخنده تولد ایتمشدر . کوچك اسمی عبدالحمیددر .

بایزید رشدیه‌سنده اکمال تحصیل ایتدکدن صکره باب عالی‌به کیرمشدر . ضیا پاشانك شاعر اولیشی لالاسنك سایه‌سنده‌در . او زمان فارسی تحصیلی « هر کیم که فارسی اوقور ، کیدر دینك یاریسی » اعتقاد جاهلانه‌سنك پك زیاده انتشار ایتمسنه

ایتمشدرکه بونك نه اولدیغنی «هانکی قیمت بیلمزلرك ویا هانکی نجیل بی مروتك یدکتامنده محتبس بولندیغی معلوم اوله‌مامشدر»[۱] پاشانك برده تلاق ترجمه‌سی وارمش ..

پاشا حقیقةً چالشقان ، غیور ، وطننه محبتلی بر ذات ایمش شوایفا ایتدیکی خدمات انکار اولنه‌مدیغی کبی تقدیرکده خارجنده‌در.

پاشانك بونلردن ماعدا «ظفرنامه شرحی» نامنده بر رسالهٔ تنقید و اتهامی «خرابات» نامنده مجموعهٔ منتخباتی واردر، که بونلردن برنجیسی استهزانك حقیقةً اینجه‌لرندن اولدیغی کبی ایکنجیسی اشعار منتخبه اولمسی باخصوص پاشانك افکاری اعتباریله اوقدر مهمجه دکلدر .

نثرینه مثال اولمق اوزره شونی آلییورز :

« اسبق مصر والیسی محمد علی پاشا پزورده‌لرندن غایت سودیکی برکنج میرآلایی حسب البشریه برتهمتده بولنه‌رق ، مؤسس اولان قانون موجبنجه محاکمه‌سی اجرا وقورشونه دیزلمسنه حکم اولنمش، کندیسی حاضر اولدیغی حالده مجرم بر موجب قانون اعدام اولنورکن، مشارالیه هونکور هونکور آغلایوب، مندیلیله کوزینك یاشنی سیلرمش. یانینده بولنان رجال دولتدن بریسی هم مجرمك کنجلکنه آجیوب، وهمده مشارالیهك رقت و مجتیله برابر بوقدر طاش یورکلی اولدیغنه تعجب ایدوب، اول اثناده یانینه تقربله « افندم ! شو بیچاره‌نك شبابنه

[۱] ابوالضیا توفیق بك

قانون جزا عاجزه می خاص دیمکدر
میلیونله چالان مسند عزتده سرفراز
بر قاچ غروشی مرتکبك جانی کورکدر .

ترکیب بنددن انتخاب ایتدیکمز شو سوزلرله استخراج ایده - بیلیرز که روحیٔ بغدادی یه نظیره اولهر قیاپیلهن بو اثر روح واساس ، مقصد وغایه اعتباریله تمامیله آیریدر . بو برداستان صنعتدرکه ظلمه قارشو مجادل ومحارب ، حق وعدله قارشوحامی ومحبدر . بو بر فریاد ایقاظدرکه اوقویانلری مسکین برلاقیدی یه سوق ایتمه یور ، حدتلندیریور ، اویاندیرییور ، قیزدیرییور ،

ضیا پاشانك بو شدت اسلوبی ، بو شدت افکاری در ، که بزی تسخیرایدییور . قلبمزده اوکا عائد برمحبت مستثنا بسله تیور .

پاشانك بر ماضیده برده ماضید نصکره اولمق اوزره ایکی نثری واردر . نثرینی دینیله بیلیرکه خدمات صنعتدن زیاده خدمات نافعه ده استعمال ایتمشدر . پاخصوص او زمانه قدر طوغریدن طوغری یه بزده نه رومان یازلدینی نه ترجمه ایدلدیکی یالکز تلاق ترجمه سی کبی میدانده بر اثر ، بعض اوفاق تفك پارچه لربولندینی حالده پاشا روسودن امیلی ترجمه ایتمشدر ، بونده اختیار ایتدیکی اسلوب ایکنجی دورهٔ شخصیتنده کی اسلوب ساده در . پاشا بوندن باشقه « ویار دو » نك اندلس تاریخنی ده ترجمه ایتمشدر . که بو اثرده کی اسلوب برنجی شخصیت ادبیه سنده کی اسلوبدر . « مولیئر دن تار توفی ترجمه ایتدیکی کبی لافونتنك قصه لرینی ده ترجمه

آینه‌سی ایشدر کشینك لافه باقلمز
شخصك کورینور رتبهٔ عقلی اثرنده

*

ای مرتکب اخربونه ذلت که چکرسك
بر قاچ غروشه مدت عمرکچه حجالت
لعنت اوله اول ماله که تحصیلنه آنك
یادین اوله ، یاعرض ویا ناموس اوله آلت

*

بر عبد حبش دهره اولور بخت ایله سلطان
ضحاکك ایدر ملکنی بر کاوه پریشان

*

ظالم ینه بر ظلمه کرفتار اولور آخر
البته اولور او بیقانك خانه‌سی ویران

*

کبره نه سبب یوقسه وزیرم دیو کرچك
سن کندنی دستور مکرم‌می صانورسك
ای مفتخر دولت یکر وزهٔ دنیا
دنیا سکا مخصوص ومسلم‌می صانورسك
بد اصله نجابتی ویرر هیچ اونیفورمه
زر دوز پالان اورسك اشك ینه اشکدر .

*

اونك اك حساس نقطه‌سنه طوقونمق ایسته‌یور. مع مافیه ضیا پاشانك، شدت لسان وافاده‌سی. — اعتراف ایتمکدر که ضیا پاشا شدت لسان وافاده‌یه مالك اولان شاعرلردندر. — مقصد حقیقیٔ شعر اولان هیجان بدیع ایله بو مقصد جدیدی تألیف وترفیق ایده‌بیلیور. حتی مشهور ترکیب‌بند بیله بو مقصدوغایه‌ایله یازلمشدر. وافعا اثر رندانه، قلندرانه باشلار، واویله‌دوام‌ایدییور کبی کورینور، فقط روحنه دقتله باقیله‌جق اولورسه زمانده اجرای استبداد ایدنلره بر ضربه اولدیغی کبی، خلقی‌ده ایقاظ وتنویر ایده‌جك صورتده یازلمشدر:

ظالملری عدلك نه زمان خاك ایده‌جکدر ؟
مظلوملرك چیقمقده‌در کوکلره آهی

*

ثابت قدم اول مرکز مأمون رضاده
وارسته اولوب دائرهٔ خوف ورجادن

*

ارباب کمالی چکه‌من ناقص اولانلر
رنجیده اولور دیدهٔ خفاش ضیادن

*

آنلرکه ویرر لاف، ایله دنیایه نظامات
بیك درلو تسیب بولنور خانه‌لرنده

*

فائده‌جو اولویور. خصوصیله شعرنده حصوله کتیردیکی تجدد شکل اعتباریله دکلدر. شکل ماضی‌یه عائددر. فکر اعتباریله‌در، شعری بر واسطهٔ تلقین‌افکار ایله‌مسی اعتباریله‌در. مثلا ۱۲۹۱ شو غزلی یازییور.

نوع انسان حشره دك تعظیم ایدرلر آدینه
کیم فدای نفس ایدرسه جنسنك امدادینه
. . . . . .
روی خاکی ظلم ایله پامال ایدن ظالملرك
زیر خاکك حالی کلمز می یارب یادینه
شمدیکی عاجزلرك دعواسنی سیر ایلین
کچمشك رحمت اوقور فرعونه شدادینه
یا قناعت اختیار ایلر یا ذل ارتکاب
عصریمزده اویدورانلر مصرفی ایرادینه
نیك وبد هرکس بولور عالمده البت ایتدیکن
کندی بولمازسه جزا میراث اولور اولادینه
چرخدن الدم ضیا تیغ زبانله انتقام
رحمت اولسون فن نظمك پیرینه استادینه

شو شعرله‌ده آکلاشیلیورکه ضیا پاشا مقصد قدیم شعری اونوتەرق یکی بر مقصد وغایه ایله افکار اوزرنده غلیانلر، عصیانلر تولید ایتمك، جمعیتی منام عمیق جهالتدن قورتارمق،

واردر. بونلرى وضوحله سويله‌مك ايچون بر اندلس تاريخنى، برده اميل ترجمه‌سنى يابان ضيا پاشا واردر دييه‌بيليرز.

مع مافيه بو ايكى ضيا پاشاده‌ده عين شخصيت ممتازهٔ ادبيه‌يى بولويورز. اسلوبك تشكلى بربرندن نه‌قدر متخالف اولورسه اولسون ينه هرايكى ضيا پاشاده‌ده قارئى سوروكله‌يەن بر جاذبه، بر سحر، برفسون‌صنعت وار. فقط روح وحس اعتباريله، همان دينيله‌بيليركه، اسكى ضيا پاشا رند مشرب ، لا ابالى مزاج ، لاقيددر. حالبوكه‌يكى ضيا پاشاده‌هرشيده برغايه، برفائدهٔ اجتماعيه آرايان حتى غايهٔ اجتماعيه، فائدهٔ اخلاقيه تحرى ايدن برشخص واردر.

«١٢٦٢»ده ضيا پاشا :

غبطه اورند عشقه كيم عزم كاشن ايلر
جيبنده شيشهٔ مى يانده كلعذارى
بر الده جام باده بر الده دست جانان
ايلر سحر نشيمن صحراى لاله‌زارى

ديديكى حالده «١٢٧٦» ده ايچه بر نفوذ نظرله، برنيچه شاكردى كبى

غائب زبونى قاعده‌در ايلك تلف
برده هواده بحرده جارى بوكيرودار

كلام حقيقت مشئولنى سويله‌يور، ضيا پاشا غرب ايله تماس ايتدكجه دها زياده متفكر، دها زياده دور انديش، دها زياده

اولی ایله مجلس والاعضالغنه تعیین اولونور ، فقط عزلت پرور بر ذات اولدیغی ایچون قبول ایتمزسه قورتیله‌مه‌یه‌جغنی آکلایه‌رق پارسه چکیلیر ، بعده پارسه کیدن فوأد پاشا شناسی‌یی ازمیر والیلکه اقناع ایدرك پارسدن کتیرمه‌یه‌موفق اولورسه‌ده‌افندینك بعض ایشلرینی تسویه‌ایچون تکرار پارسه عزیمتی اثناسنده پاشاده خسته‌لنیر، ونیسده وفات ایدر. افندی‌ده « ۱۸۷۰ » محاربه‌سنه قدر پارسده قاله‌رق محاربه اثناسنده استانبوله کلیر، بین عفونتنه طوتیلیر ، بر بچق سنه چکدکدنصکره ۱۲۸۸ سنه‌سنده وفات ایدر . « ترجمان احوال » ، « تصویر افکار » غزته‌لرینی چیقارمشدر .

آز سویلر ، سویلدیکی وقت قطعی ، ایی سویلر ، انزوا پرور بر ذات اولوب‌اك بویوك کولمسی‌تبسمدی . بوتون بحثلری اعتدال دمله اداره ایتمه‌یی بیلیردی .

ضیا پاشا ، — ضیا پاشا ایله ایکنجی دور ادبیاتده بر دست صنعتك، بردست استعدادك کزندیکی‌حس‌اولونیور. واقعا افکار ادبیه افکار اجتماعیه ایله ممزوج ایسه‌ده ضیا پاشانك آثارنده بر شخصیت خصوصیه وممتازه‌نك کولکه‌لرینه تصادف اولونیور .

ضیا پاشا، ایکی دورهٔ ادبیه کچیرمش، یاخود ایکی مختلف شخص ادبی‌یی یاشامش بر ذاتدر. آثاری مطالعه ایدلدیکی زمان بر طوغریدن طوغری شرقلی، ماضی‌یه تابع ضیا پاشا، برده افکار وحسیات ادبیه‌سنی تمثیل ایله ماضیدن آیرلمش‌ضیا پاشا

آوروپایه اعزامنه مساعدهٔ سنیه‌لرینی بی دریغ بویورمشلردر. واوکون شناسی شرفشوله نائل اولور . براز صوکره‌ده فرانسه‌یه عزیمت ایدر . فرانسه‌ده شناسی بر چوق سنه‌لر قاله‌رق اکمال تحصیل ایدر، حتی رشید پاشانك توصیه‌سی‌اوزرینه « فن مالیه‌یه »ده چالشیر . شناسی مستشرقیندن « ساسی » نك خانه‌سنه دوام‌ایله ارنسته‌ره نان ایله دوست‌اولور ، حتی شاعر لامارتینك‌خانه‌سنه بیله‌کیدوب کله‌یه باشلایه‌رق‌زمانمزده‌کی آوروپا افکار ادبیه‌سنه یقیندن یقینه وقوف حاصل ایتمه‌یه باشلار .

استانبوله عودت ایتدیکی زمان رشید پاشا هم مجلس مالیه‌یه هم‌ده مجلس معارفه دوام ایتمه‌سنی تکلیف ایدرسه‌ده شناسی یالکز مجلس معارفه دوامی ترجیح ایدر . مع مافیه اوزمان کشاد ایدیلن مجلس دانشه‌ده اعضا اولور . فقط رشید پاشانك انفصالی اوزرینه فوأد وعالی پاشالر قسمی شناسی افندی‌یی صقا لسزلقله اتهام ایدرك رتبه‌سنك ومأموریتنك رفعنه ، معاشنك قطعنه ارادهٔ سنیه استحصال ایدرلر . اکثریا استعداد مخصوص صاحبی بولنان ذوات بعض اکابر مغروره‌نك بویله مغدوری اولورلر ! فقط رشید پاشا اعادهٔ مأموریت ایتدکدنصکره تکرار تعیننه ارادهٔ سنیه چیقار . رشید پاشانك وفاتندن‌صوکره‌افندی‌یی یوسف‌کامل‌پاشاصیانت وحمایه‌سی آلتنه آله‌رق‌دیکرلرینك‌تعرضنه‌مانع اولور . حتی فوأد پاشا بالاخره ناصل برقیمتلی موجود اولدیغنی آکلایه‌رق بالآخره تقدیره ، التفاته باشلار. بوندن صوکرا رتبهٔ

ایده بیله‌جك شکلی ویرملیدی ، که برشیلر یاپیله‌بیلسین !

رشید پاشا وسائر اونك‌معقبلری بونی دوشوندیلر ، قسماً ده وجوده کتیردیلر ، فقط هیچ بری بوکا بر قطعیت مخصوصه ، بر دستور معین شکلنی ویره‌مدیلر ، ایشته اوزمان شناسی یتیشه‌رك بونی بر متانت وجسارت مخصوصه ایله اعلان ایتدی ، لسانی ماضیدن قورتاردی . بوجسارت ومتانته غزته‌جلکك ضروریات مبرمه‌سی‌ده یاردم ایتمشدر .

شناسی شمنی محاصره‌سنده شهید اولمش بر طوپجی یوز - باشیسنك اوغلی اولوب ۱۲۴۲ تاریخنده تولد ایتمشدر . ایکی یاشنده یتیم قالدقدنصکره آنجق محله مکتبنه دوام ایده بیلمش ، بونی بتیره‌رك طوپخانه قلمنه کیرمشدر . اوراده ابراهیم افندیدن علوم شرقیه‌یه دائر اوکره‌نه بیلدیکنی اوکرنمش ، شارطونوف رشاد بکدن‌ده فرانسزجه‌یی تحصیله باشلامشدر. اون سکز اون طقوز یاشنده ایکن آوروپایه تحصیله حکومتك بعض کنجلری کوندره‌جکنی ایشیدیر ایشیتمز ، بونك اسبابنه توسل ایتمك اوزره رشاد بکدن بعض شیلر صورمش اونك توصیه‌سیله بر کون پادشاهث طوپخانه‌یی تشریفنده طوپخانه ناظری منیف پاشانك یانه یاقلاشه‌رق وعلوم شرقیه ایله فرانسزجه‌یه وقوفی اولدیغنی‌بیان ایله‌آوروپایه کوندرلمسنی التماس ایتمشدر. ذات شاهانه قصر دن کوردیکی کنجلك طوپخانه ناظرندن کیم اولدیغنی ، ونه ایسته‌دیکنی صورارق وبووسیله ایله‌ویریلەن جواب اوزرینه

عاشق اولمامق محال مطلقدر ، حسرت‌الملل عنوانـه مظهریتی نایجامیدر !

بویله بر شهر شهیر ، نه فدر تحصین وتطهیر ونه قدر تزیین وتنویر اولنسه شایسته‌در .

تنویرینه رأی حکومتله مباشرت‌اولندی : بو بربشارتدرکه سوقاقلرینك تطهیری دخی اولکندن زیاده اطراد اوزره اجرا اولنمق زمانك تقربنه اشارتدر .

شـو مقاله‌دن‌ده آکلاشلدیغی اوزره شـناسی بر صنعتکار اولمقدن زیاده بر منشی ، بر محرر ، بر ادیبدر .

صـنعتکار دکل ، طـوغر . . . فقط مولود و مخلوق صنعت اولان بوتون آثار جدیده آنجق اونك وضع ایتـدیکی سنك تجدد اوزرنده یوکسه‌لیلدی . ذاتاً شناسـیدن دها زیاده آرامق ، دها زیاده ایسـته‌مك بر حقسزلقدر . او زمانه قدر ممالك عثمانیـه هنوز ماضینك روحنی یاشـایور ، آمالنی تعقیب ایدییوردی. واقعا بر قاچ‌شخصك النده کوریلن بعض کوچوك مومارله آوروپانك حیات ادبیه واجتماعیه‌سنی کوره بیلیوردك . مع مافیه بنه سترهٔ ظلمتنثار ماضی هیئت عمومیـه‌نك انظارینی قاپاتیور ، اورتیور ، اوته‌ده‌کی ضیایی کورمه‌یه مانع اولویوردی . ایشته بو پرده‌یی یرتمه‌جق ، بو ظلمتی رفع ایده‌بیله‌جك قوت ، ال آنجق اساسه هجوم ایتمکله موفق اوله‌بیلیردی . بواساسده لساندی . لسانه آوروپا افکارینی مص و تمثیل ، افهام وتبلیغ

خامساً ، سوقاقلرده کزینانلر حقلرنده اهالیجه برشبهه واقع اولسه قولایلقله برطرف اولمسیدر !

سادساً ، شهرده سوقاقلرك شهر آیین کیجه‌لرینك شنلکنه یقین بر لطافت بولمسیدر.

سوقاقلرده آیدینلق اولدیغنی کیم ایسته‌مز ؟ مکر کیجه قاراکلقدن استفاده ایلیان اهل فساد اوله !..

خلقك روشنئ اذهانته کیم قائل اولماز ؟ وارسه عقول مظلمه‌درکه آنجق آخرك جهلی قرالتیسنده پرتویاب اقبال‌اولور؛ نته‌کیم بیلدیز بوجکنك لمعانی ظلمت لیله منحصردر .

شهرمز برپایتختدرکه یالکز باشنه بردولت دکر .

وآکا مالك اولانلر ایسه ـ برصاحب خروجك قولنجه ـ جهانه حکم ایتمکه مقتدر اوله‌بیلور .

اویله بردارالملك‌که زمانمزده آسیانك عقل پیرانه‌سی،اوروپانك بکر فکریله ازدواج ایتمك ایچون بر حجله‌کاه اولمشدر .

برشاعر لطافت طبیعیه‌سنی شاعرانه‌وصف ایتمك ایسته‌سه‌شویله خیال ایتمزمی !

استانبول بلده‌سی اوروپانك کنار ساحلنده آسیایه قارشو قورولمش بر مالکهٔ دریادرکه مانندی زیر افلاکده مرئی اولماز؛ الاکه آیینهٔ آبداری اولان صفحهٔ خلیجنده منعکس صورت بیقراریدر . آوازهٔ جهانکیری اوزاقدن ایشیدنلره بر مرتبه خوش کلورکه منظرهٔ دلکشاسنی یقیندن تماشا ایتمکه قولاقدن

استانبول سوقاقلرینك تنویر وتطهیری

ماسوا شائبه‌سندن دلی تطهیره چالش
پرتو حکمت وعرفان ایله تنویره چالش

لمحرره

بیتنك معناسنی قلبدن بدن وبدندن تا مسکن ومدن جهتلرینه قدر تأویل ایتمك ، خیر ایچون نه‌دن جائز اولمسون؟

فی الحقیقه بو اصول تعمیم اولندیغی حالده ، کیجه‌یه مخصوص برطاقم محذورات زائل وبرخیلی محسنات حاصل اولورکه بحثه شایان اولانلری تعداد اولنور .

اولا مراملرینك اجراسنی قراکلغه آلیقویمقدن بشقه فرصت بولمیان اشخاص مضره‌دن قوهٔ ضابطه‌یه تقرب ویا تصادفلرنده خیال کبی ، نهان اولانلری اله کچیرلمك ایچون حکومتجه سهولت پیدا اولمسیدر .

ثانیاً اهالی بربرینه کیتمك واصناف دکان کشاد ایتمك کبی ، هم زیارت ، هم تجارت ماده‌لرینك تزاید بولمسیدر .

ثالثاً فنار طاشیمق زحمت ومصارفدن هرکسك خلاص اولمسیدر .

رابعاً سوقاقلرده فوق العاده برحال ظهورنده ضابطه واهالیجه بردنبره ایشغلك وجودینه لزوم ترتب ایدرسه تدارکیچون برطاقم تکلفات ووقت ضایع ایتمك کبی محذورات اندفاع بولمسیدر .

بنی انفاس نسیمك نه زمان
بوی ازهار ایله ایتسه سکران
اك کوزل رایحه‌سی ایچره همان
هپ سنك نفخه‌کی قوقلار دل وجان

شبه‌سز بوشعر طرز عتیقی اونوتمه‌رق یازلمش یکی برشیدر. ترجمه اولمسی اعتباریله‌ده اصل محررینك مخیله وحساسیتندن برچوق شیلری محتویدر. فقط کلمه‌لرك انتخابی خصوصنده بر آز لاقیدی کوریلیور. مثلا «قچانکیم» کلمه‌سی شبه‌سز بولاقیدینك مولودیدر. «ایچره» کلمه‌سیده بویله‌در. ذاتاً بوشعر اوقونولدیغی زمان حسیاتده بر طونوقلق، بر طورغونلق حصوله کلییور، ذوقی؛ آنی اوله‌جق یرده بطی اولویور. مع مافیه بوتون بونلر افکار ادبیه‌یی تمامیله دکشدیرمك ایسته‌ین برداهیٔ ادبه طبیعی اوله‌رق عفو ایدیلیر.

شناسینك «نثری» ده، جدی، وقور، یکی اولمقله برابر صنعتکارانه دکلدر. روحی ضبط وتسخیر ایله سوروکله‌یه‌مز؛ اکثر یا غایهٔ احساس ذوقدن زیاده برغایهٔ فائده آرادیغی جهتله آثار نثریه‌سی قاتی، خیال وحسدن‌معرا، افکارومنطقله مملودر. مع مافیه شناسیدن خالد ضیا نسلنك سوسلی، اینجه، صنعتکار نثرینی ایسته‌مك، آرامق حقیقةً برحقسزلق، برانصافسزلقدر. نثری حقنده برفکر ایدینه‌بیلمك ایچون شومقاله‌یی آلییورز:

معمافیه مسلك ادبده پایهٔ رفیع صنعتکاری‌یی عطف ایتمکده تردد ایتمکله برابر لسان حاضرك وضع اساسنی متینانه ، داهیانه برصورتده اعلان وبیان ایتدیکی‌جهتله بوتون احتراماتمزله «مکمل ادب» نامنی ویریبورز . شناسی یالکز تجدده عطف اهمیت ایتمشدر ، حتی ترجمه‌لرنده بیله برآز خرده‌جو اولهجق یرده ماضینك قوانین ادبیه‌سنه مخالف حرکت ایتمه‌یی دوشونمشدر . کلمه‌لرك انتخابی، وزنك اثر موضوعیله مناسبتی کبی خصوصاتده غایت لاقید ، غایت بی‌پروا بولنمشدر .

مثلا شاعر لامارتینك اشعارندن ترجمه ایتدیکی شوپارچه .

دشتده ابرده هرصبح‌ومسا
کوسترر صورتکك عکسنی ما
بکا صوتك کتیریر باد صبا
اولسه خوابیده قچانکیم عالم
روزکار اسدیکنی کوش ایتسه
صانرم کیزلی فیسلدارسن اودم
کوشمه بعض کلام محرم
ایلسم سیر شویلدیزلری که
کیم ایدر پردهٔ لیلی پرفر
وجهکی صانکه بکا عرض ایلر
چشمه خوش کورونن هراختر

ترجمه اوطه‌سنه مأموراولمش، اوندن صکره مختلف مأموریتلرله پایتخت‌ده وخارجده بولنمشدر، بعده قسطمونی ولایتنه تعیین اولنمشدر. «۱۲۸۹»ده وفات ایتمشدر. ظریف، خوشگو، لاقردیسنی صاقنماز، تحف بر ذات ایدی.

شناسی. — شناسی ایکنجی‌دورهٔ ادبیه‌نك ترددلرینه، قرار-سز لقلرینه‌نهایت‌ویرن، ماضی ایله‌علاقه‌یی‌صورت‌قطعیه‌ده‌کسن‌ذاتدر.

بواعتبار ایله تجددات ادبیه‌یی طوغریدن‌طوغری‌یه شناسی‌یه عطف ایدرك «مجدد ادب» دییه‌نلر پك چوقدر. « مجدد ادب » لفظی اساس اعتباریله طوغری دکلدر؛ فقط تجددات ادبیه‌یی بر طریق سالمه ربط ایتمك اعتباریله طوغریدر. اساساً کندوسنه تقدم ایدنلر بوتجدداتك‌مقدمه‌سنی، اساسلرینی احضار ایتمشلردی. ادبیات‌ده بریکیلك، بر باشقه‌لق رونمون اولویوردی. یالکز بو طاغنیق یکیلکلری ربط ایده‌جك بردست قویٔ ذکایه احتیاج واردی. اوده شناسی اولدی.

شناسی بویوك بر صنعتکار تلقی ایدیله‌مز. آثار شعریه‌سی، خلاصه مخیله ایله حساسیتك اعمال نفوذ ایتدیکی شیلری وسط درجه‌ده بیله دکلدر.

فقط شناسی بویوك بر محرردر. اساساً ابتدا بزده مناقشات قلمیه‌یه باشلایان بوذاتدر ، حتی دینیله‌بیلیرکه شناسی روحاً غزته‌جیدر . چوتکه غزته‌جی اولمقله صنعتکار ، ومحرر اولمق آره‌سنده پك چوق فرق واردر .

حكيم . — سزده محاكمه كزدن يبانجى كچورمزسكز، ايشته بوحالكز برقانون طبيعته مستند ايسه بروده ده حال اويله‌در . دكاسه جزاى عمله اوغرامش اوليورسكز . »

ادهم پرتو پاشا «١٢٤٠» تاريخنده ارضروميده « كيفى » بكلرى خزينه‌دارلغيله ملقب سويلز زاده تهور فنى افنديننك نسلندن دنيايه كلمشدر. او زمان كيفى بكلرى‌دوچار عتاب‌وانكال اولدقلرى جهتله تيمور افندى‌ده بالواسطه بوكا دوچار بالمجبوريه ترك ديار ايتمشدر. ايشته پرتو پاشاده پدريله برابر برچوق ديار طولاشمش، مختلف محللرك علما وفضلانه‌سندن اكتساب فيض ومعرفت ايتمشدر. «١٢٦٠»ده پدرى وفات ايتمكله عائله‌سيله برابر قالمش. والى خزينه‌دار عبدالله پاشا عائله‌سنى و كنديسنى تحت حمايه‌سنه آلمشدر. مع مافيه عبدالله پاشاده وفات ايدر ايتمز يرينه كلن والى خليل پاشا اوزمان يكرمى ايكى ياشنده بولنان پرتو پاشانك قابليت واستعدادينى تقدير ايدرك مكتوبجيلغه تعيين ايتمشدر. فرانسزجه‌يى بو ذاتك امر ودلالتيله اوكرنمشدر . مشاراليه پاشا پرتو پاشايى هيچ يانندن براقمامش. كيتديكى يرلره برابر كوتورمشدر. حتى آلمانيا سفارتى باش كتابتنه تعيين ايتديرن‌ده خليل پاشادر. بر مدت آلمانياده قالمش، حتى اوراده تحصيله بيله باشلامشدر. فقط خليل پاشانك بردن‌بره وفاتى تحصيلى كسه‌رك استانبوله موقتاً عودتنى مؤدى اولديغى كبى سفيرك‌ده انفصالى بردها آلمانيايه عودت ايده‌مه‌مسنى موجب‌اولمشدر. بعده

بومنظومه یی عینیله ترجمه ایتمدیکی جهتله پرتو پاشا بوکا شخصیتندن‌ده برشیلر علاوه ایتمشدر .

پرتو پاشاده حس تنقیدك حسیات سائره‌یه تفوق ایتدیکی آکلاشیلیور . آثارنده منطقی ، عقلی بر قلمله باشقه‌لرینك خصوصیات افکارینه تعرضه بر استعداد مخصوص واردر . «عوعوه» سی‌ده بونك بردلیلیدر . « عوعوه » کوپکلری مدافعه مقصدیله شناسینك برمقاله‌سنه تعریضاً یازلمشدر. معمافیه بواثرنده پرتو پاشا بزده ابتدا « طرز مکالمه»یی تأسیس ایله لسان تماشانك اساسنی قورمشدر :

حکیم . — تخصیصدن مرادك نه‌در ؟

قطمیر . — تخصیص !

حکیم. — یوق، ابنای‌جنسکز وصداقت‌وفا ایله‌ضرب مثل ایکن ، سن بوبابده سودسزلك ایتدك .

قطمیر . — سن‌ده حکیم تعجیل ایله حکمته مغایر کیتدك. برکره سؤال ایله بعده مقتضی سویله !

حکیم . — قنغی قپودن مأیوس چیقدك ؟

قطمیر . — کیرمدم‌که چیقه‌یم ؟

حکیم . — نیچون ؟

قطمیر . — « دربانلری وار کوز قپوده ال دکنکده »

حکیم . — بواعتراض سنك آغزیکه یاقشماز !

قطمیر . — نیچون؟

اوترجمه‌سی یولنده شیلر یازمادقلری حالده حامد بك غرب اصولنی شرقده کوسترر کوسترمز بر انهماك ومیلان عمومی‌یه مظهر اولمش » در . طفل نائم‌دن شوپارچه‌لری آلیورز .

برطفل ملکنژادو نوزاد !
کهوارهٔ عزو رفعت اوزره
یا ایلسونمی خوابی معتاد
مادر قوجاغنده راحت اوزره
آسوده درعالم غنادن
یوقدر خبری بوماجرادن
کوز یومدیغی دمده ماسوادن
لاهوته اولور نظارت اوزره

*

. . . . . .

انوار صور ، هزار معنا
مرأت خیالنه ویرر فر
ازهار چمنله در درعنا
اطرافنی ایلش معنبر
صفوتله سرور حوض سرشار
قعرنده‌کی نون نجم سیار
موج آور فیض اولنجه هربار
جوهرله طولار سواحل زر .

« اطلاق الافکار فی عقد الابکار » نامنده‌کی رساله‌ده بولنان شو اسلوبدن « اشبو انواعك هربریسی کاه طبیعت ساده‌لکیله وکاه مقدمات علیه سردیله وکاه صرف اعتقاد اوزرینه اتخاذ اولنمش اولدیغی تتبع اخبار اسلاف ایدنلره معلومدر. عقول وامزجه‌نك تفاوت واختلافی هرکسك قواعد عقلیه ایله برحقیقته وصولنه مانع اولدیغنه وزوالی انسانلره علی‌الاکثر مغلوب اغراض عادات اوله‌کلدکلرینه بویله‌ادله‌سی طبیعتده موجود عمل واعتقاددده بیله کلهٔ واحده اوزرینه جمع اوله‌مدقلری دلیل‌جلیدر. »

آره‌سنده پك چوق فرق واردر .

ادهم پرتوپاشا تمامیله ماضی‌یه‌وداع ایده‌مه‌مکله برابراستقباله‌ده خطوه‌انداز اولمقدن چکنمامشدر . ذاتاً ایکنجی دور ادبیاتی هنوز تشکل وتعیین ایتمکده اولدیغی جهتله اوندن قطعی، مطلق خطوه‌لر بکله‌مك چوجقلق ومعناسزلقدر .

بوندن ماعدا طرز قدیمه اولان تمایل مخصوصی شخصیت خصوصیه‌سندن برآز علاوه‌سیله زمانك احتیاج ادبیسنه موافق شکل وطرزه افراغ ایده بیلمش . سوه‌سوه اوقوتدیرمه‌یه موفق اولمشدر .

ویقتور هوغودن Le sonmeil de l'enfant نامنده‌کی منظومه‌یی « طفل‌نائم » سرلوحه‌سی آلتنده ابتدا غرب اصولیله ترجمه ایتمشدرکه عبدالحلیم ممدوح بکك دیدیکی کبی « غریبدر، که پرتو پاشادن حامد بکه قدر ظهور ایدن اکثر ادبا پرتو پاشانك

برده ادهم پرتو پاشا واردر. که قسماً ماضی‌یه مربوط اولمقله برابر «عوعوه» سنده کوستردیکی لسانیله بزده لسان تماشانك اساسلرینی قورمشدر دینیله‌بیلیر. ادهم پرتو پاشا «اطلاق الافکار فی‌عقدالابکار» نامیله «وحدت نکاح» ایله «کثرت‌نکاحی» مقایسه وایکنجیسنی مدافعه ایدن اثرینی غایت اسکی برلسانله یازمشدر. مع مافیه اثر غایت متین اولمقله برابر، اصول تنقیده‌ده موافقدر. پرتو پاشا ماضی‌یه مربوط اولمقله تجددات ادبیه‌یه بیگانه‌قالمش دکلدر. حتی فرانسزجه‌دن ترجمه ایتدیکی برچوق شیلرده تجددات ادبیه‌یی غربه سوروکله‌مك خصوصنده برنجیدکی قازانمشدر.

حتی وضع اساسنده بولنمشدر دینیله‌بیلیر. مثلا «ژان ژاق روسو»نك یازدیغی بر مکتوبده‌کی شو اسلوب:

«بر غصهٔ نامعقول سنی درکهٔ حق وبلاهته ورحم و شفقته ناقابل برحالته القا ایله‌مش! سن آدم دکل، هیچسك. و ایلروده قابل صلاح واصلاح اوله‌جغکی نظر اعتباره آلمسه‌م شو حالده دنیاده سندن دون بر مخلوق کوره‌مم.

بو حالی اثباته کندو مکتوبکزدن باشقه دلیل ایستمم. اوللری سنده ادراك حقیقت کوررایدم. رأیك صحیح و افکارك سدید ایدی. وسنی یالکز ذوقم ایچون سومن ایدم. بلکه بنجه توسیع دائرهٔ عقل وحکمته سنی زیادةً علی الاصل بر واسطه بولدیغمدن ترجیح وانتخاب طریقی ایله‌ده سوردم.»

بوکره دخی » درجنه جسارت قیلنمشدر . اکرچه فقرۀسالف الذکرده مسلك متخذعالیلریله تباین دوشه‌جکلری معلوم‌عاجزانم ایسه‌ده بنده‌لرینه اولان محبت علیه‌لرینی محبت متقابلهٔ قلبیه‌مله جازم‌اولدیغمدن ، خاطرم ایچون قبول وایفابیوریله‌جغنی امید ایلرم . برده جریدهٔ عسکریه‌نك مواد خارجیه‌سنده الکزیاده عسکرك فائده‌سنه‌اولان‌معلومات ، وقوعات حربیه اوله‌رق‌هولشتاین و آمریقا کبی محاربات وقوعاتی‌وار ایکن آنلردن‌بحث اولنمیوب‌ده سائر حوادثنامه‌لرك یازه‌جقلری شیلرله املاسی اساساً جریدهٔ عسکریه‌نك احداثنده‌کی مقصده توافق ایده‌بیله‌میه‌جکندن،لطفاً هیئت‌تحریریه‌سنی بودرلومباحث نافعهٔ عسکریه‌یی انتخاب وتحریره آلیشدیرمق ایچون بر ایکی نومروسنك حسن تنسیق وانتظامنه همت وعنایت علیه‌لری دریغ بیورلمز ایسه جداً منتدار لطف عالیلری اوله‌جغمی بیان ایله ختم مقال ایلرم . هر حالده لطف واراده افندمکدر.»

شو مکتوب ،شبه‌سز ادبیات‌ده بر اهمیت مخصوصه‌یی حائز اوله‌مز . « کتابت » کتابلرنده اسلوبك طوغریلغنه کوزل بر مثال تشکیل ایدیلیر . مع مافیه دقت ایدیلیر ایسه پاشانك بوراده‌ده استعداد سیاسیسی بوتون وضوح وقوتیله کوریلیر . اکلاشیلیر . کندی امل خصوصنی تعقیب ایچون مرسل الیهك اوصورتله غرور وحب نفسنی اوقشامه‌یی بیلیور ، که اوقویان همان بو سوزك صدق حقیقتنه امین اولور .

بعده خارجیه نظارتنه ، سرعسکر لکه، صدراعظملغه قدر قدر ارتقا ایتمشدر . وفاتی «۱۲۸۵» تاریخنده نیسه‌در .

شناسی مرحومه یازدیغی شو مکتوبی آثارندن آلییورز .

عزیزم ، افندم حضرتلرینه ؛

جریدهٔ عسکریه‌نك تصویر افکار غزته‌سنه نقل ایدیلان مقدمه‌سنه دیباجه‌مقامنده تحریر وارسال بیوریلان مقالهٔ علیه‌لرینك صورت مطبوعه‌سنده «تأسیس شرفی آنلره عائد ایسه ملل اجنبیه‌نك کمال انتظامی وقتنده محافظه‌سی شانی دخی بزه راجع اولمق لازمکلور» عباره‌سنه تالی اولمق اوزره « چونکه آوروپانك مرتبهٔ کماله واصل اولمقده اولان حال مدنیتی اولکی کبی اغراضه عائد اولان اسبابدن ایلرو کلان جنکجیلکی براغوب هر بر دولت و ملت حقوق استقلالیه وشانی محافظه ایچون سلاح دردست اولمق اصولنی میدانه قویمش و « حاضر اول جنکه اکر ایسه‌تر ایسه صلح صلاح » ماصدقی اوزره شمدی بر ملت نه قدر جنکجو اولور ایسه اول قدر صلحجو اولمق لازم کله‌جکی بدیهی بولنمشدر.» جمله‌سنك بر خاطرهٔ قاصره قبیلندن اوله‌رق علاوه‌سی ، مناسب کورولدیکی کبی عفو عالیلرینه مغرورا طی ایدیلان شو: «وبونك اوزرینه کلی و جزئی تفرعاتنك اکمالنه اعتنا اولنمقده بولنمش اولدیغی کبی بو دفعه عباره‌سی یرینه قائم اولمق اوزره دخی « ایسه‌ده اصل تنسیقات وبلکه تأسیسات عسکریه پادشاهمز افندمزك همم متوالیهٔ جناب ملوکانه‌لریله ظهوره کلان اثرلر اولوب

فوأد پاشا : ادهم پرتو پاشا ـ تاریخ ادبیاتك بو نقطه‌سنده ادبیاتجه مهم سیمالر کورمکدن زیاده سیاسیاتده موقع طوتان ، مع مافیه ادبیاته تماس ایله کچن سیمالر کوریبورز . اساساً بر بحران تجدد زمانینده ادبیاتدن زیاده سیاسیات ساحهٔ حیاتده بویوك بر رول اوینار .

ایشته فوأد پاشایی ده بز بو صحیفه‌لرده مهم بر سیمای سیاست اولق اوزره کوره‌جکز . مع مافیه پاشانك بر چوق آثاری بولندیغی جهتله یازیبورز .

فوأد پاشا « ۱۲۳۰ » تاریخنده کیچه‌جی زاده عزت‌منلانك صلبندن دنیایه کلمشدر . اکثری زادکان علما کبی فوأد پاشا اوائل شبابنده طریق علمه داخل اولمش ، بعده سلطان محمودك غلطه سرایینده کشاد ایتدیکی مکتب فنون طبیه‌یه دوام ایله‌طبیب اولمش ، حتی قائممقاملغه قدر ارتقا ایتمشدر .

بعده رشید پاشانك خارجیه نظارتنده ، پاشانك تشویق ودلالتیله ، خارجیه مسلکنه انتساب ایتمشدر . رشید پاشانك حمایه‌سنه مظهریتله خارجده سرکتابت،وسفارت کبی مأموریتلرده بولنمش ، بعده آمدی دیوان همایون مسندینه ارتقا دها صوکرا اولاح وبغدانه مأموریت مخصوصه‌ایه اعزام‌اولنمش، دها صوکرا پترسبورغ بویوك ایلچیلکنه تعیین بویورلمشدر . دها صوکرا صدارت مستشارلغنه نصب اولنمشدرکه فوأد افندینك اشتهاری بوتاریخدن باشلار .

روحانیه‌سی حسبیله تحصیل علم ومعرفته محتاج ایدوکی وارسته‌ٔ کلفت احتیاجدر .

ایشته بوامر اهمه خدمت ایتمك ایچون محسنات عصریه‌یه علاوه‌ٔ جمیله اولمق اوزره انجمن‌دانش نامیله بزم کبی عاجزلردن مرکب اشبو جمعیتك انعقاد وکشادی خصوصنه مساعده‌ٔ سنیه بیدریغ بیورلمشدر . »

شو نطقده‌کی لسان تمامیله لسان ماضیدن آیرلمش ، تمامیله باشقه بر میخانیکیت شکلیه‌یه کیرمشدر .

ابوالضیا توفیق بك « حتی نطق مذکور، کشیده‌ٔ رشته‌ٔ تحریرات. وبر قماش بوقلموان رنك ، وچار سوی قابلیت کبی بعض خواییده تعبیراتیله برابر ، زمانمه کوره ینه لفظدن زیاده معناسنه اعتنا ایدلمش آثارك برنجیلر ندن صایبلیر » دییور .

رشید پاشانك ادبیاته خدمتی فعلاً در ، ایلك مجموعه‌ٔ مو - قوته‌یی نشر ایدن رشید پاشادر ، بونك اسمی « مجموعه‌ٔ فنون »در جمعیت تدریسیه‌ٔ اسلامیه‌یی تأسیس ایدن رشید پاشادر. سالنامه‌یی، غزته‌یی تأسیس ایدن رشید پاشادر ، تقویم وقایعی یاپان رشید پاشادر . شناسی‌یی یتشدیرن ، ساقزلی اوخانس افندی‌یی تشویق ایدن رشید پاشادر . مطبعه‌ٔ عامره‌یی « ۱۲۵۲ » تاریخنده یاپان رشید پاشادر .

پاشانك محررات سیاسیه‌سی ابوالضیا توفیق‌بك طرفندن نشر اولنمشدر .

بونجه صنایع غربیه و آثار عجیبه بتون بتون محو اولوب کیتمشکن اول وقتلر برشاعرك سویله‌دیکی سوز محو اولمیه‌رق ، بوقدر امواج حوادث ایچنده یووارلانوب‌کلیور . سوزك بیوکلکنه بوندن بیوك دلیل ایسترمی ؟

آنجق سوزك دخی‌قدر وقیمتی‌سویلیانك معلومات ومعرفتنه کوره‌در . زیرا سوز کارکاه درونده طوقنمش برقماش بوقلمون رنك اولدیغندن ، آب وتاب وطراوتی وچار سوی قابلیتده قیمتی قوهٔ عاقله‌نك تردستیٔ تربیه‌سنه کوره اولور . بوجهتله سوزك کرك بویله دلدوز وچکرسوز اولمسی وکرك دامن حشره قدر پایدار اوله‌جق درجه‌ده بولنمسی دخی علم وکماله متوقفدر . وهرلسانه شرف ویرن شامل اولدیغی فنون ومعارفدر . وفنون ومعارفی حاوی اولمیان لسان هرنه قدر ذاتاً مکمل ومنتظم اولسه‌بیله آثار اعماردن بری‌اولان اراضیٔ خالیه‌کبی عداولنور. نته‌کیم اراضینك حدودی تعیین اولنوبده کدیمین ایله نوع نوع طرحلر آچلمدقجه دلنشین ومعمور اوله‌ماز ایسه ، لسان دخی تجدید اولنوب آنك اوزرینه اعمال فکر مدید ایله دیوانلر فنون متنوعه‌دن کتابلر یازلمدقجه معتبر ومشهور اوله‌ماز . بوسببدن محضا لسانك تربیه‌سی وسوزك طرز وبلاغت اوزره اولمسی ایچون علوم ادبیه‌دن السنهٔ عدیده اوزره بو قدر کتابلر تألیف اولنمشدر .

والحاصل انسانکرك « خوایج» جسمانیه‌سی وکرك مطالب

وانشا و نکت و مزایا استماعنه پك آشوری راغب ومتهالك اوله کلمشدر . بونك ایچون فن حکمت‌الهیه‌یه دائر برچوق کتب ومأثر یازلدیغی کبی، ادبیاتدن دخی حسابه کلمز بونجه آثاروجلدات کشیدهٔ رشتهٔ تحریرات قلنمش وتزیین وتهذیب کلام ایچون فوق العاده وسائر فنون لازمه‌دن زیاده بذل جل‌اهتمام اولنمشدر.

یا برسوز ایچون بوقدرامك صرف ایله‌مك عبث ایله‌اشتغال دیمك اولمازمی دینلمسون . زیرا بوعالم مظاهرده سوز قدرنفس ناطقهٔ انسانیه‌یه مؤثر برشی یوقدر . بوسببدن میدان معرکه وپرخاشده جان وباش تلاشنده ایکن بر سوز ایله غیرته کله‌رك نیجه بیك آدم موقع فدا کاریده ثابتقدم‌اولوب ؛ عندنده اك‌عزیز ولذیذ اولان حیاتنی بر سوزه دکشدیردیکی وبرسوز ایله روح انسانی فوق مایتصور وبیك جهان دکر شوق وشادمانی کسب ایده کلدیکی پك چوقدر .

سوزك‌رفعت وقدری نصل‌انکاراولنه‌بیلیر؟ انسانك‌حیوانات سائره‌دن مابه‌الامتیازی اولان صفت مادحه‌سنی و ترجمان القلب ودلال عالم غیب اولان زبانك اولانجه بضاعه وسرمایه‌سی سوز دکلیدر ؟ سوز کبی عالمده پایدار ومتین بر اثر وارمیدر ؟ ایام ماضیه‌ده کلوب کچمش وجمیع آثاری مندرس اولوب ، دار ودیاری نیجه صاحب کمال وفنون آدملرك آدینی یاد ایتدیرن وبونجه اصحاب دانش وعرفانك نامنی انجمن عالمده داستان ایدن سوز دکلی؟ وطوفا نزدهٔ فنا اولان امم‌سالفه‌نك اختراع ایتمش‌اولدقلری

« عالمده علم ومعرفت کبی برشرف ومزیت اولهماز. وانسانك مطالب ذاتیه‌سنك اسباب تحصیلیه‌سی صنایع ومعارفدن بشقه بر شیله حصول بولهماز . وهرنه اولور ایسه اولسون ، هرنوعده بولنورسه بولنسون هنرومعرفتك قدر وقیمتی انکار اولنهماز . بوکوردیکمز سامان وانتظام احوال انام وحسن معاشرت خواص وعوام هپ هنر ومعرفتله حصوله کلمش براثردکلیدر ؟ مشهودمز اولان بونجه محاسن امور وصورت آسایش و حضورك نظر مطالعه ایله باقیلوب میزان دقت حقیقت شناسی‌یه اورلدقده دانش ومعارفدن بشقه برسبب وارمیدر ؟ بونك ایچون فتح ابواب علم وحکمت و ترتیب اسباب هنر ومعرفت ایله تربیهٔ عمومیه قضیهٔ خیریه‌سنك اشتهار انتشارینه صرف همت ایلیان دولتلرك جریدهٔ حاللری شیرازه کبرسلك انتظام ورعایاسنك مسئلهٔ آسایش باللری صورت پذیر بقا ودوام اوله کلدیکی بحث واشتباه قبول ایدر موددن دکلدر وانسانك ماهیتی حیوان ناطق اولدیغندن ، ایکی جهتله حیاتنك امر محافظه‌سی وحس حیاتی حسبیله احتیاجات جسمانیه‌سنك حصوله کلمسی وسائلنك استحصالنده ومدنی الطبع اولدیغندن، امر تمدنجه ضروری الاحتیاج اولان اسباب تسهیلیه‌نك استکمالنده فنون طبیعیه وریاضیه‌یه محتاجدر .

جهت روحانیه‌سی یعنی ناطق، کلیات اموری مدرك اولمسی حسبیله دخی استیفای لذایذ روحانیه‌سیچون بالطبع مسائل حکمت الهیه‌یه مائل ومالك وغدای روحانیسی مثابه‌سنده واقع شعر

جلوسی خبرینی آلمش، و پادشاهك ارتحالنك اوتوزنجی کونی مواصلت ایدرك خارجیه نظارتی بالفعل ایفایه مباشرت ایله مشدر.

«۱۲۵۵»ده کلخانه خط همایونی قرائت واعلان ایده رك دولت علیهٔ عثمانیه‌یی دول اجنبیه‌نك انظارنده یوکسلتمش، دولتی اوروپانك افکار سیاسیهٔ مشئومه‌سنك تأثیر خطرنا کندن قورتارمشدر. بوندن صوکرا بر طاقم تنسیقات وتنظیماتله اشتغال ایتدیکی کبی مصر مسئله‌سنی‌ده دولت علیهٔ عثمانیه‌نك شان وشرفیله متناسب برصورتده حل ایتمشدر. پاشای مشارالیه پارس سفارتیله‌ینه پارسه کیتمش، آلتی آی صوکره عودت ایدرك هیچ بر ایشله اشتغال ایتمیه‌رك کوشه نشین ترقب اولمشدر. تکرار ینه پارس سفارتنه، دفعهٔ ثانیه‌ده خارجیه نظارتنه تعیین اولندقدن صکره «۱۲۶۲»ده مسند صدارت عظمی‌یی احراز ایتمش ۶۲ سنه‌سنه قدر بو برنجی صدارتی سورمشدر.

برقاچ دفعه دها صدارته، خارجیه نظارتنه تعیین اولنمش، صوك دفعه ۱۲۷۴ ده صدارتی احراز ایتدیکی زمان نزلهٔ صدریه‌دن وفات ایتمشدر. وفاتنده آلتمش یاشنده ایدی. «۶۸» سنه‌سنده‌کی قریم محاربه‌سنده ساردونیا، انکلتره، فرانسه دولتلریله عقد اتفاق ایدرك روسیه‌یه قارشو حرکته موفق اولمش، استراحت ایچون مصره کیتدکدنصکره عودتنده بالذات پادشاه ساحلخانه‌سنه قدر کلمشدر. آثارندن شو نطق «انجمن دانش»ك کشادنده ایراد ایدلمشدر:

ثانینك نظر دقتنی جلب ایتدیکی جهتله با ارادهٔ سنیه دیوان‌قلمنه آلدیرلمش، پك آز زمانده آمدی وکالتنه تعیین بویورلمشدر. بر دفعه آرناؤدلغه، ایکی دفعه مصره مأموریت مخصوصه ایله‌کوندرلمش، بو مأموریتلرنده آرزوی شاهانه‌یه موافق ایفای خدماتده بولنمقله توجه شاهانه‌یی دها زیاده جلبه موفق اولمش، «۱۲۵۲» پارس اورته ایلچیلکی ایله پارسه‌اعزام اولنمشدر. پارسده مستشرقیندن مشهور «ساسی» ایله عقد الفت ایتمش، مجمع افاضل وعلما، مشهر شعرا وسیاسیون اولان بو ذاتك صالونده بر چوق‌ذوات معروفه ومشهوره‌یی طانیمش، بوتون اوروپانك اکابر رجالنه ذکا ودرایتنی اثبات ایتمشدر، فرانسزجه‌یی زده اوکرندیکی معلوم دکلسه‌ده بوذاتك صالونده تاریخ‌دخولنده پك ایی آکلایور فقط سویله‌یه‌مه‌یورمش. پك آز مدت ظرفنده اوراده قولایلقله تکلم، افادهٔ مرامه باشلامشدر. اورته ایلچیلك سفارته تبدیل ایدلمش، ایرتسی سنه لوندره سفارتنه، وبو سفارت‌ده بولنمق اوزره خارجیه مستشارلغنه تعیین بویورلمشدر. بعده رتبهٔ وزارتله خارجیه نظارتنه مأمور اولمش، بر ایکی سنه صوکرا پارس سفارتنه تعیین قیلنمشدر. «۱۲۵٤»ده خارجیه ناظرلغی عهده‌سنده قالمق‌اوزره لوندره سفارتنه تعیین اولنمشدرکه بوزمانده ایفا ایتدیکی خدمات سیاسیه حقیقةً مشکل براندازانه‌در. حتی پادشاهه بالذات عرض مقصد ایتمك اوزره استانبوله کیتمك اوزره‌پارسه کلدیکی زمان سلطان محمودك وفاتی، وسلطان مجیدك

واقعا ادبیاتده عاکف پاشا قدر بر موقعه مالك اولمامشسه‌ده، اوله‌مزسه‌ده بونی بر خطای استعداد تلقی ایتمکدن زیاده امور سیاسیه ایله کثرت اشتغاله عطف ایدرز رشید پاشا اوذواتدندرکه کذرکاهنه تصادف ایدن هرشیئه بریکیلك، برترقی ، بر سهولت بخش ایتمك ایسته‌ر وبونده‌ده موفق اولور .

اساساً ایچنده یاشادیغی بر انقلاب عصری اولمقله شکلنی ، تعقیب ایده‌جکی یولی صورت‌قطعیه‌ده تعیین‌ایده‌مامشدر، ادبیات‌ده قانون اجتماعیه تبعیتله عینی حالده‌در . باخصوص انقلاب زمانلرنده‌کی محصولات فکریهٔ ادبیه ادبی اولمقدن زیاده سیاسی واجتماعی اولور .

بوکابناءً رشیدپاشالرك‌وسائرلرینك تنظیم‌وتجدد حکومت‌ایچون آله‌جغمز سوزلرندن ، مقاله‌لرندن کوزلدن زیاده قوتلی اولان آرانلمشدر .

رشید پاشا «۱۲۱٤» تاریخنده اوقاف روزنامه‌جیسی مصطفی افندی نامنده بر ذاتك صلبندن درسعادتده دنیایه کلمشدر . موره اختلالنده انشتهسی صدراعظم اسپارطه‌لی علی پاشانك دیوان کتابتنده بولنمش ، درسعادته عودت ایتدیکی زمان حوران مکتوبجیلغی قلمنه دوامه باشلامشدر.

«۱۲٤۲» ده روسیه‌سفرنده صدراعظم خرپوتلی سلیم پاشا معیتنده بولنمشدرکه پاشانك انکشاف فیضینك مبدئی بودر. مابینه تقدیم اولنان معروضاتك طرزی، خصوصیله یکیلکی سلطان‌محمود

حاصلی عزیزم، سز محبتده دائم، بنده خدمتمده قائم، لکن، «سنی بن نصب ایتدم بیلیورمیسك! شویله ایتمدك عزل ایده یمی؟ بویله ایتدك دکشدیره یمی» کبی آبور جوبورماده لرله ایکی کونده بر باشمزه قاقیلوب، طوریله جق وبو معامله ایش کوچ اوله جق ایسه تحمل ایدر طورورم دیسه م یالان سویلش اولورم نه یپالم الحکم لله ! »

شو مکتوبك مطالعه سی بزه عاکف پاشانك حدت اسلوبله برابر سادگی اسلوبه مالك بولندیغنی کوستریبور . اساساً تبصره ده بو حدت، بو قوت بو اسلوب تمامیله کورونمکده در . دیمك که عاکف پاشا ساده یازمقله برابر ینه حدید بر لسانی محافظه ایده بیلمشدر. مع مافیه امور حکومتله اشتغال بوجوال استعداددن ادبیاتمزجه بکله نیلن پك چوق نفیس، جدی خدماته مانع اولمشدر.

رشید پاشا . — رشید پاشانك ادبیاتده کی موقعی بر داهیٔ سیاست ، بر اداره آدمی اولمق اعتباریله تاریخ عثمانی ده طوتدیغی موقعه نسبتله بر کولکه کبیدر، برهیچدر. اساساً رشید پاشایی آوروپایه ، وبوتون جهانه طانتدیران کوسترن سیاستیدر . مع مافیه رشید پاشانك لسان رسمی یی تنظیم وتجدید ایتمه سی، اصطلاحات سیاسیه یی وضع ترجمه ایلمی اعتباریله ادبیاتده بر موقع طوتمسی مجبوریدر . رشید پاشا حقیقةً بر نادرهٔ حیاتدر که هرشیده شخصیتنك . ذکاسنك ، قوتنك ، متانتنك نمونه لری پارلار ؛ کورینور .

ایتدك واولاد وعیالمزه‌ده بیلدیردك ، وحتی بعض احبابمزه بیله سویله‌دك . شیمدی برقاچ بیك غروش ایچون مأموریتمزدن قرق کون کچر کچمز بو مرتبه باشمزه قالقق ، وخائن بر آدمه لقمه ویروب ، دها بوغازنه ومعده‌سنه اینه‌دن پارمغی کوزینه صوقق کبی ، لایقسز معامله‌ده و اوزون اوزون شکایتلره ، دعوالره نه‌ضرورت‌مس ایتدی؟ بیهوده بنم یولمه‌می کیتدی؟ نشأتی‌خیریه‌یه بدل ویردیکز نیچون آلندی ؟

حاضر طرفینده خلاص ومحبت وحسن ظن وحسن اعتقاد حاصل‌ایکن بوقدرغوائل ومشاغلمك آره‌سنده‌ذهنمی‌بولاندیروب بو سوزلری بکا سویلتدیرمکه موجب ومقتضی نه اولدی ؟ هله سز ناصل ایسه بویله شیلری یازمغی ایستمش‌سکز، یازان چلبیده ـ طور بقالم عزیز! قونه‌دن کوچولمز؛ بردن‌بره بو مناسب اولماز، اوسزك الکزی اوپویور، وارك کندینه نه‌سویلرسه‌کز سویلیك. لکن بن آنك اتکنی اوپه‌یورم ، بنم قلممه‌یاقشماز ، وخصوصا «سریعاً جوابنی کوندرك» یعنی مرامز اوزره حرکت ایتمه‌جك ایسه‌کز تبدیلکزك چاره‌سنه باقه‌لم کبی لقردی ادبه موافق دوشمز، وکندیسی چکسه‌ده حسب الظاهر اوزرنده اولنان رتبهٔ پادشاهینك حقیده انکار اولنماز، وتجلیٔ اسم معزالهی حین تجلیاتنده ذلتی قبول ایتمز، نافله یره وصرف بلا موجب بینکزده صوغوقلق اولمسون! دییه‌جك یرده سز نه بیوردیکزسه آنك یازماسنه ودرایت وعرفانه‌طوغریسی آفرین!

معیوب ومتهم واراق دعوالری میدانه چیقارلمق اقتضا ایتدی ؟ وطانلیلقله ، محبتله کوریلهجك ایش ، بزی قورقوتمق ایله کورولمك طرفنه صاپلمق نهدن لازم کلدی ؟ سز « بن شاشقین دکلم » بیوردیغکز کبی ، بنده هیچ برشی بیلمز دکلم . پرتو پاشانك پیقدینی اولر یاقدینی جانلر ودولت اسلامیه وامت مرحومهیه ایتدیکی خسارت وخباثتك وبکا غرض ونفسانیتنی اجرا ایچون شوکت اسلامیهنك کسرینی ارتکاب واختیارینك وطبیعت وجوددده مستکن اولان مجازات ومکافاتك وعدالت الهیه وعادت ربانیهنك وطبیعت کونیهنك وسائر نیجه اسباب صوریه ومعنویهنك هیچ مدخلی یوقیدر ؟ .

وصاف ایچرودن چیقمهدن پرتوك اقبالی ادباره دونمهدن نهدن عجب بزم ایله بارشمغه میل اولنمدی : سز بزم علیهمزده « او دائرهسوندی » تعبیریله محومزه منتظر اولدیغکز زمانلرده وبو خائنلرده اون بش آی پیشمزه دوشوب تلفمزه یوریدکلری وتوحیدلر واسمار سوریلدیکی وبنمده حقلرنده آغزیمه کلانی سویلدیکم اثنالرده جناب حق بو عبدی عاجزینی محافظه ایلهولی نعمتمز شوکتمآب افندمز حضرتلرینه سوزلری تأثیر ایتمدیکی عالمك معلومی اولمقله ، بو دیمك اولورکه نظر حضرت پادشاهی واثر تجلیٔ الهی بندن زائل اولمیوب ، ربم حکمت وعدالتنی اظهار ایدهجکمش ایتدی . وسزك دخی « جان وکوکلدن » همتکز واقع اولدی . مرام اقرار واعتراف ایسه کرراً ومراراً

اوینه یمش کیسه آقچه‌یه مشتری وار، دلی صاتمیور بن نه‌یاپه‌یم جنوندن بشقه برشی بوله‌مم دیمور .

بو بویله ایکن ، اوته‌دنبری یالکز سماعخانه ایچون ایستدیکمز محلی باری اویدرمق یعنی ملك اولمق سببیله برچاره‌سی بولنمق اوزره حسام افندی‌یه اصمارلادیغم بکانه‌دن قباحت اولایور؟ وجناب حقك امرایتدیکی اللی وقت نماز ایچون چوقدردینلمك اولمشکن تیزالدن قلوسك قوناغنی بوسبتون آلماق چوق اولمزمی دیمك نیچون خطا اولیورده کوجه کیدیمور ؟ حال بوکه « کرا ایله اوه چیقه‌یم » دیدیکمز . « پکی » دیدم، او بولنوبده طوتمادمی صاتون آلاجق اولدیکمز ، تك قیرلمسون دیه موافقت ایتدم؛ سمزرجوع ایتمدیکمزمی ؟ قلوسك قوناغنك آناختارینی کتوروب ویردم « خان » کبی دییه سمز ترك ایتمدیکمزمی ؟ حتی « انختاری کیرویه کوندریم » دیدیکمز ؛ « بقالم ایلروده نه بیارز، وارسون انختارده سمزده طورسون » دیمدمی ؟ ونذر اوله‌رق . افاده واعطا اولنان بیك ایکی یوز غروشدن بشقه ، تصدق ایچون آقچه ایستدیکمزمی ؟ « خاجی افندی نه ایسترسه یاپی ویر » دییه کتخدامه سپارش ایتمدمی ؟ واوخانس اون اوچ بیك غروش بورجکمز ایچون سمزی صیقشدیردیمی؟ یوقسه « لازمدر » دینیلان اوچ بیکی وجاریه بهاسنی ایستدیکمز ویرمدیمی ؟ یوقسه بکا دانشدیده « ویرمه » می دیدم . یاخود بو قدر آقچه مقتضی اولدیغنی بکا سویله‌دیکمزده جوابمی ویردم ؟ نه اولدی‌که بودرجه

امرو فرمان بیورلمش ، واصحاب استدعانك کوکلی قیرلمسون یوللو اوقاف همایون ناظری افندیه حواله ایتدیکمز عرضحالدرك «صرەسی اولمامقله بطالده ، حفظی لازم کلور.» جوابیله باب عالیده طوپلانانی یوز اللیه وارمش ایکن ، «شو تکیه‌یی یقوب یاپیك» دییه تکلیف ایتمك بکا کوره نصل اولور ! واورادن اولمازسه ایکی یوز کیسه آقچه بورجی پك کوزل کوزیمه آلایم؛ لکن مأموریتمك قرقنجی کونی ، وقاسمه پش کون قالەرق ، کراستەلر ، دولکرلر، دیوارجیلر اوشوروبده تکیه‌یی و«قلوس» ك قوناغنی یقوب ، یاپمغه باشلادیغم کبی ، خلق بکا نەدیر ؟وایکی یوز کیسەلك بنا پش یوز کیسه آقچەلك اولمق حوادثی خلقك لساندن کیم آلیر ؟ خلقده شویله طورسون یا خاکپای همایونه هیچ مقولەسندن اولەرق ، تقدیم اولنان تقدمهٔ ناچیزانه ایچون «شمدی بورجی واردر ، سایەمده قزانسونده ویرسون» دییه عفو واحسان بیورلدیغنده ، مقربان «افندم مخزون اولور ،کرم ایدوب ، قبول بیورك» دیه رجا ایله قبول عالیه مظهر دوشور- مشلر ایکن شمدی بنم ایکی یوز ، اوچ یوز کیسەلك تکیه یایدر- مقلغمه شوکتمأب افندمز حضرتلری نه بیوررلر ! وبن نه جواب ویریرم ؟

خو شمدیا ؛ بودیوانەلکەده جسارت ایدەیم ، نجیب افندی قلوسی تیمر خانەیه قویەجق قدر دکل، که طرف شرعدن وصی نصب ایتدیروب ، اونی آلایم ، عقللی دکل که پازارلق ایدەیم.

مأمور اولهلى قرق كون اولور اولماز كويا آيلر ، سنهلر كچمش واولا دوعيال ومتعلقاتمزه ايرادلر ، زاويهلر، معاشلر باغلمشده سزه باقلمامش كبى ، بو درجه ستملره ، سز زنشلره نه دن مستحق اولديغمز بيلنهمدى ؟

وابراهيم افنديك پارهسز ، پولسز قورو بر كاغد ايله مسرو ريتى بو قدر چوق كورولدى ؟ وسزه بوقدر مناسب اولان آكامى ياپلدى . منفهم اولهمدى؟ دولت عليهيه داخلاً وخارجاً استيلا ايدن وامرو اراده بنم آغزمدن چيقان سوزدر » ديو سويلهمك درجهسنده اقبال واستقلالى اولان واوغللرينك ، قزينك ، قاين والدهسنك اوزرلرينه ياپديغى ايرادتدن ماعدا ، يالكز خلايقلرك اسمنه سكسان كيسه آقچه سهم ياپديران وخفيسندن مجوهراتندن واشيا مقولهسندن خارج اولهرق ، قرق يدى تاريخندن اللى اوچه قدر آقچه اولمق اوزره اون يدى بيك كيسه آقچه آلديغى ميدانه چيقان آدمك حالا نه اولديغنى ونه ياپوب نه ياپهجغنى بيلميان قرق كونلك آدمه مساوى طوتلمسى ، وآنك كتخدالغنك آلتنجى، يدنجى، سكزنجى سنهلرنده ياپديغى شيلرى سن بر آيده نيچون ياپمدك ؟ دينلمسى عقللر شاشهجق عجايب وغرائبدن كورولمكدن غيرى برشى بولنمدى ! .

اولا آدكنديك آقچه خزينهنك اولهرق ياپديغى تكيهلره معاشلر ايله اوقاف همايونى بيتوروب، اللى غروش نقد موجودى قالمديغندن ، آرتق بو تعميرات ومعاشلرك اوكى كسديرلمسى

پاشا بو مأموریتنده اقتدار و حمیتی درایت واهلیتی ابراز وارائه ایله پك چوق ایش کورمه‌یه موفق اولمش. سلطان محمودك تاریخ وفاتنه قدر نظر التفاتکار همایونك اوجنده بر اختر اعتماد کبی پارلامشدر.

پاشا لسان آشنا اولمدیغی جهتله غریك دسایس وحیلی ادراك ایده‌مه‌مش. بو جهتدن برچوق خطیئاتده بولنمش ایسه‌ده پادشاهك عزم ومتانتنه وکندیسنك ذکا وحسن نیتنه استناد ایدرك پك چوق خدماتده دخی بولنمشدر.

سلطان محمودك وقوع ارتحالیله رشید پاشا لوندره‌دن استانبوله کله‌رك خارجیه نظارتنده بالفعل اجرای وظیفه‌یه مباشرت ایتدیکی زمان تخالف افکار حسبیله عاکف پاشا ترك موقع ایتمه‌یه مجبور اولمش، اوندنصکره بر قاچ دفعه‌لر اهمیتسز بهانه‌لرله رشید پاشا طرفندن محکمه‌یه جلب اولنمش بروسه‌یه نفی اولنمشدر. عفوندن صکره حجه کیدرك ۱۲٦٤ سنه‌سنده عودتنده اسکندریه‌ده وفات ایتمشدر.

زماننده کرامات فروشلقله کسب شهرت ایدرك رجال عصر اوززنده مشئوم بر تأثیر حصوله کتیرن شیخ مشتاقه یازدیغی مکتوبی بورایه درج ایدییورز.

« بنم افندم.

کوندریلان مفصل ومشروح توبیخنامه‌کز مطالعه اولنوب، سزجه وارلقدن، بنجه تأسفدن غیری بر معنا ویله‌مدی. زیرا بن

عجبا چوریدی طویراق اولدیمی
اوپوب اوقشادیغم او پاموق اللر .

مع مافیه پاشا بویله ، آچیق حسی سوزلریله ماضیدن تمامیله قطع علاقه ایدرکن بردن بره بونك یانده سزه اوزون ، ماضی مربوط بر عدم قصیده‌سی یازار .

خلاصه بو زمان ، دور ثانیٔ ادبیاتك نثرده تشکل زمانیدر.

عاکف پاشا یوزغادلیدر . علوم شرقیه‌یی یوزغازدده تعلیم وتحصیل ایدرك استانبوله کلمش ابتدا دیوان قلمنه دوام ایتمش بعده بکلکجیلك کبی معتنا مأموریتلرده بولنمشدر . « ۱۲٤۷ » سنه‌سنده رئیس الکتاب اولەرق « ۱۲۵۱ »اداره‌مزده حصوله کتیریلەن تجدات‌ده ابتدا « خارجیه ناظری » اولمشدر . « چور جیل » حادثه‌سی اوزرینه پرتو پاشایلەاسه تفناکیك مکر وخیانتلریله مقام نظارتدن عزل ایدلمشسه‌ده پرتو پاشانك حیله ودسایسی ، پاشانك امور خارجیه‌یی تدویر خصوصنده‌کی مهارت واقتداری، حیثیت ملیه‌یی محافظه ایتمکده‌کی جهد وثباتی، متانت وعزمی سلطان محمودجه معلوم ومسلم اولدیغندن نظر شاهانەلرندن دوشورمامشلر ، دائما التفات ایتمشلردر. حتی آره‌سی چوق کچمه‌دن حیله‌سنك طوزاغنه « ملکیه ناظری. » پرتوپاشا کندی‌دوشه‌رك عزل اولنمش ، وعاکف پاشاده ابتدا « داخلیه ناظری»عنوانیله داخلیه نظارتنه نصب وتعیین بویورلمشدر .

خصوصنده برنجیلکی قازانه‌بیله‌جك آثاردندر .

بونکله‌برابر عاکف پاشانك لسانه ادخال‌ایتدیکی تجددی تمامیله اظهار وارائه ایده‌مز. شیخ مشتاقه یازدیغی جوابله بعض اشعاری بوتجددی تمامیله ارائه ایدر مثلا ، شوشعر :

طفل نازنینم ، اونوتمم سنی
آیلر ، کونلر دکل کچسه‌ده بیللر
تلحکام ایلر فراقك بنی
چیقارمی خاطردن او طاتلی دللر

*

قیه‌مز ایکن اوپمه‌یه تنك
شمدی نه جالده‌در نازك بدنك
آکدقجه کلشنده غنجه دهنك
یانسین آهم ایله کول اولسون کللر

*

تغیرلر کلوب جسم سیمینه
دوکولدیمی سیاه ابرو جبینه
صیرمه صاچلر یایلدیمی زمینه
طاغلدیمی قوقلادیغم سنبللر

*

فلکك کینه‌سی یرینی بولدیمی
کل ویناغك رنك وبویی صولدیمی

ومژده‌جیسی عاکف پاشادر . پاشای مشار الیه ماضیدن تمامیله قطع رابطه ایده‌مه‌مکله برابر ینه حس ایدلدیکی کبی احساس ایتمك، سویلندیکی کبی یازمق طریقنی التزام ایتمشدر. شبه‌سزدر، که ایلك خطوه‌ده برتردد ، بر قرارسزلق واردر .

اساساً سلطان محمود ثانی زمانی مبدأ تجددات اولمقله برچوق کشمکشلرله برابر بر چوق بویوك فکره مظهر اولمشدر .

پاشا تجدد ادبیاته خدمت ایتمکله برابر بویوك برنام براقدیغی کبی سیاسیاتده‌ده بر موقع مخصوصه مالکدر . حتی دینیله بیلیرکه فکر سیاست واداره آثارنده افکار سائره‌یه تغلب وتحکم ایتمکده‌در.

پاشانك اك کوزل اثری ، پرتو پاشانك علیهنده یازیلان ، شدت وحدته، دلائل مقنعه‌یه ، زمانك افکاروقایع سیاسیه‌سیله پرتو پاشانك حرکات و افعالنی مصور اولان تبصره‌در . واقعا تبصره عجمانه برلسانله یازلمشدر . کتابت رسمیه ایله نثر ماضی‌یه برقرابت اسلوبیه ایله مربوطدر، معمافیه تمامیله شکلنی، رنکنی تعیین ایده‌بیلمك عدیم‌الامکان کبیدر. نوعی کندینه مخصوصدر، شخصیدر .

کمال بك بوتألیف حقنده «تبصره‌نك بر قصوری واردرکه اوده لسان رسمیده یازلمش بر رساله ویا ادیبانه تحریر اولنمش برمقاله‌صورتندن برینه بکزه‌مه‌مسیدر . » دییور .

مع مافیه تبصره قوت لسان ، قوت اقناع ، جمع دلائل

بدایع صنعتی اولان رومان ، تیاترو اصوللری‌ده کیرمش ، کلمشدر .

خلاصه اولهرق دینیله‌بیلیرکه بودوری ، دور سابق ادبیدن تفریق ایدن مزایادن بری‌ده ادبیاتمزده اوزمانه قدر بولنمیان اشکال ادبیه‌نك یکیدن تأسس ایتمسی ، غربدن ادخال اولنمسیدر .

نثر حقیقةً تمامیله شکل سابقنی تبدیل ایله باشقه بر طرزه ، دها زیاده مفید برحاله کیرمشدر. اساساً غربدن استعانهٔ معلومات ایده‌بیلمك ، وکسب ایدیله‌نی افاده ایله خلقه کوسترمك ایچون بوطرز نثره احتیاج واردی . عالم افکار وعالم جمعیتده حصوله کلن تکامل بونی آمر ومجبر بولنمقده ایدی .

بوبزم اولجه اتخاذ ایتدیکمز اصولی، ادوار ادبیه‌نك جمعیتلره کوره صورت تقسیمنی جلی و آشکار برصورتده اثبات وارائه ایتمکده‌در .

واقعا اوزمانده حصوله‌کلن بوتجدد، برتجدد حقیقی اولمقدن زیاده برتجدد ظاهریدر . چونکه افکار و حسیات عمومیهٔ ملت ماضیدن تمامیله تجرد ایده‌مه‌مشدی . حتی ناجی زمانندهکی فترت ادبیه‌ده بونك بردلیلیدر. معمافیه هرتجددده اولدیغی کبی بونده‌ده برقاچ پای متینك ، برقاچ ید تجدد نویسك تقدمی لازمه‌دن‌در . بزده بوآباء تجدد اولان ذواتك آثارینی تدقیق ایدرك ایکنجی دورك مخصوصات ادبیه‌سنی کوسترمه‌جکز .

عاکف پاشا . — ادبیاتمزده حصوله کلن تجددك مبشر

ایده‌جکی حسیات عالیه‌نك اك برنجیسی ایسه « حب وطن» حس مقدسی اولمق لازم کلیر .

ندیم بویله برحس عالینك کندی‌کبی برشاعره تحمیل ایتدیکی وظیفه‌یی درخاطر ایدوب‌ده ، آرالقده اویولده دخی بعض‌شعرلر سویلمکه همت ایتمش اولسه‌یدی هم اقرانی ایچنده بالاستثنا نائل اولدیغی بخشایش قدرتك شکرینی‌ـ برصورت اصیلانه‌ده ـ ایفایه چالشمش ؛ هم‌ده ـ اثرلرنده وطنپرورلك یولنده دخی مستفید اوله‌جغی ـ معاصرین واخلافنك هروقتده ، هرصورتله ستایش وتحمید واحترامنه عرض لیاقت ایله‌مش اولوردی . » دییور .

اکرم بکك شوسوزلری‌بزه واضح، بلیغ برصورتده‌ایکنجی دور ادبیاتنك غایهٔ خیالیه‌سنی، غایهٔ صنعتنی تفهیم وتبلیغ ایدییور.

برنجی‌دورده‌کی مقصد شعرله بومقصد شعر آره‌سنده‌کی فرق وتفاوق شبه‌سز غایت جلی و آشکاردر.

برنده‌کی مقصد شعر دینی ومتصوف ویا عاشقانه ، رندانه دیکرنده‌کی ایسه اجتماعی ، فائده‌وی‌در . صنعتده فائده واخلاق نظریه‌سی‌طوغریدن‌طوغری‌یه بزده‌ادبا وشعرانك‌محصول فکری، مولود حسیاتی دکلدر . بوغربك برنفوذ وتأثیریدر .

ادبیاتمز ایکنجی دوریله اسکی منابع ادبیه‌سنه برده غرب منبعی علاوه ایتمش اولویور . شرق مکتب ادبیسنی تمامیله ترك ایده‌مه‌یه‌رك غرب مکتب ادبیسندن‌ده استفاده‌یه شتاب ایدییور .

بو دورده لسانه بر باشقه‌لق ، بر تجدد کادیکی کبی غربك

بزم منسوب اولدیغمز ملتك برلسانی، برشعری وارمیدر وبونی اصلاح قابلیدر ؟ » دییور . بوتون آثار قدیمه‌یی آثار عثمانیه‌دن تلقی ایتمه‌یه‌جك قدر بر تعصب ، بر عصبیت کوسـتریبور . هم تأثیرك عکس تأثیرینك شدتی اوتأثیرك شدتنه مساویدر.

بردفعه ایلك خطوه آتلدقدن‌صکره بونقطه‌یه قدر کیدیله‌جکی طبیعیدر. فقط بوعصـرده حصوله کلن تجددات همان‌همان نژده‌در دینیله‌بیلیر . حدود شعری بوتجدد پك آز تجاوز ایده‌بیلمشدر.

نثر فی‌الحقیقه اسکی حالندن ، اسکی شکل مشعشعندن اوزاـ قلاشمشدر . دها ساده ، دها مفید برشکله کیرمشدر . مع مافیه شعر همان اسکی لباسنی ، اسکی طرزینی محافظه ایتمشدر . یالکز برآز لسان اعتباریله ساده‌لکه طوغری ایلرله‌مشدر .

برده بودورده ادبیـات‌ده غایهٔ اخلاقی ، بر فائدهٔ اجتماعیه آرانلمیه باشلانمشدر . صاف صنعتله یازلمش اولان آثار حقنـده اعطا ایدیله‌ن رأی ومطالعاتده بوآثار کوزل اولمقله برابر شویله ویا بویله برمقصدی تعقیب‌ایتمش شویله مفید برموضوع اوزرنده کزدیرلمش بولنسه‌یدی مملکت ووطن‌ایچون نه‌لرتأمین ایتمزدی یولنده جمله‌لر استعمالنه باشلانلمشدر . مثلا اکرم بك‌ندیم حقنده « ندیمك مؤاخذه اولنه‌جق‌برحالی وارایسه اوده تنویر انسانیت، تهذیب اخلاق ، ترویج معالی ایده‌جك مبـاحث جدیه‌یی هیچ خاطره کتیرمه‌یه‌رك ، طبیعتنده‌کی اقتدار فوق‌العـاده‌یی اشـعار خفیفه‌یه حصر ایتمسیدر . برشاعرك وجداننده اك اول پرورده

فدا ایتمامك ایسته‌ین کیمسه‌لر براز بوصنایع ادبیه‌یی اونودر کبی اولمشدر .

ایکنجی دور ادباسی دماغلرنده یکی ، مترقی افکارك نشو ونما بولدیغنی حس ایتدکلری زمان بونی افاده ایچون لسانی دو- شوندیلر . اونی اغلاقدن قورتارمق ایسته‌دیلر . وهر فم‌خامه‌دن لسانك ساده‌لشمه‌سنه دائر تمنیلر ، رجالر ، آرزولر دوشمه‌یه فیرلامه‌یه باشلادی . رشید پاشا قطعی ، متین بر ضربه ایله لسان رسمی‌یی اسکی سوسلرندن ، اسکی کورولتولرندن قورتاردی . عاکف پاشا جدی وقورقماز بر قلمله اك ساده شیلر یازمه‌یه باشلادی . عصرك ماضی ایله مربوطیتنه رغماً بلا تردد خصوصی بر صورتده اجالهٔ قلم ایتدی. بو سس ، بو صدا اوقدرقوتلندی. او قدر یوکسلدی ، که بر زمان صوکرا آثار ماضیه‌نك عثمانلی ادبیاتندن معدود اولمسنی انکار ایدنلر ، بونلرده ادبیات ایله مناسبتك پك آز اولدیغنی سویله‌ینلر بولندی . مثلا ضیا پاشا بر مقاله‌سنده :

« خایر ، بونلر هیچ بروقت عثمانلی شعری دکلدر. زیرا کوریلویورکه بونظملرده عثمانلی شاعرلری شعرای ایرانه وایرانلیلر دخی عربلره تقلید ایله ملز برشی یاپلشدر. وبوتقلید یالکز اسلوب نظمده دکل ، بلکه افکار ومعانی‌یه بیله سرایت ایدرك بزم شعرای اسلاف ادای نظم وافاده‌ده وخیالات ومعانیده عرب وعجمه ممکن مرتبه‌ده تقلیده سعی ایتمکی معارفدن عدایتمشلر، عجبا

بر احتیاج استحاله ، بر احیاج تبدل ، بر احتضار شکل قدیم کورولمکده‌در .

هرشی یکیدن وجود بولمق ، یکیدن انکشاف یاتمك ایچون بر تهالك واحتیاج شدید کوسترمکده‌در . آرتق قوانین واعتیادات قدیمه ایله تدویر امور غیر ممکن اولدیغی کبی اسکی ادبیاتله تطمین احتیاجات افکار، تأمین آمال حسیات غیر ممکن برحاله کیرییور. ایکنجی دورده ایلك غنجه‌لریله تبسم ایتمه‌یه باشلایور .

ایکنجی دور

تجددات و نشر . — ایکنجی دورك الکزیاده تجدیدینه عطف انظار ایتدیکی نقطه لسان نقطه‌سیدر. ادبیات قدیمه لسانی سجعلریله قافیه‌لریله ، بی معنا صنایع ادبیه‌سیله ، خصوصیله بوتون کلمه‌لریله اوقدر بوغمش ، اوقدر اك جدی ، اك مفید شیلری افاده‌دن عاجز براقمشدی ، که شکل جمعیتك تجددیله ، غربك شرقه تنفیذ اعتیاد وعلوم ایتمه‌سیله بواسکی ظرف مزینی پیرتمق ، یکی برشکلده افادهٔ بیان ایتمك لزومی حس اولنمشدر . حتی ادبیات قدیمه‌ده بیله جدی شیلر یازمق ؛ افکارینی کلمه‌لره ، خیاللره ، صنعتلره

بویله معکوس تأثیرلرله حصوله کلمش مسالك ادبیه‌در

مع مافیه بزده مسالك ادبیه‌یی طوغریجه تعیین ایده بیلمك غیر ممکندر . بوتون مسلکار شخصلره مربوط بولنمش ، حتی انکشاف ایده‌مه‌مشدر ، روحیۀ بغدادینك رند مشرب ، شوخ لاقید مسلکی بر راه مستقیم تعقیب ایدرك قیمتلی شاکردلر یتشدیره‌جك یرده دورك نهایتنه قدر شاعرلرك آنی هوسلرندن متولد نظیره‌لرله برمدت پارلامش ، صوکرا سونمشدر . فضولینك « لیریك » شعرلری‌ده زمان زمان تقلید اولنمش ، فقط تقلید ایدنلر ، اسا تذۀ شعرادن هپسنی تقلید ایتدکاری جهتله بر مسلك حالنه کیره‌رك مهم بر شاکرد یکونی تشکیل ایده‌مه‌مشدر .

خلاصه برنجی دور ادبیاتنده مسلك فکری‌اوله‌رق اوزون بر مدت دوام ایدن « تصوفله » ، مسلك ادبی‌اوله‌رق کله‌جیلکی خیالجیلغی بولویورز .

مع مافیه بو دورك صوك زمانلرینه طوغری امالۀ انظار ایدلدیکی زمان ادبیاتده بریورغونلق ، برضیق صدر ، براختیارلق آثاری مشاهده ایدیلیر . سنبل زاده وهبی ، سروری ، واصف اندرونی کبی قلملر ضعفلرینی ، زواللیلقلرینی تمامیله اظهار وارائه ایتمکده‌در . بونلره باقلدقه‌بودورۀ قدیم‌ادبینك سونمکده‌اولدیغی یکی بر دور ادبینك آچیلمق اوزره بولندیغی حس اولونور . آکلاشیلیر .

اساساً یالکز ادبیاتده دکل ، جمعیتك‌ده هیئت عمومیه‌سنده

حکمت . فلسفه نامنه هذیانلره ، معناسز لقلره دوشدی . برکت ویرسین ، که بوده دوام ایده‌میه‌رك بو بنای فلسفه نك آرقه‌سنده بر دورهٔ سفاهتکاره معادل بر ادبیات شوخ وسفیه وجودبولدی

تصوفله باشلایان او صورتله تأمین حیات ایدن ادبیات بر قاچ عصر ایچنده عادتا چاپقین ، بوتون معنای ذوق وسفاهتله آلوده بر شکله کیردی .

ادبیات بو حال ووضعیته کلدکدنصکره یکی یکی اندیشه‌لره ، ظرافت ، رقت کبی صنعتلره تابع اولور . ندیمده کوردیکمز ، انجه‌لك ، ظرافت ، شوخلق بوتون بو احتیاج شکل ادبینك مولدیدر . مع مافیه قلملرینی بو ساحه اوزرنده‌یوروته بیله‌جك قدر متانته ، قوت صنعته مالك اولمیان کیمسه‌لر لوث سفاهتی اورته‌جك ، قاپایه‌جق بر صنعت ، بر سوس بوله‌میه‌رق ادبیاتی عادتا عریان ، مفسد اخلاق برحاله قویارلرکه‌ندیم‌دورینی متعاقب کلن بعض کیمسه‌لرك دیوانلری ، خصوصیله واصف اندرونینك دیوانی بوکبی پرده بیرونانه صوئوق ،معناسزشعرلرله مالامالدر .

برده غالب ده‌یی کوریورز که بو « رمزی ، تمثالی » بر شاعردر . بونده خیالك بر قاچ شکل معنایه تبدل‌ایده‌بیله‌جك بر الاستیقیتی حائز اولدیغی کورولویور. بوده آچیق ، شوخ ، ادبیاتك عکس تأثیریدر ، که هر ملتك ادبیاتنده بوکبی‌دوره‌لره تصادف ایتمك ممکندر . مثلا فرانسه‌ده سنبولیستلرله‌پارناسیه‌نلر

جمعیات بشریه‌یی اداره ایدن اعتیادات واحتیاجاتك ادبیات اوزرینه بر تأثیر نافذی اولدیغی کبی ادبیاتك‌ده شکل جمعیتی تشکیل خصوصنده برتأثیرمخصوصی واردر. عادتامیتولوژی، خیالات، افسانه قبیلندن اولان بوتون قصائد افتخار ومظفریت‌ده آتینك دماغلری اوزرنده مشئوم برتأثیرله مشئوم بر خولیای منام آورله مشئوم بر خولیای کسلان بخشله اجرای نفوذ ایتمشدر .

ادبیاتمزك کچیردیکی ادوار تکامله باقلدیغی زمان برمدت لسانك راه انتظامنی تعیین و تشکیل ایچون سنده‌له‌دیکی . اوغراشدیغی چیرپنه‌دیغی ، حس اولونور . بو اونجی عصره قدر دوام ایتمش ، باقینك ید شاعریتیله انتظامنی بولمش توقف ایتمشدر . اوندن صکره سنه‌لرجه کلمه‌لرله ، خیاللرله اوغراشلمش ، کلمه‌لرك هرشکلی، هر رنکی ، هرطرزی استعمال اولنمش . خیاللره ، هردرلو حیات ، هر درلو قوت، هردرلو رنك ویرلمش،هرالده اساس ، روحی بر اولمق اوزره باشقه بر رنکده باشقه برسیما ایله باشقه و بویا ایله هرخیال یاشامشدر .

بوتون بوخیاللر، بوفکرلر هر شخصك ایادی بوسی اولدقدن هپسندن باشقه بر شکل وروح آلدقدنصکره آرتق توکه‌نمرك ، بیقدیره‌رق باشقه بر طرزه دوکولمه‌یه باشلادی. بنه‌مبالغهٔ خیالیه، بنه « کلمه‌جیلك » قاملق شرطیله ادبیاته رحکمتفروشلق، ضرب مثل کولك کیردی . بوده بر زمان دوام ایتدی . عادتا بر حما، بر هیجان ، بر جنت کبی بوتون شاعرلرك قلملری، لسان‌قاملری

هرشیئه نقل ایدر ، هرشیئده کوستریر . بوکا بناءً دینیله‌بیلیرکه ادبیاتمزدن «کلمه‌جیلك» صنایع ، خیالیه حسه ، فکره . روحه تغلب ایتمش بویوك قنادلی بر قارتال کبی دائما متحکم ، آمر یاشامشدر . ماضیٔ نثر ، ماضیٔ شعر تدقیق ایدلسین ، بوابتلا ایله نه کوزل فکرلرك ، نه کوزل حسلرك معلول براقلدیغنی ، بر سجع ، برترکیب ، بر خیال ایچون نه‌لر فدا ایدلدیکی تمامیله آکلاشیلیر .

فرضا نفسی بوتون قدرت وعظمیتله یالکز کلمه‌لری ، یالکز خیاللری ، یالکز سوسلری ضبط وتسخیر ایتمك ایسته‌مش ، حس ، فکری اونوتمش در .

حتی بو احتیاج نمایش ، بواحتیاج آلایش سیاسیات ساحه‌سنده‌ده بر چوق خساراته ، برچوق ضررلره سببیت ویرمشدر . حال حاضره‌کی قاپیتولاسیونلر بو اعتماد تفوقله بونك مولودی غرور احسانك ، غرور بخش وعطایانك بر ولد نامشروع حیله‌کاریدرکه بز بوکون بو آجیلری حس ایدییورز ، کوریيورز . صحائف تاریخیه قارشدیرلسین ، آوروپادیپلوماتلرینك بو نقطهٔ حساس ملتی اوقشایه‌رق التفاتلرله ، تکاپولرله بر کون برپنجه ، بر یومروق طرزنده‌اعاده ایده‌جکلری بوامتیازاتی نه‌صورتله ، ونصل فرمانلرله الده ایتدکلری کورولسین !.. مع مافیه ادبیات اشخاص منفرده‌نك آمال وهوسانی تعقیب ایتمکله برابر بینه‌ملتدن انبعاث ایدن بوقوتلرك مرض مشترکنی‌ده تعقیبه مجبور اولمشدر .

تمایل ایتمش، سیاسی بویالرله سوسله‌مش. روحنده ذوق‌وسفاهت فورطنه‌لری یاشاتمشدر .

حالبوکه فضولینك بزده ایجاد ایتدیکی « لیریك » ادبیات تعقیب‌مجرا ایتمك‌ایچون کندنده‌قوت حس‌ایتمامش، یاشایه‌مامشدر.

بودروك مخصوصات نظر فریبندن بریده « کلمه‌جیلك »صنعتنك؛ بالاپرواز ، مبالغه‌جی خیاللرك بر عمر مدیده مظهر اولماسیدر . بونك اسباب روحیه‌سی تدقیق ایدلدیکی زمان ترکلرك آلایش پرستلکه ، ظاهریت پرورلکه اولان تمایلات مخصوصه‌لری تمامیله کوریلیر ، عثمانلیلرك می موفقیت ومظفریته‌له سرمست اولان عظمت نشین مخیله‌لرینه آنجق کلمه‌لرك سوسلری ، رنکلری ، آهنکلری، خیاللرك صعود مسافه ناپذیری ، یالانلری ، مبالغه‌لری جواب ویره‌بیلیوردی . اساساً شرق اقلیمنك دماغلرده کشاد ایتدیکی نهایتسز سماوات تخیل بو کبی ظریف سوسلی ، مزهر قوشلرله سوسلنمدکجه شعاعات ظریفه‌سنی قلبلره ، حسلره نقل وتفهیم ایده‌مزدی . باخصوص عجم ادبیاتنك‌ده بوکا معاونتی ، بخش قوت ایتمه‌سی آیریجه تأثیر ایتمشدر .

تاریخ عثمانی سیاسی شکلدن زیاده اجتماعی برشکلده تدقیق ایدلدیکی زمان بوبالا پروازلغك بوخود بیننك، بوغرورك ، خلاصه بوشائبهٔ اضمحلالك هر صحیفهٔ ادواردہ منقوش اولدیغی کوریلیور . ماضیسنك عنعات حربیه‌سیله ، روایات مظفریتیله مهد تکاسلده اویویان ملتلرك بو برمرض اجتماعیسیدرکه آثارینی

خصوصیات مخصوصه‌سندن بری‌ده موقع اقبال وعضمتده بولنان اشخاصك ، ذواتك‌ذوق واحتیاجلرینه کوره شکلنی، موجودیتنی تبدیل وتعیین ایتمسیدر . واقعا هرملتك ادبیاتی زمانینك ، معنای صریحیله ، ادوار اجتماعیه‌نك تأثیرینه تابع وزمانلرنده‌کی فکر وحس ومشترکدن متأثر ایسه‌ده برشخصك تبدلی ویاتبدل‌اقبال نفوذیله تبدل ایتمش شیلر دکلدر . عادتا شاعرلر، ادبا پادشاهلرك، وزیرلرك حس وفکرلرینك ، ادبیاته عائد نظریه‌لرینك یولنی ، اثرنی تعقیب ایتمشلر ، اونلرك روحلرنی ترنم ایتمشلردر . بوکا بناءً برنجی دورده کندی شخصیت خصوصیه وصمیمیه‌سنك اوامر انفعالاتی ، احتیاجات تأثرنی ، روحنی قرائت وترنم ایدن کیمسه‌لره پك آز تصادف ایدلمکده‌در . باخصوص شخص واحدك ، یاخود برقاچ کشینك آمال فکریه وروحیه‌لرینی ترنم ایتمه‌ینلر دائما مغدور اولمشلر ،دائما تقدیر ایدلمامشلردر .خلاصه‌اوله‌رق سویله‌یه‌لم ، که باشقه ملتلرك ادبیاتنده دور اجتماعی، حس عمومیٔ ملت . افکار مشترکهٔ قوم حکمفرما اولدیغی‌حالده بزده شخصی قوتلر بوکا تحکم ایتمشدر . مثلا راغب پاشا دور ادبیسیله ندیم دور ادبیسی آره‌سنده‌کی مسافه پك آز االولقله برابر راغب پاشانك حیاتنده ادبیات‌ده حکمتفروشلق ، حکمت نویسلك پك زیاده تقدیراته مظهر اولمش ، هرشاعر بواثره توفیق حرکت ایتمشدر حالبوکه ندیم دورینك رأس امورنده ابراهیم پاشا کبی برداهیٔ ذوق‌سفاهت بولندیغی جهتله‌ادبیات‌ده‌شوخلغه، چاپقینلغه

باصلا ش غزته اوله‌رق پارسدن ورود وبالمطالعه‌محرر حقیره‌موجب تعجب نا معدود اولدی .

« وار قیاس ایت وسعت دریای حکمت نیده وکن »

سوزلرندن آکلاشلدیغی اوزره یکانه فرانسزجه‌یه واقف اولان بر ذاتدر . « مترجم قاموس » دینـلدیکی زمان « عاصم » کلمه‌سنك دماغلره بر حس احترام ویردیکی بو اسم حیاتنده دکل اولومنده مظهر تقدیر اولمشدر .

عمومی بر نظر . — برنجی دور ادبیاتی عزت منلالرله . نورسلرله برآز دها ایلروله سلطان عزیز دورینه قدر کتیرمك ممکن اولدیغی حالده بز اندرونی واصفله قاپاتیور ، ایکنجی دور ادبیاتی تدقیق ایدییورز . معمافیه ادبا وشعراسنی تدقیق وبیان ایتدیکمز بوبرنجی دورك بعض خصوصیاتنه عطف انظار ایتمك، تعقیب ایتدیکی مراحل مختلفهٔ صنعتی عمومی برنظرله مطالعه‌ایتمك فائده‌دن خالی اوله‌ماز .

کوریلیورکه عثمانلیلر صنعت ابتدائیه‌لرینی ، آثار شعریهٔ ابتدائیه‌لرینی یادیار اصلیلرنده اونوتمشلر، ویامرور زمانك یداخفا سیله ، ید اهمالیله اونوتدیرمشلردر . بزده عمومی، ملی برصنعت، بر ادبیات تشکل ایتمه‌دن اکابر مملکته مخصوص برادبیات، تعبیر مخصوصیله سویله‌یم ، برادبیات اصالت فکریه تولد ایدییور . اساساً عثمانلی ادبیاتی طریق تکامله بولنان عجم ادبیاتنك تقلیدی اولدیغی جهتله بوشکلده بولنمسی طبیعیدر . بزده‌کی ادبیاتك

جوابیله سدباب خطاب ایلدکلری بعد برهة من الزمان کوشزد عبد بی سامان اولمغله، هزار سوزشله اول احبابه لوم وسرزنش ایلش ایدم .

اشته فسخت میدان بو وقعه‌دن نمایان اوله . کویاکه خداوندکار سابق احساندیده‌سی وبرکشیده‌سی فروعندن اولدیغمه مبنی ، حقیره تحقیر ایدوب وهمیشه حقمده رعایتلرینی تقصیر ایدردی .

فقط عاصم کرد باد بی طالعی ایله‌سقوط ابده‌جك. دوشه‌جك عزم ضعیف اصحابندن اولمدیغی جهتله برهان ترجمه‌سندن صوکرا بش سنه مدتله کیجه‌لی کوندوزلی چالشه‌رق عربجه قاموسی ترجمه ایتمشدر . واقعا سلطان محمود ثانی کتابك طبعنی امر واراده ایتمش ایسه‌ده عاصم امید ایتدیکی لطف ومعاونته‌مظهر اوله‌مامش ینه سفالت واضطراب ایچنده یاشامشدر .

فقط بو سعی مجسم آهنین ینه طورمامش ، ینه چالشمش ؛ ینه چالشمش بر قاچ مهم کتاب دها ترجمه ایتمشدر. معاصرلری ایچنده «کذلك برکون طوپ قپوسنده غایتله نهانی شورای خاصهٔ سلطانی واقع اوله‌رق ، اول مجلسه قائمقام وقت دخی داخل اولیوب سریرهٔ ماده‌دن غافل ایدی .مدت یسیره‌مرورنده شورای مذکورك موضوع موضع مبحثی واهل مجلسك یکان یکان بر آوردهٔ زبان ایلدکاری مقالات . مقدمه ونتیجه‌سیله

«معیشت مورخ ناتوان ، روم ایلیده » «پراوادی » نام قضای مختصره منوط اولهرق تمتع ایسه ، مقدما اعیان مستولیان، بعد حشرکاه اسلام واهل طغیان اولمق حسبیله اولاً وآخراً جهت مذبوره ده باد بدست تهی همیان اولوب . مقدملری کاه وبیکاه خداوندکار سابق پادشاه دل آکاه حضرتلری طرفندن بعض عطایا ایله سرمق اولنورایکن تبدل حالدن طولایی اول قپو مسدود وغریب الدیار . اعنی بالاهل والعیال جهت معیشت زنده کانیمز من قبیل « لیس فی الدار غیره دیار» اولمغله ، صورت آسا بی درودیوار قالدیغمز بعض احبانك معلومی اولمش اولدیغندن احوالمزه رقتله مالك زمام دولت واقبال ، مربع نشین مسند جاه وجلال ، متصرف ملك عثمانی ، مستولیٔ خزائن خاقانی ، فرع خانمان شأمت ، نسل مهین دودمان سلطنت ، مفتیٔ مخطی ، آخذ غیر معطی ، مرائی وسالوس. زراق بی ناموس ، دشمن اهل حیثیت حاسد اصحاب علم وفضیلت ، متکبر متواضع صورت ، مستهزیٔ توقیر خصلت ، دانندهٔ مکر دقیق ، سازندهٔ کبر رقیق یعنی شیخ الاسلام افندیه خودبخود احوال پر ملالمی افاده برله الحالة هذه منحل اولان یوز اللی غروشلق بر قاضی منصبیله معیشت مذبوره یی مبادله یه عنایتلری صدوری افندیٔ مومی الیهك باعث حیاتی کبی بر معنی اولدیغی غیر مستوردر .

زمینده نیازکار اولدقده شیخ الاسلام سلمه السلام جنابلری « قانونه مخالف اوضاعه مبادرت ؛ بیکانهٔ دائرهٔ مشرب وخصلتمدر.»

عینتابده اولوب اکتساب فیض ومعلومات ایتدکدنصکره بادیٔ اقبال اولور امنیه‌سیله‌استانبوله کلمشدر. بالعکس شو سعی معلوماتی بادیٔ نکبتی اولمش ،بوقدر مساعی یه ، بوقدرذ کا وعرفانه رغماً اولومنده تقدیرات چین اولمق اوزره حیاتنده‌سفالتلرله، ضرورتلرله پنجه‌لشمشدر .

ابتدا « حسین بن خلف تبریزی‌نك» برهان‌قاطعنی ترجمه ایله سلطان سلیم ثالثه تقدیم ایتمش ، پادشاه مشار الیهك مظهر التفات وتقدیری اولمشدر . حتی قاموسك اسکدارده کی مطبعه‌ده طبعیله نسخ موجوده‌سنك محررینه اعطاسنه ارادهٔ سنیهٔ حضرت‌پادشاهی شرف سانح اولمشدر . حالبوکه بوتون بو التفات بوقدر قالمش. مفتون‌فضائل‌علمیه‌سی‌اولان پادشاهك آرزووهوسنه رغماً خواجه منیب‌افندی‌نامنده بررقیب بی‌امان ایله‌شیخ‌الاسلام‌عطاافندی‌نامنده بر ذات‌منسوبیت‌پرورك تأثیریله زوالی‌عاصم‌هیچ برشی اوله‌مامشدر. مع مافیه سلیم ثالث حضرتلری عطایای سنیه‌ایله آره صیره مترجم عاصمی تلطیف وترفیهده دوام ایتمك صرتیله نظر شاهانه‌لرندن دور طوتمامشلردر . پادشاه مشار الیهك غیبوبت حکمداریلرندن صوکره عاصم ایچون غایت الیم ، سیاه بر فلاکت باشلامشدر . رجال عصر مشار الیه(۱۵۰) غروشلق بر قاضیلکی بیله‌چوق کورمشدر. بونکبت تاریخ وفاتی اولان اوتوز بش سنه‌سنه قدر دوام ایتمشدر . حسبحالی اوقونیرسه رجال عصرك بویله بر داهیٔ سعیه نه صورتله معامله ایتدکلری آ کلاشیلیر !

واصفك شو شعرندن بر حزن وفريادن زياده sansualité مادیت عشقیه کورولویور . اساساً واصفك دیوانی تمامیله نظر مطالعه‌دن کچیرلدیکی زمان حدود اخلاقی متجاوز بر مادیت حسیه، بر مادیت عشقیه کورولور . بو اك کوزل شعری اولمقله برابرینه اوقدر یوکسك ، بویوك بر اثر دکلدر . واصف « ١٢٤٠ » تاریخنده وفات ایتمشدر .

مترجم عاصم . — بو بویوك دماغ فارسیدن برهان نامیله بر لغتی ترجمه ایتدیکی کبی عربیدن‌ده « الاوقیانوس البسیط فی ترجمة القاموس المحیط » نامیله اوچ جلد اولمق اوزره بر لغت کتابی یاپه‌رق ابتدا تحصیل معلومات لسانیه‌یه خدمت ایتمشدر. مترجم عاصمك برده تاریخ راشده ذیلی واردر. که بواثرده لسان پك اصطلاح پرور اولمقله برابر اثرزمانك اخلاقی، احوال اجتماعیه وسیاسیه‌سنی منقذ بولندیغی ایچون شایان توصیه‌دو .

آثارندن استدلال اولندیغی وجهله مترجم عاصمك روحنده بر احتاج تنقید ، بر احتیاج مؤاخذه موجوددر. معمافیه تاریخنده استعمال ایتدیکی لسانی قاموس و برهان ترجمه‌لرنده استعمال ایتما - مشدر . بونلره دائر ابوالضیا توفیق بك « مترجمك بو ایکی اثردن انخاذ ایتدیکی اسلوب افاده ایسه باشلی باشنه بر لسان بیان اطلاقنه شایاندر » جمله‌سنی استعمال ایتمشدر . احمد عاصم افندی عینتابده جنانی زاده‌خاندانندن اولوب استانبوله ١٢٠٤ده کلمشدرکه سنی بوزمان ٣٥ی متجاوز بولنمقده ایدی . تحصیلی

یتشور غیری امان ای کل کلزار جفا
خار آزار غمك جانمه کچدی زیرا
خنده ساز اولمده در حالمه هردم اعدا
آه عجب نولسه کرك بو ستم نابر جا
بنی بر سمت مخالفده می کوردك آیا
نه صوچم وارسه افندم کرم ایت قیل انها
آه فریاد ونیازم اثر ایتمزمی سکا
کوشکه کیرمدی هیچ ایلدیکم واویلا
نافله ایلشم صدق خلو صم ابراز
یه نه بیهوده ایمش ایلدیکم عرض نیاز
. . . . . .
طالعمده بکا بیلدم که عدودر الآن
هله بختمدن امید ایلزم بن درمان
چرخ ایسه ایتدی بنی کندی کبی سرکردان
دخی نیلر عجبا عکس دونوب بودوران
باری سن ایله کهی شفقت ایا دشمن جان
کوشهٔ غمده براقه بنی زار ونالان
ایلرم خزن ایله بو مصرعی اوراد زبان
بنی کریندہ ایدرسکده ینه اول خندان
دیمزم واصف نالنده کبی زار اوله سین
بددعا ایلزم صاغ اول سین وار اوله سین

از جمله «چاقر کیف ناز» واصفك علمنه دلالت ایتمز ظن ایدرز .

برنجی «باده‌می» ایله «سرخوش» ده سزه جبا !
ای مغبجه منت ایله یانمقسه الندن
ارباب خرابات بیقلسون تملندن

املا سزلغنه نه بویوریلهجق ؟ بوده عالمانه‌می ؟ واصف‌ده بویولده مناسبتسزلکلر چوق ! بویله شیلره مساعده دینیله‌مز ، چونکه اوحالده مساعده جهلدن بتر برشی اولق لازم کلیر . » دییور .

واصفك اك کوزل اثری ترکیب بندیدر :

ای نهال سمن حسن خرامندهٔ ناز
وی عذاری کل نسرین هزار اهل نیاز
روی کلبوی عرقنا ککه سوز یوق ممتاز
بیو فالق کورینور چشم سیاهکده بر آز
غمزهك افسانه‌یه مائل او دخی بر غماز
بوکا طاقمتی کلور غیری یه اولدك همراز
نیجه صبر ایلیم ای آفت بیکانه نواز
بنی پامال جفا غیری ایدر سین اعزاز
نظر ایت حال پریشانمه برکره بنم
یانیور نار فراقکله سراپا بدنم

*

غیر ایله‌می کوردیکن کوردکجه چاتلار رشك ایله
سوز غیرتله کباب کستانه کیم کوکلدر اول

خلاصه واصف زمانندهکی شهرتنك پك کوچك بر جزئنه بیله لایق بر شاعر دکلدر . اشعاری غایت بسیط، ابتدائی حسلرله طولو اولدیغی کبی عین زمانده‌ده بحق مفسد اخلاق تعبیرینه ماصدقدر .

واصف بعضاً تحف تحف‌ده سویله‌مك ایستر. سویله‌یه‌مز . بونده‌ده نقصان حسیاتی ، نقصان استعدادینی کوسترر .

معلوماتی آز ایسه‌ده غایت سلاسته سویلر « ادعاسنه قارشو کمال بك » واصفك اشعارنده جهلنه دلالت ایدر . هیچ برسوز اولمدیغی کبی دیوانلك نصفندن زیاده‌سی دخی « اوله سوقاق سپورکه‌سی قادین قادینجق اول مصراعی کبی سلاست دکل انواع رکاکت کبی آلوده‌در » دییور .

بوکا قارشو معلم ناجی افندی :

« واصف دیوانلك نصفندن زیاده‌سی انواع رکاکت ایله آلوده اولدیغی قبول اولنه بیلیر . فقط مشار الیهك اشعارنده جهلنه دلالت ایدر . هیچ بر سوز اولدیغی ادعاسی رد اولنور بر کره شو مطلعه باقلسون :

باق نه چاقر کیف ناز اولمش اوچشم باده‌می
بیلمزم سرخوش خون دلی مست باده‌می

تحری ایدیلیرسه حیرت ایتمه‌مك قابل دكلدر . بلكه بو شهرتی واصف زندانه ، شو خانه ، خفیف مشربانه اولان یازیلرینه مدیوندر .

« اكثر آثاری ، خصوصیله غزلیات وشرقیاتی بوالهوسانه اولمقله برابر لفظی ومعنوی بر چوق خطالرله مملودر . بودرلو شیلردن آنجق نو هوسلر موقت بر صورتده متلذذ اوله‌بیلیرلر . ذوق صحیح اصحابنه كلنجه بونلر واصفده جداً شعر دینیله‌جك بك آز سوزه تصادف ایدرلر .

باقیسی « نهایت اولقدر واردركه موزون ومقفادر » مضمونه ماصدق بولورلر . متلا :

میوهٔ لعلن كوروب اول باغبان شوخك دیدم
شو كراس یرلیمیدر جانم بكا بر قیه‌جك

سوزندن نه ذوق آلنه بیلیر ؟ او باغبان شوخك قرمزی دوداغنی كورنجه « شو كراس یرلیمیدر . ؟ . . صكره‌ده بكا شوندن بر قیه‌جك » رجاسنده بولنمق شاعرانه عداولنه بیله‌جك شیلردنمیدر . ؟ اوقه ایله دوداق صاتمق هانكی باغبان شوخك الندن كلیر ! شاعرك بو روایتنی ایشیدوب كولیه‌جك بر باغبان تصور اولنه‌ماز .

كوكلنی « كباب كستانه » یه بكزتمك هیچ بر شاعرك خیالندن چه‌جك زوزكلكلردنمیدر ؟ واصف بكزه‌دییور . دییورکه

حتی غالب ده‌یه ایتدیکی اعتراض اوزرینه اسمی معلوم اولمیان بر شاعر شو سوزلری سویله‌مشدر :

مغرورلغك اولمه‌ده کوندن کونه افزون
شایسته ایدی مخلصك اولسه‌یدی غروری
غالب کورینن اسعده منحوس دییور سین
« حزنی »یی اونوتدکمی نه یاپدك آ سروری

سروری بولوندیغی مجلسلرده غایت سکوتی بولنور. کندیسنه خطاب اولندیغی زمان آنچق سوز سویلرمش .

« سروری ۱۱۲۹ صفرینك اون برنجی کونی آلتمش درت یاشنده وفات ایدرك طوپ قپو خارجنده وهبینك یانه دفن ایدلمشدر »

« وفاتنه عزت مثلا مصرع آتی‌یی تاریخ دوشرمشدر. [۱]

سروریمك وفاتی باعث حزن اولدی احبابه

هزلیاتی مفسد اخلاق اولمقله توصیه اولنه‌مز . سروری سروریٔ مورخ نامیله شهرت بولمشدر .

اندرونی واصف . — اندرون همایونده بر چوق سنه‌لر مستخدم اوله‌رق قالدیغی ایچون کندیسنه « اندرونی واصف عثمان بك » دیرلر .

بو ذاتك زمانینده‌کی شهرتیله آثاری آره‌سنده بر مناسبت

ابوالضیا توفیق بك

ای سروری دیسون ارباب سخن تاریخن
هر سوزی معدن جوهر ایدی کندی کانی

تاریخ تولدی :

ولادت وقتمی ایتدم تجسس
کوکل دوشمکله فکر نسل وعرقه
دیدی هاتف حساب ایت اشته تاریخ
سنك سنك سروری کلدی قرقه

سوزلرندن آکلاشلدیغی وجهله ۱۱۶۵ در . سروری آطنه‌ده طوغمشدر . حافظ موسی افندی نامنده برینك مخدومیدر . شعر ایله اشتغال ایدنجه‌یه قدر سید عثمان نامیله توسیم اولونوردی . « ۱۱۹۳ » تاریخنده قضاتدن توفیق افندی نامنده بر ذات استانبوله کلمسنه سبب اولمشدر. بوذاتك قوناغنده بولندیغی مدتجه بر چوق اکابر رجال ایله‌کورو شمشدر. معمافیه سروری هر کسك خوشنه کیتمکله برابر ایلرله‌یه‌مش . ترقی ایتمه‌مش ، قاضیلقله جائزه‌لرله کچنمشدر .

« سروری غایت اوزون بویلی ایری یاپیلی » عظیم‌الجثه بر آدم ایمش « [۱]

ابتدا سروری « خزنی » تخلص ایدرمش بالآخره توفیق افندینك اخطاری ارزرینه « سروری » مخلصنی قبول ایتمشدر.

[۱] ابوالضیا توفیق بك

سم مهلك اولدی مصرك قندی جند دشمنه

کاینك وفاتنه یازدیغی شو تاریخ ومرثیه ایله کاینك مخصوصاتنه ترجمان اولمشدر :

ضحکی قویسون ظرفا کریه‌دن اورسون دم کیم
اولدی هم بزم خموشان اولطافت کانی
شهری دور ایتمش ایدی دف چاله رق سور کبی
رقصی قلمشیدی کذر دائرهٔ امکانی
چوق هو ییلری وار ایدی‌که یازلسه بتون
بوش قالیر بونجه مرکبجیلرك دکانی
ابن سینایی ایدنمشدی شمار اوغلانی
اکثری شاشقین اولورکن توقادك ترکانی
لاابالی ایدی صحبتده ولی قیلسه سکوت
خلقی شر منده ایدردی ادب وارکانی
رغبت ایتمزدی شو دنیا دنیلان مرداره
دار عقباده بوله مرتبهٔ پاکانی
طوتدی تبلرزهٔ موت ایتدی یرندن تحریك
خلدی حق ایتسون آنك جایکه احسانی
اوردی کوی کرهٔ ارضه آنی اولدیغیچون
قد حمکشته‌سی دست اجلك چوکانی
سنك منزلکه قبرین کوریجك حسرتله
ناوك آهمزك طاشه کچر پیکانی

سروری تاریخلرنده بر اینجه‌لك ، بر ظرافت ، بر صنعت کوستره بیلمکده‌در .

مثلا شو تاریخلر حقیقةً قیمتلیدر .

قاهره فاتحی سلطان سلیم اولدی ینه

بومصرك فرانسزلردن تکرار استردادی زمانندهسویلنمشدر که فاتح اولی سلیم اول اولدیغی ، فاتح ثانیسی‌ده سلیم ثالث اولدیغنی تلمیح ایدر .

دلی اوغلان قیلسه عجبمی میل آفریقا
بوناپارته مصرلی خرجی اولدی جونکه قارتالدی
زمان ایله سروری سویلنور دللرده تاریخك
معینی حق ایدی مصری اوچنجی شه سلیم آلدی

*

خیانتله فرانچه مصره کیردی

*

خون عدور یزان ایکن تاریخ یازدم سرخله
جزار پاشا قان دوکوب عکاده بوزولدی فرنك
جنینی اولدی ساقط ام دنیا ایلسون راحت

*

قلم سردار اکرم نامنی درج ایتدی تاریخه
عدودن مصری یو سفله مؤید شه سلیم آلدی.

*

بر مورخ رغبته شایسته مصراع بولدی
اول سخنور کیم نظام عالم اولدی مهر ایله
ساده شو تاریخی دیردم اولمسیدم بن صبی
راغب اهل معارف مکرم اولدی مهر ایله

تاریخلرینی او قدر ابذال و اسراف ایدرکه کدیسنك اولدیکنه بیله تاریخ سویلر :

فاره‌نك حسرتندن اولدی کدی

تاریخ سویلرکن پك آز دوشونیر . پك آز طورير ، صانکه بالارتجال سویلرمش . « ۱۲۰۴ » تاریخنده روسیه سفرینه مامور اولان دونمای عثمانی ایله قپودان پاشانك بحر سیاهه عزیمتنده شو تاریخی سویله‌مشدر :

شکل کرداب کلیر فکره یازارکن تاریخ
سوردی یلکن کورك اعدایی قپودان پاشا

بو تاریخك سویلندیکی مجلسده بولنان ذوات «یا قضیه بر عکس اولورسه نه دیه‌جکسك ؟ » دیدکلری زمان « نه دیه‌جکم ! بنم تاریخم ذاتاً مظفریت ومغلوبیتی جامعدر . » جوابنی ویرمش، اظهار حیرتله نه دیمك ایسته‌دیکنی صوردقلری زمان

سوردی یلکن کورك اعدا قپودان پاشایی

صورتنه تحویل ایله اوقومشدر .

آرامکاهی تنك ایسه تملیك ایدوب قوناق
اوچ درت اوشاقله برده سرایدار یوان ویرر
محفوظ ایدوب اوجاغن اسن روزکاردن
مطبخاری توترسه فلك یلقوان ویرر
نخوتله خانه‌سنده یوقارو بقار طورر
کردون کیم اول دنی‌یه منقش طوان ویرر
خلوتکه حرمده کرم ایلیوب نکار
عشرتکه « سلاملغه » نو جوان ویرر
بر دیکیلی آغاجم اولیدی بنم دیو
هر دم ریاض حسرته آهم فدان ویرر »

سوزلرینی سویله‌مشدر .

سروری‌یی بو هزل و مزاحدن دها زیاده یوکسلتن تاریخ یازمق مهارت قلمیه‌سیدر . بو اشتهای ایجاد تاریخ سروری‌ده اوقدر قوت و نفوذ بولمشدر ، که اولجه‌کچن برچوق کیمسه‌لرك تاریخلرینی بکنمز ، بن اولسه‌یدم شویله سویلردم دیر ، یکیدن یازار ، مثلا ؛ راغب پاشانك صدارتنده سروری آلتی یاشنده بر چوجق اولدیغی حالده بالآخره راغب پاشا حقنده یازیلن تاریخلری بکنمه‌یه‌رك شونلری سویله‌مشدر :

شول زمانکیم استمشدی والئ شهبانی شاه
کلدی اسلامبوله صدر اعظم اولدی مهر ایله

نره‌ده قالدیغندن ، هانکی نقطه‌ده توقف ایتدیکندن بی خبر اولان ، هزلی سوکمك تلقی ایدن بر عصرده بوندن باشقه برشی یاپیله‌مزدی . مع مافیه بعضاً اینجه ، حقیقةً ذوق نواز هزلیاتی واردر . خصوصیله وفات ایدن ذوات حقنده یازدیغی تاریخلردن پك چوغی حزن آور اولمقدن زیاده ضحك آور ، مسرت بخشدر : مثلا :

سوندی شمع بزم دنیا کندی موجی زاده آه

*

ایچدی شربتجی امین جرعهٔ کأس موتی

*

سروری بولدی مضمونك قیوداتنده تاریخن
مقید زاده قید تندن اطلاق ایلدی روحی

سروری او قدر هزلیاته ، استهزایه میال بر ذاتدرکه الك جدی یازدیغی شیلرده بیله قلمی بلا تردد مزاحه ، خنده‌یه طوغری تمایل ایدر. حتی سلطان سلیم ثالثه تقدیم ایتدیکی ویرر قصیده‌سنده بو هوس و آرزوسنه مغلوب اولەرق

الله دیرم صدای بلند ایله هر سحر
خاق اویانوب صانورکه مؤذن اذان ویرر
بن بر دکاندن اولمدم ایراد صاحبی
دهر ایسه کلخنیلره حمام و خان ویرر

قودیلر حبسه سنکله بنی‌ده ای وهبی
آغلاشیردق سیله‌رك چشممزی یاغلق ایله
چونکه یوقدی کنهم ایشته ولایتلی بنی
کلدی قورتارمغه سن بونده اوتورصاغلق ایله

وفاتی

کلشن جنتی مأوی قیله سنبلزاده

مصراع تاریخیسندن آکلاشلدیغی اوزره «۱۲۲٤» تاریخنده‌در . سنی طقسانی متجاوز ایدی .

ضیا پاشا وهبینك اشعاری حقنده
بکزر قوقوسز کله جبلده

دیمشدر .

سروری . — تاریخ یازمق و سویله‌مکده‌کی مهارت خصوصیه‌سیله هزل و مزاح خصوصنده‌کی اقتدارینه بناءً سروری تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده بر موقع ممتازه مالك اولمقده‌در .

یوقسه طبیعت شعریه ، ذوق سلیم ، حسن صنعت اعتباریله هیچ بر موقع ، هیچ بر شخصیت خصوصیه‌یه مظهر اوله‌مزدی .

سروری ، حقیقةً ، بوتون شناعت و رزالتنه رغماً ، بزده هزل و مزاحده موفق اولنلردن بریدر . اساساً بعضاً سروری‌نك اك اشنع الفاظ ایله هزل و مزاح یاپمه‌یه قالقشمسی زمانك تأثیراتندندر . هزل ایله سب و شتمك ، حیثیت ایله تحقیرك

فکرینی کوستردیکی جهتله ماضی‌یی تدقیق ایتمك ایسته‌ینلره کوزل بر سالهٔ وثائقدر .

وهبی مرحومك مدار افتخاری اولان سنبلزاده خاندانندن راشد افندی نامنده برینك مخدومیدر .

تحصیلنی مرحومده اکمال ایتدکدن صکره استانبوله کلهرك طریق قضایه کیرمش ایسه‌ده بونده چوق مدت طورمیه‌رق سلطان مصطفای ثالث زماننده طریق خواجکانه داخل اولمشدر. حتی ایران سفارتنده‌ده بولنمشدر که اشعارینك همان اکثریسنده بوندن بحث ایدرك انسانی بیقدیرر بعده ینه طریق تدریسه‌داخل اولمشدر .

سنبلزاده وهبی اخلاقجه خفیف مشرب ، فسق وفجوره مائل ؛ برچوق یرلرده بر چوق رز التلرله نامنی لکه‌له‌مش بر ذاتدر .

حتی وهبی زغره نیابتنده ایکن مسلك قضاء ایله غیر قابل توفیق بعض حرکات خفیفه‌و نا لایقه‌یه اجتسار ایتدیکندن اهالی طرفندن طوتیله‌رق حبس ایدلمشدی. اوزمان یانده سروری‌ده کتخدالق وظیفه‌سنده بولندیغندن اوده طوتیلوب برابرجه‌حبسه قونلمشدی. بالآخره سرورینك معصومیتی تبین ایتدیکی جهتله‌عفو محبوسیتی جهتنه کیدلمش ؛ سروری‌ده شوسوزلری سویله - مشدر .

احسن صورت وجه شبهی بیلمیجك
نه‌یه‌تشبیه اولنور. وجه دلارای‌سخن
فارسی وعربیدن ایکی شهبال استر
تاکه پرواز بلند ایلیه عنقای سخن

مع مافیه بوتون بو ادعا ایتدیکی شیلره وقوف تامی اولمقله برابر وهبی افندی نیچه امی شاعرلر قدر یوکسه‌لمش ، سمای شاعریتده پرواز ایده‌مه‌مش ، دائما خاك تصنعده صوئوقلقلرله سوروکلنمشدر .

وهبی بو قدر شهرتی احتمال تحفه‌سیله نخبه‌سنه مدیوندر . موزون لغت یاپه بیلمك بویوك بر قدرت و وقوفه محتاجدر. مع مافیه‌بو کتابلر برچوق سنه‌لر لغت اوکرتمك ایچون مکتبلرده تدریس ایدلمش . بیچاره اطفال مملکتك دماغلری تمامیله‌نفوذ ایتمکه‌موفق‌اوله‌مدقلری‌مصراعلرك مفرزهٔ بی‌فائده‌سیله یورولمش، ازلمشدر .

لطفیه‌سنده نابینك خیریهٔ نابی سنی تقلید ایدیور. بوموزون بر اخلاق کتابیدر . مع مافیه ایچنده

فلسفیاته‌توغل ایتمه
روزوشب آنی تأمل‌ایتمه

کبی زمانك فلسفیاته قارشی کینلی کوسترن صاچمه سوزلری اولمقله‌برابر عصرینك‌علوم وفنون، عادات واحوال‌بشر حقنده‌کی

کندی باشکدن کوکل اول سر وقدك سایه‌سی
آغلا کیم ادباره تبدیل اولدی اقبال سنك

کبی بربیت سویلك بختیارلغنه نائل اولمه‌دن ختم حیات ایدرلر . وهبینك مطمح نظری ـ اکثر شعرا ـ کبی صنایع بدیعیه‌در . مثلا سودیکنك پرچمنه اهمیت ویرمك ایستر .

« فسلکن پرچمی دلدن سوپوررغم یوقسه
نه چیچکدر بو کلستانده سپر غم بیلیرز .

دیر . بکنیر ، چونکه « سوپوررغم » ایله « سپرغم » بیننده جناس بولور . « فسلکن ـ پرچم ـ چیچك ـ کلستان ـ سپرغم » غلبه‌لکندن حصوله کلن مراعات نظیره‌ده بشقه‌جه التفات ایدر . معناده‌کی حساسته هیچ باقماز ! [۱]

ذاتاً بو احتیاج تکلف صنعتی ، بو احترام صنایع بدیعیه‌یی شو سوزلری‌ده کوسترر .

علم وشعر ایکیسی معناده مرادفلر ایکن
برمیدر شاعر نادان ایله دانای سخن
اولا علم معانیده مهارت لازم
بیلمکه نکتهٔ سر بستهٔ معنای سخن
استعارات وکنایات وحقیقتله مجاز
دائما اولمه‌ده‌در جاریٔ مجرای سخن

[۱] معلم ناجی

وهبی افندی : زمانمك علما وفضلاسندن عد اولنه‌بیلیر . حتی عربجه ایله فارسیده‌کی مهارتی، معلومات ووقوفی اعتباریله غایت مهم بر ذاتدر . تحفه‌سیله ، نخبه‌سی بونلره برر دلیلدر . فقط هیچ بر زمان اینجه بر حساسیتله واسع ، اینجه بر مخیله‌نك امتزاجندن یاخود بربرینه تفوقندن عبارت بولنان شاعرلکه صعود ایده‌مه‌مشدر .

سخن قصیده‌سی انافس آثارندن تلقی ایدلدیکی حالده بیله بنه ایچنده ذوق سلیمی ، حس شاعریتی رنجیده‌ایده‌جك برچوق صوئوق؛ برچوق عادی سوزلره تصادف اولدنیور ،

مثلا بو قصیده‌ده « زروای سخن » ، « خرمای‌سخن »، « صاچمای سخن » کبی ترکیبلری بذل واسراف ایتمکدن چکنمز عادتا بو قصیده‌سنده بیله کندیسنك بر لسان متخصصی اولدیغنی اثبات ایدر . فقط بنه قاعده شکندر : بلا تردد«صاچمای‌سخن» ترکیبنی یاپار .

« کندیسی بوکورینشده معذور در ، چونکه موهبهٔطبیعت اولان حسیات شاعرانه‌دن حصه‌سنه پك آز بر شی اصابت ایتمشدر . البة حسیات باشقه ، معلومات بنه باشقه ! ایکیسی برلشیرسه بر شاعر کامل تشکیل ایدر. وهبی خلقتده‌اولان‌ذوات هر سوزی موزون سویلیه‌جك قدر قوت طبعه مالك اولسه‌لرده اکثریا :

ایله کنایه قاریشق جواب باردله ادبسزلکلرینی بیان وجبر اولنور ایسه مألوف اولدقلری جمعیته مبادرت ایده‌جکلرینی پس پرده‌دن عیان ایتدیلر ! »

قوجه سکبان‌باشی بورساله‌یی سکسان یاشنی متجاوز اولدیغی بر زمانده یازمشدر. مع مافیه آثار هرم متانت قلمیه‌سنده هیچ حس اولنمه‌مقده‌در .

باخصوص وقایعی اویله بر اداره وتنظیم ایدیشی ، حکایه ایله‌یشی وارکه بونلری یازارکن هیچ بر صعوبت تحریره‌اوغرامدیغی آکلاشیلیور . شبهه‌سزدرکه قوجه سکبان باشی حیاتنی حرب وجدال کچیرمه‌مش اولسه‌یدی تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده دها بر چوق آثار کزیده ونافعه‌ایله‌اسمی ذکر ایدیله‌بیلیردی. حتی نثرینه تمامیله باقلدیغی زمان یارم عصر صوکراحصولهکلن تجددات ادبیه‌نك حاضرلقلرینی قوردیغی حس ایدیلیر . اثرینی بر طاقم عجمانه ، مبالغه کارانه دسایس صنعتله بوزمه‌مش، طولدیرمه‌مشدر

بو اثر جودت پاشا تاریخنه کچرکن اصلنده‌کی تعبیراتهوافاداته طوقونمایه‌رق تنقیح ایدلمش ایسه‌ده بویله اولدیغی حالده بیله جودت پاشانك تاریخنده اك کوزل قسم کیدر.

سنبلزاده وهبی . — زماننده آز چوق‌حائز اهمیت اولمقله برابر آتینك ید تدقیقیله ساحهٔشاعریتدن اخراج ایدیله‌جك‌قدر تعریضات وتنقیداته اوغرامش اولان بو شاعر حقیقةً نصیبهٔ فطرت شاعریتدن پك آز حصه چین اولمشدر .

نظام جدیده قید اولنمش ایکن، اشبو اورطه اختیارلری دیدکلری جاهل حریفلر، کندی تعیشلرینی مصلحت دین ودولته ترجیح ایله « بو تعلیم مسلمان کاری دکلدر : دائما تعلیم ایله مشغول اولوب ضابطلرك سوزندن طشره حرکت ایده‌مزسکز ! وترك ایده‌لم - دیرسه‌کز سزی اعدام ایدرلر . لباسلره صورت ویردیلر، سزه شابقه دخی کیدررلر . اولکی کبی دال قیلچ بایراغی آچیلوب سزه بش اون اسامی ویرمزلر . شمدی نه ویره‌یورلر ایسه آندن باشقه بر شی کوره‌مزسکز» دیه یازیله‌جقلری منع ایتدکدن باشقه ، یازلمش اولانلری ده اغفال واضلال ایتمه‌لریله، اول بینسز، عقلی دومنسز احمقلر دخی وهلهٔ اولی ده « یکیچری قانونسده تعلیم یوقدر ، بز بومقوله نسنه‌یی ایده‌مه‌یورز» دیه‌لری اوزرینه هر نه قدر طور حکیمانه ایله اقناعلرینه چالیشلمش ایسه‌ده فسادك باشی اورطه اختیارلری اولمغله ، سوز اوطه باشی آغا ، سقا بابا، آشجی اوسته ، باش قره قوللقجی همت بشه، حضر دایی، عیسی عمیجه ، رمضان اوغلی ، رجب بایراقدار کبی اسافله دوشمکله « سز نه دیرسکز ؟ نظام جدید تعلیم ایله اوله‌جق ایمش ! بو تعلیم بر صیقی خذمتدر ؛ بوبابده یان چیزمك دها زیاده صنعتدر. اما بزی سفره کوندیرلرسه الیمزدن تفنکی آتارز . دال قیلچ اولوب مسقو اردوسنی بر برینه قاتارز ، دشمنك جمله‌سنی اسیر ایدوب ، صاتارز ، الله اوجاغمزه زوال ویرمسون ، مواجب چیقدقده علوفه‌مزی آلوب، ذوقمزه باقارز» یوللو کویاحسبحال

بولنمق لازمهٔ حالدن وکورلدیکنه مبنی، لوندچفتلکنده نظام جدید عسکری ترتیبنه دولتجه قرار ویریلهرك ، یکیچری او - جاغندن بیك نفر کنج وکزیده عسکر مطالبه اولندقده، اوتوز ایکی کون آلیش ویریش ایله آلشمش اولان قالدیرم شهبازلری کوشه باشی قبادایلریویرانه دلاورلریبیق وصقال فالنهواروب چونکه طوپ وتفنك تعلیمیله باشلری باغلانیر ایسه ، مألوف اولدقاری اوتوز ایکی درلو اصنافلقدن وپاسقالیه وبوچوق قیرمنده کوشه باشارینه سرکی اعتباریله عباسنی سروب ، کلان کن رعایادن برر ایکیشر پاره ، واوچ آیده برکره خدمتسز ، زحمتسز علوفه آلمقدن وحین محاربهده « اوجاق قاعدهسیدر » دییه دالقیلیچ بایراغی آچوب ، یوز ویوز یکرمی نفر تعمیم ایتدیروبده باد هوا اسامی صاحبی اولمقدن وضابطان دخی بو صرهده بش اون اسامی « قپاروز » ندن واسامی آلم صاتمندن محروم اولهجقارینی ملاحظه واوطوراقجی، اوطه باشیقولتوقجی بایراقدار ،دلال، آشجی اوسته وچورکجی، سقا وکوزلمهجی قالفه وبونلر امثالی نیك وبدی بیلمز ودین ودولته خیر وشر فرق ایتمز بهائم کبی اولان اورطه اسکیلری ایله مذاکره ایدرك ، بونلر ایسه هر بری بر اورطهدن چیقمه ، کیمی ناظر اولمق حسبیله جمع اولنان اورطه آقچهسندن حصه آلمق وبعضیسنك اسامیسنی اوجوز بها ایله آلوب ، طالبنه بر قاچ غروش زیادهسیله صاتمق معتادلری اولدیغندن ؛ اول امرده بر قاچ بیك یکیچری

بر ساعتده هدم ایلرز « مسقو عسکری بندلری بیقمش ، کلیتله عسکر ایله کلوب استانبوله یوری‌یه‌جکدر » دییه تواتر بولدیغی آنده ، استانبوله بر واویلادر دوشوب ، صوسزلقدن همان بر کونده حاللری دیکر کون اولور . بزم غیرتمزی چکن روم ملتی دخی برطرفدن پریشانلق ویرمکله استانبولدن درمه چاتمه بوله‌جقلری عسکر دخی تیز الدن اوستمزه کلیوب کندی مالدار ملتلرینك وپادشاهلرینك مالللرینی یغما واللرینه کچن شیلری‌قایقلره ماؤنه‌لره وضع ایله آنا طولی‌یه وروم ایلی‌یه فرار ایدرلراستانبولده قالان بقیهٔ اهالی دخی کندی باشلری غائله‌سنه دوشر ، مسقو عسکری دخی آهسته آهسته استانبولی ، کیروب ، ضبط ایدر ،»

شرمتك بو ترتیبی ایمپراطوریچه‌نك عندنده قرین قبول اولدیغی دولت علیه‌نك مسموعی اولدقده ، بو کیفیت هرنه‌قدر شایان اعتماد دکل ایسه‌ده ، مکر دشمندن غافل طورمق بر وجهله جائز اولمیه‌جغی وبر وجه مشروح صو بندلرینه بغتةً بر اهانتی تحقق ایتسه مدافعه ایچون حاضر و آماده عسکرمز اولدیغندن، «علاج واقعه پیش‌از وقوع باید کرد » مفهومنجه یانغین باجه‌یی صارمه‌دن‌چاره‌سنه باقلمق‌لازم کله‌جکی واستانبولده عسکر موجود اولسه بیله « وندیکدن تریاق کلنجه‌یه قدر مصرده حاجی‌یی بیلان هلاك ایدر » فحواسنجه خبر کلوب، کیدنجه‌یه قدر فرصت فوت اولمه‌جغی جهتلرله صو بندلرینه قریب برمحلده معلم وطوپ تفنك وجبخانه‌سی یانده حاضر و آماده برر اردو

ایتدکجه کوستردیکی چین جبینلر آردسنده ذاتی نجه محاسن کورینور .

دیشسزلر کبی باصیق سویلر . فقط سویلدکلری طوغریدر. محصول تجارب کبی ، ترتیبسز چیقار : فقط هیئت مجموعه‌سی بر قاعدهٔ انتظامه ارجاع اولنمق قابلدر . »

بزده بو اثر نفیسدن شو پارچه‌یی آلییورز .

« شویله معلوم صاحب اذهان اولا که : ۱۲۰٦ سنه‌سی مصالحه‌سنده‌خلاص اولان اسرای اسلامدن دشمنك هرحالنی وکلای دولت سراً وعلناً تفحص ایلردی . مقدما تبعهٔ دولت عثمانیه‌دن ایکن ، خدمتی سببیله روسیه‌ده پایدار اولان شرمت نام خرستیان بر کون روسیه ایمپراطوریچه‌سنك مجلسنده دیمشکه عثمانلی ایله نیچون دور ودرانه جنك ایدوب زحمت چکرسکز ؟ اکر مرادکز استانبولی آلمق ایسه غایت قولایدر ؛ زیرا عثمانلی نظام تحتنده دکلدر . واستانبول اهالیسنك چوغی اصنافلقله وطشره‌ده اولانلر چفت وجبوغیله مشغولدر .

عثمانلی تیز الدن عسکرتدارك ایده‌جك اولسه بر آیه‌محتاجدر حالبوکه بویله بر شهر عظیمك ایچه‌جك صولری طیشارده بندلردن کلیر . همان آق دکزده نه‌قدر سفنه‌لریمز وار ایسه قریمه جلب ایدر؛ بیوك، کوچوك جمله کمیلریمزه عسکرطولدیرر. قره دکز بوغازینك طشره طرفندن صو بندلرینك اولدیغی سمته عسکرمزی دوکر ، صو بندلرینك دیوارلرینی طوپلر ایله

بوتون بو وقایع بو بویوك ذاتك نظرندن بر سینه‌ماتوغراف لوحه‌سی کبی کچمه‌مش ؛ بالعکس خرده‌بین تدقیق وتفکرنده بویومش اسرار واسباب مهمه‌لرینی عرض وبیان ایتمشلردر .

« خلاصة الکلام فی رد العوام » سلطان مصطفی‌یه خطاباً یازلمش بر رساله‌در، که یکیچریلرله نظام جدیدی مقایسه ایدر . اجانبده‌کی مظفریت وغالبیتك اسبابنی تحری ایدر. اعتقادات باطلهٔ عوامی تنقید ایلر بر اثر قیمتداردر. بوکبی اثرلره مخصوص اولان بر لسان متین وجدی‌یه تمامیله مالکدر . محررینك معلومات وقوف تاریخیه‌سنی‌ده آیریجه کوسترر .

دینیله بیلیرکه قوچی بك لایحه‌سندن دها زیاده نفوذ نظری سلامت فکری حاوی اولدیغی کبی دها زیاده‌ده طاتلی ، شیرین بر لسانی محتویدر .

ابوالضیا توفیق بك « نمونهٔ ادبیات عثمانیه‌سنده » شونلری سویله‌یور : (التمش یتمش سنه رسم قلغانلری ، غالبیت چلنکلری ایله ازیلمش باشلر، بودرجه متین شیلر تصو ایدر. واولقدر مدت ششخانه تعلیم ایتمك ، قیلیچ قوللانمق ایله ناسورلانمش اللر ، بونك کبی ، نازك سوزلر سویلرسه برکره دوشونمك لازم کلیرکه اجدادمز نه ایمش ، بز نه اولمشز ! »

« شخصی براقوبده اثره کلیرسه‌ك قوجه سکبان باشی حضرتلرینك شو تقدیری عینی عینله بر اختیار کوزلنه بکزر ، بر نظرده کوزه چارپه‌جق حالده دکلدر ، فقط باقدقجه آلیر، دقت

یوق طاقتی هجرانکه لطف ایله افندم
دلخستهٔ عشقك اولان اسراری اونوتمه

مع مافیه اسرار دده تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده مهم بر موقع طوتانلردن، طوتا بیله‌جکلردن دکلدر.

قوجه سکبان باشی.— اجدادیمزك عظمت ومهابتنی،درایت ومهارتنی اثبات ایدن برهیکل ذکای هرمنادر، که تاریخ عثمانیده کرك عسکرلك، شجاعت، کرك عقل ورأی وتدبیر، کرك قلم خصوصنده برموقع ممتاز قازانان‌ذواتدندر. مع التأسف‌بنه‌اوتاریخ بوذات قیمتدار حقنده اوزون اوزون اجالهٔ قلم ایتمه‌یه‌اوشنمش کبیدر . مشارالیه سلطان محمود عدلینك اوائل سلطنتنه قدر یاشامش، ۹۰ سنه قدر معمر اولمشدر.

«خلاصة العوام فی رد الکلام» نامنده‌کی اثر کزینیله نفوذ نظرینی، افکار تجدد پرورانه‌سنی، لساندکی مهارت و قدرتنی اثبات ایتمشدر.

اثری ساده بر لسانله یازلمش اولمقله برابر بر روح جاذب صنعتله فکر ونظر قارئی سوروکلر. ابتدا پك قبا، پك معرای صنعت کورینور. فقط برآز اوقونجه خفی، کوچك بر طاقم محاسن انسانی جذب ایدر، براقمز. آرتق قارء غیر اختیاری تعقیب ایتمه‌یه مجبوردر. قوجه‌سکبان باشی آلتمش‌بوقدرسنه حربلرده بولنمش، مختلف مغلوبیتلرمظفریتلر کورمش، اسیربیله‌دوشمشدر.

غالب ددەنك بوقدر محبت ونوازشنه مظهر اولمق ایچون شبهەسز بر طاقم مزیات مخصوصهٔ شعریه‌یه مالك اولمق لازمدر .

ربا عیاتندن بعضیلری شو نلردر :

شیخ غالب ایچون

شیخم ره مولویده غالب اولدی .
فیض نفسی عالمه واهب اولدی
اسرار اکرچه بی نوادر اما
بر چاکر خاندان ثاقب اولدی

*

اولدم می عشقکله خراب ای ساقی
سرتا بقدم غرق شراب ای ساقی
می ویر غم فردایی لسانه آلمه
عینمده دکل روز حساب ای ساقی

بر قاچ بیت :

دل شرق تجلاده کورر شمس هدایی
آرتق آکا لازمی مطالعه مشارق

*

آغلاتمیه‌جقدك یوله باقدیرمیه‌جقدك
اول وعدهٔ تکراری بتکراری اونوتمه

*

کانی سکسان ایکی سنه معمر اولمشدر . نره‌ده مدفون بولندیغی ، منفاسندن عودت ایدوب ایتمه‌دیکی بللی دکلدر .

محمد اسرار دده . — شیخ غالبك رفقاسندن ، همدملرندن اولان بو شاعر رباعی سویله‌مك خصوصنده عطف اهمیت ایتمش چالشمشدر . اشعارنده حسن ایله سروری امتزاج ایتدیرن ، بر ذاتدر . غالبه فوق‌العاده حرمت ایتدیکی کبی غالب‌ده اسرار ددهیی فوق‌العاده سورمش

سرورینك

حیفلر کوز یوموب اسرار دده سر اولدی .

مصراع تاریخیسندن آکلاشلدیغی اوزره « ۱۲۱۱ » تاریخنده وفات ایتمشدر . غالب دده وفاتنده بر مرثیه یازمشدرکه بزده شو پارچه‌سنی آلییورز :

قان آغلاسون بودیدهٔ دربارم آغلاسون
آکسون بنم او یار وفادارم آغلاسون
چشم ودهان وعارض ورخسارم آغلاسون
باشدن باشه بو جسم سیهکارم آغلاسون
اغیارم اغلاسون بکا هم یارم آغلاسون
کوش ایلین حکایت اسرارم آغلاسون
نادیده بر کهر تلف ایتدم دریغ و آه
خاك ایچره دفن ایدوب کری کیتدم دریغ و آه

خاص بر طور حکمتدر . » دیمشدم . آنی سنك کبی ادراکی کوشك ، ومحفظهٔ مغزی نمونه نمای دنیاك اولانلر تعقل واذعان ایده‌مزلرسه معذوردرلر .

بن سکا مرامی آچیقجه سویلیم: غوائل عالمدن یعنی مشاغل زیر وبمدن آزاده و آسوده اولهرق، یشامق ایچون بر ادیب بی مدانینك محتاج اولدیغی شیلر بر اوطه ایچنده بش اون پارچه کتاب پریشان اوراق ، وبر ایکی چوتره شراب ارغوان رواق وکا هیچه مداولهٔ اقداح انس والفت ایچون وموافق احباب منفور النفاق ، وپاشالرمز کبی ذواته محتاج اولمیه‌جق قدر مبلغ محصل الاسباب والانفاقدر بونلر ایسه شمدیکی حالده موجود . باقی و آتیسی ایچونده خدای متعال کریم وکریمدر . »

شو مکتوبده‌کی لسانك ساده‌لکی ، خوشلغی ، افاده‌ده‌کی سلاست ، قائل ومحررینك احساس خصوصنده‌کی قدرت وقوتی حقیقةً شایان تقدیر وحیرتدر .

کانی بو جدی مکتوبنده بیله هزل ومزاحی اونوتمامش، یکن محمد پاشایه قارشو « محفظهٔ مغزی نمونه نمای دنیه‌لك » سوزینی صرف ایتمشدر . اولورکن بیله کانی بو طبیعتك تأثیرنده ابراز غرابت ایتمه‌دن چکنمه‌مشدر، حال احتضارده ایکن شوسوزلری وصیت ایتمشدر :

« بن فاتحه دیلنجیسی دکیلم ، مزار طاشمه فاتحه یازلمسون »

خاجان وبین افکار کوناکون ایله دائمی الغلیان اوله ، آرتق اویله بر یورکله اویله بر بینك هیکلی عزل وانفصال ویا تکدیر ونکالدن متأثر اولمق قابلمی ؟

« غممی چکر دولت دنیا ایچون
رند فلا طون حکم روزکار »

هله مکتوبکك « نه وقت عقلك باشکه یار . وکارك همیشه تمکین ووقار اولورسه . » عبارهسنه «شاشدمده قالدم» ترکیسنی چاغیرهرق اوقدر کولدمکه قاصیقلرم چاتلایهجق وبلکه ضبط واداره بیله تاب آور اولهمیهرق، بی اختیار چاقشیرم اصلانهحق ایدی .

آپا شام! انسان ابتدا کندیسنی بیلملیدهصکره، بشقهسنه اوکود ورملی ، سن اوزرکدهکی رتبه وشرفك کرامتنی اوزوکدن بیلدکجه بورائرنی دوشنمکه لزوم کورمزسك وکندی عامل اولمقلغك لابد اولان نصایحی بشقهلرینه ویرمکده امساك ایتمزسك! سنك کانی دیدیکك حریف ، کندینی بیلمزلرك نصایحنه محتاج اولهجق قدر پست بخت یار اولمامشدر . خصوصا جناب حق کانی یه کندینی بیلمزلره کندینی بیلدیرهجك مرتبهده زبان وعرفان رایکان واحسان قیلمشدرکه اوروشدن آیرلمغه خلقتی مساغ کوسترمز .

بن مکتوبمده « رندانه معیشت ، بو دونبودی سیان طوتانلره

انفکاکی التزام وحشرگاه اسلام اولان سلستره‌یی کندویه دار سلام ایدنمشدر» سوزلرینی یازیبور.

یکن محمد پاشانك «۱۱۹۶»ده‌کی صدارتنده تکرار استانبوله دعوت ایدلمش ایسه‌ده‌مشرب لا ابالیسیله پاشایی اغضاب ایده‌جك حالاتده حتی بعض تفوهاتده بولندیغی جهتله اعدامنه قدرکیدلمش ایسه‌ده رئیس الکتاب خیری افندینك لطف ومعاونتیله‌اعدامدن قورتلمش، لمنی‌یه سورولمشدر. لمنی‌ده بولندیغی مدتجه پك زیاده سفالت ومضایقه‌یه دوچار اولمشدر. حتی‌اوچ آی قدر نارکیله بیله ایچه‌مدیکنی کمال سوزوکدازله آکلانیر. کانی «۱۲۰۶» تاریخنده وفات ایتمشدر. مورخ سروری

هر سوزی معدن جوهر ایدی کندی کانی

*

و

خاکه کیردی جسدی چیقدی هوایه جانی
نیشهٔ مرك ایله زیر وزبر اولدی کانی

تاریخلرینی سویله‌دیکی کبی سنبلزاده وهبی‌ده

کیندی کوهر ایدی کویا او معارف کانی

تاریخنی سویله‌مشدر.

آثارندن یکن محمد پاشایه یازدیغی شو مکتوبنی آلیبورز:
«بر وقتده‌که یورك ابتلای سودای آفت نمون ایله مشغول

انتظام ناپذیر برذات اولدیغی جهتله اشعار و آثار منثوره‌سنی طوپلایوب بر کتاب حالنه کتیره‌مه‌مشدر . اولدکدن صکره رئیس الکتاب محمد راشد افندی روحنه حرمةً طوپلایه‌رق بر کتاب حالنه قویمشدر.

کندیسی عن اصلٍ ثوقادلیدر. طریقت مولویه‌یه انتساب ایتدیکی جهتله «۳۸» یاشنه قدر توقات مولویخانه‌سنده قالمشدر . تاریخ تولدی ۱۱۲٤در. مشهور حکیم علی‌پاشا طرابزون والیلکندن اوچنجی دفعه صدراعظم اولهرق استانبوله کیتدیکی اثناده بر قصیده یازارق پاشایه تقدیم ایتمش، حسن توجهی قازانهرق برابرجه استانبوله کلمشدر . بر مدت دیوان همایون قلمنده قالدقدن صکره بر چوق وزرانك دیوان کتابتنده بولنمش ، بر آرالقده کاتب خصوصی اولهرق اولاح بکلری معیتنه تعیین ایدلمشدر .

حتی اوراده حصوله کلن غریب بروقعه اوزرینه قرق بیلاق کانی اولورمی‌یانی دیمشدر. حتی یکن محمد پاشانك همتیله خواجکان دیوان همایون رتبه‌سیله تلطیف ایدلمش وبو صورتله استقبالی پك زیاده‌پارلاق برشکله کیرمه‌یه باشلامشکن دربدرلکنه، سرسریلکنه مقاومت ایده‌میه‌رك سلستره والیلکنه تعیین اولنان بر ذاتك دیوان کتابتیله‌استانبولدن آیرلمشدر. مکتوبلرینك برنده «ماحصل بو کانیٔ پریشان دستار، لباس مطنطنه آرایش فرمای سوق وبازار اولان کروه پرشکوه ایله هم عیار اولمدیغندن استانبولدن

کانینك اشعاری او قدر نکین، صنعتکارانه دکلدر . حتی اشعارنده بیله مزاحه. هزله تمایل ایتمشدر. هزل ومزاح کانینك بر احتیاج مبرمیدر. بوندن قطعیاً آیریلهمز.

فرق ایتمین انسان نه دیمك اولدیغنی ایواه
حیوان کلهجکدر ینه حیوان کیدهجکدر.

*

هیچ برساز اویمدی آهنك ساز شوقه
ساز پر آهنك استغنایی چالدم یالکز

*

فکر مستقبل وماضیی براق عارف ایسهك
بویله درحال زمان بروار ایمش بر یوق ایمش

*

انسب دکلیدر بویوك آغزی بویوك باشه

*

کوردك زمانه اویمدی سن اوی زمانهیه

*

فلك همان بنی می بولدی امتحان ایدهجك

سوزلری اشعارندن اولوب مع مافیه ینه کانینك هزله، مزاحه یاخود حکمتفروشلغه کیتدیکنی کوسترر .

کانی طبیعتك ایجابات طبیعیهسندن اولهرق غایت طاغنیق ،

حیله‌باز ، شیشه‌باز . نردباز ، دغلباز ، سمسار، خماردزد صورت وار ایسه جمله‌سنه بردن سلام ایدر. وخاطرلرنی سؤال‌ایدرسك» یاخود :

« وینه اول طرفده دوزخی وبهشتی ، مسجد وکنشتی ، طفل کهواره ومرد آواره، مخدرهٔ حجله نشین، مستورهٔ عزلت کزین، دختر عشوه‌کر، پسر خوب منظر ، پیرعته رسیده جوان قدکشیده ، آهوی دام جسته ، تیهوی قفس شکسته ، نو خطان شیرین کار ، ساده رویان رنکین عذار ، لاابالیان عالم جنون ، غوطه‌خواران قلزم ظنون ، پریو شان ملکخو . غنچهٔ لبان سنبلمو ، مبتلایان برش ونیك ، ویران کنان نام ونك، سوختکان ظروه خوار ، سیه ستارکان عالم ادبار ، مساحه کران مسافات سوق‌وبازار ، دور افتادکان ساحهٔ دار ودیار، نیم‌مستان شوخ‌وشنك ، سیه مستان لوك ولنك ، عربده کنان بد مست ، شعبده بازان تیز دست ، خیال بازان خیمهٔ تزویر ، طلسم‌کشایان دخمهٔ تدبیر ، دمسازان ترانهٔ حیداج ، فقره آشنایان لاسمانپاچ ، نظارت کزینان معدن شاب، خاطر نوازان شیخ وشاب، احیا کنان لیالیٔ طوال وسخشویان مغلطهٔ قیل وقال ، نو تراشان عنبرین خط ، حسرتکشان بیضهٔ بط هرنه قدر وار ایسه یکان یکان عشق ونیاز اولنوب خاطر شریفلری سوأل اولنور . تبلیغی همتکزه منوطدر . »

سلاملری .

بیله هزلیات ایله اشتغال ایدر. بعضاً بك جدی باشلادیغی برشیئ هزل ایله بیتر دیکی کبی بعضاًده هزل ایله باشلادیغی برشیئی جدی اولهرق بیترر. مع مافیه کانی بویله اولمقله برابر آثارنده بر ادیب روحی کوسترر. قلمنی ایستدیکی کبی قوللانیلیر. مثلا کندیسنه مخصوص بر چوق یکی، تحف، خوش ترکیبلر، اصطلاحات ایجاد ایدر. قلمی بو کوزل شیلری بولمق ایچون هیچ یورولمه یور کبیدر. لسانه حاکم اولدیغی، حتی حس صنعتله چاربان بر روحه مالك بولندیغی آثارینك مطالعه سیله بدیهی و آشکار برشکله کیرر.

ابوالضیا توفیق بك «بزه قالیرسه کانینك طبیعتی مائل هزل اولمیوبده مزاحه اولان انهما کی قدر جدیاته صرف افکار ایتمکلکی لازم کلسه ایدی، تاریخ ادبیاتمزده مرتبهٔ انفرادی کندیسی احراز ایلردی» دییور. حالبوکه بو طوغری برتمنی اولمقله برابر طوغری بر مطالعه دکلدر. چونکه کانی یه برمزیت مخصوصه، بر شخصیت مخصوصه ویرن آنجق هزله قارشو اولان انهما کی، تمایلیدر. هله کوندردیکی سلاملر ایچون بولدیغی تعبیرات حقیقةً کولونج وکوزلدر. مثلا:

«اول طرفده نه قدر دلال، حمال، بقال، دلاك، علاك فلاح، ملاح، نمام، ذمام، مضرب، مغضب، مهمل، مفسد ملحد، کهان، رمال، نجام، حجام، الجی، فالجی، کوز آچیجی، کول صاچیجی، آینه جی، یایمه جی، حقه باز، طقه باز

بکزتمکده‌در . اثری حصوله کتیردیکی سنی نظر اعتباره آلمق شرطیله بر شخصی برباشقه‌سیله مقایسه ایتمك طوغری اوله‌ماز . حتی معناسزدر . بدلاجه‌سنه‌در . شیخ غالب ۱۲۱۳ سنه‌سی قرق ایکی یاشنده اولدیغی خالده‌ترك‌دغدغهٔ‌حیات‌ایله‌مشدر وفاتنه‌تاریخ:

کچدی غالب دده جاندن یاهو

مصراعی سویلنمشدر .

کانی . — تاریخ ادبیاتمزده هزل ومزاحیله دائماً کولن کولدیرن بر سیمای ادبی‌اولمق اوزره ابو بکر کانی‌یی کوستریرز. ابو بکر کانی رند مشرب ، لاابالی طبیعت ، فکر استقلال وحس حریت ایله پرورده بر ذاتدی. حتی بو احتیاج‌روحیسنه مقاومت ایده‌میه‌رك هیچ‌برمأموریتده طوره‌مامش؛ مأموریتدن مأموریته قوشمشدر .

« کانی اکثر اقوام فاضله‌ده امثالی نهایت بشی آلتی‌یی کچمیان ونوعلری شخصلرینه مخصوص اولان ادبادن معدوددر. یعنی جدیاته حصر افاده ایتمك اقتدارینی حائز اولدیغی حالده طبیعتنده‌کی خاصهٔ مذاقه مغلوبیتله تقریرنده تحریرنده‌هزل‌ومزاحی اعتیاد ایتمش بر ادیب بیمدانیدر » [۱]

هزل ومزاح کانینك روحی ، حیاتیدر . اك جدی ایشلرده

[۱] ابوالضیا توفیق بك

اشیا اوزرنده قلمنی کزدیردیکی ، اونلری نه قدر زنده ، رقیق شفاف بر صورتده افاده ایلدیکی ، آکلاشیلیر. شیخك آثارینك « وصف مشترکی » پك قطعی اوله‌رق دینیله بیلیرکه تصورات وتفکرات رقیقه‌یه رفاقت ایله‌یه‌ن اینجه ، سوسلی ، شوخ بر تصویر زنده ، بر افادهٔ مستثنادر . واقعا بعض حشولر ؛ بعض غلطات « حسن وعشق »ده کورلمکده‌در . فقط بونلر بویوك بر شاعر موقع عظمتندن دوشمز .

فضولی نه قدر حساس وقلبنی دیکله‌مش برشاعرسه غالب‌ده او قدر معکوسی‌در. بری قلبنی دیکله‌یور . دیکری خیالنی‌تعقیب ایدییور . اونك خرده‌جو عدسهٔ تحریسیله یکی یکی شیلر بولوب چیقاریور . اکرم بك بو ایکی شاعری مقایسه‌ایدرکی «عمومیتی اعتباریله «لیلی ومجنون» ایچون‌مخزن لطائف‌حسیات‌دینیله‌بیله‌جکی کبی «حسن وعشق ایچون‌ده مرأت بدایع تصوراتدر.) دینیله بیلیر دییور .

فقط (حسن و عشق) محرری هوغویه بکزتمکله بویوك بر خطاده بولونیور . زیرا غالب دده مسلکی اعتباریله غرب ادباسیله‌مقایسه‌ایدلمك‌ایسته‌نلدیکی‌زمان «symboliste »(مزیون) ایله مقایسه ایدلمك لازمدر . ویقتور هوغویه مشابه اولدیغی کبی ناجی مرحومك دیدیکی کبی آلفرد دوموسه‌ایله‌ده مشابهتی یوقدر. اساساً خطا برروایته نظراً (حسن‌وعشق)ی۲۱ ،دیکر روایته نظراًیکرمی‌التیسنده یازمسی‌اعتباریله(آلفرد دوموسه)یه

تا اولمیه دانه چین خرمان
کنجشکه شرر دوکردی صیان
مریخك الی طوکوب شتادن
دوشدی یره خنجری سمادن
شیر فلك اولدی شیر برفین
دندانی یرنده ایدی پروین
یخبسته اولنجه چشم کریان
کوزلکله آراردی مرکی مردان
سوز دله بولمغیچون اسباب
کرم الفت ایدی عدو واحباب
باروته شتاب ایدردی آهو
آغز اوتنه کلوردی تیهو
میخواره‌لك اولدی زهده همسر
آب خشك اولدی آتش تر
اغرب بوکه طوکدی راه افکار
سکته‌یله کلوردی طبعه اشعار
بالجمله سخنوران خاموش
خمخانهٔ معنی ایلز جوش
غالب سکا اوله‌مزلر انباز
بن شعلهٔ فکره ایلرم ناز .

شو پارچه اوقوندیغی زمان شیخك نه قدر ایچه بر تدقیقله

کلدی لب بامه خرف شکوا
آتشکه مهر اولوردی برباد
صبح اورمسه بوزدن آکه اوتاد
غبرایه آقاردی سقف خضرا
طوتماسه ستون یخله سرما
دریالری کشت ایدنجه کاهی
آهویه غدا اولوردی ماهی
اولسیدی سکك دهانی پرجوش
آغوش پدر صانوردی خرکوش
لغزشدن ایدوب مکر تحری
کلمزدی کنار حوضه پری
جمره اکر اولمسیدی لغزان
دوشمزدی زمینه تاخزیران
هپ ظاهره چیقدی مشرب خلق
قالمز لب بامدن لب خلق
لرزیده نفسله صحبت ناس
زنجیر جنون ولیك الماس
فانوسك ایچنده شمع رخشان
دریاده نحفته شاخ مرجان
نسر فلکی کوروب کومسده
کسدی سسی فاخته قفسده

حمامك اولوب شکسته جامی
الماسدن اولدی طاق وبامی
پرنده اولوب زلال کهسار
برف آدی ایله یاغردی تکرار
صحرادن ایدوب گریزه تصمیم
سودلیجه‌ده قالدی جدول سیم
قان ایتدی بری بریله اخوان
انکشیله نیچه شاخ مرجان
دهشتله اولوب قار آلتی دنیا
کهسار ایله صر صر اولدی همپا
قالمدی هواده مرغ سرکش
کا هیچه اوچردی رنك آتش
یا قوت کبی حباب صهبا
هیچ شعله‌دن ایلمزدی پروا
آتشده زلال ایدوب تکون
دود ایلدی صرصره تحصن
ماهیلری صید ایچون سراسر
باغلو ایدی اولطه‌لرده اخکر
سلطان ایدی ایتدی شهری تزیین
دوشدی لب بامه نای سیمین
یخپاره اولوب زبان گویا

شبنم یرینه دوکلدی سیماب
آهوی سفیده دوندی دیجور
صحرا طولی مشك ایچنده کافور
بر باقه برف ایچنده دیجور
مانند سواد دیده محصور
بوزدن قریلوب سپهر مینا
دوشدی یره ریزه ریزه کویا
باق باق فلك سیاه کاره
آیینه کتوردی ژنکباره
سرمایله برف اولنجه منصب
دندانی صرتدی زنکئ شب
بیك میخ ایله نعل ماهی انجم
دیجور شتادن ایلدی کم
مانند ستارهٔ شب افروز
کاهی کورینوردی روز فیروز
برج اسد اولدی راه ومیدان
هرکوشه ده بر پاموقدن ارسلان
کویا طوتیلوب زبان شعله
لرزیده ایدی فغان شعله
افسر ده اولوب شرار سرکش
کوهرلر ایچنده قالدی آتش

بالمی اولمیان برطاقم اشخاص تمادی ایدرکیدر. اشخاصك اسماری ده «رمزی» در . مثلا حسن، عشق، غیرت، عصمت، حیرت . سخن کبی .

عشق جادولرله، آتشدن نهرلرله، دکزلرله، کیلرله، دیولرله، پریلرله اوغراشیر، اوکا سخن نامنده بر «پیر» دائما معاونت ایدر. اونی هر شیدن وقایه ایلر، نهایت «حسنه» موفق اولور.

شاعر بو اثریله واسع بر تمثال عشق وحسن اوزرنده توقف ایله مخیله سنك بوتون وسعت پروازیله قابلیت افاده و تصویرینی کوسترمك ایسته مشدر، وموفق ده اولمشدر .

مثلا اثرده کی شو کیجه، وقیش تصویری حقیقةً خارقات ونادرات صنعتدن معدود در :

بر دشت سیهده اولدی کمراه
یلدای شتا بلای ناکاه
بر دشت بوکیم نعوذ بالله
جنلر جرید اوینار آنده هرکاه
بر بیرینه یأس وخوف لاحق
که قار یاغار ایدی که قرانلق
دیجور ایله برف ایدنجه الفت
بر قالبه کیردی نورو ظلمت
سرمادن اولوب فسرده مهتاب

شیخ غالب قصیده وغزل طرزنده پك زیاده ایلرلهیهمهمش، حتی دیکرلرینی بیله کچهمامشدر. شیخ غالبی اك زیاده پاشاتان، یوکسلتن «حسن وعشق» نامندهکی اثریدر. بواثر حقنده ضیا پاشا

کلمشدر او شاعر یکانه
کویا بو کتاب ایچون جهانه

دیمشدر. «حسن وعشق»ك فلسفهسی «لیلی ومجنون»ك فلسفه‌سندن باشقه برشی دکلدر. «لیلی ومجنون» تاریخ تحریریله بونك تاریخ تحریری آره‌سندهکی فرق ایکی عصری وتجاوز اولدیغی حالده دها چوچقجه، دها ابتدائی بر خیالك، بر تصورك مولودیدر. دیمك که «اصول تحکیمیه» عثمانلیلرده اوزمانه قدر هیچ بر ترقی کوسترمهمش، هیچ بر تجدد یاپامامشدر.

مع مافیه «حسن وعشق» شاعرك اثبات مزیت و تفوق ایتدیکی اثریدر.

شاعر بو اثرنده «سنبولیزم»ك کیدهجکی، اوچهجنی نقاطه قدر کیدهبیلمش، ایلرلهمشدر. شاعر اك یکی کلماتی، اك یکی خیالاتینی بو اثرده جمع وبیان ایلهمش، اقتدارینی، مجددلکنی کوسترمشدر. غریبدرکه بو اثری شیخ غالب پك کنج یاشنده یازمشدر.

موضوع غایت بسیط، وابتدائیدر. اساساً اثرك اشخاصیده برر تمثالدر. اثرده جنلر، پریلر، جادولر، پریلر، نرهدن کلدیکی

سوزینی سویلیور. یك نظرده « آفتاب تموز » دن لباس اولهمه‌یه‌جغی‌خاطره کلیر. وقائلی اتهام اولنور. حالبوکه بوسوزك صاقلادیغی معنا بردکلدر، نه‌قدرروحنه نفوذ ایدلمك ایسته‌نیلیرسه اوقدر ذوقنه، رقتنه، حسننه نفوذ ایدیلیر. بر دفعه اك ساده معناسیله عربستانده‌کونشك شدتی، کونشك تأثیر وجود سوزینك قبیله‌یی احاطه ایتدیکی آکلاشیلیر. ثانیاً عربلرك صیجاغك تأثیریله عریان بولندقلری، بوکا بناءً «آفتاب تموز» ایله ملبس اولدقلری آکلاشیلیر.

« ایچدکلری شعلهٔ جهانسوز» سوزی‌ده بوقدر ایچه، بوقدر درین، بو قدر رنکین بر معنایی محتویدر.

بو آتش کفته رنکین بسته‌لر خونین ترنملر

مصراعنده‌کی «خونین ترنملر» سوزی ابتدا کورلدیکی‌زمان خونین ترنم اولورمی کبی بر سوأله سببیت ویرر. حالبوکه تدقیق وتحقیق ایدلدیکی زمان بونك افاده ایتدیکی شیئك نه‌قدر درین، نه‌قدر ذوق‌آور وذوق‌آمیز اولدیغی آکلاشیلیر. «خونین ترنملر» نه‌لر افاده ایتمر، نه‌لر! خونین ترنملر بسته‌نك، سوزلرك روحه، قلبه تأثیرینی، یاخود خواننده‌نك؛ قائلك مؤثریت ذوق‌بخش مؤلمه‌سنی، ویا مجلسده بولنانلرك ایچنده‌کی بر حسنك تأثیریله بسته وکفته‌نك تأثیرینك تزاید ایتدیکنی آکلاتیر.

« خونین ترنملر » ایکی کلمه ایله احاس ایدیلهن بر خیال، بر حس، بر بدیعه‌در.

غالب دده نك اشعار وغزلیاتی تصوف اوزرینه مؤسسدر . حتی «رمز ومثال»ه قدر کیتمه‌سنه‌ده سبب اولی اولمق اوزره‌ده بو کوستریله‌بیلیر .

زمانمنه قدر کچن مدت ظرفنده شعرو ادبیاتك کیده‌بیله‌جکی هر مسلکه، هر نقطه‌یه قدر شعر وادبیات کیتمشدی. حتی بو دور ادبینك سویله‌یه‌جکی، سویله‌یه‌بیله‌جکی هرسوز، هرشی سو- یلنمش، صنایع بدیعیه‌دن هپسی یاپلمش، عشق، خیالی، شوخی، حکمی مسلکلر آرتق تکرردن باشقه هیچ برشی یاپامه‌مه‌یه باشلامشدی.

ادبیات بو نقطه‌یه‌واصل اولدقدن صکره آرتق اشیا ومحیط خارجی‌یی تصویر وافاده خصوصنده کلمه‌لرك روحنده صاقلی‌اولان معانی ایله خیاللر مزج ایدیلیر، اوکا کوره نقل افکار وحسیات اولنمه‌یه باشلار . وبونلر اوقدر اینجه، رقیقدرکه سطحی بر نظرله بونلرك روحنه نفوذ ایتمك غیر ممکندر

بونلری آکلامق، حس ایتمك ، ذوقنه واره بیلمك ایچون اعمال فکره، اوزون بر مدتده الده‌ایدیله بیلمن بر تربیهٔ ادبیه‌یه احتیاج واردر .

مثلا شیخ غالب عربستانده بولنان برقومی آکلاتمق ایچون

کیدکلری آفتاب تموز
ایچدکلری شعلهٔ جهانسوز

شیخ‌ك اك بویوك مزیتی، اك بویوك مهارت شعریه‌سی خیاللرینی غایت اینجه، رقیق، عادتا بر سراب کبی انتخاب ایله، بونلری غایت منتخب، نادیده، ناشنیده کلمه‌لرله افاده‌ایتمه‌یی بیلمکدر.

محمد اسعد دده پك کوچك یاشنده شعره باشلامشدر. کتابدن مصطفی رشید نامنده برینك صلبندن دنیایه کلمشدر، ولادتنه «اثر عشق» ترکیبی تاریخ دوشمشدرکه بوکا بناءً غالب دده (۱۱۷۱) تاریخنده دنیایه کلمش اولویور.

غالب‌دده ابتدا سلك کتابته داخل اولمش ایسه‌ده بالآخره ترك مسلکله‌طریقت علیهٔ مولویه‌یه‌داخل اولمش. قونیه‌ده‌چله‌سنی چیقارمش، بعده استانبوله کله‌رك ابتدا یکی قپو مولویخانه‌سنده حجره نشین اولمش، وبرآز صوکرا غلطه مولویخانه‌سی پوست نشینلکنه ارتقا ایتمشدر.

شعره باشلادیغی اثناده «اسعد» دییه تخلص ایدردی، بعده برچوق یاوه‌کویانك «اسعد» تخلص ایتمه‌سنی کوره‌رك «غالب» اسمنی طاقنمشدر.

حتی زمانك مزاح کو، هیجا کو شاعری سروری غالب ددەیه قارشو شو سوزلری یازمشدر:

بیلمم ای منحوس آدك اسعدمیدر غالبمیدر؟
ذاتکی تعریف قیل کیمسین کیمه منسوبسین
کرچه دیرسین شاعرانه بن تغلب ایلدم
پیش ارباب سخنده غالبا مغلوبسین

بر نکهله قومدی در دیمی تقریره مجال
چشم مستك نیجه کویالری خاموش ایلر

*

دیار آرزوده بولمدم آسایش خاطر
قناعت ملکن آنجق فتنه‌دن آسوده کوردم بن

*

طبیعت روشن اولماز اولمدقجه دیدهٔ حق بین
آلیرمی بیت بی‌روزن ضیا خورشید انوردن

*

بیلمدك ذوق وصالك چکمینجه فرقتك
اولمینجه خسته قدرین بیلمز آدم صحتك

*

مهرك کورر کمالده هر کون زوالنی
عاقل فلکده جای ایله مغرور اولورمی هیچ

*

غنای قلبه سبب دولت قناعت ایمش
جهانده جای صفا کوشهٔ فراغت ایمش

شیخ غالب وحسن وعشق.— برنجی دور ادبی ایچنده یکی بر مسلك ادبی احداثیله ذکا ودهاسنی کوسترن محمد اسعد غالب دده فرانسزلرك « symboliste » دیدکلری (رمزیون)نك رئیسی در .

سلیس ، معایب وخطیئاتدن معری در . باخصوص راغب پاشا زمانی ادراك ایتدیکی ایچون حکمیاته امالهٔ قلم ایلهمشدر . معمافیه فطنت خانمده برمحدودیتفکریه واردر.« تکررمضامینی» معلم ناجی افندینك دیدیکی کبی ، نظر دقتی جلب ایدهجك درجهدهدر .

فطنت بوقدر اینجهلکیله ، حساسیتیله برابر شعره قارشو لاقید ، حسسز بر ذات ایله عقد رابطهٔ ازدواج ایلهمش، حیاتی خسران وآلام ایله کچمشدر . وفاتی برادرینك شیخ الاسلام اولدیغی تاریخدن ایکی سنه صوکرا یعنی ۱۱۹٤ دهدر .

فطنت خانم خوشکولقله مشهور اولدیغی جهتله افواه ناسده حالا دوداقلره بر ظل نشهٔ وذوق ترسیم ایله خندهلر اویاندیران وقایعی ذکر ایدلمکده ، طولاشمقدهدر .

فطنتك بوجهتدهکی شهرتی آثارینك تولید ایتدیکی شهرته نسبتله دها زیادهدر .

بز بر قاچ بیتنی آلهلم :

ویرر رونق عذار یاره خط مشکبار البت
طراوتبخش اولور کلزاره ابرنو بهار البت
توکل باد بانن قیل کشاده فلك اخلاصه
اسر بحر املده بر موافق روزکار البت

*

دها دیدکلری قدرده دکلدر . بهاریه‌سی هیچ برکیمسه‌یه تنظیر اولمادیغی، شاعرك کندی اثری اولدیغی حالده بیله بنه بررکاکت طبیعت حس اولنمقده‌در ، مع مافیه حشمت برشهرت عمومیه‌یه مظهر اولمش ذواتدندر . بو شهرتی آثارندن زیاده نکره‌کولغنه تحفلغنه ، حیاتنده بر طاقم غریب وکولونج وقایعه سبب اولدیغنه عطف ایتمك لازمدر . حشمت اسمی هرکسجه معلوم ومسلم بر اسمدر .

حتی حشمت حیاتنك صوك زمانلرنده آفت لسان هذل موجدینه اوغرایه‌رق ابتدا بروسه‌یه، بعده ردوسه نفی ایدلمشدر. « ۱۱۸۲ » تاریخنده ردوسده وفات ایدوب مراد رئیس در کاهی خطیره‌سنده مدفوندر .

حشمتك نثری غایت مسجع ، غایت عجمله اولمقله برابر جان صیقجیدرده « انتساب الملوك » ، « سند الشعرا» نامنده‌منثور اثرلری واردر .

فطنت . — شاعر بر عائله‌یه منسوب بر قادیندرکه اسمی صحایف تاریخ ادبیاتده حرمتله یاد ایدیله‌جك نسواندن معدوددر فطنتك پدرلری شیخ الاسلام اسعد افندی شاعر بولندیغی کبی برادرلری شیخ الاسلام شریف افندی ده شاعر ایدی .

فطنت مخیله ایله حساسیتك بو موعد ملاقاتنده یتشمش بر نادرهٔ ذکا ، بر نادرهٔ طبیعتدر . فطنت مخدرات شاعرات عثمانیه ایچنده برنجیلکی احراز ایده‌بیله‌جك برقادیندر . لسانی غایت

برك لاله اوقدر رنك پذیر اولمش كیم
تیغ باریكلری دشنهٔ آلودهٔ دم
شویله آثاری صفا روی زمینه ساری
منعكس آینه وش خاكه سپهر اعظم
صفوت ارض اوقدر كیم نظر انداز اولسه
كورینور دیده‌لره عكس كواكب اولدم .
استخوانی صایلیلر كا وزمینك بر بر
صایلور موبی بیله دقت ایدرسه آدم
زر مسكوك كبی عكس كواكب یرده
اولدی هم صورت كنجینهٔ دینا رودرم
مال خولیای دفینه هوسی دوشدی دله
شق ارضه كوره‌نك همتی اولدی منضم
اوغره‌مه‌رنجه كوكل كنج دیو عالمده
بردفینه بیلورم پردر یكتای همم
پرتوصبح سنی مطلع خورشید عطا
منهل العذب وفا آصف فرخنده شیم
نقرهٔ عاطفتی یا سمن روضهٔ جود
زرلطفی گل نسرین كلستان كرم
نفحهٔ ناطقه‌سی رونق اشجار مرام
رشحهٔ كلكتری ابر كهرزای حكم
كورولویورکه حشمت فرانسزلرك « demi-génie » نیم

مع مافيه بويله اولمقله برابر حشت اونوديله‌مه‌يه‌جق برسيماى ماضيدر .

آثارندن بهاريه‌سنى نقل ايدييورز :

اثر فيض بهار ايتدى جهانى خرم
كلشن عدنه شبيه اولدى سراسر عالم
كلشنك بركلى برساغر صهبايه دونوب
اولدى رونق شكن صحن طربخانهٔ جم
اثر ايتمش اوقدر فيض رطوبت كله كيم
آب وتابى قزل ايرماغ ايله كويا توام
شويله تأثيرى وار اشياده فيوضاتك كيم
بويله هنكام خروش آور دهرى بيلمم
جدول لوحه اولوب جدول كاغدخانه
جوش انهاره صحايفدر جداول توأم
آب خشك ايتمده وادئ رطوبتده خروش
اولدى دريای نجف طعنه‌زن جوشش‌يم
قوهٔ ناميه اول مرتبه‌ده باغده كيم
سايهٔ نخلى زمين ايتدى طراوتده علم
بحر اوزانه دخى كلدى تقاضای خروش
طبع شاعرينجه اشعاره يناشير بيلمم
ديكسه‌لر صحن چراغانه نهال شمعى
غنجهٔ شعله اولور ورد ترآ ساخرم

حشمت افندینك قوهٔ مخلیه‌سی‌نك حرکته کله‌بیلمسی آنجق اوکنده برغمونه بولنمسیله‌در . یعنی اولجه سویله‌نیله‌ن سوزلرك، خیاللرك لطف معاونت و وساطتیله قوهٔ مخیله‌سی یکی شیلر بوله‌بیلیور دیمکدر .

اشعاری کوزل ، لسانی سلیس ، ظریف ، خیاللری آز چوق اینجه ونازك اولمقله برابر تقلید ایتدیکی شعرانك درجه‌سنه یتیشه‌مه‌مشدر . مثلا راغب پاشانك

پیچ وتاب سینه‌دن افکار کندین کوسترر

شعرینی تنظیر ایتمشدر . فقط موفق اوله‌مه‌مشدر .

بو غزلده

هپ تبری اوزره در عالمده ارباب شرور
یاد اولنسه اهل خیر اشرار کندین کوسترر

بیتنی

شویله‌در راغب مجازاة عمل کیم فی‌المثل
صورسه‌لر مغدورینی غدار کندین کوسترر

بیتنه معادل سویله‌مشدر. فقط برنجیسنده‌کی خفتله ایکنجیسنك متانت و قوتی قارشولشدیغی زمان موفقیتك هانکی طرفده اولدیغی تظاهر ایدر .

نفعی‌یه نظیره اوله‌رق یازدیغی قصیده‌لرده نفعینك جلادت روحی ، حشمت لسانی ، سحر آهنکی محافظه ایده‌مه‌مشدر

رساله‌سى واردر ديبورسه‌ده بز كورمديكمز كبى ناجى افندى‌ده كورمديكنى سويله‌يور .

حشمت . — راغب پاشا كبى بر ذات ستوده صفاتك مظهر حمايه‌سى حشمت افندى هجوه ، لطيفه‌يه ميال ، خوشكو ، رند مشرب بر ذاتدر . بوكا بناءً حشمت افندى عوام ناس آره‌سنده شعرلرندن زياده تحفلغيله ، خوشلغيله مشهور بر ذاتدر . حتى طوغرى وياخود يالان بر چوق وقايع لطيفه‌سى ، كلمات ظريفه‌سى دهان ناسده ، حافظهٔ ملتده كزمكده‌در .

حشمت افندى صدور عظامدن عباس افندى نامنده بر ذاتك مخدوميدر . چوجقلغنده ذكا وفطانتى اثبات ايتديكى كبى دها پك كنج ايكن كمالات وعرفانيله پك چوق ذواتك نظر حيرت وحسن توجهنى جلبه موفق اولمشدر .

حشمت افندى وادئ شعر وادبده بر داهى ، بر مجدد اوله‌رق تلقى ايديله‌مز .

ديوانى نظر مطالعه‌دن كچيرلديكى زمان نظيره‌لره‌لره طولو اولديغى كورولور . مثلا قصيده‌لرينك اكثريسنده نفعى‌يى تنظير وتقليد ايتديكى كبى غزللرنده نديمى ، نابى‌يى سائر بر چوق كيمسه‌لرى تقليد وتنظير ايدر .

بوندن آكلاشيليوركه فرانسزلرك « tête créatrice » ديدكلرى ، وبزم شاعر مبدع ديبه ترجمه ايتديكمز دهاة ادبدن دكلدر .

« ٦٨ » ده حلبه والی اولدی . « ٧٠ »ده شام والیلکنه وامیرالحاجلغه تعیین اولنمشـــه‌ده بش کون مـــوکره‌ده‌سلحدار شهریاری واسطه‌سیله مصطفی پاشانك یرینه صدر اعظم اولدی .

بر مدت صکره سلطان عثمان ثالث وفات ایتمکله یرینه‌جالس اورنك سلطنت سنیه اولان سـلطان مصطفای ثالث حضرتلری مقاملرنده ابقا ایتدیلر ، همشیرهٔ دولتمأبلری‌عصمتپناه‌صالحه‌سلطانی پاشایه تزویج ایدرك شرف صهریتله‌ده قدرشناسلقلرینی‌کوستردیلر راغب پاشا آلتی سنه قدر مقام صدارتده بولنمشلردر .

« ٧٦ » سنه‌سی رمضـانی اوائلنده او زمانده‌کی اطبـانك «دائم‌الحراره ودولاب » تسمیه ایتدکلری خسته‌لغه‌دوچاراولهرق « صاحبفراش وبیتاب اولمغین امور دیوانی نشانجی حمزه پاشـا حضرتلرینه تفویض والایش جاه وجلالی ترهین وتمریض‌ایدرك رمضـان شریفك یکرمی دردنجی کونی قنطرهٔ فانیه‌دن عبور » ایتمشدر .

جمع ایتمش اولدیغی کتب نفیسه‌ایچون‌قوسقه‌ده‌انشاایتدیرمش اولدیغی کتبخانه‌نك یانده‌کی تربه‌ده مدفوندر .

راغب پاشـا زمانده بولنان ارباب اسـتعدادی ، علمایی ، فضلایی حمایه ایدر. اونلرك دها زیاده‌ایفای‌خدماتده‌بولنه‌بیاملری ایچون الندن کلنی یاباردی .

دیوانـنـك باشـنده ترجمهٔ حالنی یازان ذات برده عروض

کندیسی قاهره‌دن پك زیاده بیقدینی ایچون شونی سویله‌مشدر:

کلال کلدی تصرفدن ام دنیایی
یتر شو قاهره‌نك قهری عزم روم ایده‌لم.

«۶۰»ده آیدین محصلی اولدی. ۶۳ ذی‌القعده‌سنده اورادن صیدایه تعیین ایدلدی. بوکا فوق‌العاده جانی‌صیقیله‌رق شو غزلی سویله‌مشدر:

. . . . . .

جهالت صیدمرغ کامه دام دانه‌در شمدی
قماش معرفت کاسد متاع بندر رغبت
هوس تحصیل کالای سر وسامانه در شمدی
صفایه ساغرمینا نشاطه باده حسر تکش
عجب اسباب بزم عشرتم رندانه در شمدی
خموش اولدی هزارك شعلهٔ اوازی کلشنده
بکا همیال سوزش شوقله پروانه در شمدی
کوروب خالی صفادن کردش ناساز ایامی
المده کنبد مینا تهی پیمانه‌در شمدی
کوزی ایدین رقیبك تیره‌لندی کوکب بختم
سواد شام غمی سودیکم صیدانه‌در شمدی
صوررسك راغب شوریده نك ای بیوفا حالن
غمکله کشت دشت وکوه ایدر دیوانه‌در شمدی.

راغب پاشا دفترخانه کتبه‌سندن شوقی افندینك مخدومی اولوب ۱۱۱۰ تاریخنده تولد ایتمشدر. کنجلکنده تحصیل علم ومعرفته سعی وغیرت ایتدیکی کبی پدرینه پیرو اولهرق دفترخانه‌یه‌ده دوام ایدردی. ذکاسیله، اقتداریله، استعداد مخصوصیله بین‌الاقران تمیز ایدرك ابتدا عارفی احمد پاشانك مکتوبجیلغنه ثانیاً تبریز جهتی سرعسکری علی پاشانك معیتنده دفتر امینی وکالتنده بولندقدن صکره «٤٠» تاریخنده روان دفترداری اولمشدر.

برسنه‌صوکرا استانبوله عودت ایتدیکی زمان رئیس‌الکتاب وکالتیله وتیماروزعامت‌توزیعی خدمتیله همدانه اعزام اولندینی کبی «٤٣» ده (آتلی مقابله‌سی) پایه‌سنه‌علاوةً بغداد دفتردارلغنه‌تعیین بویورلدی. «٤٦»ده‌تکرار استانبوله کلهرك «مالیه تذکره‌جیسی» اولدی.

«٤٩»ده ارضروم سرعسکری احمد پاشانك معیتنه ریاست وکالتیله کیتدی.

تکرار دار الخلافه‌یه عودت ایتدیکی زمان عجم ایلچیلریله کورشمه‌یه مأموراولدینی کبی٤٩ تاریخنده صدارت‌مکتوبجیلغنه نقل اولنمقله برابر رئیس الکتاب مصطفی افندی ایله «نمیزاده» مکالمه‌سنه مأمور اولدی.

«٥٧»ده ینه‌وزارتله مصر والیلکنه تعیین ایدلدی. اوراده بش سنه ایفای مأموریت ایتدکدن‌صکره نشانجیلق ایله استانبوله دعوت ایلدی.

اولندقده کمال مسرت اظهاری وفزونئ عمرو دولت ظل اللهیلری دعواتی تکراریله اگرچه صدراعظم حضرتلرینك شرف ملاقاتلریله تشرف دلخواه بندکانهم اولوب لکن هر حالده پیشنها داعتنا واعتبارم تحصیل رضای میا من ارتضای خسروانه‌لری اولمغله هر نه یوزدن امر همایون جهانداریلری ارزانی وجاری بیوریلور ایسه اول وجهله حرکت دخی باعث شرف ومفاخرتمدر دیو مراعات مراسم اداب ایله ایراد جوابنی قپوکتخداسی قوللری طرف مشار الیهدن اولمق اوزره افاده وتقریر ایلدیکی محاط علم عالمشمول ملوکانه‌لری بیورلدقده امرو فرمان »

راغب پاشانك « راغب پاشا مجموعه‌سی » « سفینة الراغب » نامنده ایکی اثری دها واردر . « راغب پاشا مجموعه‌سی » عنوانیله یاد اولنان یازمه مجموعه‌سی باغچه قپوسنده‌کی کتبخانه‌ده موجوددر « سفینة الراغب » مباحث فنون شتادن باحث بر کتابدر .

راغب پاشا فارسی تحریر وتکلمه مقتدر اولدیغی کبی عربجه‌ده یازاردی .

عربجه یازدیغی تقریضلر غایت مشهوردر . بونلره « کتبه الفقیر الی آلاءربه ذی المواهب محمد المدعو بین الوزراء بالراغب » دیبه امضا آتمشدر .

مهرینه کندی زادهٔ طبعی اولان شو بیتی حك ایتدیرمشدر :

« بمحمد یر جو الامان محمد
ممایخاف و فی نوالك راغب »

ایدلدیکی زمان محررینك قدرت تحریریه‌سنه بر برهان واضح تشکیل ایدر. کلمه‌لری منتخب، پارلاق، بوتون فضله‌لقلرینه رغماً، فکر قارئی یوره‌جق بر شکلده دکلدر. بزده شوپارچه‌یی آلییورز.

« عرض بندهٔ بیمقدار بودرکه شوکتلو کرامتلو مهابتلو قدر تلوولی نعمتم افندم پادشاهم ارایندهٔ مراسم دولت وپیرایندهٔ لوازم ابهت وسلطنت اولان مبارك وجود عنایت وفود پادشاهی وذات مکارم آیات شهنشاهیلرین جناب حق وفیاض مطلق سریر سلطنت مسیر تاجداریلرنده دائم وبر قرار وتدابیر اموروجمهور دولت باهرة‌البهالرین توفیقات جلیلهٔ سنیه‌سنه موفق ایله دائم واستوار ایلیه آمین بحرمه‌من له قیام‌السموات والارضین. شوکتلو کرامتلو مهابتلو قدرتلو ولی نعمتم افندم جلادتلو خان عالیشان بنده‌لرینك وزیر اعظم کلنجه‌یه‌دك استانهٔ سعادتلرنده‌مکث وتوقفه خواهشی وارمیدر ویاخودمقدما تصحیح‌اولندیغی‌اوزره یوم اثنینده عزیمت وحرکتله تعجیلمی ایدر کندودن استمراج اولنوب قنغی شقی اختیار ایدرلرایسه مساعدهٔ‌همایون‌جهاندارلری ارزانی بیوریله‌جغنی مشعر چاکرمستدیملرینه‌خطاباً بیاض‌اوزرینه شرفبخش صدور اولان خط همایون‌عطوفت‌مقرونلری موجنجه کیفیت کندودن استمراج اولنمق اوزره مشار الیهك قپو کتخداسی قوللری نزد چاکرانه‌مه کتوریلوب مراحم بنده نوازانهٔ ملوکانه‌لرندن لطفاً وعنایةً شق مرض ودلخواهنك کندو اختیارینه احاله بیورلدیغی مرقوم قوللری وساطتیله افاده وافهام

هر کیجه ایتسه اشارت یار کندین کوسترر
شویله‌در راغب مجازات عمل کیم فی‌المثل
صورسه‌لر مغدورینی غدار کندین کوسترر

شو ایکی غزل مطالعه اولندیغی زمان راغب پاشانك ایراد مثل ، نقل افکار خصوصنده نه قدر ماهر ومعند بولندیغی ، وبو صورتله اکتساب شهرت ایتدیکی وبوکاحق صریحی اولدیغی تظاهر ایدر . حتی

شجاعت عرض ایدرکن مرد قبطی سرقتن سویلر

مصراعی الك عادی، الك جاهل اشخاصك بیله حال‌حاضرده حافظه‌سنی ، لسانی تزیین ایتمکده‌در. که ینه پاشانك

اکر مقصود اثرسه مصرع بر جسته کافیدر
سوزینك مدعاسنی اثبات ایتمکده‌در .

حتی برنجی غزلده‌کی

سر آغاز ایلدکجه بحثه بلبل رونق کلدن
بزمده قلقل مینا ملك کیفیتن سویلر

بیتی تحریك سا کنی تجویز ایتدیکنی کوسترکه بوده‌پاشانك افکارینی افاده ایچون مساعده‌یه قدر ایلرلهدیکنه دلیلدر .

پاشانك برده منشأتی واردر، که لسان اعتباریله حال حاضرده‌کی لساندن پك فرقلیدر . استعارات ، تشبیهات‌له . سجعلرله طولو بر اسلوبدر . مع مافیه زمانك آثاریله مقایسه

بهشت آکدقجه زاهد اکل وشربن لذتن سویلر
نه ضبط حاکم شرعی، نه حکم ضابط عقلی
جنون اقلیمنی سیر ایلینلر راحتن سویلر
میان گفتگو ده بدمنش ایهام ایدر قبحن
شجاعت عرض ایدرکن مردقبطی سرقتن سویلر
پریشانئ خاطر نکتهٔ سربسته وش قالدی
نه کمسه حکمتن آکلار، نه راغب علمتن سویلر

و

پیچ و تاب سینه‌دن افکار کندین کوسترر
جوهر آینه‌دن ژنکار کندین کوسترر
اضطراب نابهنکام ایستمز تحصیل کام
موقعنده بی تکلف کار کندین کوسترر
حوب وزشت آثاریدر آینهٔ کردار خلق
هر نه‌صورت چرخ ایدر سحار کندین کوسترر
پردهٔ ناموسه صیغمز برق عالمسوز عشق
بی محابا تشنهٔ سرشار کندین کوسترر
کیمسه‌یی محروم فیض ایتمز تجلی زار حسن
جنبش کهساردہ دیدار کندین کوسترر
امتیاز نیك وبددن مانع اولمز امتزاج
سایهٔ کلده‌کم اولمز خار کندین کوسترر
جلوهٔ حسنه مرایای مظاهردر نفوس

زوربازو رسم وپیکار وشجاعت نیدوکن
صولت شیرانه ومردانه همت نیدوکن
شمدی بیلدی شاه طهماسب هزیمت نیدوکن
کورمشدی بوندن اول بویله قهر وبی‌ریا
. . . . . .

کورولویورکه بو قصیده استاد قصائد نفعینك آثارینه نسبتله پك دون بر مرتبه‌ده قالدیغی کبی بعض خیالاتی‌ده اونك خیالاتنك بر قاچ کلمه ایله تبدیلی‌در.

ذاتاً راغب پاشایی یوکسلتن نه قصیده‌لری، نه‌ده عاشقانه. شوخانه غزللریدر. اوکا برموقع مخصوص‌ویرن حکمی‌فکرلری، سوزلریدر. مع مافیه عبدالحلیم ممدوح بك مرحومك ادعا ایتدیکی کبی شعر حکیمانه‌نك موجدی‌دکلدر، بلکه مکملیدر. چونکه اوندن اول یتیشه‌ن بر نابی موجود اولدقجه مزیت ایجاد راغب پاشایه ویریله‌مز.

غزللرندن شونلری آلیبورز:

خراباتی کورنلر هر بری بر حالتن سویلر
صفاسن نقل ایدر رندان زاهد ثقلتن سویلر
سرآغاز ایلدکجه بحثه بلبل رونق کلدن
بزمده قلقل مینالمك کیفیتن سویلر
تجلی نشئه‌سن اهل شکم ادراك قابلمی

موافق بولدیغی جهتله پك زیاده وقوفی اولدیغی ایران ادبیاتنده ده «صاحب» ه امتثال ایلشدر .

مع مافیه انتخاب ایتدیکی کلهلرك رونقنه ، کوزللکنه ، پارلاقلغنه ، احتوا ایتدیکی افکارك متانتنه رغماً راغب پاشانك آثارندن برحس بدیع طویه‌بیلمك‌ایچون کندیسیله آیریجه‌اشتغال ایتمك لازمدر .

حتی قصیده‌لری، فضله‌جه مخیله‌ایله فضله‌جه مبالغه‌یه محتاج اولمایوب ، حتی بونی بوله مامایری اعتباریله بنجه پك آز شایان تقدیردر شو قصیده :

آفرین ای شهسوار عرصهٔ رزم ووغا
بارك الله ای سپهسالار منصور اللواء
بر نبرد ایتدك که حیران اولدی بهرام سما
بر غزا ایتدك که خوشنود اولدی روح انبیا
دیدیلر برده بشر کوکده ملائك حبذا
رزمگاه دشمنه بر کونه کیتدك بی درنك
دانهٔ خردل قدر سد اولدی طوپ وتفنك
صحن پیکار ایچره ایتدك شویله برمردانه‌جنك
ایندی چرخك عکس تیغك کاسهٔ یاقوت‌رنك
کردرخشك دیدهٔ خورشیدی ایتدی سرمه‌سا
حق بودر اعدایه کوستردك جلادت نیدوکن

فکرله خیالی مزج ایده‌بیلمك غایت کوچ برشیدر . خیال نه‌قدر سماره پروازه خواهشکر ایسه فکرده اوقدر محدود بر دائره ایچنده قالیر .

مع‌مافیه بوتکلف وصعوبت تحریر حالنده بیله پاشانك اثرلرنده برزو نقی ، بر ظرافت واردر .

حتی بعضاً فکرلرینه‌مغلوب اوله‌رق‌لسان‌وقواعد خصوصنده مسامحه کار بولنور .

بوقاعده شکنلکنه مثال اولمق اوزره :

طفلدر کیتدکجه اول مهر وکلیر آفتلنیر
کون بکون آرتار فروغ حسنی ماهیتلنیر

بویتده «کون بکون» سوزی شبهه‌سز راغب پاشا کبی لسانه بحق واقف بر ذاتك قلمندن چیقنجه مسامحه‌یه عطف ایتمك طبیعیدر .

فقط راغب پاشا فکرینك اسیری ، ایراد مثلك مفتونی بولندیغندن بعضاً فکرینی تمامیله ایضاح وافاده ایتمك ایچون بوکبی قاعده‌سزلکه دوشمك مجبوریتنده‌در .

فکر قانونی اوقدر مستبددرکه اولجه حاضرلانمش فکرلرله برشیئی تدقیقه کیتدیکمز زمان حقیقتی کوره‌جك یرده‌فکرلرمزك بزه تلقیح ایتدکلری حقائق مفروضه‌یی بولورز .

راغب‌پاشا «نابی» مسلك‌ادبیسنی کندیسنك افکار وحسیاتنه

*

کوکلی آلدك الهی بنی ده آل باری
قویمه غربتده کوکلسز بوتن بیماری

بو بیتی وفاتنه قریب سویلهمشدر. «۱۱۵۱»ده وفات ایتمشدر.

راغب پاشا — سیاستده، وزارتده نهقدر مهم، مستثنا بر موقعه مالکسه تاریخ ادبیات عثمانیهده اوقدر مهم، مشتثنا بر موقعه مالکدر.

مسلك ادبیسی نه عاشقانه، نهشوخانهدر. آثارینه باقیلیرسه حسیاتندن زیادهدماغنك ایشلهدیکی کورولور.

اساساً کندیسنه تقدم ایدن بر ندیم، بر دور شوخ سفاهت اولدیغی، یکی بر مکتب ادبی بولندیغی حالده اونی ترك ایله نابی دورهسنه عطف نظر ایتمش، ارسال مثل، ایراد افکار اخلاق پرورانه طریقنی التزام ایتمشدر.

راغب پاشانك آثار شعریهسی فکر ونظر قارئی بردن بره تسخیر ایدهمز. زیرا مخیلهنك، حساسیتك مولوداتندن زیادهبر نظریه، بر ضرب مثل تلقی ایدیلهجك افکارك وزن وقافیه داخلنه ادخالی ایچون پك زیاده اوغراشلدیغی، دوشونلدیکی کورولور.

اساساً حیاتده فکرلرینك اسیری اولنلر کلهلرك ناتمام افادهلری النده زبون قالهرق بر تب تحریٔ کلمات، بر حمای ترتیب جمل ایله جابالارلر، ازیلیرلر، قیریلیرلر، سیارلر، یکیدن یازارلر، بکنمزلر، بوزارلر، یئه یازارلر.

بولدی شهنشاه جهان بر مصرع عالم بها.
هر لفظی بحر موج زن، معناسیدر درعدن،
کورمك دیلرسه‌ك آنی سن ای تشنهٔ حسن ادا.
تاریخی سلطان احمدك جاری زبان اولهدن،
آچ بسملیله ایچ صوبی خان احمده ایله دعا.

۱۱٤۱

بو عصرده یتیشهن شعرادن برده احمد نیلی افندی واردر. بو ذاتك مطبوع دیوانی یوقدر. کندیسی مسلك تدریسده ایلرله‌یه‌رك اناطولی روم ایلی صدارتنه قدر کیتمشدر.

بو ذاتی معلم ناجی افندی پك زیاده مدح ایدییورسه‌ده منتخب اولان اشعارنده بیله نظر دقتی جلب ایده‌جك بن هیچ برشی بوله‌مدم.

حتی ناجی افندینك پك زیاده بکندیکی

چك عنان رخش کلکی کچمسون اعجازی‌ده
عرصهٔ معناده نیلی همعنان اولماز سکا

سوزلرنده بن پك زیاده بویوکلك، اینجه‌لك بوله‌مه‌یورم.

بر قاچ مصرع آله‌لم:

ای کوکل کشمکش عالم ایچون چکمه الم

*

نه‌دلر بوده اولیدق! نه دلربامز اولیدی!

بو عینه ای‌صافی درون، دستیکی کوثر کبی صون ،
هر قطرهٔ صفوت نمون اولمقده بر عین شفا .
آبی زلاله ماصدق؛ طاقی فلکله یکنسق ؛
کوك قبه‌نك آلتنده باق وارمی بورسمه بربنا؟
اولدقجه برجامهر وماه زیب‌سریر اولسون‌اوشاه،
صدر کزینن، یاآله، ایتمه رکابندن جدا !
ای خسر وعالی تبار، آثاریکه یوقدر شمار ،
اما بو دلجو چشمه سار اولدی عجب‌حیرت‌فزا !
باق سیم وزردن طاسنه؟ آب حیات افزاسنه ،
بکزر کموش سقاسنه بکلر قپوك صبح ومسا،
یاپدك سرای میدانه، قیلدك صلاعطشانه
جنتده کوثر یانه کویاکه قصر ایتدك بنا
آلتون صوین‌ایدوب سبیل قیلدك عیون سلسبیل،
بیرینه بیك اجر جزیل ویرسون جناب کبریا
مدحکده خامه‌م‌اولدی‌لال،اظهارعجزایتدی‌مقال،
اوصافك ایلرکن خیال هاتفدن ایردی بوندا :
وهبی! خموش اول بسته‌لب، حدك‌دکل‌ایله‌ادب،
سندن مقدم اولدی هپ شاعرلره بردن صلا .
وصفنده‌ایدوب کفتکو،چوق‌کیمسه‌دوکدی آب‌رو،
ایتدردی آخر سرفرو اول خسر وشوکتنما.
تاریخ ایچون دانشوران حیرتده ایکن ناکهان

حق رسم اسم اعظمی نقش جبین ایتمش اوکا
حیرت ویرر صد قیصره، غالب هزار اسکندره
حکمی روان هر کشوره ، فرمانبری شاه وگدا
هم حامیٔ بیت‌الحرم ، هم خادم شاه امم .
روم وعرب ، ملك عجم محکومیدر سرتاپا
اولدر امام‌المسلمین ، ظل خداوند معین
بانص قرأن مبین امرینه واجب اقتدا .
شهلر اکا کشور ویرر ، اول شهره افسرویرر
تیغنه دشمن سر ویرر اولدقجه طوغی سرنما.
اول منبع جوی مرام ، اول مقسم رزق انام
اولسون الی یوم‌القیام شاهان دهره ملتجا
اسکندر ایدوب‌جستجو، ظلمتده قالمش سوبسو
باب همایونده ایتدی روان آب بقا
بو طرح پاك حرمی سوق ایتدی صدراعظمی ،
داماد خاص اکرمی همنام جد الانبیا .
اولدی او دستور جلیل بو آب جاری‌یه دلیل.
خلقه‌ایدوب زمزم‌سبیل، جلب ایتدی اول‌شاهه‌دعا.
اول شهریار زرنثار بذل ایتدی مال بیشمار،
یاپدی سبیل وچشمه‌سار، مأجور اوله‌روزجزا!
بو موقعی آباد ایدوب، بوطرحی نوایجادایدوب:
روح حسینی شاد ایدوب، ایتدی سبیل آب‌صفا !

سوزلرینی سویله‌مشسه‌ده بز وهبینك رئیس شاعران اولدیغنی قبول ایده‌مه‌یز .

وهبی حقنده معلم ناجی افندی « سنبلزاده وهبی ایله قارشیلاشدیریلنجه درجهٔ وسطاده بولنان شاعرلرمزك بویوکلرندن عد اولنمسنه لزوم کورینور » دییور .

وهبینك مرتب دیوانندن باشقه او زمانده پك طنطنه‌لی بر صورتده اجرا ایدیلن سور حقنده‌ده بر « سورنامه »سی واردر.

وهبی حلب مولویتنه نائل اولدقدنصکره حجازه کیتمش ، حجازدن استانبوله عودتنده « ۱۱۴۹ » تاریخنده وفات ایتمشدر .

اك مشهور قصیده‌سی اولان قصیدهٔ تاریخیه‌سنی یازییور . یاب همایونك خارجنده‌کی چشمه اطرافنده منقوشدر .

شاهنشه عالی نسب ، سلطان ممدوح الحسب
فرمانده روم وعرب ، خان احمد کشورکشا
عدل وکرامت منبعی ، شمس ولایت مطلعی ،
درکاهنك هر محرمی شهبال سیمرغ وهما .
ذاتی ملوکه اب رو ، شمشیری باغ فتحه جو ،
کلزار ملکه ویردی صو میزاب کلکی دائما
هم پاد شهدر ، هم ولی ذاتنده اولمش منجلی
عدل عمر ، جود علی خلق محمد مصطفا .
دستنده دولت خاتمی . قیلمش مسخر عالمی

زمانده یتیشه‌ن شعرانك ندیم دائما موقع ریاسته اولمق اوزره، مهمـارندن معـدوددر . کندیسی امام زاده کتخداسی حاجی احمد افنـدی نامنده برینـك اوغلیـدر . سلطان احمد ثالثك یاپدیردیغی چشـمه‌نك تاریخنی اکمال ایدن ، و اکا بر قصیـده سویله‌یه‌ن ذات بودر .

سلطان احمد ثالث چشمه‌یه تاریخ سویله‌مك ایسته‌یه‌رك

بسمله‌یله ایچ صوبی خان احمده ایله دعا

مصراعنی سویله‌مش ، فقط درت اکسیك کلمندی . او زمان سید وهبی افندی

آچ بسمله‌یله ایچ صوبی خان احمد ایله دعا

مصراعنی سویله‌مش . ، تاریخی اتمام ایتمشدر .

پدری جهتندن نسبی ساداتدن « حسـام‌الدین » ه منتهی اولدیغی جهتله ابتدالری « حسامی » تخلص ایدردی .

بعده احمد نیلی افندی سید وهبینك اسـتعداد مخصـوصنی کوره‌رك « وهبی » تخلص ایتمه‌سنی سویله‌مش . اوندنصکره‌ده « وهبی » تخلص ایتمه‌یه باشلامشدر .

وهبی سنبلزاده وهبی‌یه نسبتله دها بویوك بر شاعردر .

ضیا پاشا

وهبیٔ قدیم نکته داندر

عصرنده رئیس شاعراندر .

بواوزمانده قادینلرك ناصل‌تزین ایتدکلرینی بوتون وضوحیله کوستریبورکه بویوك بر قوت تصویره دلیلدر . مثلا نفعی زمانی حقنده‌بزی غایت لاقید براقیبور، فقط ندیم بویله‌براقه‌یور؛ عینی زمانده‌ده زمانئه قدر سوروکله‌یور . بو ایسه بوتون مزایای شاعریتنك اوستنه علاوه ایدلمش بویوك بر مزیتدر .

دها صوکرا نثرده کوستردیکی موفقیت ، تصنعه ، تکلفه قارشو لاقیدی؛ سلامت بیان، وضوح معنابالآخره حصوله کلن تجددات لسانه بر مقدمه حاضرلامش کبیدر . اساساً ندیمك زمانی بر مقدمهٔ دورهٔ تجددر . بو زمانده اوروپایه تماس ایتدك ، اوروپانك بدایع تجددانی مملکتمزه ادخاله موفق اولدق .

ندیمده غرور شاعرانه‌سنی اورته‌بیله‌جك قدرده برمحویت واردر . ندیمك فخریه‌لری پك آزدر .

بر نشیده سنده کندیسی ایچون
دکلدر اویله پك استاد شاعر کرچه کیم اما .
ینه اشعاری طبعه خوش کلور . بیلمم نه حالتدر .

دییور.

ندیمك قرق درت یاشنده ، دها پك‌چوق شیلروعد ایدرکن وفات ایتمسی حقیقةً تأسفه شایان شیلردندر .

سید وهبی ، احمد نیلی . — سید وهبی سلطان احمد ثالث

نديمك

اهالى عزو دولتده رعا يا امن وراحتده
هزار بابى رفعتده جهان يكپاره نورانى

سوزلريله بيان وتصوير ايتديكى بر زمانده نديم باشقه درلو شعر سويله‌يه‌مزدى . انسان عصرينك ، زمانينك اسيرى ، مقهوريدر . وهر كيم زمانينك حسياتى تماميله مص ايدرك تبليغ وافاده ايدرسه شبهه‌سز بويوك برشاعردر .

باخصوص كمال بكك افواه ناسده طولاشان بر طاقم غليظ اشعارى واردركه نديمك نفيس خياللريله سوسلنمش شوخلقلرندن دا زياده مفسد اخلاقدر . اساساً كمال بك زمانى هيچ ياشامديغى ، يالكز كندى افكار وحسياتنك مغلوبى اولەرق يازى يازديغى حالده نديم زمانى‌ده اخلافه تقديم ايده‌بيلمشدر . بوده بويوك بر موفقيتدر .

عادتا بر پيسه لازم اولەحق معلومات كافيه‌يى نديمك ديوانده بولمق ، اوكا كوره ترتيبات وتزيناتى ياپه‌بيلمك ممكندر مثلا :

پر ايتدى كوچه‌يى صيت فشافش دامان
ايرشدى ذروهٔ ناهيده چن چن خلخال
عجب ندر دييجك قيلدى پيك سامعه‌يى
صداى زمزمهٔ حلقهٔ زر استقبال

طوروب خذمتده بلبل دیرکه شاه کامیابمسن
زمین بوس ایلیوب دستور اکرم عزو دولتله
دیر اول شاهنشه ذیشانه کیم مالك رقابمسن

کمال بك مفسد اخلاق اولدیغی ایچون ندیمی «ندیم افکار» ایتمك جائز دکلدر . دیدیکی کبی استاد اکرم بك افندی ده ندیمدن تهذیب اخلاقه خادم وطنپرورانه سوزلر ایسته‌یورکه بونجه غریب، معناسز بر تمنی‌در :

هر درلو اذواق و تمایلات نفسانیه‌یه مساعد پر آسایش و پر ثروت برزمانده یاشایان پرشخصدن بوناری آرامق ، یاخود اویله سوزلر سویله‌دیکی ایچون اتهام ایتمك طوغری دکلدر ، ندیم بویوك برشاعرمیدر دکلیدر! زمانی یاشایه بیلمشمیدر، یاشاته بیلیورمی؟ بوناری تدقیق ایتمك ، بوکا کوره بر حکم ورأی ویرمك دها منصفانه، دها طوغریدر. ندیم اکرم بکك تمنیسنی ایفاایده‌مدیکی ایچون بد بخت دکلدر . چونکه فهرست نادراتده دها ستونده اسمی مذکوردر . کمال بکك دیدیکی قدرده مفسد اخلاق دکلدر واقعا بر آز شوخدر ، سفاهت مشربدر ، چاپقیندر ، شعرلرنده‌ده بونلرك ایزی کورولور ، فقط هیچ اخلاقه مضر دکلدر واصفك اشعارینك بعضیلری کبی آچیق صاچیق دکلدر. ندیم حقنده کمال بکك ویردیکی بو رأی بر آز مبالغه ایله آلوده‌در .

قصورلرى واردر كه باشقه‌لرى ده‌اونلر قدر كوزل سويله‌بيلمشلردر .

فقط كريزكاهلرنده‌كى سوسى ، اينجه‌لكى ، لطافتى ، خياللرك رقتنى هيچ كيمسه بوله‌مامشدر :

كل اى فصل بهاران مايهٔ آرام و خوابمسين
اينس خاطرم كام دل پر اضطرابمسن
دهان غنچه‌يى باز ايت زبان سوسنى ترقيل
شكست توبه‌يه دخل ايده‌نه حاضر جوابمسن
كلستانده نمايان اول چو معناى بلنداى سرو
بو موزون قد ايله حقا كه بيت انتخابمسن
آچل اى فصل‌دى سن كلستانلردن آچلسين كل
ترنم ايله بليل مطربم چنكم ربابمسين
صالندك شويله‌كه ياقدك بنى اى عرعر آزاد
سنى كوردكده صاندم دلبر عاليجنابمسين
كلم شويله كلم بويله ديمكدر يازه معتادم
سنى اى كل بسور جانم كه جانانه خطابمسين
مدام اى لالهٔ خاطر كشا دور اولمه كلشندن
سنكله نشهٔ تحصيل ايلرم جام شرابمسن
نه‌حالتدر سكا باقدقجه اى جو عمرم اكسلمز
مكر زنجير بند پاى عمر پر شتابمسن
بوكون كلشنده كوردمكه اوتورمش پادشاه كل

ندیم، نظمنده، نثرنده پارلاق، خیاللردن پارلاق فکرلردن بشقه بر شی التزام ایتمز ، حتی جدی براثرك مقدمه‌سنده بیله افکار شو خانه‌سنه مغلوب اولهرق ، احمد ثالثك اوصافنی تعداد صره‌سنده « آنك عقل کامل الهام سرشتنه قیاس ایله آرستو بر سرسم ، آنك جاه و جلالنه نسبتله شاه اصفهان بر فنجانجی عجمدر . » دیمش .

ما حاصل ندیمك مأثر افکار وکفتاری باشلی باشنه بر لسان ادبدر ؛ دیه بیلیرم .

ندیم ۱۱۰۰ ده استانبولده تولد ایتمشدر . اصل اسمی احمددر .

سلطان احمد ثالث ندیمك اشعارندن پك زیاده محظوظ اولو- مش ؛ حتی روایت ایدرلرکه ندیم هر شعرینی اوقودقجه پادشاه مشارالیه آغزینی اینجو ایله طولدیررمش .

ندیم «۱۱٤٤»ده وقوعه کلن عصیان اثناسنده دامدن دامه قاچارکن دوشه‌رك وفات ایتمشدر.

موسیو فازی قاچارکن دامدن دکزه دوشه‌رك وفات ایتمشدی دییور .

ندیمك بنجه اك بویوك مهارتی قصیده‌لرنده ، قصیده‌لرینك کریزکاهلرنده‌در، بعضیلری ندیمی غزل کولقده اك زیاده ماهر تلقی ایدییورلرسه‌ده بنجه غزللرینك ایچنده ندیمی دوشوره‌جك پك چوقلری واردر مع مافیه بونلرینه کوزلدر. یالکز شو

نك سیاه بایراقلری دیکلمش . بر کوچك قرداشم آنده طورر-
دی . «النجات ! النجات ! . . » دیه فریاد ایتمکه باشلادی .
علی‌الفور یانمه بر مقدار آلتون آلدم ؛ قیز قرداشلرمه نه سمته
کیده‌جکمی اعلام ، و آزاد لوم «بدر»ه آنلری بکا ایصال ایتمك
ایچون تنبیه ایده‌رك ، قرداشم ایله ایکمز نجات بولدق . کلان
عسکر بنی آرایوب بوله‌مدیلر . آشنالرمدن بر کیمسه‌نك خانه‌سنه
واروب ، کندیمز ایچون بر ایکی حیوان آلیورمسنی امر
ایتدم . حریفك بر کوله‌سی واردی ، کیتمش ؛ عامله بزی خبر
ویرمش ؛ اوزریمه هجوم ایتدیلر . بز پایان قاچدق ، و همان
کندیمزی فراته اوروب یوزمکه باشلادق . اخذیمزه کلان حر-
یفلر «کلیکز سزی قورتارهلم !» دیه چاغریشیرلردی التفات
ایتمدم ، بن اوته یقایه کچوب ، سلامت بولدم. برادرم اون اوچ
یاشنده ایدی ؛ صویك اورته‌سنده عاجز قالمغله ، امان ویرمه‌لرینه
بناءً دونوب ، آنلره واردی . کوزومك اوکنده آنی قتل
ابتدیلر . بن واروب ، بر یرده پنهال اولدم. تا اول وقته دکین
که آرامقدن مأیوس اوله‌رق ، کیتدیلر . بن دخی معزب دیارینه
عزیمتله افریقه‌یه وصول بولدم . »

«صحائف الاخبار ترجمه‌سندن»

ابوالضیا توفیق بك « تاریخك مقدمه‌سنده منشیانه تزیین
الفاظی ، صنایع بدیعیه‌یی التزام ایتمش ظن اولنور . حال‌بوکه

سالم تذکره‌سنده شو سوزلر کورولویور:

« آثاری رونق بخش مجموعهٔ شعرا وکفتاری بالجمله معلوم ظرفا اولدیغندن مشهور جملهٔ انام و مشهود خاص وعامدر. »

ندیمك نثری‌ده غایت ساده، بسیط، هردرلو کلفتدن معری، آزاده اولدیغی کبی لطیفدرده .. منجم باشنك تاریخنی ترجمه ایتمشدر. بزده ابوالضیا توفیق بکك انتخاب ایتمش اولدیغی بوپارچه‌یی آلییورز:

عباسیه دولتی ظهور ایدرك، امویه طائفه‌سندن اله کیرنلر قتل اولندقدنصکره اول اثناده عبدالرحمن «ذات‌الزیتون» نام محلده بولنمش ایدی. فرصت بولوب، فلسطینه فرار ایله بر زمان بر آز آتلی ایله آنده متواری و احوال عالمی تجسس اوزره اولدیلر.

کندیسندن منقولدر، که: «بر دفعه امویه طائفه‌سنه امان ویریلوب، بعده اول عهد نقض و نهر «ابی فطرس»ده دماء امویه مباح عد اولندیغندن خبردار اولدیغمده، نفسمدن مأیوس اولهرق خانه‌مه کلدم؛ و اهل و عیالمی آلهرق، فرات ایرماغی کنارنده برکویه چکلدم، برکون اوطورردم؛ اوغلوم سلیمان درت یاشنده ایدی؛ و اوکمده اوینایوب کزردی؛ اوطه‌دن طیشاری چیقوب، درعقب فریاد ایدرك کیردی؛ بکا صارلدی. هر نه قدر دفع ایتمك ایسته‌ده‌سه‌ده مفید اولمدی. بر اصلی اولمق کرك دیه طیشاری چیقدم، کوردم، که عباسیه-

سر آپا حسن و آنسن دلستانسین ناز پرورسن
جوان مهربانسن شوخ سن نازنده دلبر سن
نظیرك یوق جهانده حسنله مهر منور سن
بها اولمز سکا جانا عجب پاکیزه کوهر سن
ایاکلزار حسن بهجتك نخل سر افرازی
کیم او ستاد ایتدی فن عشوه‌ده اول چشم طنازی
کیم او کرتدی سکا جانا بو دکلو شیوه و نازی
که دائم بویله ناز ایله کولر نازیله سویلر سن
یتر قالدك یتر ای طفل نازم خانه‌ده تنها
یتر قار شمسونلر سا که غیری دایه ولالا
بر آز کل باغه بلبل دکله کل سیرایت آچل جانا
که سن داخی هنوز آچلمامش برغنچهٔ ترسن
حرامك دلپسند وجنبشك دلخواهدر جانا
خیالکله ندیمك کاری آهو واهدر جانا
اتاك اناك سنك وار ایسه مهر وماهدر جانا
که بر باقشده مهره بر باقشده ماهه بکزر سن

شو شعر ، ندیمك شو خلغنی ، حسن و بدایعك تقدیری خصوصنده زماننده بولنان افراط حسی کوستریبور .

ابوالضیا توفیق بکك دیدیکی کبی ندیم ، عصرنده دکل ، ملتمزده نادراً کلان اجلهٔ ادبادندر . »

شبهه‌سز یوقدر اکا ملك جهانده ثانی
خرم آباده قریب اولدوغیچون جسر سرور
ایتمده خرم و مسرور دل نالانی
که تماشاسنك اولمقده جهان حیرانی
کورکه باشنده‌کی زرطاس ایله اکدرمزمی
پیك موزون روش پادشه دیوانی

کورولیورکه ندیم اسکیلری‌کبی یالکز خیاللرینی، فکرلرینی ترنم ایتمامش ، اونلری کلمه‌لرك ، وزنك ، قافیه‌نك آره‌سنه صوقمامش ، زمانك بدایع آثارینی ، حیات اجتماعیه‌سنی ، حیات سفاهتنی‌ده ترنم و تغنی ایتمشدر .

تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده ندیم قدر زمانك روحنی مص ایتمش ، نقل وافاده ایله‌مش هیچ بر شخصه تصادف ایتمه‌یورز. فضولی روحنی ، روحنك آلام واضطرابنی ، روحیٔ بغدادی جمعیتك هیئت عمومیه‌سنی تدقیق ایله‌مش ، فقط ندیم زمانتی یاشامش ، یاشاتمشدر . دیمك‌که ندیمك حساس بر مخیله‌سی ، حساس بر شخصیتی واردر . بو حساس شخصیت ، بوحساس مخیله بو قدرله قالمامش ، سمای خیالدن‌ده ازهار شعر و آهنکی طوپلامشدر .

ندیمی یوکسلتن زمانك نشئه‌سیله آثارینك نشئه وشوخیسنی مزج ایتمسیدر :

ندیم قصیده‌لریله زمانتی ترنم ایتمشدر. برچوق قصیده‌لری واردرکه سعدآباد، اسکداره‌کی فنار باغچه‌سی کبی مسیره‌لری استانبولی تصویر و افاده ایتمشدر.

سعد آباد حقنده یازدیغی قصیده‌دن شو پارچه‌یی آلییورز:

بویله وصف ایلرم اول نواثر ذیشانی
نه مناسب یره طورمش او طوانلی کوپری
جمله کوزدن کچورر سیره کلن خوبانی
پك صفا کسب ایده‌جك تکیه ایله خیر آباد
جمله ذوق اهلی آنك زمرهٔ درویشانی
کورمین آدمه الحق نقدر وصف ایتسم
نیجه تعبیر اولنور چاغلغانك سیرانی
یوق بو دنیاده هله قصر جنانك مثلی
بلزم وارمی جهان ایچره دخی اقرانی
چشمهٔ نور ایسه نور آیتن ایلر تفسیر
جدول سیم ایله بولسه نوله زیب و شانی
کوییا ذوق وصفا دخمه‌سنه قیلدی طلسم
شاه مارانی عجب اول جسر نورانی
پك کوزل موقعنه دوشدی هله قصر نشاط
کرچه کندی کوچك اما که بیوکدر شانی
یا او جسرك که آدی کندی کبی نو پیدا

بیلمشدر. هله ندیمه‌کی حسن تصور، حسن تخیل، لطافت معنا سائر شعراده پك نادردر:

حده‌در کچمش نزاکت یال وبال اولمش سکا
می سوزولمش شیشه‌دن رخسار آل اولمش سکا

و

اتاك اناك سنك وارایسه مهر وماهدر جانا
که بر باقشده مهره بر باقشده ماهه بکزرسن

اکرم بك افندی ندیم حقنده «ندیمك طبعاً شاعر یارادلغنه حسن خیال وغرابت تصوری اکبویوك شاهد وزادهٔ طبعی اولان او بدایع ایسه اك اول مزیت فطریه‌سنه عائد ایسه‌ده شاعرك بویله کل فصلنه یتشمش بلبللر کبی کمال شوق وشطارتله بر دوزی‌یه نغمه‌ساز بلاغت اولمسنه، بولندیغی عصرك دخی خیلی تأثیری خیلی معاونتی اولق لازم کلیر» دییور.

ندیم کندیسنك بو مزیتنی بیله‌رك

نفسی بیله عدمده ایشتدکجه سوزلرم
شاباش و آفرینی جهان جهان ویرر

دیمش، هم کندینه، هم‌ده نفسی‌یه قارشو توجهنی کوسترمشدر.

ندیمك لسانی شوخ، ظریف، رقصان، سلیس‌در. آثارینك اکثریسی دائما تازه، دائما مظهر تقدیر عالم قاله‌جقدر.

آوروپایه یکرمی سکز محمد چلبی کیتمش . اورانك ترقیاتیله برابر سفاهت ودبدبه‌سنه عائد معلوماتی‌ده برابر کتیرمشدی .

کاغدخانه، بوغاز ایچی باغچه‌لرله ، سرایلرله تزیین ایدلمش ، کونلر ایچون مختلف اکلنجه‌لر، سلاح تعلیملری، آت یاریشلری وسائر بوکا بکزر شیلر انتخاب اولنمش، کیجه‌لر ایچون‌ده چراغ اکلنجه‌لری ، چالغیلر ، رقصلر، عیش ونوش عاللری ترتیب ایدلمشدی .

هر پرده ذوق وصفا، هر پرده شوخی ولاقیدی حکمفرما اولویور. هر پرده باشقه برشی دوشونلیوردی. لاله مراقی بو دورده بوتون قوت وشدتیله تأثیرینی اجرا ایتمکده ایدی.

شیمدی بویله بر زمانده پاشایان ، ذکاسنك لطف وعنایتیله ابراهیم پاشا کبی محاسن پرست، ذوق دوست بر ذاتك حمایه‌سنده بولنان، اونك بوتون وسائط سفاهتندن استفاده‌یاب اولان بر شاعرده شبهه‌سز انجه‌لك، خفت، هوا پرستلك علائمی کورونمك طبیعیدر . ذاتاً ندیمك آثاری شوخ مشرب ، شوخ مزاج اولدیغنه واضحاً دلالت ایتمکده‌در .

ندیم زمانك نزاکت وظرافتیله مزج روح ایدرك بونلری آثارینه نقل و تثبیته موفق اولمشدر. ندیم‌ده بوندن باشقه لسان اعتباریله دها زیاده صمیمیت واردرکه دیکر شعراده بونی بولمق ممکن دکلدر. شیوهٔ لسان ترکیی ممکن اولدیغی قدر محافظه ایده-

دائما دیز اوزرنده اوطوریر ، آز سویلر ، هیچ کولمز ، کیمسه‌یه قیام واکرام ایتمز ، حدود مراسم ومراتبه رعایت ایتمز، ووزرادن اولان اقران واسلافنك بیله رأی ورضاسنی کوزتمز ایدی . خلق اکثریا غرورندن مقهور ایدیلر .

چثه‌سی صغیر ، دستاری کوچوك وجندیانه.ولباسی چرکسی ولوندانه ، قامتی قصیر ، حرکتی جست وجابکانه ایدی . قوت بختی‌قدر تصرفات عقلیه‌سی اولسه ایدی عموماًوزرایی‌اونوتدیرر ایدی . »

نعیمانك طالعی بر خط مستقیم تعقیب ایده‌مه‌مشدر . بعضاً نعیمایی موقع اقباله سوروکلر، وبعضاً حضیض ادباره ایندیررمش

ندیم . — شوخ ، دبدبه‌لی ، طنطنه‌لی اینجه، ظریف، سفیه مالامال ثروت وزینت بر زمانك یکانه شاعری، یکانه شاعررقیق ونازکیدر . ادبیات ؛ حکمیات، فلسفیاتله‌اشباع حالنه‌کلدکدنصکره هوائیات وذوقیات ایله اشتغاله باشلار . اساساً ادباتلری تولید ایدن محیطدر . محیطك فکر شاعر ، مخیلهٔ ادیب ، حساسیت محرر اوزرنده پك بویوك دخل وتأثیری واردر. هرکس کندی روحیله برابر زمانتی‌ده بیان وافاده ایدر . ندیمك اك زیاده شعله نثار شهرت اولدیغی زمان سلطان احمد ثالث یعنی سفیه ابراهیم پاشا زمانیدرکه استانبولك پر نشئه وپر ذوق ، پر حیات‌وپرطرب یاشادیغی یاشاتدیغی اوانی محتویدر .

مشهور عموجه زاده حسين پاشانك زمانـده مكتوبجيلغه تعيين ايدلمش ، واوزمان پاشانك امريله تاريخى يازمه‌يه‌باشلامشدر « بو مناسبتيله اثرينه « روضته‌الحسين فى خلاصة اخبارالخافقين نامنى ويرمشدر . » — ابوالضيا توفيق بك

« ١١٢٨ » تاريخنده موره‌ده وفات ايتمشدر .

ابوالضيا توفيق بك طرفندن انتخاب اولنان ، نعيمانك قوهٔ تصويريه‌سنى ، قوهٔ افاده‌سنى كوسترن ، بشير پاشايه عائد شو پارچه‌يى آليبورز :

« .... » اصلنده آبازه پاشا خدمتنده وطفل ايكن آنك يانده تربيه كورمش اولديغندن ، لوند مشرب . امى وساده‌دل وعواقب اموری ملاحظه وتصوردن غافل، عدل‌وداد حكومتده انفرادك آنجق سوزنى بيلور ومهابت وتخويف ايله خلقك مالنى آسان وجهله آلور ، اميانه خشونت زهد ايله متصف . قهوه يرينه صيجاق سود ايچر ؛ دخان ايچن يانده حمر ايچنده بدتر ايدى. صلحا ومشايخى سور كچينيوردى . اما بر حبه بذل ايتمز ايدى . اكثريا رعايتى جمع ماله قادر . ولايت يقمق‌فنده ماهر ، واجب‌القتل ارازله ايدى. واكثريامهارتى جريدومزراق اويناتمق وقليج چالمق وآت‌قوللانمق‌وشكاراحوالنى‌سويلشمكدن عبارت ايدى . سلطنت اغورنده وسبيل غزاده ذره قدر ايشه يرامدى .

[١] ابوالضيا توفيق بك.

« خمسه » ، « ظفر نامه » ، « ادهم وهما » آثارندندر .

وفاتی « ۱۰۲٤ » تاریخنده‌در .

نعیما . ـ وقعه نویس نعیما افندی تاریخیله حیات علمیه وادبیهٔ عثمانیه‌ده مهم برسیمادر . افاده‌سی سلیس ، معناسی واضح وقوعات وحادثاتی تفرعات ودقایقیله مصور بو اثر حقیقةً ایکنجی دوره‌یه کلنجه قدر یازیلهن آثارك اك مهملرندندر حتی اك کوزلیدر .

واقعا افاده‌سی بر آز قابا کورینورسه‌ده انسانی اوقورکن صیقماز :

« هله تاریخك هیئت عمومیه‌سی اعتراضدن سالمدر ترتیبنده‌کی مناسبت بر درجه‌ده‌در که هانکی یرندن اولورسه اولسون بر فقره‌سی محو ایدیله‌جك اولسه غایت ماهر بر رسامه تزیین ایتدیرلمش بر طوانك بر طرفندن دوشمش بر صیوا کبی نقصانی وهلةً کوزه چارپار . » [۱] نعیما ۱۰٦۵ تاریخنده مصطفی نعیم اسمیله حلبده طوغمشدر . تحصیلی مملکتنده اولوب یکرمی سکز یاشنده استانبوله کلمشدر . ابتدا سرای همایون تبردرانی صیره‌سنه کیرمش ایسه‌ده بعده دیوان همایون قلمی نه‌مأمور اولمشدر . ایشته قلمه کیردیکی زمان « نعیم » اسمنه بر الف علاوه اولنه‌رق « نعیما » کندیسنه مخلص اولمشدر . قلایلی احمد پاشایه انتساب ایدرك ابتدا آناطولی محاسبه‌جیلکنه تعیین اولنمشدر .

[۱] ابوالضیا توفیق بك

ثابت نابی‌نك مسلکنده عادتا افراطه کیتمشدر . بر نعتی واردرکه نابینك توحیدینه نسبتله غایت آغیر ، غایت کلفتلی‌در . بر چوق کلمه‌لرله طولیدر .

نعتدن شو پارچه‌یی آلیورز:

کل ای کوکل اوله‌لم دل کشود چشم شهود
یتر بو کوریٔ ظل وهوان بودونبود
اولوب متابع نفس دغل یتر قیلدك
ره نشیب وفراز هوایی بافرسود
ندر بو کمر هیٔ وادیٔ طمعکاری
ندر بو دغدغهٔ پیچ وتاب ناسود
شکسته آبله پای طلبدن اوزکه دخی
نه‌یی مقید اوله بوهرزه تازیٔ بیسود
دوروزه عمر ایله پادر رکاب رحلت ایکن
ندر بودور ودراز اهتمام فکر قعود
سنی خطا یر قدسه وصولدن آلیقور
بودامکهده کرفتاریٔ دوشاخ وجود
. . . . . ،

ثابت نابی مکتب ادبیسنك قیمتلی بر رکنی اولمقله برابر لسانیده بر خصوصیت، دها زیاده کلمه‌جیلك واردر.

آثارنده دائما یوکسه‌له‌مامشدر. بعضاً اوقدر دوشمشدرکه انسان اوقومق ایسته‌مز . بعضاًده یوکسه‌لیر، چیقار.

ثابتك اصل اسمی علاءالدین‌در . کندیسی « اوزیجه »لیدر وطننده خلیل افندی نامنده بر ذات‌دن تحصیل ایتدکدنصکره استانبوله کلمشدر . سیدی زاده محمد پاشایه انتساب ایتمشدر .

« ثابتك لساننده رکاکت اولدیغندن پك‌ده درست سوز سویله‌مزمش . بو جهتله مناسبت دوشدکجه « بن سوز سویله‌یه‌میورم . برکت ویرسون. قلمم برآز سویلیور. اوده‌سویلیه‌مسه پاتلاردم ! دیر ایمش . [۱]

ضرب مثل حکمنده اولان ابیاتندن بعضیلرینی ذکر ایده‌لم:

نسخه‌ك مرض عشقه علاج ایلدی هیچ
ای شیخ کراما تفروش ازده صوین ایچ

*

صحت کبی بیمار غمه کچ کلیورلر
اولدردی بزی ناز اطبانه بلادر

*

طمع خامه دوشوب سرکه‌لیزمش زاهد
به قورو ویوق کوزیکه بونده‌می ناب دکل

*

دل آهن صنعتی آتش عشقه بدل ایت
آلا کور لازم اولور اسکی دیرك کبریت

[۱] معلم ناجی

قدر شناسانه‌سنه معروض قالمش ایسه ده او زماندنبری متروکدر .

ثابت . — نابینك معاصرلرندن اولان بوذات‌ده ضرب مثل قبیلندن سوزلر سویله‌مه‌یه مراقلیدر . بو عصرده شعرك خیالدن ، کلماتدن زیاده « حکمتفروشلغه » انتقال ایتدیکنه اك واضح دلیللردن بریدر .

نابی ایله ثابت عادتا بربرلرینك مفتونیدر . مثلا نابی ثابت حقنده

ضرب‌المثل ایرادینه بو عصرده نابی
کیمسه اولهماز ثابت افندی یه رسیده

دیدیکی کبی

ثابت‌ده نابینك بر غزلنی تنظیرده :
حضرت نابیٔ استاده نظیره دیمکه
ثابت آسا حلبك مرد سخندانیمی وار .

وار دیمشدر . فقط بودوستلق بعضاً ناخن تعریضله ایخینیرمش از جمله ثابت

قماش نو ظهور معرفتده شیمدیلك ثابت
بولنمازسه حلب تمغاسی استانبولده رغبت یوق

سوزیله نابی‌یه تعریض ایتمش ، واخلافه‌ده او زمانده مسلك ادبی نابینك ریاستی تختنده بولندیغنی اوکرتمشدر .

ایدردی اقتضا اول قدمده اولمق رسوا
عصات بندکانك اولسه‌ده شایستهٔ تعذیب
یه ایله الهی شانکه شایانی اجرا
کریما جاهلان نعمتز ممکنمیدر بزدن
بو دکلو نعمتك ایتمك حقوق شکرینی ایفا
بزم کفرانمز لغو اولدیغنده شبهه یوق آنجق
انی سن جنبش اقلام غفرانکله قیل الغا
عفوا بندکانك لایق تقصیردر عفوایت
ایدرسکده بیله تقصیری بسط حرف استعفا
اودرکاه کیم خاکی احسان خیز رحمتدر
نه قادر درعمل مستوجب عفو اولمغه حاشا
نه یز بز یابزم اعمالمز نولسه کرك یارب
اکاده مکنتی سنسن ویرن ای موجد اشیا

شونلرك مطالعه‌سندن آکلاشیلیورکه نابی سوزلری، جمله‌لری سویله‌یور ، کلمه‌لره بر رنك ، بر آهنك ، بر حیات ویرییور . غایت متین بر لسانله فکرینی ، حکمتلرینی سرد و بیان ایله‌یور. نابی بوتون نواقصیله، آرزوی حکمتفروشانه ایله‌یاپدیغی خطئیاتیله برابر لسانندهکی بو جریان لطیف و آهنکداره بناءً قیمتلی بر شاعرمزدر . مزاری اسکدارده‌در . بر دفعه سلطان محمودعدلی طرفندن تعمیر ایدلمش ، بر دفعه‌ده بعض اصحاب معارفك لطف

عناصرله طبایع رنك ضدنده اولوب قائم
بری بیریله اولمشلر وحید الاصل ایکن اعدا
ایدوب بالطبع بیری بیرینه هم دوست هم دشمن
قوپارمش اقتضای حکمت اوزره آره‌ده غوغا
تخالف صورتا مانع دکلدر وحدت اصله
اولور برشاخدن سرخ وسفید وخار وکل پیدا

. . . . . .

غداسین هرکسك شایانی اوزره ایلش تعیین
کیمین ایتمش بلای جهله مستغرق کیمین دانا
ملائك خادمان یأمر بالعدل و الاحسان
شیاطین دیده‌بان فرصت ینهی عل الفحشا
کیمین همبستر علت کیمین همخوابهٔ صحت
کیمین ایتمش رعایا کیمین شاه جهان آرا
براق عزت وجاهی ایدوب بابستهٔ تخصیص
سمند رحمت عامك عنانن ایلش ارخا
کیمین ایتمش رسالتله شفیع ورطهٔ محشر
کیمین ایتمش ولایتله ندیم خلوت معنا

. . . . . .

دکل لطفی خداوند کریمك قابل انکار
مکر انکار ایدن مجنون اوله یاطفل یا اعمی
اکر کیم اسم ستارك مددکار اولمسه لطفی

قباب بارگاه چرخه صغمز کسه‌لر پیدا
زهی رازق که انبان عدمده ایتمه‌ده احسان
هزاران توشهٔ شیرینی هزاران نعمت احلا
زهی فاتح که اغصان خفادن ایتمه‌ده ابراز
نقاب برك پچیده هزاران میوهٔ اشهی
زهی باری که حکمتخانهٔ صنعندر خلق ایلر
هزاران دلبر موزون هزاران دختر حسنا
زهی صانع که ایلر برك توت وکرم بدبودن
لباس افتخار شهریاران اطلس و دیبا
زهی قادرکه خاك تیره طینتدن ایدر ایجاد
سفید وزر ومعدن وسرخین جوهر غرا

. . . . . .

بوعلویات وسفلیات تدبیرات ربانی
کتاب معرفتدر نقطهٔ ذراتی سرتاپا
بو امواج مجازك قعرنه رهیاب اولان ا کلر
که وار تحتنده پردر حقیقت بر دریا
خروش رحمتندن مستعار آرایش هستی
کلام عزتندن مستفاد اسرار ما اوحی

. . . . . .

ترازوی تقابل وضع ایدوب بازار امکانه
نقیضنه توافقله تخالف ایلش القا

زمانده «نابی بحضور آمد» جملهٔ تاریخیه‌سنی سویله‌دیکی ده‌مرویدر.
«تحفهٔ دلکش نابی» . «خیریه» ، «خیرآباد»، «غزانامه» عنوانلریله منظومه‌لری ، «تحفة الحرمین» ، «سیرویسی» یه ذیلی وار در .

شو توحیدندن بعض پارچه‌لری آلیبورز :

تعالی الله زهی دیوان طراز صورت ومعنی
که جسم لفظله روح مأنی ایلمش پیدا
زهی خیاط خلعت دوز پازار حقیقت کیم
قدمعنایی ایتمش جامهٔ ترکیبله برپا
اولوب خورشید ومهدن مهره‌کش اوراق افلاکه
خطوط روز شبدن نسخهٔ صنع ایلمش انشا
ایدوب وضع قلم اوراق حکمتخانهٔ صنعه
چکوب مسودهٔ غیبی بیاضه ایلمش املا
ویروب ترتیب اجزای مخالفکونهٔ کونه
دورنکه تاردن دیکمش اکا شیرازهٔ ابقا
قوروب بر بارکاه صنع لطف وقهردن ممزوج
ویروب اضداده آمیزش قومش نامن آنك دنیا
. . . . . .
زهی واجب که ایتمش ممکنك ایجادینی ایجاب
کمال رحمتندن ایله‌مش معدوم ایکن احیا
زهی خالق که کمتر نطفهٔ ناچیزدن ایتمش

اخلافك كندیسنده بولدیغی بر چوق شوائب ادبیه‌یی قلمیله ، الیله نقش و تثبیت ایتمزدی .

حتی بعضاً فضولی‌یی تقلید ایتمك ایسته‌مش ایسه ده بو بویوك بغدادلینك اشعار حساسه‌سی یدلرنده بولنان عصای موفقیتی «نابی»یه ترك ایتمه‌مشدر. وینه «نابی» بولندیغی موقعده قالمشدر .

« خیریهٔ نابی » نامنده‌کی رساله‌سی اوغلی ابو الخیره اتحاف ایدلمکله برابر متین ، کوزل ، اخلاقی بر رساله در . باخصوص او زمانك افکار و نظریات حیاتیه‌سنه بزی واقف ایتمسی اعتباریله ده آیریجه شایان توصیه‌در . « مطلب دغدغهٔ پاشایی سرلوحه‌سی آلتنده یازلمش بر پارچه وار در که او زمانك حیات و دبدبه‌سی حقنده بزه مقدار کافی معلومات ویرر .

«نابی» عن‌اصل اورفه‌لیدر . سلطان محمد رابع زمانینده استانبوله کلمشدر. مصاحب مصطفی پاشایه خلول ایدرك دیوان کاتبی اولمشدر.

حتی مشارالیه پاشا طرفندن جانب حجازه کوندرلمش ، عودتنده « کتخدالق مقامی ویرلمشدر. بعده حلبه چکیله‌رك اختیار عزلت ایتدیکی حالده حلب والیسی بالطه‌جی محمد پاشا صدراعظم اولدیغی زمان نابی‌یی‌ده یانه آله‌رق استانبوله کتیرمش ، باش محاسبه‌جی تعیین ایتمشدر.

نابی «۱۱۲۴» تاریخنده وفات ایتمشدر. حتی خسته‌لغی

كبى برچوق معناسز، عادى سوزلرى هپ هوس سردحكمياتله سويله‌مشدر .

بوندن باشقه نابينك اك مهم قصورلرندن برى‌ده اشعارى آره‌سنده كوزل پارچه‌لرك، كوزل سوزلرك طاغينيق أولمسى ؛ درت بيت‌اوقوندقدن صكره كوزل بر بيته تصادف ايتمك احتمالى بولنمسيدر، كه استاد اكرم بك افندى حضرتلرينك ديدكلرى كبى كوزل شى بولمق «بالديرانلق ايچنده چيچك طوپلامق قبيلندن اولديغى ايچون پك ده خوشه كيدر شيلردن دكلدر . »

مع مافيه آثارى ايچنده‌كى لغتلر، توحيدلر حقيقةً آنافس آثار اطلاقنه شايان اثرلردر . بونلرده كى اسلوبك ، فكرك ، آهنكك كوزللكى ، كلمه‌لرك رنك جاذبى نابى‌يى حكمتفروشلق بليه‌سيله دوشديكى نقطه‌دن قالديريور ، آچديغى مكتب ادبك رياستنه تكرار اصعاد ايدييور . بوندن بشقه نابى ده مدهش بر مرض دها وار در . او هر شى اولمق ايستر . ديوانده مسالكك شعريه‌نك هر برينه برر مثال آرانسه بولنور . قصيده يازار ، مثنويات يازار ، رباعيات يازار ، قطعه يازار ، معمالر يابار ، خلاصه بر شيده اختصاص صاحبى اولمق ايسته‌مز، بوكا بناءً هر شيئده موفق اوله‌مامشدر :

نابى فضله اوله‌رق « منشى » ، درده حالبوكه نابى استعدادينك اك زياده تجلى ايتديكى «توحيد» ، «نعت» ، قصائد كبى شيلره حصر اهميت ايتسه‌يدى دها زياده موفق اولور ،

بر بنده‌یه ایرشسه خدانك عنایتی
حاضر اولور بلا تعب اسباب راحتی
بر نخلك ایتسه نشوونما سن خدا مراد
جاری اولور آیاغنه جوی سعادتی
بر نامرادی ایلك استرسه بر مراد
اولور رسیده خود بخود اجزای دولتی
بر عقده‌نك ایدرسه خدا حلنی مراد
ایلر حواله ناخن دست سهولتی

بعضاً بو ابتلا پك چوق صوئوق سوزلرك، صوئوق فکرلرك ایرادینه‌ده بر وسیله تشکیل ایدر. نته‌کیم پك چوق زمان نابی‌ده بر بالون قدر شیشکین، اوچوجی سوزلر، فکرلر سرد ایتمشدر. فقط بوتون بونلری بر فیسکه ایله موقع بالالرندن خاك اتهام و تعریضه دوشورمك ممکندر:

نظر عواقب احواله اولدیغندندر ؛
که نظملرده قوافی‌یه اعتبار اولونور.

*

نابی قدحده ظاهر اولان جابجا حباب
کلکون باده‌نك آیاغنده صراجه‌در

*

دوشمز لب شیرینه یارك سخن تلخ
حلواجی دکاننده پیازك یری یوقدر

ایدنجه قند لبك خاطر مذاقه خطور
دیار مصره دكل قندهاره‌دك كیدرز
پلاسپارهٔ رندی بدوش كاسه بكف
زكات‌می ویریلور بردیاره دك كیدرز
فلك ایررسه كف نائلی‌یه دامانك
سنكله محكمهٔ كرد كاره‌دك كیدرز .

نابی . — ادبیات عثمانیه‌ده برموقع مهم‌احرازایدن‌شعرادن بری‌ده نابی افندیدر . نابی افندی كله‌لره، جمله‌لره‌برنك‌ویرمسی خیاللرینی فكری ، دماغی ، حكمی بر صورتده انتخاب ایله‌مسی اعتباریله برنجی دورك تكاملات‌ادبیه‌سنك مراحل متعدده‌سندن برینك صاحبی ، مؤسسیدر . كله‌لر ، جمله‌لر دوزلدكدنصكره بونلره رنك، برآهنك مخصوص‌علاوه‌سی‌احتیاجی وجوده‌كلور خیاللرده ، هوالرده، دائما یوكسكلرده اوچدقدنصكره برآزده . فكرك، دماغك، حكمیاتك ایچنده كزینمك احتیاجنی حس ایدر بوكا بناءً كله‌لر دها زیاده رنكلی ، آهنكلی اولور . خیاللر دها زیاده متین ، ظریف ، فلسفی كورینور . نابینك آثارینه دقتله باقیله‌جق اولورسه بو انكشاف وتمایلك آثارینه تصادف ایدیلیر . نابی غزللرنده ، قصیده‌لرنده ، هر شیئنده ضرب مثل حكمنه كیره‌بیله‌جك بر چوق سوزلر سویله‌مشدر .

از جمله بر مدحیه‌سنه شو صورتله باشلایور :

یکی یکی سوزلر تحری ایتمه‌یه ، یکی زمینلر بولمه‌یه سوق ایتمشدر بو اعتبار ایله بعضاً خطیئاته ، نواقصه ایصال ایدن بو تمایل بزه ، عثمانلی ادبیاتنه قیمتلی بر شاعر قازاندیرمشدر .

نائلینك اصل اسمی مصطفی اولوب استانبولده تولد ایتمشدر ابتدا مقاطعات ، بعده معدن قلملرنده استخدام اولنمش ایسه‌ده عمرینك صوك زمانلرنده‌صدر اعظم وقتك بعض مفسدلر القاآت حسد کارانه‌لریله کین وغضبنه اوغرایه‌رق نفی وتبعید اولنمشدر. وفاتی ۱۰۷۷ تاریخنه مصادفدر .

بعض اشعاری .

برك کله نسیم سحر سدراهدر

*

هوس‌جاه ایله جاهل متلاشی کورینور .

*

سندن یاپلسون بو خبر کیم سیاهدر .

*

بهاری نیلرز اول کلعذار غنجه فمك
کولوب آچلمسی بیك نو بهاره دکمزمی ؟

*

هوای عشقه اویوب کوی یاره‌دك کیده‌رز
نسیم صبحه رفیقز بهاره دك کیدرز

حفظ ایده صحت ایله جسم لطیفن مولا
اولمیه لوم وجودنده غبار آلام

جوری مثوینك « ۳۶۰ » بیتنی ترکیب بند طرزنده تفسیر وایضاح ایتدیکی کبی مفردات طبه ، واحوال هوائیه‌یه دائرده برر منظومه یازمش، برده معما» رساله‌سی یاپمشدر .

بو دورك مخصوصات ادبیه‌سندن باشلیجه‌سی « کلمه‌جیلك » اولدیغنی بیان ایتمشدك . وبونك‌ده نتیجهٔ طبیعیه‌سی آثار صنعتده « تکلف »در . بزه ، اك زیاده ، تکلف پسندانه اشعار یازان بو دوره‌ده « نائلیٔ قدیم » در .

مع مافیه کلمه‌لرله اشتغال ایدن فکر وحسندن پك چوغنی فدا ایتمسی برقاعدهٔ طبیعیه اولدیغنه بناءً نائلیٔ قدیم‌ده وجد آور اشعاره تصادف ایدلمامسی ، طبیعی کورینور. حالبوکه بوقاعده‌یی نائلیٔ قدیم آز چوق جرح ایتمکده‌در .:

بردل بیتاب ایله بیك غمزه‌یه آماده‌یم
ای دیین حکم قضادن احتراز ایلر بکا

« نائلی انتخاب مضامین تلقیح القاظ خصوصلرنده برنجیلرندر بعضاً انتخابده ، تنقیحده ایلری کیدر . سوزك لطافتنی قاچیرر، بعض ابیاتی واردرکه نمونهٔ تعقید اولور . » [۱]

نائلیٔ قدیمی بو احتیاج تکلف اینجه اینجه دوشوندیرمه‌یه .

[۱] معلم ناجی

شاه خورشید علم خسرو افلاك خیام
نه فلك عرش ایله رفعت بوله‌لی ایلدی
تخت دولتده جنابك کبی بر شاه مقام
اول سلیمان زمانسن‌که بو رفعتله سکا
یاراشور هر نه‌قدر ایلسه گردون اکرام
شدت قهرك ایله لرزه‌یه کلدی دشمن
قوت عدلك ایله بولدی جهان استحکام
خوف شمشیرك ایله اولدی پریشان فتنه
ویردك اول آتش سوزان ایله دنیایه نظام
آتدیغك تیر وجریدك میدانلدن
ایره‌من منزلنه پای عقول و اوهام
یازدیغك اول خط تعلیق حیرت‌افزانك
شیوهٔ حرفی ایدر روح عماده ایهام
لطف طبعکله ایدوب شعره تنزل اولسك
در مضمونك ایله زیب‌ده نظم کلام
کورینور رشتهٔ کفتار درر بارکده
کنج معنیده اولان کوهر فیض الهام
زلف دلبر کبی کفتاری اوزاتمه جوری
شمدیدن ضکره سوزی ایله دعا ایله تمام
تا شقاخانهٔ الطاف خدادن ایریشه
بدن آدمه واردی داروی دوای اجسام

سر فراز اولسه نوله رایت دین ودولت
دستگیر اولدی شهنشاهه یه رب انام
قدم پاکنه یوز سوردی نسیم صحت
یاراشورسدره وطوبی کبی ایلرسه خرام
اثر داغ دکل پای همایونده
آیاغن اوپدی شفا خذمتن ایتدکده تمام
یر یدر سلطنتك باشی ایرشسه فلکه
یه دوز باصدی آیاغن اوخجسته اقدام
مژده ای باغچهٔ خاصه کیم بولدی یه
سروکلذار شرفله حرمك زیور تام
مژده ای فرش حرم کیم مرأتکده
اولدی پیدا شرف مقدم ایله صورت کام
قهرمان کوکبه شاهنشه خسرو شوکت
آسمان مرتبه اسکندر نصرت اعلام
نامور غازی خصم افکن حیدر شمشیر
دادگر پادشه عادل فاروق احکام
قوت بخت جهان حضرت سلطان مراد
که قضانه فلکی قیلمش آنك امرینه رام
نیچه شمشیر او بر دلبر عریاندر کیم
اولدی خمیازه کش حسرت پهلوسی نیام
ای جهانداور جم خیل وفریدون موکب

بو عصر ایچنده یتیشه‌ن افاضل آره‌سنده برده خطاط‌جوری افندی واردرکه اصل اسمی ابراهیمدر . بوذاتك یازیسی غایت کوزل‌مش اکابر زمان بوتون یازدیره‌جقلری کتابلری، رساله‌لری مرحومه یازدیررلرمش . « از جمله « ۲۲ » مثنوی یازدیغی مرویدر » « فوق‌العاده سریع‌القلم ایدی ، حتی بردفعه بالمناسبه برکونده بیك بیت یازوب بیك آقچه‌یه صاتمشدر . » [۱]

کندی عالمنده پاشامه‌یی سور ، مستقل الفکر، حر بر ذات اولوب حسن خطی سایه‌سنده معیشتنی تأمین ایتمش ، کوزل شعرلری سایه‌سنده احترام عامه‌یه مظهر اولمشدر .

غایت موسوس ، مراقلی بر ذات اولوب قایغه ، آنه بنمکدن فوق‌العاده احتراز واجتناب ایدرمش. حتی بعضاً غلطه‌مولویخانه‌سنه کلدیکی زمان اوراده قالیر ، صباحلین کاغدخانه ، ایوب طریقیله استانبوله عودت ایدرمش .

لسانی غایت دوزکون، اشعاری غایت ظریفدر. اوعصرده‌کی شعرا ایچنده نفعی وصبریٔ شاکردنصکره لسان اعتباریله همان برنجیلکی احراز ایدر .

پادشاهك آیاقلرینه عارض اولان آغرینك زائل اولمسیله سویله‌دیکی شو قصیده انفس آثارندندر :

منت اللهه ینه خسرودین اسلام
علم احمد مختار کبی ایتدی قیام

---

[۱] معلم ناجی

تعبيراتدن حالى دكلسه‌ده متيندر ، زنكيندر ، دلنشيندر » [١]
حتى نديم شو سوزلرله مشارالهى تقدير ايدييور :
نفعى وادئ قصائدده سخن پردازدر .
اوله‌ماز اما غزلده باقى ويحيى كبى
مثال اوله‌رق برقاچ مصراعيله برقاچ بيتنى كوسترەلم
حقيقتدر همان لازم اولان عالمده آدمده

*

بيمار درد وعشق قبول ايلز علاج

*

باشنه آمله بلاى خلقى غوغادر كيدر .

*

كنج استغنا كبى بركوشهٔ راحتمى وار

*

آدمه جبه ودستار كرامتمى ويرر .

*

اوراق بهارى كورەلم صحن چمنده

*

كل موسميدر دفترو ديوانه باقلماز

*

كل وملى بزمنه ميل ايتمه سوزم طوت يحيى

*

نەجفاديدهٔ خار اول نەغم آلود خمار .

معلم ناجى

ترجیح ایدنلرده واردر . یحیی افندی ۱۰۱۱ تاریخنده تولد ایدوب شیخ الاسلام زکریا افندینك مخدومیدر .

« طبیعتك پك نادر یتشدیردیکی ذواتدندر . زمانده هر جهتله بی‌نظیر ایدی. شرعیاتده ، حکمیاتده ، ادبیاتده،سیاسیاتده قازاندیغی برنجیلك شرفنی وفاتنه قدر محافظه ایتمشدر . دولت عثمانیه‌ده بویله مکمل بر شیخ الاسلام کلمامشدر دینیله بیلیر . حتی بن ، کمال، ابوالسعود مرحوملره‌ده فائق عد اولنسه وجهی واردر . » [۱] یحیی افندی غایت ایی‌اخلاقلی ، بشوش، خوش صحبت ، خوش مشرب بر ذات ایمش .

سلطان مراد رابع حضرتلری یحیی افندی‌یه قارشو غایت ملتفت ، توجهکار بولندقلرندن بغداد ، وان سفرلرینه برابر کوتورمشلر .

بر چوق سنه‌لر ، متعدد دفعه‌لر مقام فتواده بولنمشلردر .

سلطان ابراهیمك اوائل سلطنتلرنده مظهر التفات پادشاهی اولمش ایسه‌ده بالآخره « جنجی » خواجه‌نك ظهوریله ، بعض مفسدلرك ، بد خواهانك ده انضمام فتنه وتزویریله پادشاهك عتابنه معروض قالمش، بوایسه سنه‌لردنبری مظهر احترام عامه اولان بوذاته غایت آغیر کلمش اولدیغندن «۱۰۵۳» تاریخنده سنی سکسانی متجاوز اولدیغی حالده متأثراً وفات ایتمشدر. تابوتی فاتح‌میدانی طولدیران ، قدر شناس خلقك پارماقلری اوزرنده کیتمشدر .

« اشعاری حکم زمان اولمق اوزره ـ برطاقم امالاتدن کهنه

ودولتى تدقيق ايدييور. تاريخك النه ويرديكى شعله ايله حكومتك اسباب رفاهنك نره‌ده اولديغنى آرايور ، آراشديرييور ، حال حاضرينه باقييور ، حال حاضرك اسكى زمانه‌كى اصول ايله تداويسنى دوشونيور . اسباب حقيقيه‌يه نفوذ ايده‌مه‌يور ، بيلمه‌يوركه بوشكل حكومت ، بوشكل جمعيت سلطان سليمان قانونى زمانينده ذروهٔ كماله‌واصل اولمش ، قابليت اتساعيه‌سى قدربويومش اوندن صوكره ده‌غرور واعتماده سكون و سكوته عودت‌ايتمشدر يولنى تعقيب ايله بركون عموم طرفندن فنالغى تقدير اولندقدن صوكره شكلنى دكشديره‌جكدر .

نته‌كيم بزده بوصوك عصر ظرفنده حصوله كتيرديكمز انقلابلرله تاريخك بوحقيقتنى مشاهده ايتدك. قوچى بك ماضيدن علاجنى آرايه‌جغنه زمانى دوشونه‌رك بر طاقم تدابير توصيه ايتسه ايدى دها زياده موفق اولوردى .

مع مافيه بو ادعامزله قوچى بكى‌بز اتهام ايده‌مه‌يز . چونكه اونك النده بزم المزده‌كى وسائط اجتماعيه يوقدى . اوكورمه‌يه چالشدى ، كوره بيلديكى قدر كوردى ، كوردكلرينه لايق وشايان بر اسلوبله بيان كيفيت ايندى .

شيخ الاسلام يحيى افندى ، جورى ، نائلئ قديم . — اون دردنجى عصر اواسطنى تزيين ايدن شعرادن بو اوچى غايت مشهوردر . حتى شيخ الاسلام يحيى افندى‌يى طرز غزلده نديمله برابر طوتانلر ، لسانك نديمه نسبتله متانتنه بناءً آكا

تعدی و تجاوزه محتاج اولدیلر. تعدی و تجاوزله عالم خراب اولدی. هیچ بو دولت علیه‌ده زینت وشهرت کبی ضرر ساری بربدعت یوقدر . رستم پاشا دامادی احمد پاشا کهسکتوار سفرنده دردنجی وزیر ایدی صکره وزیر اعظم اولدی . ابتدا وزیر اعظم اولدیغنده اسباب احتشامدن آنجق ایکی کورکی وار ایدی برینی دیوان همایونده برینی اوندهکیر ایدی . لکن درت بشیوز عبد مشتراسی وآکا کوره جیه خانه‌سی‌وار ایدی . سائر وزرادخی بو منوال اوزره قپولری مکمل اولوب هر بری چفتلکلرنده یوز قطار قاطر ویوز قطار دوه بسلر بریره سفر اولنسه فرمان کلدکده بر آت وبردره اشترا ایلمیوب اوچنجی کون بر وجه استعجال مأمور اولدیغی یره توجه ایدوب قپو دوزمکه احتیاج اولماز ایدی .

شمدی ایسه عسکری واهل مناصب وغیری ، عائله‌لرین واولره وباغره وکوشکاره وسمور ملوطه‌لره وزینته ویررلر . سفر لازم کلسه ایکی خدمتکار ایله چیقمغه قادر اوله‌مازلر . شهرت آفتدر دیمشلر فی‌الحقیقه عظیم آفتدر . حقیقت حال بومنوال اوزره‌در . باقی امرو فرمان سعادتلو پادشاهمز حضرتلرینکدر »

بالایه درج ایتدیکمز شو پارچه‌نك مطالعه‌سندن آکلاشلدیغی اوزره قوچی بك جدی ، اجتماعی بر محرردر . اوخیالنردن تشبیهات و استعاراتدن زیاده جمعیتی ، جمعیتدن متشکل حکومت

اوچنجی سبب بودرکه کریمهٔ مکرلرمه‌لری مهرماه سلطانی رستم پاشایه ویروب وزیر اعظم ایلدی . کمال مرتبه نظرلری مرادینه مساعده ایلیوب اجدادی زمانینده فتح اولنمش ممالکدن اولقدر قریه‌لر تملیك ایلدی‌که ملوك طوائفدن بر پادشاهه خزینه اولمغه کفایت ایدردی. آنلر دخی‌بعض خیرات یاپوب اولادینه وقف ایلدیلر، حالا بهرسنه اول اوقافدن یوز یوك آقچه کلور . اول مقوله سلطانلرك فوت اولدقده خواصی میری‌یه آلنورکن صکره کلنلر وقف ایتمکه باشلادی . خلاف شرع صرف بیت المال مسلمین اولان بو خاصلرضایع وتلف اولدی ثواب‌اعتقادینه وباله کیردیلر .

دردنجی سبب بودرکه خواص همایون ومقاطعات‌که بیت‌المال مسلمیندر ، وزیر اعظم‌رستم پاشا سعی کوسترمك ایچون خلاف شرع شریف التزامه ویروب التزامی اهل عرض اولان امینلر قبول ایتمامکله بی‌عرض وفاسق یهودی امینلرالنه کیروب مقاطعات وخواص همایون‌قریه‌لرینك کسرینه‌وخراب اولمسنه بادی‌اولدی.

بشنجی سبب بودرکه مرحوم ومغفورله حضرتلری قوللك کمال قوتن وخزینه‌نك وفرتن‌کوروب زینت وشهرتی آرتدروب وزرا دخی آنلره تابع اولوب بعده « والناس علی دین ملوکهم» مضمونیله عامل اولوب جمله عالم خلقی زینت وشهرته دوشندی . کیدرك بر مرتبه‌یه واردی‌که منصب اهلنك محصولی وقول طائفه‌سنك وظیفه‌سی یالکز اتمك آقچه‌سنه یتشمیوب ضروری

بو اثرده استعمال ایتدیکی لسان غایت بسیط وساده، کسیك اولوب شاعرانه اولمقدن زیاده حکیمانه در . اسلوبنده حکیمانه بر متانت، بر قطعیت واردر . لسانی بر چوق فضله، معناسز سوسلرله بوغمامشدر .

حتی دینیله بیلیرکه قوچی بك عاکف پاشانك ایکی عصر صوکرا یاپه‌بیلدیکی تجدد اسلوبك اساسلرینی اوزمانده قورابیلمش جدی ، متین آثاره یاقیشه بیله‌جك طرزی بولمشدر .

رساله‌سندن « مرحوم سلطان سلیمان خان زمانینده اختلالی بیان ایدر » نامنده‌کی مقاله‌سنی آلیبورز

« سعادتلو پادشاه ظل‌الله حضرتلرینك ضمیر منیرلریکه مرأت جهانمای الهام الهیدر . خفی اولمیه‌که مرحوم ومغفورله سلطان سلطان سلیمان خان زمان شریفلرنده اختلال عامله باعث اولان ماده‌لرك اولکیسی بودرکه بنفسه دیوان ایلمکی رفع ایلدی . کیده‌رك شویله اولدیکه ارباب سیفی دکل بیکلر وبیکلر بکیلری بیله پادشاهه بیلنمه‌دن قالدی . ایکنجی سبب بودرکه خرم خاص خدامندن سلحداری اولان ابراهیم پاشایی دفعةً وزیر اعظم ایدوب اولکی قاعده‌یی کوزتمدی . کیدرك هر پادشاه مخصوص بنده‌لرینی ایلرو چکوب آز زمانده وزیر اعظم ایتمکله اول مقوله‌لرك احوال عامله وقوفلری اولمیوب تازه‌لکه ، التفات پادشاهیه مغرور اولمغله وقوفی اولنلره دخی سؤال ایتمکه تنزل ایلیوب غفلتلری کمال‌ده اولمغین عالمك انتظامی بوزلدی .

آیریجه بررساله‌تقدیم ایتمش ایسه‌ده تام نسخه‌سی موجود دکلدر.

بو مشهور رساله حقیقةً واقفانه ، حمیتپرورانه برصورتده یازلمشدر .

بورساله‌ده ماضی ایله سلطان مرادرابع حضرتلرینك زمانی مقایسه ایدرك اسباب سقوطی تدقیق ایدر . اسباب سقوط اولق اوزره کوستردیکی شیلر حقیقی اولمقله برابر اك اول کورینن، اك اول کوزه چارپان شیلردر . اسباب ظاهریه‌یی کوره‌رك اسباب خفیهٔ اجتماعیه‌یه نفوذ ایده‌مه‌مشدر .

مع مافیه اسباب ظاهریه‌نك طوغریلیغی ، ایی کورولوشی شایان تقدیر اولمغله برابر بو کتاب بزی‌حیات‌سابقهٔ‌اجتماعیه‌مزه‌ده واقف ایتدیکی جهتله آیریجه شایان توصیه‌در . باخصوص بوتون بو انحطاط عمومی‌یه چاره اولق اوزره کوستردیکی علاجلر او زمانده‌کی شکل جمعیته موافق اولدیغندن بزی ایریجه تشکلات ماضیه‌یه سوروکلر؛ واونی اوکره‌تیر .

مشهور رساله‌سی امور دولتی کرك‌داخلاً کرك‌خارجاً اداره ایدن اوزمانکی قوهٔ تشریعیه واجرائیه اقسامنه کوره تقسیم اولنه‌رق هر برینك آیری‌آیری اسباب تدنیسی ایچون تدقیق ایدلمش ، وبونلرك هربرینه آیری آیری چاره‌لر دوشونلمشدر . عادتا بورساله متعدد مقاله‌لردن مرکبدر .

قوچی بك ، بورساله‌نك بیان واضح ایله افاده ایتدیکنه باقیلیرسه ، تاریخه پك زیاده وقوفی وارمش .

ومغفرله برسمنی چیقارتمشدرکه بورسمه باقلدینی زمان کوچوك، آز چوق بیضی برچهره کسیك بیقلر، قیرمتراق برصقال جدی، خشین ، ذکی کوزلر کورلمکده‌در .

«اولادندن خرم بك سلطان محمد رابع زمانینده برسببدن طولایی ترك وطنله موسقوه‌یه هجرت ایتمش ایدی ، پرنس‌قوچی بك » نامیله « پته‌رسبورغ » ده الیوم حائز اصالت وشرف اولان خاندان ، بوندن طولایی مشار الیهه منسوب بولنمشدر . مسقط رأسی اولان کوریجه‌ده نسلی منقرض اولمشدر . [۱]

شانی زاده تاریخنده شو سوزلری سویله‌یور :

« کوریجه‌لی قوچی بك جنتمکان سلطان مراد خان رابع حضرتلرینه مزایای عدم انتظامی پیرانه بر ادا ایله بی محابا انهما ایتمشدرکه الحق « ابوالنجیب رساله‌سنه (فائق دینمکه لایقدر »

قوچی بکك سلطان مراد رابعه تقدیم ابتدیکی مشهور رساله‌سی ابتدا آوروپاده طبع اولنمشدر .

ایکنجی دورهٔ ادبیه‌نك مؤسسلرندن شناسی مرحوم مومی الیه دولتنده پك بویوك مأمور اولدینی حالده ابراز ایلدیکی حمیت الی‌الابد خیر ایله یاد اولنمسنی موجب اولور » سوزلریله بکی تقدیر ایدییور قوچی بك پك چوق سنه‌لر معمر اولمشدر . عمرینك نهایتلرینه طوغری سلطان ابراهیمه‌ده، پادشاهك امریله ،

[۱] ابوالضیا توفیق بك .

مع مافیه بونی سویله‌مکله اونلری کوچلتمش اولمیورز . طوغریدن طوغری‌یه غایهٔ ادبیات فائده ، منفعت دکلدر . ادبیاتك غایه‌سی حسندر ، بدایع‌در ، حس بدیع ، هیجان بدیع بخش ایده‌بیلمکدر . فقط بونلره بر نفع وفائده‌ده منضم اولورسه دها زیاده ایی ، دها زیاده کوزل اولور .

نفعی ، صبریٔ شاکر کبی ذوات بونلری یاپمدقلری ایچون معاتب اولمازلر ، اونلر کندی زمانلرینك احتیاجاتنی ، خلاصه کندی احتیاجلرینی ترنم ایتدیلر ، لایموت ، تازه ، باکر آثار براقه‌رق موقعلرینی اولوملرنده بیله محافظه‌یه مقتدر اولدیلر .

بزده زمانمزك احتیاجاتنی نقل وتفهیم ایده‌بیلیرسه‌ك شبهه‌سز اخلاف بزی‌ده تقدیر ایدر ، بزم ایچون اك کوزل ، واك قیمتلی صحیفهٔ تنقیداتنی آچار .

قوچی بك . — قوچی بك برسیاسی اولمقله برابر لسان عثمانی‌یه‌ده پك بویوك خدمتلر ایتمشدر . حتی مشهور تاریخ نویس نعیما مشار الیه بکك اسلوبنی تقلید ایدرك تاریخنی یازمشدر .

کندوسی « بروقتلر مکتب دانش وعرفان اولان ، اندرون همایوندن یتیشه‌ن فضلانك علماً وسیاسةً زمانجه اك کزیده‌لرندن معدوددر . »

قوچی بك سلطان مراد رابعك اك زیاده مظهر التفاتی اولان رجالدندر . حتی بغداد سفرنده برابر بولنمشلردر .

پادشاه مشار الیه قوچی بکك بغداد سفرنده زرهله

هرملتك یتیشه‌بیله‌جکی بر نقطه ، بر نهایت واردرکه اورایه کلدکدنصکره آرتق اوکا غرور ، اعتماد کلیر .

هرشی ، باخصوص ادبیات بوجریان حیاتیدن متأثر اولور. اوکاده بر عظمت ، بر شوکت ، بر غرور سرایت ایدر . الك کوچك وقعه‌یی شاعرلر اعظام ایله یازارلر . مثلا سلطان عثمان ثانینك لهستان سفر بی معناسنی ، سفر واهیسنی نفعی اوقدر بویوك سوزلرله ، کوزل کلمه‌لرله ، کوزل خیاللرله افاده ایتمشدرکه استانبولك فتحی قدر بوسفری ، قیمتلی کوسترر ، بوظنی ویرر.

بوغرور ، بواعتماد بونقطه‌ده قالماز ، هرشیئه سرایت ایلر . پاشالر ، بکلر مست و بیهوش بربریله قوناق ، سرای وسائره مسابقه‌لرینه کیریشیرلر. شاعرلر بونلره قصیده‌لر سویلرلر، مدحیه‌لر یازارلر ، جائزه‌لر آلیرلر. ایشته بودبدبه، داراته معادل دبدبه‌لی، طنطنه‌لی ، سوسلی برادبیات لازمدر .

بو حشمت وطمطراق ادبی‌یه مالك اولنلر زمانلرنده یاشایه بیلیرلر . نفعی وصبریٔ شاکرکبی اعاظمده زمانه آز چوق تابع اوله‌رق بوکبی سوسلی ، رنکین اشعاری وجود کتیره بیلمشلردر .

بربویوك شاعرمزك دیدیکی کبی بونلر بویله معناسز، اهمیت شیلرك مدح وتقدیریله اشتغال ایده‌جکلرینه بولسانلریله فردوسینك « شاهنامه » سنه معادل براثر وجوده کتیرمش اولسه‌لردی دها زیاده فائده‌لی اولورلردی .

كاشن نظمندن اولوب وايه‌دار
صوندى اونك بركل نوخيزى
دست ثنايه قلم فيضبار .
بزم تو دلجو يتر از لاله زار
عهد توشاد ابتراز نوبهار .

كلملرك بويوك بردقتله انتخابى ، خيالرك انجه‌لكى . نفاستى شعرك آهنكى ، جريان لطيفى ، تركيبلرك ، سوزلرك برلشمسى هرشى آز چوق نفعيى آكديريبور . نفعينك صبرئ شاكرى سومه‌سى ، تقدير ايتمه‌سى احتمال بو مشابهتدن ، روحلرينك يكديكرينه قريب اولمسندندر .

خلاصه بودور قصائد ، خيال ، كوزل كلملر دوريدركه بوكا شبه‌سز زمان ، حياتك ، حيات اجتماعيه‌نك ده تأثيرى اولمشدر . واقعا بوزمانده بويوك بويوك فتوحات ايله ، بويوك بويوك ظفرلرله تاريخ عثمانى سوسلنمه‌مشدر . مع مافيه عثمانليلر قانون سلطان سليمان ايله برابر قوتلرينك ، نفوذلرينك قابليت اتساعيه‌سى نسبتنده بويودكلرى جهتله آرتق بردور غرور واعتماده كيرمشلردى .

ذاتاً بوغايت طبيعى برحادثهٔ تاريخيه‌در . هرملت آن‌تولدنده ، آن استقلالنده بويوك برقوت ، متانت ، شجاعتله ايشه باشلار . فقط بوشجاعت ، متانت ، قوت صوك زمانلره قدر دوام ايتمز

سنسك اوكیم تحت ظلالكده‌در
جنت آسایش اهل دیار
مملكته صیغمیان اژدر دثار
ایلدی سوراخ عدمده قرار
دائرهٔ امن وامان اولدی ملك
اویدی اصوله فلك پرده‌دار
وقف یدهمت فتح آوری
سیف جهاد شه دلدل سوار
سجده‌كه غازیٔ شمشیریدر
كلهٔ شجعان خصومت شعار
اولدی دم معدلتكده سنك
خنجر بیداد فلك ژنكدار
فیض بهار چمن دولتك
ایتدی بوزهتكهی فردوسزار
اولدی هراهل سخن ودانشك
خامه‌سی طوطی وزبانی هزار
آینهٔ طبع وكل خلقكه
هربری وصاف معانی كذار
نكته وران عجمك شعرینی
ایتمكه تضمین ایدرم كرچه‌عار
فیضیٔ معجز دمك اما بودم

ايتمه‌يه‌جكز. يالكز شو قصيده‌سنى مثال اولمق اوزره آليبورز:

كچدى قيليچدن فتن روزكار
سيف يدالله اولوب آشكار
شاهد ملك اولدى شكفته جمال
حسن عدالتدن اولوب بهره‌دار
اولدى يىنه چين كدردن برى
جبهۀ بخت فلك كينه‌دار
كردكدر اولماز ايدى برطرف
دفعنه سعى ايتسه نسيم بهار
صرف ره دولت ودين ايلدى
آب رخن تيغ ظفر اشتهار
«ينصرك الله بنصر عزيز»
اى كهرين تيغ قضا اقتدار
رخنه كر ملك سرافكنده‌به
ويرمه اشرايه امان زنهار
لشكر بدعهد پراكنده‌به
ايله بد انديشلرى تارمار
سنسك اواعجاز نماى ظفر
كيم‌كه سنى چكسه دم كارزار
دشمنك اول دم كورينور چشمنه
كنديمى حيدر ، قليجى ذوالفقار

نثری اولدیغنی کورمدم، اکرم بك شونلری یازییور:

« آثار منثوره‌سندن برمقاله و یا برررساله بوندن پك چوق زمان اول منظور حقیرانه‌م اولمش ایدیسه‌ده بوکون موجود اولدیغی جهتله تکرار امالهٔ نظر قابل اوله‌مدیغندن ماهیتی حقنده برشی دیمکه وامثالیله مقایسه‌یه جسارت ایده‌مه‌دم. »

سلطان احمد زمانی، سلطان مصطفی‌نك ایکی دفعه سلطنتی، سلطان عثمانی ومراد زمانلرینی تزیین ایدن همان‌همان نفعیدر.

صبریٔ شاکر — نفعینك بیله نظر تقدیرینی جلب ایله بحمد الله زمانکده بقول صبریٔ شاکر

سوزینی‌سویله‌ه‌رك شو مصراعنی

کریبان فلك مهجور دست آه وشکوادر.

نفعینك قصیده‌سنه ادخال ایده‌بیله‌ن صبریٔ شاکرك آثارینه باقلدیغی‌زمان همان همان نفعی‌یه قریب برشاعر اولدیغی‌حس‌اولونور حتی آرالرنده او قدر مشابهت واردرکه بو ایکی بویوك شاعرك آثارینه باقمقله «باقی» مسلك ادبیسنك نفعی طرزی‌اوزمان عادتا بر موده حکمنده بولندیغی آکلاشیلیر.

صبریٔ شاکر نفعینك معاصریدر. آثار شعریه‌سی حقنده سویله‌یه‌جکمز مطالعات نفعینك کنه مشابه‌بولندیغی جهتله‌تکرار

یتر شمدنکرو تصدیعه رخصت یوقدرای نفمی
سخن ختم اولدی هنکام دعای عرش پیمادر
اوله تا بتقدم دولتله دارالملك محتده
فلك تابویله بر پاو زمین تابویله بر جادر .
خدا حفظ ایلیه دائم خطالردن بلالردن
وجود بینظیرین کیم مدار دین ودنیادر .

بالاده‌کی قصیده‌یی اوقودیغمز زمان لسانك متاتی، آهنکی بزی تسحیر ایتدکدن باشقه نفعینك طرز تحریرنده استعمال ایتدیکی صنعتله قصیده‌لری باشلامق، غزللری، فخریه‌لری بربرینه باغلامق، نتیجه‌یی تعیین ایتمك خصوصنده نه بویوك مهارته مالك بولندیغنی اثبات ایتمکده‌در .

حتی قصیده‌یی الیاس پاشایه تقدیم ایتدیکی زمان بر چوق ذی قیمتلی اشیایه، عطایه‌یه مظهر اولمشدر .

روایت ایدرلرکه نفمی سلطان مراد رابعك حضورنده ۳۸ بیت قدر اولان

اسدی نسیم نو بهار آچلدی کللر صبحدم
آچسین بزمده کوکلمز ساقی مدد صون جام جم

قصیده‌سنی ارتجالاً سویله‌مش، پادشاه مشارالیه طرفندن آغزینه آلتون طولدیرلمشدر .

کتابم نسخهٔ دیوان پرمضمون ومعنادر
نیچه دیوانچه متن حکمت الاشراق اندیشه
که خورشید جهانتاب آ کا برجلد مطلادر
دکل لوح ضمیر وکفت وکوی حکمت آمیزم
سطرلاب ابومعشر شفای ابن سینادر
جهانی ایتمده رشح موادی دمبدم احیا
نی خاتم مکر آب حیاتیله مرباددر
ینه کلدی خروشه بحر کوهر پاش اندیشم
دکلدر بو قصیده بر دیزی لؤلؤلالادر
بولیدی کر بونکله زیب وزینت کردن زهره
فلکده ظن ایدردی سیر ایدن عقد ثریادر
بکا عامی دین باطل نه هرزه یر کوپك جاهل
ادبده اولدخی زعمنجه صاحب طبع وملادر
مقلد مسخره مضحك طوتالم منطقی اولمش
نیچه حالا اولور اول خر عجب بیهوده دعوادر
اوکونه مضحکك اشعارینه سوزدیرمی اهل‌دل
نهایت اولقدر واردرکه موزون ومقفادر
نظیره دییه قرآنه نیچون قتل اولمز اول بی‌دین
اوکونه کافرك قتلی نیچون محتاج فتوادر .
بنی مدح آنی ذم ایتمك دکل معنیده مقصودم
حقیقتدر سوزم سوزده مرادم حق اجرادر

یازقلر آکه کم بر بویله سودادن مبرادر
نهانی بر نکهله چشمی بیك فتنه ایدر پیدا
آنکچون شهر دارالملك دل پرشوروغوغادر
تحمل هیچ ممکنمی غم بحرانه ای نفعی
محبت غالب مطلق دل ایسه ناشکیبادر
قصیده بربهانه هم غزل افسانه در آنحق
غرض اخلاصمی صدقیله خاکپایه انهادر.

. . . . . .

شجاعت سنده همت سنده علم و معرفت سنده
صفات پاك ذاتك هپ بری برندن اعلادر
بنم کبی ثنا خوانك سن اولسهك نوله ممدوحی
که ذاتك کبی طبعم داخی بی مانند وهمتادر
سخن بن اولسهم معینده برکنجینهٔ نابود
کرم سن اولمسك عالمده اسم بی مسمادر.
کرمده کوچ سنی تعریف اما رخصت اولورسه
سخنده بندهٔ وصافکی کور نه تماشادر.
حکیم اندیشه شاعردر کرامت پیشه ساحردر
تفکرده فلاطوندر تکلمده مسیحادر
کلیم الله در اندیشم دلم طور معانیدر
کلامم سرتسر شرح مزایای تجلادر
لسانم ترجمان سرغیب الغیب لاهوتی

ایدر اول مرتبه فیضی سرایت کیم کورن کمسه
صنور جرم زمین بر نافهٔ پرمشك بویادر
ایا صاحبقران اهل دل کیم ذات پرجودك
بودور اربابنه بی شبهه محض لطف مولادر
خصوصا زمرهٔ اصحاب استعداد وادراکه
که چرخ اول فرقه یه دور ایده لی خصم توانادر
بحمدالله زمانکده بقول صبریٔ شاکر
«کریبان فلك مهجور دست آه وشکوادر»
فراموش ایلدی کندین بوذوق وشوقله طبعم
قلم اما ینه دستمده معتاد اوزره کویادر .
غزل پرواز اولورسه نوله بی تابانه بودمده
غزل طرح ایتمده زیرا غریب استاد غرادر
نکاهی آفت دین غمزه سی آشوب دنیادر
بوکونه شوخه دل و یرمك عجب درداوزکه سودادر
کوکل آشفته یار آلفته چشم بخت ایسه خفته
عجب عاشق عجب دلبر عجب اولمز تمنادر
نیچه کشف ایلسون دل رازینی اول غمزهٔ شوخه
که قت قت پرده ده پنهان ایکن برمست رسوادر
دیمك کوچ صقلمق کوچ غمزه دن حال دل زاری
بلای اهل عشقی کور نه در دحیرت افزادر
بلا اندر بلادرر دلده درد عشق یار اما

زهی آرایش ایوان دیوانخانهٔ دولت
که جاروب درعالمپناهی بال عنقادر
ولی النعمت عالم دیسهم حقدر سوزم زیرا
سماط جودی دنیایه چکلمش خوان یغمادر
غریب آیینهٔ صاف مجلادر دل پاکی
که عکس ادراك سرتاسر هویدادر.
جهان کویا که بر شخص معنیدر تصورده
فلك ابروی خم کشته وجودی چشم بینادر
همیشه قدسیان آسماندر همدم بزمی
حریم خاصی کویا بیت معمور معلادر
بری برندن اعلادر قباب نه فلك اما
روان جاهنه نسبت بری بیرندن ادنادر
جناب بارکاه رفعتی اول دکلو عالیدر
که خاکپاینه سکان علوی چهره فرسادر
مسلم شانینه فروشکوه بخت اسکندر
انکچون احتشامی ناسخ دارات ودارادر
. . . . . .
خیال تیغ برانی عدویه آفت جاندر
نشاط فیض لطفی دوستانه کیف صهبادر
صبا دور ایتسه بوی سنبل خلقیله دنیایی
نیچه سنبل که رشك طرهٔ پرچین حورادر

یازالم ، کوسترەلم .

الیاس پاشا ایچون یازلمشدر.

کریم کامران وار ایسه کر الیاس پاشادر.
که دست زرفشانی کان دل درپاشی دریادر .
جهان جود وهمتدر عجبمی بحر وکان اولسه
دل ودستی که دائم لطف واحسانه مهیادر.
عجب مجموعهٔ سرالهی در حقیقتده
که هرزه کونه استعداد دیرسك آنده پیدادر
جوانمرد جهاندر شوخ مشربدر ملك خودر
سخیدر اهل دلدر نکته‌داندر نکته پیرادر
دلیر صف شکندر اردشیر شیر افکندر
مشیر مؤتمندر مستشار کار فرمادر
پناه سلطنتدر قهرمان دین و دولتدر
مدار مملکتدر کامکار کشور آرادر
سپهر عزو جاهه آفتاب ذره پروردر
سریر عدل وداده داوار دیندار و دانادر
صف رزمنده رستم برتهی ترکش سپاهیدر
درجودنده خاتم برکدای بی‌سروپادر
زهی جنك آور میدان خون آغشتهٔ نصرت
که هنکام وغاده صفدر بی باك وپروادر .

بولمز ره حق مكر اول كيمسه‌كه آكه
توفيقنى هادئ ازل راهبر ايلر
توفيق رفيق اولميجق فائده يوقدر
هركيم بوراده عقله اويارسه ضرر ايلر

نفعينك اك زياده شهرتى قصائددەدر. كوسترمك ايسته‌ديكى شيئ مثلا بر حرب تصويرينى توزيله ، طوپراغيله ، دومانيله قليچلرينك چكاكيله كلەلره حيات ، خيالله وسعت ويره‌رك كوسترر . قصيده‌سنك مقدمه‌سى، فخريه‌سى ، نتيجه‌سى اوقدر كوزل، او قدر ايى ربط ايديليركه بونلر عادتا بر جسم، برشكل كبيدر .

يعنى نفعى استعمال ايتمك ايسته‌ديكى صنعتى بوتون موفقياتيله استعمال ايده‌بيلمش ديمكدر.

نفعينك فارسيجه‌ده بر چوق اشعارى واردر . « سليم اول مستثنا اولمق اوزره بزم عثمانلى شاعرلرندن هيچ بريسنه نصيب اولميان واحتمالكه فيضيلرى ، عرفيلرى ، خاقانيلرى فلانلرى‌ده حيرت ومفتونيته دوشوره‌جك درجه‌ده بولنان اقتدار فوق‌العاده‌سى آكلاشيلير . » [١]

نفعينك اقتدارينى تماميله كوسترمك ايچون قصيده‌لرندن برينى

[١] اكرم بك افندى .

بعضاً فکری ، فلسفی سوزلرده یازار . حتی سوزلرنده بعضاً صاچه‌لرده :

حکمت کر اوعلم ایسه‌که احکام فلکدن
اندیشهٔ عقل بشری با خبر ایلر

کبی سوزلری‌ده واردر . مع مافیه بونلرك هیچلکنی ، معناسزلغنی ، جهالتنی قاره سیل آهنك کلمات ، مجموعهٔ خیالات نفیسه آره‌سنده بردنبره حس ایتمز . سزی لسانی او قدر ضبط وتسخیر ایدر ، دماغکزی ، روحکزی اوقدرقاورارکه قابل دکل بردنبره بونك سحر وفسونندن آیریله‌مزسکز .

حکمیاته عائد شوپارچه‌یی برقصیده‌نك مقدمه‌سندن آلیورز :

صانمك‌که فلك دور ایله شامی سحر ایلر
هر واقعه‌نك عاقبتندن خبر ایلر
بر دوش کبیدر حق بوکه معنیده بوعالم
کیم کوز یوموب آچنجه زمانی کذر ایلر
بریرده‌که ارامه بومقدار اوله مهلت
اربابی نیجه کسب کمال وهنر ایلر
اولمش طوتملم مدت آرامی‌ده ممتد
عاقل نیجه تمییز ره خیر وشر ایلر
تشخیص ره خیر وشر اولورمی دلده
کیم لشکر غم بربرینی بی سپر ایلر

نفعی کندینی مدح ایتدیکی حالده بیله قارئه برحس استکراه ویرمز . بالعکس یازدقلرینی ، فخریه‌لرینی کمال لذتله اوقوتیر ..

عاجزم حق اوزره اوصافکده حالا کیم بنم
عالم اندیشه‌نك علامهٔ دانشوری
بلکه قانون سخنده حل وعقد نکته‌ده
حکمت فکر وخیالك فیلسوف اکبری
حسب حالمدر خصوصا لاف، ودعوی بر طرف
کرچه صاحب لاف اولور ارباب‌طبعك اکثری
بن اوکنمم قدرم ارباب دل ودانش بیلور
عارفم دوشمز بکا لاف وکذاف سرسری
خاتم اول معجز طراز صد هزاران پیشه‌در
کیم نظیر اولماز آکا الا کلیمك اژدری
حرفیدر مجموعهٔ اسرار دیوان کمال
نقطه‌سیدر مهرهٔ داغ درون انوری

فقط بونفعینك حقیدر . اساساً بویوکلکنی ، هر کسه تفوفقنی حس ایتمش بوسوزلری سویله‌مشدر . ظن ایدرسه‌م نفعی فخریه‌لرنده الك زیاده صمیمی ، الك زیاده حسیدر . ذاتاً نفعی چایکدن لسانیله حس ایتدکلرینی بیله سودیره سودیره اوقوتمه‌یه موفق اولمشدر .

خیالارنده اوقدر مبالغه واردرکه ، کورولور ، حس اولونور ، معمافیه ترك اولنه‌من ، ینه اوقونور .

« قدما ایچنده قواعد فصاحت وبلاغته اك چوق توفیق کلام ایدن نفعیدر . » — اکرم بك افندی .

نفعی جناس کبی صنایع ادبیه ایله اوقدر اشتغال ایتمز . تصوراتنده ، تشبیهاتنده ذوق نواز اولمه‌یی اساس اتخاذ ایدر . بونلر نه قدر غریب اولور ایسه اولسون کلمه ، وزن ، آهنك اویونلریله غرابتلرینی معناسزلقلرینی اورتر .

هر شیدن اول نفعی کوزل بر لسانك صاحبی بر « کلمه‌جی » شاعردر ، اوآرار . بولور ، کلمه‌لری بربرلریله برلشدیردیکی زمان اونلر صانکه مزج اولمش ، برکلمه حالنه کیرمش کبیدر . فضله اوله‌رق کلمه‌لر نفعینك الندن براستعداد ترنمه مالك اوله‌رق چیقارلر .

واقعا اساس . اعتباریله نفعی ماضیدن اوزاقلاشه‌مامشدر ، اولجه‌ده سویله‌دیکمز کبی باقی مکتب ادبیسنك اعضای مهمه‌سندن بریدر .

فقط اوقدر بویوکدرکه ایکنجی دورهٔ ادبیه‌نك رئیسی ذی شانی اولان وجلادت طبعیله هیچ برشیدن پرواسی بولنمیان کمال بك « تخریب خراباتنده » اسکی طرزده یازی یازدینی زمان نفعی‌یی تقلید ایتدیکنی اعتراف ایدییور .

برچوق کیمسه‌لر نفعی‌یی تقلید ایتمش اولمقله برابر هیچ برکیمسه اونك یوکسلدیکی نقطه‌یه یوکسله‌مه‌مشدر .

سهام قضاسندن بر ایکی هجو ایرادندن صوکرا نفعینك صنعت ادبیه‌سنه کچه‌لم .

بکا طاهر افندی کلب دیمش
التفاتی بو سوزده ظاهردر
مالکی مذهبم بنم زیرا
اعتقادمجه کلب طاهردر .

و

کیمدر بنله فن معانینده بحث ایدن
بیلسون که آ که حملهٔ طبعم بلایتر
برزستم کمانکش نظمم که طبعمه
ترکش مقطعات « سهام قضا »یتر

نفعی حقیقةً بر نادرهٔ ذکای شاعریتدر . باقینك یادکاری اولان لسان مکملی دها سیله دها زیاده تزیین ایتمش ، دهازیاده سوسله‌مشدر .

نفعینك الك بویوك مزیاتندن بریده فکرینی ، لسانی وزن وقافیه‌یه فدا ایتمه‌مسنده‌در. او او قدر بویوك، اوقدر ماهردرکه وزن و قافیه بو عظمت مهارتدن قورقار صانکه اطاعت ایلر . نفعی آهنك خصوصنده برنجیلکی قازانان شعرادندر .

لساننده برشدت ، برسلاست . ، برجریان لطیف اولدیغی کبی آثاریده ناشنیده ، نادیده خیالات ایله مالامالدر . حتی بعضاً

قافزاده‌نك ترزیقاتدن عد ایتدیکی یالکزایکی بیت ، نفعینك مابه الاشتهاری اولان‌قصائدندن آلنمه‌یوب عادی‌بر غزلدن آلنمش اولمقله برابر ینه هیچ بروقتده ترزیقاتدن صاییلمق ممکن‌اولمیان سوزلردندرکه شونلردر . . [۱]

برطولی نوش ایت شراب ناب کلسون چشمکه .
مست اولورسه‌ك نازه باشله خواب کلسون چشمکه
غمزه‌که پرتاب ایکن طاقت کتورمز آفتاب
باده عقلی وارایسه بیتاب کلسون چشمکه .

کندیسنك مرمره دکزنده مدفون‌بولندیغی ، یعنی مزاری اولمدیغی سویلندیکی کبی «باب‌عالی‌یه سرکه‌جی استاسیوننده‌ن کیرلدیکی زمان صولده کوچك برباغچه‌نك چالیلقلری آره‌سنده کتابه‌سز ایکی طاشه مالك برمزار کورولورکه بونفعینك مزاریدر دییه روایت اولونور . . . [۲]

خزینهٔ همایونده نفعینك برتصویری محافظه اولنمقده‌درکه بوکا باقلدیغی‌زمان‌اوزون بربیقله، اوزون قیره‌تراق برصقال ایله مستور آتشین، جانلی کوزلره‌مالك وسویملی عینی‌زمانده حشمتلی برچهره کورولور .

بر یاغیز چهره چاپلمش ایکی خنجر قاشلر
ینه خنجر کبی کسکین ایکی معنالی نظر
توفیق فکرت

[۱] قدمادن برقاچ شاعر : استاد اکرم بك افندی .
[۲] موسیو فازی

ایتمش، و بو مسموع پادشاهی اولدقده قتلنه فرمان صادر اولمش‌در. نفعی‌یی بوغمشلردر.

سلطان مراد رابعی فتوحات عظیمه‌سی، خدمات برکزیده‌سی آره‌سنده لکه‌لهین قانلره‌محترم، داهی بر قان دها علاوه ایدلمشدر. تاریخ بشریت بوتون زواللی، معصوم قانلری اونوته‌بیلیردی. فقط نفعی کبی بویوك بر ذاتك قتلنی هیچ بر زمان اونوته‌مز.

عبدالحلیم ممدوح بکله موسیو فازی «ترك ادبیاتنده عشق نام» کتابلرنده بو روایتی، یعنی بایرام پاشایه هجو یازمه‌نتیجه‌سنده اولان قتلی تمامیله رد وانکار ایده‌رك پادشاهك، بوپادشاه ملك شاعریتی، استرقاب ایتمه‌سندن طولایی قتل ایتدیکنی سویله‌یورلر.

وفاتی حقنده شو سوزلر سویلنمشدر ..

«مجا وروزکار نفعیٔ افعی کردار تلحکام زهرمار شمشیر خونبار اولدی» . .

«آن شاعر هیجا کوکه نام‌اوست نفعی
قتلش بچار مذهب واجب چو قتل افعی»

زمانینده بولنانلری مجولریله اوقدر کوحندزمشدرکه، شاعر مشارالیهك زخمناك سهام قضاسی اولنلردن قافزاده دخی تذکرهٔ شعراسنده یالکزشوئی سویلر:

«نفعی ارضرومی. بوابیات ترزیقاتندندر.»

نفعی ، ادبیاتمزده اك ممتاز قصیده‌لر یازان بر شاعر اولمقله برابر عینی زمانده‌ده هیجا کو ایدی . زماننده هیچ بر کیمسه لسان هجوندن قورتیله‌مامش ، هر کس قلمنك ناخن استهزا وتعریضیله طیرمالانمشدر .

نفعی پدرینی هجو ایده‌جك قدر هجوه مراقلی برذات ایدی :

پدر دکل بو بلای سیاهدر باشمه

نفعی نهایت بو بلای هجوك قربانی اولمشدر . روایت ایدرلرکه برکون سلطان‌مرادرابع «سهام قضا»نامنده‌کی هجونامه‌سنی اوقورکن بیلدیرم دوشمش ، حتی

کوکدن نظیره ایندی سهام قضاسنه
نفعی دیلیله اوغرادی حقك بلاسنه

دیمشلردر .

بونك اوزرینه پادشاه نفعی‌یی چاغیره‌رق بر دها هجو سویله مه‌مسنی امر ایله‌مش ، حتی یمین ایتدیرمشدر ،

نفعی او آرالق پادشاهه تقدیم ایتدیکی بر قصیده‌سنده :

بوکوندن عهدم اولسون کیمسه‌یی هجو ایتمم الا
ویره‌یدك کراجازت هجو ایدردم بخت ناسازی

بیتنی یازمشدر .

فقط بو ابتلای مدهشندن آیریله‌میه‌رق بایرام پاشایی هجو

کوردی کوثر عرق کلبوین
نجه آقتمسون آغزی صوین
دخی سیمای شریفنده آنك
بیلنیوردی غرضی اول جانك
نور ایدی آینهٔ وجه بنی
ظاهر اولوردی رضا وغضبی
کندو نفسی ایچون اول پاك نسب
ایتمدی کیمسه یه عمرنده غضب
اولمدی هرگز اولعل ناياب
هیچ کیمسه ایله جهانده شکراب

نفعی . — باقینك لسانمزه وضع ایتدیکی سنك انتظامك اوزرینه خامهٔ دهاسیله کتابهٔ تکاملی نقش ایدن برداهیٔ ادبدر که موسیو « فازی » هیچ برملتك ادبیاتنده مقابلی بوله مدیغنی سویله یور .

۹۹۰ تاریخلرینه طوغری نفعی حسن قلعه ده تولد ایتمش اولوب سلطان احمد اول زمانده استانبوله کلمشدر . ذکاسنك لسانك شدت ولطافتنه بناءً همان اکابر ووزرانك توجهنی قازانمش ، حتی سلطان مراد رابعه مصاحب شهر یاری اولدیغی کبی او زمانك مالیه ناظرلغی دیمك اولان شق اول دفتردارلغنده ده بولنمشدر .

شمع جمع حرم علیین
اکا ویرمشدی کمال زینت
کاتب حجره کشای فطرت
عرق آلود اولیجق اول سلطان
کل پرژاله یه بکزردی همان
هم دیمشلردرر اشراف الحق
عارض پاکی عرقناك اولیجق
دانه‌در کبی رویندہ تری
خوشنمای ایلر ایدی اول کهری
شمع رخساری دونردی ماهه
ایکی قندیل ایدی عرش‌اللهه
عطر خوبیله پراولوردی مشام
بوی مشك ایدی یاخود عنبر خام
ترلسه اول کل کلزار سرور
جوش ایدردی صنا سین قلزم نور
نته‌کیم شعلهٔ شمع خاور
برق اورردی رخ پاکنده اوتر
اولوب انوار رخی ایکی علو
درو دیواره صالاردی پرتو
برك کل کبی اولوردی نیکو
ترلدوکنجه اولوردی خوشبو ؟

حلیه دیمك فخر کائنات « صلعم » افندمزك اوصاف مبارکه سندن بحث ایدن کتاب دیمکدر .

بوکتاب قسم قسم اولوب ، بو قسملر «کان رسول‌الله صلی الله علیه وسلم ازهراللون» سرلوحه‌سی کبی عربجه سرلوحه‌لری حاویدر . مثنوی طرزنده یازلمشدر .

لسان آز چوق ساده ، پروزسز . لطیفدر .

اتفاق ایتدی بومعناده اهم
ازهر اللون ایدی فخر عالم
یوزینك خالص ایدی آغی قنی
رخلری صاف ایدی صافی صفتی
رنك رویی کل ایله یکدل ایدی
کل کبی قرمزی یه مائل ایدی
قاپلمشدی یوزینی نور سرور
سورة نور ایدی یامطلع نور
مصحف حسن ایدی اول وجه جمیل
خط خساره‌سی نص تنزیل
کون یوزندن اوتانوب آب حیات
مسکن ایتدی وراء ظلمات
وجه براقنك اصحاب صفا
حمرتی غالب ایدی دیر حتی
کوکده اولمشدی اوروی رنکین

« سوقاقدن کچیلیرکن قبرستانك دیوار جامعه قریب اولان اك بویوك پنجره‌سندن ایچری باقلسه مدور، بویانمش برطاش کوریلورکه جبهه‌سنده شو کلمه‌لر محرردر :

هو الباقی

« حله خاقانی حضرتلر روحیچون الفاتحه »

آ کلاشیلیوریا! «حلیهٔ خاقانی حضرتلرینك» دینلمك ایسته‌نلش مرحومك نامنی سنك مزارینه یازمق ایستین آدمك بونامی «حلیهٔ خاقانی » اولمق اوزره تصور ایتمسی، صکره‌ده بونی‌ده طوغری یازه‌مامسی استغرابدن زیاده تأسفه شایان اولان حاللردندر. شبهه‌دن وارسته‌درکه بویازی حضرت شیخ عطاری « پندعطار حضرتلری عنوانیله یاد ایدنلردن برینك اثریدر .

بویله شیلر کوجه کیدییور . انسان بر قبرك ایچنده‌کی ذاتك بویوکلکنی دوشونیور . برده طیشنده‌کی کتابه‌یه باقییور، درون مرقددن « نه قیمت بیلمز آدملر ایمشسکز» یوللو برندا ایشدییور مشجه‌سنه اوتانیور .»

تاریخ تولد وفاتنك معلوم اولمدیغنی معلم ناجی ذکر ایتمشسه‌ده قاموس اعلام تاریخ وفاتنی ۱۰۱۵ کوسترمکده‌در .

خاقانینك اك مشهور اثری حلیه‌سیدر . سلیمان دده‌نك مولودی قدر مشهور دکلسه‌ده ینه مشهوردر .

آنده ایتدکجه تجلی بو اثر
متجسم کورینور پیغمبر

اونلری کلیشی کوزل آتمش کبی کورینور. فقط عینی زمانده یئنه کلمه‌لری منتخب. ظریف، رنکین، حتی شفافدر.

نه صایار سز، نه آلیر سز. نه صاتار سز؟

سوزلری بوکونکی شیوه‌یه‌موافق اولمامقله، حتی «آلیرسز، صایار سز» کلمه‌لری یالکزجه آلندیغی زمان قولاقلرمزده فنا بر طنت حصوله کتیرمکله برابر روحیٔ بغدادینك ید آهنکسازی آلتنده غایت کوزل، خوش کورونیورلر.

وفاتی ۱۰۱٤ اولمسنه بناءً سلطان احمد اول زمانینه قدر یاشامش دیمکدر.

خاقانی. — اسمی محمد بکدر. اونجی عصری تزیین‌ایدن شعرادندر. «حلیهٔ شریفه» صاحبیدر. اساساً وسیلهٔ شهرتی بو اثردر. بو اثری ۱۰۰۷ تاریخنده اتمام ایتدیکی زمان وکلا ووزرایه تقدیم ایدر. پك زیاده بکنلدیکی جهتله خاقانی‌یه‌برمکافات آرارلر، کندیسنه صورارلر. «آرتق اختیار اولدم. ادرنه قاپوسندن پاشا قاپوسنه پیاده اوله‌رق کیدوب کلمکه قدرتم قالمدی. مساعده بویورولسه‌ده حیوان ایله کیدوب کلسه‌م!» دیمش [۱]

قبری ادرنه قاپوسنده‌در. معلم ناجی مرحوم قبری حقنده شونلری سویله‌یور:

---

[۱] خواجکان دیوان همایون‌وکبارافلام‌ادرنه‌قاپوسنده‌اوطورلرمش وخاقانی‌نك رتبه‌سی اته بنمه‌یه مساعد دکلمش. بوکا بناءً وزراووکلاقاعده‌یی بوزمامشلر کندیسنه باب عالی جوارنده بر خانه ویرمشلردر.

زنجیرلری کورمش، حس ایتمش، واثرنده بونی جانلی، لطیف، شوخ، مستهزی بر طرزده کوسترمشدر.

فقط بوتدقیق، بوتحلیل، بوتحسس اونی معکوس برمجرایه، لاقیدیه، استهزایه، سرسریلکه سوق وایصال ایتمشدر.

واقعا حیاته قارشو لاقیدی، استهزا، اونی بولندیغی کبی قبول ایتمك بر سعادت، بر رفاه اولهرق تلقی ایدیلهبیلیر. لکن بو نظریهده، دماغدهدر. فعلیات تامیله بونك معکوسنی کوستریبور، اثبات ایدییور. ذاتاً بو نظریه انسانی مسکنته قدر سوروکلهیه بیلیرکه بوده دنیاده صیقنتیلرك اك بوشی، اك آجیسیدر.

با خصوص بزکه یکرمنجی عصر کبی برحمای فعالیتله دیدیشهن برعصرده بولنیورز. هیچ برشیئه قارشو لاقیدقاله میز. بزم قوللریمز دمیردن، طبیعتمز آلتوندن اولمیدرکه یاشایهبیلهلم. بوکا بناءً روحینك سرسری، تاساسز، رندمشرب فلسفهسی بزی هیچ تسخیر ایتمامیدر. یالکز بز اونك لسان سلیس و مزینك، صنعتنك، دهاسنك مفتونی اولمیز.

کوریلیورکه روحیٔ بغدادی لسانته حقیقةً حاکم اولمقله برابر کلهلرك تنظیم و انسجامی خصوصندهده بویوك بر قدرت صنعتله نقل و تثبیت آهنکه موفق اولویور.

حتی لساننده برشخصیت خصوصیه، شخصیت ممتازهده واردر. «باقی» ایله لسان شعره «کلهجیلك» کیردیکی حالده روحیٔ بغدادی اثرلرنده کلهلری هیچ آرامامش: انتخاب ایتمامش،

برکت ویرسین که قلبنده کی کینلری ، آلامی تسلی ایده جك . اسکی ، درین برلاقیدی واردر . او اونکله تسلی بولور .

چرخك که نه سعدنده . نه نحسنده بقا وار
دهرك که نه خاصنده ، نه عامنده وفا وار
آلدانمه آنك سعدینه ، نحسندن آلنمه
نحسنده دیمه محنت وسعدنده وفا وار
میل ایتمه بونك خاصنه عامندن اوشنمه
عامنده دیمه خست وخاصنده عطا وار
صرتنده کوروب غیریلرك اطلس ودیبا
غم چکمه که صرتمده بنم کهنه عبا وار
جهد ایله همان غیر الله باقمه یه کور کیم
بندن نه سکا فائده ، سندن نه بکا وار ؟

بو صوك بیتیله حیاتك قوانینی ، یولی حقنده کوچك بر شعله کوسترمشسه ده

صورتده اکر ذره ایسك معنیده یوحز
روح القدسك مریمه نفخ ایتدیکی روحز

بیتیله باشلایان پارچه سنده ینه رندلکه ، ینه لاقیدی یه قاچمشدر .

بوتون بوتحلیلاتدن ، بوتون بوسوزلردن آکلاشیلیورکه روحیٔ بغدادی درین برنفوذ نظرله حیاتی تدقیق ایتمش ، اونی احاطه ایدن بوتون کیرلری ،حرص ، ریا ، پاره احتیاجی ، کبی

آرتق شاعر یوفارینی تمامیله فیرلاتیر ، آثار ، حیاتی تحقیر ایدر ، عاصیدر ، قیزغیندر ، عصبیدر .فقط بوتون بویوفارنده براحتیاج لاقیدی واردر :

یوف خارینه دهرك کل وکلزارینه هم یوف
اغیارینه یوف یار جفا کارینه هم یوف
برعیش که موقوف اوله کیفیت خمره
عیاشنه یوف ، خمرینه ، خمارینه هم یوف
. . . . . .
چون اهل وجودك یری صحرای عدمدر .
یوف قافله وقافله سالارینه هم یوف
عارف کیم اوله مدبر ونادان اوله مقبل
اقبالنه یوف عالمك ، ادبارینه هم یوف
چرخ فلکك سعدینه ونحسنه لعنت
کوکبلرینك ثابت وسیارینه هم یوف

زماندن شکایت ایدر ، انسانلری چکشدیرر ، ترزیل ایلر.. او هپسنی ، بوتون حیاتی کورمشدر . حیات اونك قلبنده درین برکین ، افعالنده مدهش بر لاقیدی ، بر اطرادسزلق تولید ایتمشدر ، بوتون بونلری سویله‌مك ایستر ، سویلر :

حالك کیمه آچسه‌ك سکا دیر حکمتی واردر .
اولدیردی بزی آه بیلنمزمی بوحکمت ؟

طرفداری اولدیغم تلقی ایدلمه‌سین، فقط شبهه‌سزدرکه بر «لقمه ناندن زیاده‌سنی‌دوشونلر، بو احتیاجدن، حس لاقیدی‌دن‌قورتو- له‌رق ابتدا کندیلری ایچون دها زیاده دوشونمشلر، دها زیاده چالشمشلر و بو تفکر وسعیلرینك ثمراتی ایله جمعیت بشریه‌یه فائده نثار بر چوق شیلر قازاندیرمشلردر،

ایلروده سویله‌یه‌جکمز کبی « روحیٔ بغدادی حیاتی کورمش فقط‌حیاتده‌تعقیب‌ایدلمسی لازم‌اولان قوانینی، یولی کوره‌مه‌مشدر.

بو بویوك شاعر عینی زمانده‌ده بدبین ، بوتون بولاقیدی فلسفه‌سنه رغماً عاصی ، قیزغین ، عصبیدر :

بیك کریه ایدرسك سنی آخر آییرلر
فرزند وزن وطنطنهٔ سیم وزرکدن
بو ملك فنایه‌که عدمدن سفر ایتدك
سودك ندر آنجق بونی بلسك سفرکدن
یوق چیقمه یه کوکلك در دنیای دنیدن
باللهی دی خوشنودمیسك یوخسه یرکدن
. . . . . .
سیم ایله زری کندیکه قات قات سپر ایتسه‌ك
مرك اوقنی کچمزمی صانورسك سپرکدن

دقت ایدیلورسه بوبدبینی‌ده‌ده ، بو سیاهلقده‌ده لاقیدی‌یه طوغری برمیلان کوریلور .

دیدی بریسی شهرمزك حاکم وقتی
خیر ایتمك ایچون خلقه کلور مسجده هرگاه
احسانی یانجاه یاچلدر فقرایه
صبر ایلهکه دمدر کله اول میر فلك جاه »

سوزلریله پارهنك حیات اوزرندهکی قوت ونفوذینی ، انسانلرك اکثریسنك اونك اسیری بولندیغنی شوخ ، مستهزی بر طرزده کوسترر .

کیم سزدن ایراغ اولدیسه حقه یقیندر
زیراکه ضلالت یولیدر کیت یکککزراه

فکر دیندارانهسیله بو پاره مفتونلرینی تقبیح ایدر.

بر کمسهیی کیم جبه ودستار ایله کورسهك
ایلرسك آنك جبه و دستارینه اکرام
. . . . . .
یازق سکا کیم ایلیه سن حرص و طمعدن
بر جبه ایچون کندیکی عالمله بد نام
یوق سنده قناعت کوزك آچ اولدیغی بودر.
. . . . . .
ات لقمهسی لازمی طویورمزمی سنی نان؟

بو فلسفهنك، بو لاقیدی، بو « یوف » فلسفهسنك ذاتاً کیدهجکی نقطه بویله مضر بر مسکنتدر. بو سوزمله ریانك

سعادتدر » نظریه‌سنی قوریور ، ینه فلسفه‌سنه عودت ایدییور .

حال حاضردده « pantagruéliste پانتاغره ئه‌لیست» مسلکی دینیله‌ن، اساس فلسفه‌سی حیاتی بولندیغی کبی قبول ایتمکدن عبارت بولنان بو مسلکه آنجق روحئ بغدادی‌ده تصادف اولنمقده‌در . بعضاً بو بویوك شاعر سرسری‌یه بر داء الصله ، بر داء العشق وطن عارض اولور :

کزدی یورودی بوله‌دی بر اکلنه‌جك یر
من بعدینه عازم بغداد اوله‌یم دیر
بغداد صدفدر ، کهری در نجفدر
یانده آنك در کهر سنك خزفدر .

صوکرا بر انکار اعتقادی ایچنده :

هپ مغاطه‌در لقلقهٔ باطن وظاهر
بر نقطه ایمش اصل سخن اول و آخر
واردم سحری طاعت ایچون مسجده ناکاه
کوردم اوتورور خلقه اولوب بر نیچه کمراه
کیرمش کیمیسی وحدته آلمش اله تسبیح
هر بریسنك درد زبانی چل و پنجاه
دیدم نه صایارسز، نه آلورسز ، نه‌صاتارسز
کاسلا دلکزده نه بنی وار ، نه خود الله

خاك اولکه خدا مرتبه‌کی ایلیه عالی
تاج سر عالمدر اوکیم خاك‌قدمدر .

سوزلرینی سویله‌یه‌رك « محویتك » بویوکلکنی ، آتسز حشمتسز درویشلرك شهاردن دهازیاده بختیار اولدیغنی سویله‌یور، وبوسوزلرله فلسفه‌سنك اساسلرینی قوریوور؛ « حیات لاقیدیدر.»

کل طوغریله‌لم میکده‌یه رغمنه آنك
کیم بار ریادن قد بر کشته‌سی خمدر

سوزلریله حیاتده هر شیلری ظاهری ، جعلی ، قلبلری کیرلی ، ملوث اولدیغنی اولرله ، ریاکارلرله اکله‌نیور . اونلری زهر خیال وشعریله ایخیتیور .

خوش کوشهٔ ذوق ایدی صفا اهلنه عالم
برحالله سورسیدی اکر عمرنی آدم
صحت صوکی درد اولسه وصلت صوکی هجران
نوش آخری نیش اولسه سور آخری ماتم

مصراعلریله حیاتك خلاصه‌سنی یاپدقدنصکره ینه فلسفه‌سنه عودت ایله :

بو عالم فانیده صفایی اول ایدرکیم
یکسان اوله یانده اکر عیش اکر غم

سوزلرینی سویله‌یه‌رك « حیاتی بولندیغی کبی قبول ایتمك

همکاسهٔ ارباب دلز عربده‌من یوق
میخانه‌ده‌یز کرچه ولی عشقله مستز
بز مست‌می میکدهٔ عالم جانز
سر خلقهٔ جمعیت پیمانه شکستز

اثره بو قدر آهنکله، بو قدر شوخلقله باشلایه‌بیلمك ؛ احتیاج روحی بو قدر سلاستله، بوقدر کوزللکله تصویر وافاده ایتمك، قارئك نظرنده کندینی یاشاتمق هر حالده بویوك بر قدرت وقوفه متوقف بر کیفیتدر.

وبوتون بو زندکیٔ مزاج وطبیعتی، بو شوخیٔ روحی افاده وتصویرایدرکن جمله‌لرك معنالرینه برتبسم استهزا کار ضم وعلاوه ایده‌بیلمك، بونی حس ایتدیرمك حقیقةً تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده یالکز روحینك قلمنك اوجنده قالمش بر خاصهٔ جوهرین ، بر قدرت الماسکاردر.

تر دامن اولنلر بزی آلوده صانور لیك

مصراعنده‌کی «آلوده» کلمسنك افاده ایتدیکی معنای عمیقی حس ایتدیره‌جك قدر بر قدرت تثبیته مالك اولمق اسلاف و اخلافه غبطه رس اوله‌جق بر مزیتدر.

بر آز صوکره میدن بحث ایدرك

ای‌خواجه فنا اهلنه زنهار اولولنمه !
درویشی بو ملکك شه‌بی خیل وحشمدر

سیاحت ایتمك انسانی حقیقةً اشیانك روحنه ، انسانلرك روحنه ، قلبنه نفوذ ایتدیرر .

« ترجیع بندی» انافس آثار عثمانیه‌دندر. برچوق کیمسه‌لر ازجمله سامی ایله ضیا پاشا بو اثره برر نظیره یاز مشلردر .

بو اثر خلاصهٔ فلسفه‌سی «حیاته، هر شیئه قارشولاقیدیٔ مقامات ومناصب عالیه ایله استهزا ، حیاتك ادبارینه « یوف » ، اقبالنه « یوفدر . »

خصوصیله اثرك باشلایشی، ایلك سوزلرله فکر ونظر قارئی تسخیر ایدیشی حقیقةً موفقیتدر.

صانمه‌ك بزی کیم شیرهٔ انکورله مستز
بز اهل خراباتدنز مست الستز
تر دامن اولنلر بزی آلوده صانور لیك
بز مائل بوس لب جام وکف ودستز
بو عالم فانیده نه میر و نه کدایز
اعلالره اعلالنورز پسته پستز
صدرین کوزه‌دوب نیله‌یه‌لم بزم جهانك
پای خم میدر یریمز باده پرستز
ارباب غرض بزدن ایراغ اولدیغی یکدر
دوشمز یره زیرا او قمر.صاحب شصتز
مائل دکلز کیمسه‌نك آزارینه اما
خاطر شکن زاهد پیمانه شکستز

روحیٔ بغدادی . — ایشته « فکری » ، افاده‌سی سلیس بر شاعر . روحیٔ بغدادی حقیقةً نادرات شاعریتدن معدود اولدیغی حالده صوك زمانلرده آثار اسلافدن باحث بر چوق مقاله‌لر یازان کیمسه‌لر اونی اونوتیر کبی اولمشلر ، اوندن هیچ بحث ایتمامشلردر .

روحی آثارینك دلالت ایتدیکی معانیه باقیلیرسه ماجرا پرست ، دربدر ، رند مشرب اوله‌رق تصویر ایدلمك مجبوریتی حاصل اولویور .

بوشاعر اونجی عصر هجریی تزیین ایدن شعراندندر . وفاتی ١٠١٤ تاریخنده شامده‌در .

کندیسی بغدادلی اولمقله برابر بر چوق دیار ، بر چوق مملکتلرك عادات واعتیاداتنه تماس ایتمش ، برچوق یرلرده بشریتی تدقیق ایتمشدر .

بونك ایچون لساننده براستهزای خوش وشوخ واردر . حیاتی تدقیق ، اسرار اجتماعیه‌یه نفوذی ، لساننده‌کی ساده‌لك کوزللك ، جریان رقصان اونی برسیمای لایموت، برسیمای دهائت اوله‌رق اخلافه تقدیم ایتمکده‌در .

روحیٔ بغدادی فضولینك تمامیله معکوسی کبیدر . فضولی نه‌قدر رقیق ، روحی ، حساس بر شاعرسه بوده اوقدر لاقید اوقدر مستهزی ، دربدر بر شاعردر .

وبو غروری اثرینك هر نقطه‌سنده بدبینیسندن زیاده نظر دقتی جلب ایدییور. حیاتی‌استانبولده کچمشدر. بك چوق سنه‌لر یاشامشدر.

کندیسنك روایتنه نظراً بش یوز مقدار غزلدن، اوتوز اوچ عدد قصیده‌دن مرکب بر دیوانی وارمش.

جملهٔ مؤلفاتندن «انیس الفصحا»، «فصول اربعه»، «رسالهٔ اوصاف‌استانبول»زماننده بك زیاده‌حائز اعتباراولمشدر.

«مرأت عبر» نامنده‌کی قصیده‌سنك شو پارچه‌سنی کندیسی بك زیاده بکنمکله بزده نقل ایدییورز.

صو کبی صاف اول کدورتدن دلا دیداره‌باق
صیقل ایت آینهٔ قلبی جمال یاره باق
برپدر، برمادر ایکن اصلی جمله آدمك
کیمنه عزت کیمنه ذلت ویرن جباره باق
طاشی که مرمر کهی مرجان ایدن فعالی کور
خاکی که درویش که سلطان ایدن مختاره باق
بی فتیل بی دهن یانان بوایکی شمعی کور
بی طناب وبی ستون بو خیمهٔ ژنکاره باق
طاق چرخك کل نظر قیل لاجوردی سقفنه
آکا یر یر زینت اولمش زرنشان مساره باق
چشمهٔ صبحك سحر نیلوفرینه قیل نظر
بونجه نرکس ایچره هرشب برکل نواره باق.

هر «کلستان» اوقویان شاعر وایکی مصراعه قادر اولانلر مبدع ماهر بکینوب وبش بیته مالك اولنلر جواب «پنج کنج»ه قصد ایدوب صاحب خمسه ایلهم پنجه دریلورلر .

شعرك لطیفی اولدی ایشی بیتی بوزدیلر
عالم مقلد اولدی جهان صنعت اوغریسی »

کبی بدبینانه سوزلری پك چوقدر .

مع مافیه بو ذات اك زیاده طوغری، نفوذ نظری حاوی بر تذکره یازمشدرکه بو اعتبار ایله لطیفی افندی مدحه، ستایشه شایاندر. اساساً بر چوق تألیفاتی اولوب تذکرهٔ «لطیفی» نك اون ایکنجیسی اولدیغنی کندیسی سویلهمکدهدر . نثری مسجع اولمقله برابر ینهظریف، ینهخوشدر . اوقویانلری هیچ صیقماز.

با خصوص اشخاصی کوسترمك ایچون قوللاندیغی سوزلر همان همان اونلرك روحنك ، حیاتنك بر قاچ قلم ضربهسیله چیزلمش نمونهلری کبیدر .

شبههسزدرکه لطیفی افندی قلمنك ، لسانك صاحبی برذاتدر. بوقدر بدبینیسنه بر درلو معنا ویرهمهدم . چونکه کتابلرینك مظهر تقدیر اولدیغنی، سرای همایون کتبخانهلرینه قونیلدیغنی ینه کندیسی یازیبور .

احتمالکه بو بدبینی فضلهٔ غروردن. فضلهٔ اعتماد نفسیدن باشقه برشی دکلدر .

طورمیوب کچمکده‌در احوال عالم خیر وشر
هرنه حالیسه جهانك لطفی وقهری کچر
هر قولك باشنه یازیلان کلور دوراندر

لطیفی افندی غایت بدبین، غایت زمانندن، کندندن مشتکی بر ذاتدر . حتی بو تخمیسنی یازمه‌دن اول شوسوزلری سویله‌یور.

« مطلع مرقومك مصراع ثانیسی دوران سرکشته حاللرینك و درد وغم پایمالرینك حسب حالی ، مناسب احوال پرملالی اولدیغی باعثدن بو غمکین و حزین علی وجه التضمین تخمیس ایدوب بو کتابه درج ایتدم »

آثاری اوقوندیغی زمان ماضی‌یه پك بویوك اهمیت عطف ایتدیکی ، حالی ماضی‌یه نسبتله پك بوش، ارباب اقتداردن، قدر شناساندن معری کوردیکی حس اولونور .

شو سطرلری اوقوییکز :

« علی‌الخصوص بونك کبی زمانده بو مقوله اوانده شعرا ونظما ایچون تذکره وتبصره یازوب جهلا و سفهانك دخل وطغنه ولوم وسومنه مظهر دوشمك سمت فکر صحیحدن دور وصوب صوابدن بعیدو مهجوردر. زیرا زمانه‌ده شاعر ومتشاعر نا معلوم اولوب عرصهٔ نظم مقلد واهل تقلید ایله طولمش والسنهٔ معتبره‌ده بر لفظ قالمامش ، تکرار وبتکرار مخلص اولمشدر . بحور وقوافی نه‌در بیلمدن وتقطیع اوزاندن خبردار اولمادن

شعرلرندن شونی ذکر ایدهلم . سعدی افندینك :

جام جم نوش ایله ای جم بو فرنکستاندر
عالمك باشنه یازیلان کلور دوراندر

مطلعنك ایکنجی بیتنی آلهرق تخمیس ایتمشدر :

کیمیسی خندان بو خلقك کیمیسی کریاندر
کیمی ایتمکده ترنم ، کیمیسی نالاندر
کیمی سرتاغرق دیبا ، کیمیسی عریاندر
کوستریر تقدیر اولانی کردش کرداندر
هر قولك باشنه یازیلان کلور دوراندر
یازدیغك چون کاتب تقدیر تغییر ایلهمز
اول نوشتی محوایدوب بر دخی تحریر ایلهمز
حکمته ناظر اولان افکاری تکثیر ایلهمز
عاقل اولان بوجهانده هیچ تدبیر ایلهمز
هرقولك باشنه یازیلان کلور دوراندر
چونکه حالی حاله ایلنیر روزکارك کردشی
نیجه صورت کوستررکردون کردان جنبشی
بویله قالمز دائما بر حال اوزره برکشی
راست کلمز دکمده تدبیره تقدیرك ایشی
هر قولك باشنه یازیلان کلور دوراندر
بونجه دملرکه لطیفی کچدی یوق آندن اثر
آیینك حالی بیلنمز حالهدر آنجق نظر

شیخ الاسلام صنع الله افندی جنازه‌سنده امامت موقعنی باقی‌یه، خصوصیله شعر وصنعته عائد احترامنه بناءً اخذ ایتمش، عقیب دعاده شاعرك بالایه درج ایتدیکمز بیتنی اوقومشدر.

باقی، عثمانلیلرك «حافظ شیرازیسی» دیمکدر.

عربجه‌دن «مواهب لدنیه» یی «معالم الیقین» اسمیله ترجمه ایتدیکی کبی قطب مکینك «الاعلام فی احوال بلدة الله الحرام» نامنده‌کی اثرینی ده ترجمه ایتمش. وحضرت خالددن مروی اولان احادیث شریفه‌یی جمع ایله‌مشدر.

لطیفی افندی. — بزه تذکره‌سیله آثار اسلاف، و تراجم احوال حقنده راهبرلك ایدن لطیفی افندی‌یی اونوتمق، ذکر ایتمه‌مك شبهه‌سز قدر ناشناسلقدر.

اسمی عبداللطیف اولوب قسطمونیلیدر. «اسمم عبداللطیف اولدیغی تقریب ایله لطیفی تخلص ایتدم. یای نسبیسی جناب باری‌یه راجعدر. زیرا اسم لطیف اسماء الهدن اسم ذاتدر» دییور. پك چوق سنه‌لر معمر اولمشدر. لطیفی افندینك برچوق اشعاری اولمقله برابر اونی اك زیاده یوکسلتن نثری، و شبهه‌سز «تذکرهٔ لطیفیسی»در.

شعرلرنده او قدر ماهر، اوقدر استاد دکلدر. نثری حقیقةً متین، استعارات وتشبیهاتك آزلغنه بناءً غایت خوش؛ سلیس‌در. دها پك کوچك یاشنده صنعته تمایل ایتدیکی جهتله پدری طرفندن منع اولنمق ایسته‌نلمشسه‌ده موفق اولنه‌مامشدر.

هرکیم غمکدنِ آغلامیه شیخ و شابدن
یانسون یاقلسون آتش هجرکله آفتاب
دردکله قاره چوللره کیرسون سحابدن
یاد ایله‌سون هنرلریکی قانلر آغلاسون
تیغك بوینجه قازه‌یه باتسون قرابدن
درد غمکله چاك کریبان ایدوب قلم
پیراهینی پاره‌لسون غصه‌دن علم .
. . . . . .

بالاده‌کی مرثیه‌ده‌کی لسانك صفوتی ، آهنکی ، پروزسزلکی باخصوص برمرثیه‌یه مخصوص یأس وحزنی تمامیله احتوا ایتمه‌سی، خیاللرك بو حزنه اشتراك ایده‌جك صورتده هم حزین ، هم‌ده ممتاز اولمسی باقینك قدرت صنعتکاریسنك دلیلی ، برهانیدر .

باقی ؛ لسانیله کندیسنه تقدم ایدن شعرانك فوقنه صعود ایتمشدر .

قدرکی سنك مصلاده بیلوب ای باقی
طوروب ال باغلیه‌لر قارشوکه یاران صف صف

باقی کبی لطف طالعه مظهر بر ذاتك بو سوزلری نجین سویله‌دیکنی تعیین ایده‌بیلمك مشکل بر مسئله‌در. بلکه فضلهٔ طالعك ویردیکی بر شیمارقلقله سویله‌مشدر .

وفاتی سلطان محمد ثالث زماننده ۱۰۰۸ تاریخنده در .

دامانه دوکسون اشك فراوانی کوهسار
آکدقجه بوی خلقکی دردکاه لاله‌وش
اولسون درون نافهٔ مشك تتار تار
کل حسرتکاه یوللره طوتسون قولاغنی
نرکس کبی قیامته‌دك چکسون انتظار
دریالر ایتسه عالمی چشم کهر فشان
کلمز وجوده سنجلین‌در شاهوار
ای دل بودمده سنسن اولان باکه همنفس
کل نای کبی ایکنه‌یه‌لم باری زارزار

آهنك آه و ناله‌لری ایده‌لم بلند
اصحاب دردی جوشه کتیرسون بوهفت بند

کون طوغدی شاه عالم اویانمزمی خوابدن
قیلمزمی جلوه خیمهٔ کردون طنابدن
یوللرده قالدی کوزلرمز کلدی خبر
خاك جناب سدهٔ دولت مآبدن
رنك عذاری کیتدی یاتور کندی خشك لب
شول کل کبی‌که آیری دوشوبدر کلابدن
کاهی حجاب ابره کیرر خسروا فلك
یاد ایلدکجه لطفکی ترلر حجابدن
طفل سرشکی یرلره کیرسون دعام اودر

ایتسون نهال نارونی نخل ارغوان
بو آجیلرله چشم نجوم اولسون اشکبار
آفاقی طوتسون آتش دلدن چیقان دخان
قیلسون کبود جامه‌لرین آسمان سیاه
کیسون لباس ماتم شاهی بوتون جهان
یاقسون درون سینهٔ انس و پریده داغ
خار فراق شاه سلیمان کامران
قیلدی فراز کنگرهٔ عرشی جلوه‌گاه
لایق دکلدی شانینه حقا بو خاکدان
مرغ روانی کوکلره ایردی هما کبی
قالدی حضیض خاکده برایکی استخوان
چابك سوار عرصهٔ کون ومکان ایدی
اقبال وعزت اولمش ایدی یار وهمعنان

سرکشلك ایتدی توسن بخت ستیزه‌کار
دوشدی زمینه سایهٔ الطاف کردکار

اولسون غمکده بنجلین زار وبیقرار
آفاقی کزسون آغلایه‌رق ابر نوبهار
طوتسون جهانی نالهٔ مرغان صبحدم
کللر یولنسون آه وفغان‌ایله سون هزار
سنبللرینی ماتم ایدوب جوز سون آغلاسون

شمشیر کوهرینی پسند ایلدی فرنك
یوز بیره قویدی لطف ایله کلبرك ترکی
صندوقه صالدی خازن دوران کهر کبی
حقا که زیب وزینت اقبال وجاه ایدی
شاه سکندرافسر ودارا سپاه ایدی
کردون آیاغی توزینه ایلردی سرفرو
دنیایه خاك بارکهی سجده کاه ایدی
کمتر کدایی آز عطاسی قیلوردی بای
بر لطفی چوق مروتی چوق پادشاه ایدی
خاك جناب حضرتی درکاه دولتی
فضل وبلاغت اهلنه امید کاه ایدی
حکم قضایه ویردی رضایی اکرچه کیم
شاه قضا توان وقدر دستکاه ایدی
کردون دونه زار وزبون اولدی صانمه‌یك
مقصود ترك جاه ایله قرب آله ایدی
جان وجهانی کوزلرمز کورمسه توله
روشن جمالی عالمه خورشید وماه ایدی

خورشیده باقسه کوزلری خلقك طولا کلور
زیرا کورنجه خاطره اول مهلقا کلور

دوکسون سحاب قدین اکوب قطره قطره قان

باقی بی الك زیاده روحیله ، صنعتیله بزه کوسترن اشعاری مرثیه‌لری، حزین ، سوداوی سوزلریدر، مرثیه خصوصنده حقیقةً یوکسك بر شاعردر،فقط بو مرثیه‌لر ، بو حزین سوزلر هیچ بر زمان «لیریزم » ی یه قدر کیتمه‌مشدر.

از جمله سلطان سلیمان قانونینك وفاتی متعاقب سویله‌دیکی مرثیه «شه‌نوشه» اطلاقنه شایان آثاردندر ، بزده شو پارچه‌لری آلیبورز .

ای پای بند دامکه قید نام و ننك
تا کی هوای مشغلهٔ دهر بی درنك
آك اول کونی که آخر اولوب نوبهار عمر
برك خزانه دونسه کرك روی لاله رنك

آخر مکانك اولسه کرك جرعه کبی خاك
دوران الندن ایرسه کرك جام عیشه‌سنك
انسان اودرکه آینه وش قلبی صاف اوله
سینه‌کده نیلر آدم ایسه‌ك کینهٔ پلنك
عبرت کوزنده نیجه‌یه‌دك غفلت اویخوسی
یتمزمی سکا واقعهٔ شاه شیر جنك
اول شهسوار ملك سعادت‌که رخشنه
جولان دمنده عرصهٔ عالم کلوردی تنك
باش اکدی آب تیغنه کفار انکروس

تمایل کبی شیلردر. فقط بعضاً استعارات و تشبیهاتنده فوق‌العاده مبالاتسزلق کورولورکه بو بر خطا، بر نقصاندر.

کائناتی عدسهٔ دهاسنك خردکی آور آرقه‌سنده سیر و تماشا ایله هرکس حقنده بلا تردد کوچکلك حکمنی ویرن شاعر نفی بیله بر قصیده‌سنده باقینك بو بیتنی آلمشدر:

بو محلده عجب اوصافنه چسبان کورینور
نوله بو بیتنی باقینك ایدرسهم تضمین
دفع یأجوج غمه ایشیکیدر سدسدید
منع جیش المه درکهیدر حصن حصین..

باقی افندی یتمش بش سنه قدر معمر اولمشدر. سلطان سلیم ثانی، سلطان مراد ثالث و سلطان محمد ثالث زمانلرینی ادراك ایله مشارالیهما حضراتنك جلب توجه و التفاتلرینه مظهر اولمشدر.

حتی سلطان مراد ثالث حضرتلرینك ابتدای سلطنتلرنده بوراده ذکرندن توقی ایتدیکمز بر سوزی بعض مفسدلر طرفندن بیکلرجه سوء تفسیرلره اوغراتیله‌رق عرض نظرکاه پادشاهی ایدلمش اولمسنه بناءً ابتدا اعدامنه، بعده عزل و نفینه ارادهٔ سنیه صادر اولمشسه‌ده کندیسنی تقدیر ایدن قدر شناسانك لطف و معاونتیله مظهرعفوعالی اولمش، «رئیس العلمالق» مقامنه بیله کچمشدر.

کیم طرز قدیمه کسوه ویرمش
شعر آنك الیله شکله کیرمش
باقی‌یه سزا اولنسه تعیین
تعبیر مجدد تحسین

ضیا پاشا

استاد محترم اکرم بك افندی‌ده باقی حقنده « حقیقةً شعر ترکینك مجددلرندن صاییلیر. آکا کلنجه‌یه قدر اکثر شعرامز الفاظ ترکیه‌یی «غوم الاستیقدن» دوکلمش ادوات کبی اکینه بوینه ایستدکلری قدر چکدرك، شعرلرینی او صورتله وزنه کتیرمه‌یه موفق اولابیلدکلری وبو جهتله اشعار ترکیه او زمانه قدر سلاست وطمطراقدن محروم اولدیغی حالده باقی سائقهٔ حسن طبیعتله اکثر منظوماتنی بو قصوردن بری بولندیرمغه دقت ایدرك ایستنلنجه بزده دخی غایت سلیس، غایت آهنکدار سویلنه‌بیله‌جکنی معاصرلرینه کوسترمشدر.» دییورکه حقیقةً باقی بو لیاقت شعریه‌سیله، بو مزیت مخصوصه‌سیله دیکر شعرانك پك چوق فوقنده‌در.

واقعا بعضاً کهنه تعبیرات استعمالندن قورتیله‌مامشسه‌ده بوبر خطا، بر نقصان اوله‌رق تلقی ایدیله‌مز. چونکه ایلك خطوه‌یی آتانلر ینه ماضیدن آیاقلرینك برقسمنی قورتاره‌مزلر.

باقی افندیده کوریله‌ن خصائصك باشلیجه‌لری کلمه‌جیلکدن باشقه استعارات تشبیهاتك اکثریا مکملیتی، رندپرورلك، جناسه

تصادف ایدلمکده‌در ، که بو باقینك اون سکز ویا یکرمی یاشنده شعر سویله‌مه‌یه باشلادیغنی اثبات ایتمکده‌در :

نوله دهر ایچره نشانم یوق ایسه عنقایم
نه عجب سیل کبی چاغلامسه‌م دریایم
کوزه کوسترمز ایسه طکمی بنی هرادنا
که نظر فرق ایده‌جك مرتبه‌دن اعلایم .

کنج یاشنده سویله‌دیکی شو سوزلر باقینك، پك کنج یاشنده شعره باشلامش اولمسندن باشقه برده کندی قوت ذکائیه‌سنه باشقه‌لرندن تفریق ایدن مزایاسنه نه‌قدر امین بولندیغنی کوستریرکه بوده شاعرك «متانت طبعنه» ، متانت اخلاقیه‌سنه دلیلدر .

بو دور ایچنده بنم پادشاه ملك سخن
بکا صونلدی قصیده ، بکا دیرلدی غزل..

بوفخریه‌سنده باقی قسماً آلدانیبور، چونکه حس اعتباریله فضولینك یوکسلدیکی نقاطه یوکسه‌له‌مدیکی کبی « کله‌جیلك » بلیه‌سیله‌ده فضولینك محافظه ایتدیکی صمیمیت وصافیتی قازا - نامه‌مشدر .

فقط شو شبهه‌سزدرکه باقی قسماًده بوفخریه‌سنده حقلیدر. لسانندکی مکملیتی، یاخود لسانه بخش ایتدیکی تکاملی اوزمانه قدر کیمسه ویرمه‌مش، اونك قدر هیچ کیمسه عثمانلی لسانی بر حال ثابته افراغ ایده‌مه‌مشدر .

« لیلی ومجنون »ده فضولینك شخصی ومحرق اسلوبی بوتون بدیعه‌لرینی ، بوتون اینجه‌لکنی ، حتی بوتون آهنکنی محافظه ایتمشدر . بو اثر ادبیات عثمانیه‌ده حقیقةً دهایه قریب بر نقطه‌یه قدر یوکسلمش بر اثردر . حتی دییه بیلیرم‌که بو اثرده بولنان غزالردن بعضیلری فضولینك اك کوزل ، اك اینجه ، اك مریض اك حسی غزالریدر . شاعر اساساً بو اثرنده روحنی ، روح فکرینی تمامیله کوسترمش ، نظریاتنی وزن وقافیه‌دن ، آهنك وخیالدن عبارت بوبنانك ایچنده صاقلامش ، کندینی برکون بوتون احترامله تقدیس وتعظیم ایده‌جك احفاد وانسال استقباله تقدیم ایتمشدر .

باقی . — عثمانلیجه انتظام و تکاملنی همان همان بو شاعره مدیوندر . فضولی عصرینك ناصل یکانه شاعر حساسی ایسه باقی‌ده « کلمه جی » « لسانجی » شاعریدر . کندیسنه « سلطان الشعرا » نامنی معاصرینی ، واحلافی اتحاف ایتمکله حقیقةً سلطنت شعریه‌یه حاکم ومالك بو بویوك شاعرك حقنی ویرمشلردر .

باقی « ۹۳۳ » تاریخنده تولد ایتمش ، مبادئ حیاتنده سرا - جلق ایله اشتغال ایدرك بعده مؤذن اولمش ، بعده قاضیعسکرلکه قدر ارتقا ایله‌مشدر .

توجه شاهانه‌یه مظهر اوله‌رق قانونی سلطان سلیمان حضر - تلرینك مصاحبلری اعدادینه داخل اولمشدر .

۹۵۳ تاریخنده یازیله‌ن بر تذکرهٔ شعراده شو شعره

جدال معیشته قارشو طوتدقلری سلاح مدافعه ، سلاح صبر وتحمل !.

« حیات حس ایتمك ، اضطراب چکمکدر » . شاعریمزك دستور حس وافکاری بو نقطه‌ده قالمایور ... او ایسته‌یورکه بوقدر قلبی کریه‌لر ، حسی الملر ، روحی فریادلر بی نتیجه ، بی فائده قالماسین ؟ نتیجه‌ده اونلرده کولسین ! .

« حیات حس ایتمك ، اضطراب چکمکدر. فقط بوکا تحمل ایدنلر دنیاده دکلسه آخرتده نائل مکافات اولورلر .»

یکرمنجی عصر ایچون بو نه بویوك بر فلسفه‌در . حیاته تحمل ایتمه‌یی ، اونك موانع وضرباتنه قارشو کوکس کرمه‌یی بیله‌نلر ، قورقمایانلر ، چالشانلر ، شبهه‌سز ، نتیجه‌ده نائل مکافات اولورلر .

تحمل ایتمك ، قورقمامق ، متین بر سعی ایله ایلرله‌مك حیاتده راه ترقی‌یی کوسترن بر ضیا ، برنوردر .

اثرك فلسفه‌سی نه قدر درین ، نه قدر حجری اولور ایسه اولسون موضوعی ، موضوعنك جریان وقایعی اوقدر ساده ، اوقدر بسیط ، اوقدر ابتدائیدر . معمافیه شاعردن بوندن فضله بر شی ایسته‌مه‌یه بزم حقمز یوقدر .

فضولی شبهه‌سز زماننك مقلدی ، عصرینك معقبیدر . بز تحلیلات روحیه واجتماعیه‌دن زیاده بو اثرده لسانی ، قوت خیالی ، سحر ونفوذ آهنکی تحری ایتملی‌یز .

بودر دیدیلر ریاض رضوان
بو قوم خجسته حور وغلمان
بو ایکی‌مه خجسته رخسار
مجنون ایله لیلیٰ وفادار
چون وادیٔ عشقه کیردیلر پاك
اول پاکلك ایله اولدیلر خاك
منزللری اولدی باغ رضوان
چاکرلری اولدی حور وغلمان
چون بونده رضا ویروب قضایه
صبر ایلدیلر قمو بلایه
کتدکده جهان بی وفادن
قورتولدیلر اول غم و بلادن
چون زید اویقودن اولدی بیدار
بو نکته‌یی ایتدی خلقه اظهار
خلقك اولوب اعتقادی افزون
اول قبره زیارت اولدی قانون

ایشته مکافات اضطراب ، مکافات صبر وتحمل ! . .

اثرك قهرمانلری بوفانی ، بو کریزان ، بو دیکنلی حیاتك جریحه‌لرینی ، آلامنی ، امراضنی هرکسدن زیاده یوکلندکدنصکره دیار ابدی‌ده ساکن ، نوشین ، دبدبه‌لی برحیات سورمه‌یه باشلا- دیلر . ایشته تسلی ! . . ایشته درین ، متین اعتقادلرك حیاته ،

قبر اوستنه قویدیلر نشانه
فاش اولدی بو ماجرا جهانه
کچدکجه زمان مکرم اولدی
حاجتکه اهل عالم اولدی
بودر اثر محبت پاك
خوش مرتبه‌در قلبك ادراك

زیده مزارلرینی تعمیر ایدییور. بومزارلرك مکملیتی ایچون بر چوق عطالرده بولنیور. نهایت برکیجه بو ایکی بدبختی رؤیاسنده کورییور:

خواب ایچره کورندی اول نظاره
بر باغچه‌ده ایکی ماه پاره
رخسارلرنده ذوقدن نور
بیم غم و درد و غصه‌دن دور
خوش وقت نشاط و ذوقله شاد
اغیار تعرضندن آزاد
هر مهو شه‌بیك فرشته صورت
اخلاصله اولمش اهل خدمت
صوردیکه بولر نه ماهلردر
بو روضه نه روضهٔ بریندر
بو قوم نه قوم ناز نیندر

لیلی کوشه‌سنده آرتق فریاد لرینی ، تظلملرینی ، شکایتلرینی بو موت سبیله آچیقدن آچیقه باغیرمه‌یه باشلار .

ینه غزللر ، ینه فسانه‌لر باشلایور . آرتق انکلده کیتدی ، نیچین طوریورلر ، « لیلی » ده آرتق هیچ کیمسه‌یی دیکله‌مه‌یه‌جك ، مجنونی بکله‌یور نیچین طوریورلر ؟

ایشته بوراده ینه شاعرك « مکملیت وشدت اضطراب ، حیاتدر » نظریه‌سنی تعقیب ایدییورز . مجنون هیچ بر شی ایسته‌مه‌یور ، او ، اضطرابلرندن ممنوندر ، اوکا حیاتی طانتدیران اضطرابلریدر . نهایت ، بر چوق غزللردن ، حسن حصائلدن صوکرا « لیلی » بر مناجات ، بر دعا نتیجه‌سنده یاواش یاواش اریبور ، وصیتنی ایدرك وفات ایدییور . خبردار اولان « مجنون » کلوب مزارینك اوستنده آه وفغان ایتدکدن ، پاره‌لاندقدن ، حتی « مناسب بر غزل » سویله‌دکدن ، فضولینك‌ده نامنی ذکر ایتدکدنصکره :

چون‌راز دلینی ایتدی تقریر
رأینه موافق اولدی تقدیر
امداد قیلوب عنایت حق
قیلدی آنی مقصدینه ملحق .

همان اولویور .

مزارلری بریره وضع اولونویور :

بر بزم ایکی شاهه محفل اولدی
بر برج ایکی ماهه منزل اولدی

کردابه دوشوپ سفینهٔ ماه
قیلدی اوزینه مجره‌دن راه
صاچلدی عطارددن مدادی
ارتودی بوصفحه‌یه سوادی
زهره داغتوب سیاه کیسو
کیسوسی ایچنده کزلدی رو
خرشید نهان اولوب ستاره
کوز آچدی طریق انتظاره
آینه اولوب سپهر کردان
باقدی آکا عکس صالدی کیوان
کردونه ثوابت اولدی مسمار
تا دوکمه‌یه دون بساطی پرکار
بر خواب وخیال ایمش بو عالم
بو خوابه وخیاله اولمه حرم
احوال زمانه منقلبدر .
اندن خر داهلی مجتنبدر .
کیم ایتدی ابن سلامی کردون
آماج خدنك آه مجنون

ابن سلام ده اولویور . بونك اوزرینه سز حکایه‌یی بیته‌جك، بر نتیجه‌یه اقتران ایده‌جك ظن ایدرسکز . فقط بیتمز . مجنون ابن سلامك بون طالع فرخنده‌سنه غبطه ایدر متأثر اولور .

دیرلکده آنا کی ایتمه‌دك شاد
باری قیل آنی اولنده بر یاد
جان ویردی محبتکده اول پیر
یاد ایلدك نه‌در بو تقصیر

بوندنصکره مجنون «باران کبی طاشه باشنی اوریور .» باباسنك مزارینه قوشویور . آغلایور، پارالانیور .

بونی متعاقب مجنونك «صفات کاملی» ذکر ایدیلیور :

ارسلانلرك اولدی پیشواسی
قپلانلرك اولدی مقتداسی

صوکره بر کیجه مناجاتی واردرکه حقیقةً «لیلی ومجنون»ك اك کوزل صحایفندن عد اولونیله بیلیر .

بر کیجه‌که ظلمت ضیا سوز
زلف شبی ایتدی برقع روز
بر لعل ایدوب سپهر نایاب
کوستردی یرینه بر در ناب
بر سنجاغی ایله‌یوب نکونسار
بیك لهجهٔ رایت ایتدی اظهار
دانه دانه عروس کر دون
قفتانینه دیکدی در مکنون

بیك جاریه و غلام زیبا
پیرایه‌لری حریر و دیبا
بیك ناقه نبات قند یوکلو
نسرین درلو بنفشه توکلو
بیك طبله عبیر عنبر و مشك
یوز یوك کهرتر و زرخشك

بو اثناده آلتنجی بر شخص دها میدانه چیقییور. بونك اسمی زیددر. بوشخصك بردن‌بره بویله ظهور ایتمسی شاعرك ایسته‌دیکی نتیجه‌یی الده ایتمك ایچون بر قولایلق، بر وسیله اولمسنه بناءً در.

شاعر اثرینی اکمال ایده‌بیلمك ایچون ایکنجی درجه‌ده بر شخصك لزوم موجودیتنی حس ایتمشدر.

بوندن صکره ستمکار، عینی زمانده محویتکار، شاعرانه خیالله مالی مکتوبلر باشلایور. عذرلر سرد اولونیور. غزللر اوقونیور، مربعلر یازیلییور. خلاصه شاعر بو وسیله ایله بوتون صنعتنی، قدرتنی اظهاره، افاده‌یه شتاب ایدییور.

فقط، ینه بو مقصدله اوله‌جق، مجنونه باباسی صحراده تصادف ایدییور، نصیحت ایتمه‌یه باشلایور. وینه ایلك صحیفه‌لرده اولدیغی کبی‌معند بر جواب ردله پریشان، کریان‌عودت ایدییور. وبرآز صوکره مجنونك باباسی اولویور.

ایدییور . وقزاندقلرینی تمامیله اختیاره ترك ایده‌جکنی سویله‌یور.

پیر اولدی امید نفعله شاد
اولکی اسیری ایتدی آزاد

معمافیه مجنون زنجیرلره باغلانمقله شاعرك قولنجه :

زنجیره کیروب رمیده مجنون
ارباب جنونه دوزدی قانون

آرتق دینلجیلك؛ قاپو قاپو طولاشمق باشلایور. بومجنون ایچون ذاتاً برسعادت، ذاتاً برتسلیدر. چونکه «لیلی» یی کورمك احتمالی وار. واحتمالده قوه‌دن فعله چیقییور. حتی برکون بر عمای کاذب وسیله‌سیله‌ده «لیلی» ایله کوروشویور.

نهایت ابن سلامك «لیلی» ایله دوکونی قوه‌دن‌فعله‌چیقییور. بوراده‌کی تصویر حقیقةً قیده شایان، اثرك موضوعی نه قدر وارستهٔ تجسس ایسه بوماضی‌یی نقل ایتمك اعتباریله او قدر تجسس آوردر:

جمع ایتدی اکابرن دیارك
اعیانی اول روزکارك
کوندردی نکاح ایچون بسی مال
شرط ایتدیکن ایتدی جمله ارسال
بیك زرین نعل اسب تازی
مصری و عراقی وحجازی

بوندنصکره یکی یکی غرائب باشلایور : برکون صحراده زنجیرلره برینی باغلامش بر اختیاره تصادف ایدییور . بوبیچاره‌یه آجیور و :

کیم بو نه اسیر دربیان ایت
جرمن من مجرمه عیان ایت

دیه صورییور . اختیارده

بن خستهٔ وبستهٔ عیالم
فقرله ایکن شکسته حالم
بوهم من زاردن بتردر
آواره وخواردر بدردر
برروزی ایچون اولوب فسونساز
هردم قیلورز فسونلر آغاز
تا حاصل اوله معاش اطفال
بر شعبده‌در بو کوردکاك حال
بو قانلولغه قلوبدر اقرار
بن ایلشم بونی کرفتار
صاحب دیتم بن وبو خونی
کوروجه معاش ایچون فسونی

دیه جواب ویرییور . بونك اوزرینه « مجنون » بو زنجیر بند شخصك براقیله‌رق کندوسنك زنجیره ربط اولنمسنی طلب

نمشدر . جنت ویا حال طبیعی بوده شاعرك کیفنه ، املنه ، قلمنك اوجنه تابع ومنقاد !

اثنای حربده ، امید موفقیتله جنتنی بیله اونوتان مجنون محاربلره « نظاره قیلوب » بر «کناره اوزنی چکوب »

طورمشیدی علم مثال بی باك
بر عرصه‌ده شر مسار وغمناك
چکمشدی بو لشکر ایچره رایت
اول لشکر ایچون دیلردی نصرت
بونلر بویله های وهوی ایدردی
فتحی آنلره جست وجو ایدردی .

سوزلرندن آکلاشلدیغی اوزره دشمنك منصور اولمسنی بکلهیور . نوفل بونی ایشیدنجه ، وکوچك بر امارهٔ مغلوبیتك‌ده انضمام توهمیله ، دست قدرك یازدیغنی بوزه‌مه‌یه‌جغنی آکلایور ، ومقصد اولدن انحراف ایدرك طالب صلح اولویور ، ومجنونده ینه اسکی حالنه عودت ایلهیور .

بو وقعه بوراده اوقدر لزومسز ، اوقدر معناسزکه احتمال شاعر حرب تصویرنده مهارتنی یاخود مجنونك طالعنك سیاهلغنی تمامیله اظهار وبونکله موضوعنی دها زیاده تقویه ایتمك ایچون انتخاب ایتمشدر . زیانی یوق ! بو اثرده ذاتاً هرشی شاعرك آرزوسنه ، هوسنه تابع در .

دکلدر . شاعر اوکا وحوشی قوشلری ، طاغلری رفیق وهمدم یاپیور . برده کبوتر بر آوجیدن آلینیور .

بوندن باشقه « لیلی » یه‌ده أشیادن ، ماده‌لردن مثلا پروانه‌دن چراغدن ، صبادن ، خورشیددن هم فلاکت ، هم دم ، محرم انتخاب اولونیور ؛ اوده اونلرله کوروشویور ، بعضیسنی کندیسی کبی دردلی ؛ زوالی ، بیچاره ، آتشلرله یانمه‌یه محکوم تلقی ایدییور ، بعضیسنی پیامرسی فرض ایله‌یور .

مادامکه اونلر اضطراب‌دن ، آلامدن ، فلاکتدن ممنوندرلر . مادامکه ید مقدرات نویس اونلری مافوق البشر بر قدرت وتحملده یاراتمشدر . مادامکه شاعر بونلر دائما بد بخت ، خیالی بر فلاکتك محکومی بولونسونلر ایسته‌یور ، ایشته برانکل دها : ابن سلامة بوذات « لیلی » یه بر رهگذرده تصادف ایدییور . شاعر ایچون کوچك بر تصادف ، کوچك بر شراره بویوك برحس ، بویوك بر یانغین ایچون کافیدر . ابن سلامه همان « لیلی » نك مفتونی ؛ مجنونی اولیور . وپدرندن « لیلی » نی‌طلب ایدییور ، جواب موافقت آلییور .

ایشته بوزمان حکایه‌نك جریاتی تبدیل ایده‌جك کبی کورینه‌ن بهادر نامدار ، حربجوی مشهور « نوفل » مجنونك اوکنه چیقیور ، و اونی قورتارمق ایچون حرب بیله ایده‌جکنی سویله‌یور . بر ایکی خبردن صوکرا حرب باشلایور .

آرتق مجنون وادیٔ جنتدن آیرلمش ، امید موفقیتله اوصلا-

او زمان مجنون، حضور پیغمبریده دوام آلام و اضطرابی ایچون دعالر ایدییور. پدری باشه چیقه‌مه‌یه‌رق، مملکتنه عودت ایدرکن، چوللرك ایچنده مجنونی یالکز براقیور.

بوندن صوکره فسانه، بر «فسانهٔ فسانه» اولمه‌یه باشلایور. مجنون طاغلرله، چشمه‌لرله مصاحبته باشلایور:

نولدی سکا بویله مست اولوبسن
غم دامنه پای بست اولوبسن
قان ایله طولوبدرر کنارك
نه کلدن اوله بو لاله زارك
باغرك کوررم اولوبدرر صو
نه سر و قدك هواسیدر بو

بر آز دها کیتدکدنصکره «قان یاشی قره کوزینه طولمش، آیاغی باغلو، شهلا کوزی نملی، جانی داغلو» بر آهـوی اسیر ایدن بر آوجی‌یه تصادف ایدییور. بو حیوانی قورتارمق ایچون آت طاقمنی آوجی‌یه تسلیم ایدییور، غزالی آلییور.

چون اول بشریتنی اونوتدی
آهوهم آنکله انس طوتدی
آنك سببیله هم چوق آهو
صحراده آنکله طوتدیلر هو

مادامکه بویله‌در. آرتق مجنون یولداشسز، یارسز، همدمسز

وغمناك» یره دوشمش بولندیغنی کوریر کورمز «صورت کبی» بر زمان «لال» قالیور.

زوالی بر چوق نصیحتلرده بولونویور. فقط دیکله‌میور:

کیمسین نه درر بو کفت وکولر
بی فائده باطل آرزولر
کیت دردیمه سن دواد کلسن
بیکانه‌سن آشنا دکل سن

دیه جواب ویرییور. وبوتون آناسی باباسی طرفندن ایدیله‌ن نصیحتلر بی فائده ، بی نتیجه قالییور. نه‌لر وعد ایتمه‌یورلر ، دیکله‌یه‌ن کیم ؟

نهایت «لیلی» نك باباسنه مراجعت اولونیور. فقط شوسوزلرله:

سن خوش کلدك، صفا کتوردك
توپراغلردن بزی کوتوردك
مشکلجه خطابدر خطابك
بیلمم نیجه ویره‌یین جوابك
مجنون دیه طعن ایدر خلایق
مجنونه بنم قیزم نه لایق

دییه جواب رد ویرییور. بونك اوزرینه باشقه چاره‌لره توسل اولونیور: کعبه‌یه کیدیلیور.

بربرینی سومه‌یه باشلایورلر . بوکنج قیزك اسمی لیلی‌در .
بوندنصکره مجنونك صفتیله ، محنت مخزونی تقدیر ایدیلیور اوزون اوزون سطرلر.

وبردن بره « لیلینك» والده‌سی بوتون بوماجرای‌غریب ناکه زادی ایشیدییور ، قیزینه برچوق نصیحتلر ایدییور ، ومکتبدن آلییور . وبو برچوق فریاد واضطراب ، آه وفغان ، حتی جنت ایچون بر وسیله تشکیل ایدییور . بزم اعتراض ایتمه‌یه ، بوقدر قولایلقله جنته قدر کیدیله‌مه‌یه‌جکنی سویله‌مه‌یه حقمز یوقدر . چونکه چوجغك تولدیله شاعرك هوس و آرزوسنی تعقیب‌ایتمه‌یی بز درعهده ایتدك .

صحراده کوچك بر تصادف نتیجه‌سنده بایغینلقلردن ، افتراقلردن صوکرا « مجنون » آرتق اوینه عودت ایتمه‌یور . شاعرك هوسی ایچون بوندن طبیعی هیچ برشی اوله‌ماز.

دنیایه دوشوب کنش مثالی
تنها یورر اولدی لا ابالی
هر طاشه که یتدی دوکدی یاشن
لعل ایله‌دی کوه ودشت طاشن

باباسی بو سرسریلکدن خبردار اولور اولمز، قوشویور . اوغلنك « کل‌سرخ » نك « زعفرانه» ، « شمشاد لطیفنك حیزرانه» دوندیکنی، « احوالی خراب وسینه‌سی چاك» اولدیغنی، «خاکسار

اوله‌بیلیر آ. رومانجی‌نك، شاعرك خیالنده یاشایان تیپ ایچون بویله عدیم الامکان، فهم وادارکه مقتدر، یك نظرده حیاتی آکلایه‌بیلیر، برچوجق لازمدر. بوسوزلری اوقور اوقومز شاعرك قلمنك سوروکلدیکی، وجوده کتیردیکی شخصك نه اوله‌جغنده تردد ایتمه‌یورز، آکلایورز، بیلیورزکه بوبدبخت، سفیل، زوللی اوله‌جقدر.

اقوام وقبائل اولوب شاد
اول نورسه قیسی‌قودیلر آد

قیسمزك، قهرمانمزك حیاتنی آزچوق تعقیب ایتمك‌لازمدر. شاعر بونك سطحی، بسیط، ظاهری حرکاتنی برقاچ‌قلم ضربه‌سیله کوستریبور. «دایه» تربیه‌سنی کمال ایله ویریبور. برچق صحیفه ایچنده بز قهرمانمزی بویومش بولویورز.

چون سرعت ایله دونوب زمانه
اون یاشنه یتدی اول یکانه

مکتب زمانی، آرتق حلول ایتمشدر.
واوراده

هرکرپکی برحذنك خونریز
پیکان خدنکی غمزهٔ تیز

برحسنه، کلمه‌ی سویلیه‌لم، «برحسن مدهش جانوارکاره» تصادف ایدییور. بیلنه‌مز ناصل، بریلدیرم ضربه‌سیله اونلر

نسلیله اولور بقای انسان
نظم بشر و نظام دوران

هر نه اولور ایسه اولسون، سفیه، دلی، «کریه»، «خلق ناخوش» بر چوجغه مالك اولمق ایچون چالشیور، چابالایور، قوشویور، بر چوق مزارلره نزرلرده بولونیور، جناب حقه دعالر ایدییور. خلاصه اعتقاد و افکارك ارائه ایتدیکی هر طریقه شتاب ایدییور. نهایت بوتون بو دعالری مستجاب اولویور. عون وعنایت حقله

خورشید کبی کامله قابل
عیسی کبی طفل لکده کامل

عدمدن بر «طفل مذکر مذکا» پیدا اولویور. طوغار طوغماز نره‌یه دوشدیکنی فهم وتیقن ایدرك فریاده باشلایور. وزبان حال ایله

سویلردی، که ای جفاجی دنیا
بلدم غمکنی سنك که چوقدر
غمك چکمکه برحریف بوقدر
کلدمکه اولم غمك حریفی
کل تجربه ایله بن ضعیفی
هرقانده غم اوله قیلمه اهمال
جمع ایله دل حزینه صال

سویله‌دکلری ایله یکی سویله‌یه‌جکلری آره‌سنده بر خط وصل تشکیل ایدن بر چوق سوزلرده علاوه ایدر .

وقعه‌یه کیرشمه‌دن اول شاعرك اوزرینه واجب کبی اولان بعض ایشلری واردر .

بونلرده توحیدلر ؛ مناجاتلر ، نعتلر ؛ تضرعلر ، قصیده‌لر مدحیه‌لر ؛ کتابك تألیفنه سببلر ، فخریه‌لر ویا عجزیه‌لر درکه اوزون اوزون یازیلیر . بونلر « لیلی ومجنون » ده اسکی دیوان صحیفه‌لریله اوتوز ایکی صحیفه طوتیور . « حسن وعشق » ده اوتوز اوچ کوچك صحیفه طوتیور .

دهقان حدیقهٔ حکایت
صراف جواهر روایت
معنی چننده کول دیکنده
کل ریزلق وکهر فشانلق
کیم خیل عربده بر جوان مرد

نهایت باشلایه‌بیلدك .

قوم عربك زنکینلرندن ، بالجمله فضائل و مزایایی جامع ، احترام عامه‌یه مظهر بر ذات وارثنك بولنه‌مامسندن طولایی غایت متأسف :

فرزندسز آدمی تلفدر
باقی ایدن آنی بر خلفدر

فضولی آتشلرله یانان ، طغیان حسیاتله خیرپالانان روحنك آمال واشتیاقلرینه بر « تمثال » وجوده کتیرمك ایسته‌دیکی زمان قارشوسنده « لیلی ومجنون » افسانه‌سنی بولمشدر .

« لیلی ومجنون » همان فضولینك « دستور تفکرات عشقیه » سی ، ترجمان حس مریضیدر .

اوزون ، بر چوق فضله ، لزومسز تفصیلاتله مالی بواثرك عمق روحندن آنجق شو بر قاچ سوز چیقابیلیر « عشق بلادر ، فقط طاتلی بر بلادر ، بوکا تحمل ایده‌بیلنلر ، بونی مادی بر شکلدن معنوی بر شکله قلب ایدنلر شبهه‌سز حیاتك اك بویوك آدملریدر . بو نقطه‌یه قدر واصل اولانلرك هرشیئی مستجاب اولور . اوبر نور ، اوبر آتشدرکه اونکله یاشانلر حیات دنیدن مستغنی اولورلر . . » خلاصة الخلاصه « یاشامق حس ایتمك . اضطراب چکمکدر . » اثرك روح وفلسفه‌سنی آکلادقدنصکره شیمدی وقعه‌یی آکلاتهلم ، تعقیب ایده‌لم :

هر پارچه‌نك باشنده « بو شکوفهٔ کلزار توحیددر ، ونوباوهٔ بوستان تمجیددر » یاخود « بو مجنون نصیحت قبول ایتمدیکیدر آتاسنك درمانه یتمدیکیدر » کبی سویله‌یه‌جکی سوزلرك خلاصه‌سی اولمقله‌حس تجسسی رفع ایدن برسرلوحه واردر . بعضاً بوپارچه‌لرك ختامنده شاعر کندی اسمنی ذکر ایدرك قهرمانلرینك آغزندن برر غزل سویلر . و « خاتمه ، سخن » سرلوحه‌سی آلتنده اسکی

وظفر اوله‌رق کوسترلمسنك شعرده جائز اولدیغنی واضحاً بیان ایدییور .

لیلینك چراغ ایله ماجراسنده‌کی :

من سوخته‌دن هم اوله غافل
سنده دخی وار برغم دل
من سکا بکزه‌رم وفاده
بیلکیم نیجه مرتبه زیاده

سوزلری « چراغك » یانوب نتیجه‌سنده افتاده‌لره بکزه‌دیکی جهتله اوزمانلر « تمثال عشق وصداقت » اولمق اوزره کوسترلدیکنه دلیلدر .

خلاصه بوکبی آثار هرنه قدر شاعرك مخلیه‌سنك ایجاد و ابداع ایتدیکی حیات مفروضه‌یی ، حیات مافوق البشریتی تعقیب ایدرسه ایتسون هر شیئی ایادیٔ قوانیننده بر دقیقه دور طوتمه‌یه‌ن حیات ینه اثرك روحنه کیرر ، بوکبی اسکی آثاری مطالعه ایدنلر یالکز شعرینك آهنك و لطافتنه ، خیاللرینك مستثنائیت وخصوصیتنه اعمال فکر ایتمه‌ملی اثرك روحنه ، کتم ایتدیکی بر چوق عادات واعتیاداته امالهٔ افکار ایله‌ملیدر .

بونلرك صورت ترتیبنه کلنجه بونلر همان یکنسق کبیدر . « لیلی ومجنون » ی تدقیقه باشلادیغمز زمان تعقیب ایده‌جکمز اصول بزه آز چوق بر معلومات ویره‌بیلیر .

محاربه‌لرك آلاتی‌نك « نیزه = قارغی » لردن « ناوك = اوق » لردن ، « شمشیر = بر نوع قیلیج » لردن ، « کرز = بر نوع آغیر طوپوز » لردن ، « پیکان = اوقك اوجنده‌کی دمیر » لردن مرکب اولدیغنی آکلایورز .

یوز کل باشی اوزره یوز طبق زر
اولمشدی نثار ایچون مقرر

بیتنی لیلی‌نك دوکونی تصویرنده اوقودیغمز زمان آکلارزکه دوکونلرده پاره سرپمك عادتی او زمانده وارمش ، بزه اونلردن منتقل ایمش . .

بوکبی آثار بزی بعضاً ماضیده‌کی افسانه‌لره ، میتولوژیلره‌ده واقف ایدر .

مثلا « لیلی و مجنون » ده کیجه تصویرنده‌کی :

دوندردی یوز آندن اغلیوب زار
مریحه نیازدن ابتدی اظهار
که ای والی مسند شجاعت
شمشیرکه عالم اهل طاعت
سن صاحب نصرت وظفر سن
ارباب سلاحه تاج سر سن

سوزلری « یونان میتولوژیسنده » حرب الهی دییه کوستریله‌ن مریحك اوزمان بزده حامیٔ حرب ، صاحب نصرت

فوقنده اجالهٔ قلم ایتمکله برابر ینه حیات بعض عادات واحوالك تصویر و افاده‌سنده اونی طوتر ، یاخود بر چوق مبالغه‌لر آره‌سنده کندینه‌ده بر یر ، بر موقع آییریر . اورایه اوطوریر ، انسال سابقه‌یه ماضیدن بر پیام ، بر خبر کوتوریر .

مثلا فضولینك « لیلی ومجنونده » شوحرب تصویری :

که نیزه قیلوردی جانستانلق
که ناوك ایدردی خونفشانلق
اول بکزر ایدی قد نکاره
بو غمزهٔ دلفریب یاره
ایلردی زبان طعن شمشیر
احوال عدم وجوده تقدیر
احوالنه خلقك آغلیوب زار
چشم زره اولمشیدی خونبار
کرزله اولوردی خرد هرسو
چوشنلره استخوان پهلو
رزم اولدی بلا یاغشلو بر میغ
رعد و برقی تفنکله تیغ
کوستردی کذار کرز و پیکان
قلقانده زره زره قلقان

بو پارچه‌یی نظر مطالعه‌دن کچیردیکمز زمان او زمانکی

بحث ایدرکن «اصول تحکیهٔ» سابقه‌حقنده برآز معلومات ویرمك لازمه‌دندر .

شعرانك انتخاب ایتدیکی موضوعلر چوجقجه ، خیالی ، مافوق‌البشر شیلردر . شاعر ، حکایه‌سنده حیاتی تدقیق ایده‌جکی یرده یاافسانه‌لردن، حکایات ماضیه‌دن برینی آلور ، یاخود «عشق وعاشقه » عائد تمثاللردن ـ شمع وپروانه ـ کبی برینی انتخاب‌ایدر، اونلره برحیات مفروضه، برروح مفروض ویرر، بونلرله کندی روحنی ، کندی صنعتنی ، کندی موفقیاتنی کوسترمیه چالیشیر.

اساساً ابتدائی کیمسه‌لرده تباغد حیات احتیاجی ، حیاتك فوقنده بولنمق ارزوسی غایت مبرم ومتیندر .

حیاتدن اوزاقلاشملی ، مافوق‌الطبیعه قهرمانلر ، مشوقلر ، عاشقلر تصویر ایتملی، اونلری ذلت‌حیات ایچنده یوکسك، یتشلمز کوسترملی ، اونلرك اکدار وآلامنه بر شعر ونزاهت علاوه ایلهملی‌که برآز ذوق آور ، تهیج بخش اولهبیلسین . !

محرر حکایه‌لرنده هیچ بر سلسلهٔ منطقیه تعقیب ایتمز ، هیچ بر نتیجهٔ منطقیه آره‌مز . اونك راهبری حیات ، بو سفیل ، بو عادی حیات دکلدر ، اونك راهبری دماغی ، خیالی ، غایهٔ خیالی ، صنعتیدر . او یالکز نتیجه‌سیله بسیط ، ابتدائی کوزلردن بر دامله یاش ، اثرینك هیئت مجموعه‌سیله کزیده حس اولنلردن بر تقدیر صنعتپرستانه بکلهر .

مع مافیه محرر اساس و قعه ، روح وقعه حقنده حیاتك

ادمون فازی ایله عبدالحلیم ممدوح بك «ترك ادبیاتنده عشق» Anthologie de l'amour turc نام کتابلرنده فضولی ایچون شونلری یازییورلر. بزده ترجمه ایدییورز:

«فضولی اسیا مکتب ادبیسنك اك بیوك «لیریك» شاعریدر. اوندن صکره کچن درت عصر ظرفنده بوتون شاعرلر اونی ترنم ایتدیلر، اونی تقلید ایتدیلر، فقط ینه او، هپسنك اوستنده مسلکك یکانه‌سی قالدی. هپسی تجربه‌لرنده مغلوب اولدیلر، یالکز بوحقیر، مع مافیه پك بیوك بغدادلی ابدی برتازه‌لك، مستریح برقوت شکلنی محافظه ایتدی.»

فضولینك اصل اسمی سلیماندر. مصطفی فاضل پاشاده‌بولنان ترك مشاهیری قولکسیونندن آکلاشیلدیغی وجهله «فضولی وسط بر بویه، دوشه‌ن، اوزون بیقلر وقیرمتراق برصقال ایله اورتولو برچهره‌یه مالك بولنـدیغی کبی کولر یوزلی، حلیم، عظمتلی کورونیور.»

موسیو مارتن هارتمان «ترکستانده کتاب صنعتی» نام کتابده فضولینك طاشکنده، قازانده کمال‌خواهشله اوقوندیغنی، تقدیر اولندیغنی بیان ایدییور.

«حدیقة‌السعدا» سی ایله اوچ لسانه شامل اولمق اوزره بر دیوان اشعاری، «صحت‌ومرض» نامنده فارسی‌العباره بر رساله‌سی جملهٔ آثارینی تشکیل ایدر.

اصول‌تحکیه، لیلی‌ومجنون. — فضولینك «لیلی‌ومجنون»ندن

مقايسه ايدرك كوچك ، فنا بولمقدن شبهه‌سز دها منصفانه ، دها عاليجنابانه‌در .

بوندن باشقه بو تصنعكارانه قافيه‌لرده سمع وذوقمى بوزه‌جق هيچ بر شى بوله‌ميورم . يالكز قافيه ، سجع صنعتنده حاكميتندن طولايى هيچ كيمسه اتهام اولنه‌مز . مهارت اسباب صنعتى حسن استعماله‌در ، بونى استعمال ايتدكدنصكره هركس صنعتكار اوله‌بيلير . نيچه صنايع بديعيه واردركه عجمى ، بيكانه اللرده قيريق دوكوك قالير ، ديكه‌يه‌لرك قولاقارنده فنا برطنت مزعجه ايله اهتزاز ايدر .

مع مافيه اولجه‌ده سويله‌ديكمز كبى بز ابوالضيا توفيق بكى وبوكبى سجع وقافيه تحريسى ابتلاسى حقنده معذور كوريرز . چونكه هر تأثيرك عكس تأثيرى اوتأثيرك شدتنه مساويدر .

شونى‌ده علاوه ايده‌لم‌كه ابوالضيا توفيق بكك اعتراضاتندن فضولى‌يى تنزيه ايتمكله اونى تقليد ايتملى ديمه‌يورز . ديبورزكه او زمانك ايجاباتنه ، موده‌سنه تبعيتله بويله يازدى . وموفق اولدى اونى زمانىه كوره مقايسه ايديكز . موفق اولمشميدر ؛ اولمامشميدر آكلاييكز !

شاعرك ، صاف بر صورتده كندى شخصنى ، حسيات صميميه‌سنى ، تأثرات خفيه‌سنى نقل وافاده ايتمه‌سى ديه تعريف اولنان «lyrique ليريك» ادبيات دينيله‌بيلير كه بزده همان فضولى ايله باشلار .

تصرف ایلەدیکنی ، نه زنکین بر سهولت تصویر وافاده یه تملك ایتدیکنی واضحاً کوستریبور ، بیلدیریبور .

باخصوص « دیدم . دیدیلر » صحیفه‌سی حقیقةً تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده پك آز تصادف ایدیلیر صحایف بدیعیه‌دندر . قائلنك ، صاحبنك قدرت صنعتکارانه‌سنه بر حجت استدلال ، بر حجت تقدیر در .

« بن امت ممسوخ کبی مقطوع لامل ، اول آیة منسوخ کبی ممنوع العمل » ترصیعی صحیحاً فضولی‌یه یاقیشیر صنایع بدیعیه‌دندر . » — . ابوالضیا توفیق بك .

ابوالضیا توفیق بکك بو فکرینه اشتراك ایتمکله برابر «فقط مثلا ، دیدم : بونه روی غضب وچین ابرودر ؟ دیدیلر « متصل بزم عادتمز بودر . » عباره‌سنده‌کی ابرو ، آهو ، ماهو کبی تصنع کارانه قافیه‌لر ، صحیحاً هیچ بروقت فضولی‌یه یاقشماز ، مطالعه‌سنه اشتراك ایده‌مه‌یز .

واقعا ادبیات قدیمه‌نك سقوطیله تأسس ایدن شناسی — کال دورهٔ ادبیاتنده، تأثیرك شدتیله عکس تأثیرك شدتی متناسب‌در قاعده‌سنه بناءً نثر مسلسل ، نثر مسجع حقنده دهشتلی برکین وغضب بسلنمه‌یه باشلادی . وآثار اسلافده بو حسه کوره تنقید اولندی . بو طبیعی ایدی . فقط ، هرکسك زمانینده یاپه‌بیلدیکی بویوکلکی بولمق ، اونی آرامق ، حال ویا استقباله‌کی آثارله

بزدن قالورمی؟» دیدم: وقف مالنی زیاده تصرف ایتمك وبالدر! دیدیلر: «آچقه‌مزله صاتون آلمشز بزه حلالدر.» دیدم «حسابه آلسه‌لر بو سلوککزك فسادی بولنور! دیدیلر: «بو حساب قیامتده صوریلور» دیدم: دنیاده دخی حسابی اولور. دیدیلر: «یالکز خبرینی ایشتمشز. آندن دخی باکمز یوقدر، کاتبلری راضی ایلمشزدر.»

کوردم که سوأله جوابدن باشقه نسنه ویرمزلر؛ وبو براتم ایله حاجتم روا قیلمنی روا کورمزلر! ناچار ترك مجادله قیلدم. ومأیوس ومحروم کوشهٔ عزلتمه چکلدم! بن براتمدن اهانت کوردیکم ایچون منفعل؛ براتم بندن فائده‌سز عذاب چکدیکی ایچون خجل! اول شاهد مجروح کبی، تقریردن پشیمان، بن مدعیٔ کاذب کبی تشنیعدن پریشان! اول آیت منسوخ کبی. ممنوع العمل، بن امت ممسوخ کبی، مقطوع الامل!

بن آ کا فتنه، اول بکا آفت.
متنفر بن آندن، اول بندن
بن آ کا غصه اول بکا محنت،
متکدر بن آندن، اول بندن

شکایتنامه‌دن نقل ایتدیکمز شو پارچه فضولینك نه قدر لسانه صاحب بولندیغنی، کلمه‌لری خیالی افکاری ایچون نه کوزل

مجملاً امید تمام وسعی واختیارله اختیارسز دوردم، وابراز حکم ایچون متولیٔ اوقاف حضورینه یوز اوردم : الحق متولی ملاقاتنه فرصت دوشمه‌دی ؛ وآنك دامن ملازمتنه دست نیل ایرشمه‌دی ! اما دیوان بلاغتنه تهجم ایتـدم . چون انحس اوقاتده واضعف حالاتده حضـورلرینه کیتدم . برجمع کوردم‌که حکایتلری پریشان ! نه‌صفادن آنده اثرونه‌ده صدقدن‌آنده نشان وار ! جمعیتلری دام حیل ، حضار مجلسلری « اولئك کالا نعام بل هم اضل » حرکات ناهموارلری مشـابهٔ سوهان روح وکلمات پرآزارلری مشابه امواج طوفان‌نوح ! سلام ویردم ، « رشوت دکلدر » دیه آلمدیلر ! حکم کوستردم: « فائده‌سزدر» دیه‌ملتفت اولمدیلر ! اگرچه ظاهرده صورت اطاعت‌کوستردیلر ، اما زبان حال ایله جمع سؤالمه جواب ویردیلر .

دیدم : ایها الاصحاب ! بونه فعل خطا و چین ابرودر ؟ دیدیلر : « بزم عادتمز متصل بودر .» دیدم : بنم رعایتمی واجب کورمشلر، وبکابرات تقاعد ویرمشلرکه اوقافدن همیشه بهره‌مند اولهم . وپادشاهه فراغ بال ایله دعا قیلهم دیدیلر : « ای مسکین ! سنك مظالمکه‌کیرمشلر؛ وسرمایهٔ تردد ویرمشلرکه مدام فائده‌سز جدال ایده‌سك، ونا مبارك یوزلر کوروب، نا ملایم سـوزلر ایشیده‌سك» دیدم : براتمك مضمونی نه ایچون صورت بولمز ؟ دیدیلر: « زوائددر ؛ حصولی ممکن اولمز .» دیدم : بویله اوقاف زوائدسز اولورمی؟» دیدیلر : « ضروریات آستانه‌دن زیاده‌قالسه

سـطور خط سحایب امطار مواهب وخطوطنده افراط نقطه کالکواکب ، انوار مطالب ، مشابه صدف درثمین ، لؤلؤسیراب ایله مملو دریای مکارم تموج ایدوب ، کناره صالمش ، ومماثل نافهٔ ختن مشکتابله طولوب، قائد عزواحترام ایله وارد اولمش، فاتحهٔ عنوانی کریمهٔ «هوالحق المبین» وخاتمهٔ تاریخی «والعاقبة للمتقین» غایت مضمونی «ذلك فضل الله یؤتیه من یشاءوالله ذوالفضل العظیم» نهایت مفهومی «انه من سلیمان وانه بسم‌الله الرحمن‌الرحیم»

زهی مثال شریف ونشان عالیشان
زهی مراسلهٔ ذوق بخش وفیض رسان
زهی هلال سپهر عواطف واشفاق !
زهی کلید کنوز مراحم واحسان !
زهی صحیفهٔ صافی دل وصفا انکیز !
زهی جریدهٔ عنبر نثار ومشك افشان

حقا که اول آیت رحمت نزولنده خاطر فاتره پیك سرور سرایت ایتـدی‌که وصفی ناقابل تقریر وخارج احاطهٔ تحریردر . واول سرمایهٔ دولت وصولنده قلب منکـسره برشـوق یتدی‌که ذکری مافوق احتمال تقریردر .

نفسه آنکله یتن ذوقدن اولدم آگاه
قلت «انی لك قالت ، هومن عندالله»

بولمز . لا جرم حکام ملکه توسل موجب حصول مواهبدر ؛ و ملوك عصره توصل باعث وصول مطالبدر .

وحدیث صحیحدرکه : « السلطان ظل الله » و آندن استغنا خطادر . و خبر صریحدرکه : « لا رتبة فوق رتبة السلطان الا النبی مرسل او ملك مقرب » و آندن انحراف نارواادر خصوصا بزم پادشاهمزك رتبهٔ سلطنتی معنیده پایهٔ خلافتدر ، و سریر حکومتی حقیقتده مسند امامتدر .

پادشاه بحر و بر سلطان سلیمان ولی ،
اولکه محض عدلدر ، ذات ولایت پروری ،
خالی آندن اولمسون ؛ یارب ولایت تا ابد ،
کیم ولایتدن دکل خالی صفای جوهری

القصه بوتحریك ایله درکاه معلادن برنصیبه طالب اولوب، وارکان دولتدن سعادت امداد وشرف اسعاد بولوب ، طقوز افلاکه استغنا ایدرکن ، اوقافدن طقوز آقچه وظیفه‌یه قناعت قیلوب ، عرض آلدم . وبرات ایچون درکاه عالمپناهه ارسال ایلوب مترصد اولدم مدت ترصد منقضی اولدقده و ایام انتظار سرانجام بولدقده مبشرلرکه مژدهٔ تشریف بشارت یتوردیلر ، بکا مثال میمون برات همایون کتیردیلر : حلیهٔ معارف ایله آراسته وزیور عرفان ایله پیراسته عنبر سوادنده صفت « والليل اذاسجی » وکافور بیاضنده‌صفوت « والصبح‌اذاتجلی» صحیفه‌سنده

ترکجه‌نك عجمله‌شمه‌مش ، فقط لسان فرسك ترکلشمش اولدیغی کورولور .

ذاتاً بر « باشقه » لغه مالك بولنان طبیعتلر ، شخصیتلر هر شیئی تبدیل ایله باشقه بر شکله افراغ ایدرلر .

فضولی حیاتك پك آز تکامل ایتدیکنی ، اسکیمه‌دیکنی ، هر زمان ومکانده حسی اثرلرك مقبول بولندیغنی شعرلریله بزه پك کوزل اثبات ایدییور .

اثرلری فرانسزلرك « hyrique » دیدکلری اشعارك بزده بر نمونه‌سی ، بر موده‌لیدر .

فضولی بعضاً فکر وجدانی اثرلرنده امتزاج ایتدیرر ، موفق‌ده اولور .

آنك اك بویوك مثالی مشهور شکایتنامه‌سیدر . فضولینك نثری غایت کوزل ، غایت متیندر .

عبدالحلیم ممدوح بك تاریخ ادبیات عثمانیه‌سنده « فضولی شعر قدر نثرده یازا بیلیرمش » سوزیله هم اظهار حیرت هم‌ده اطهار تقدیرات ایدییور .

شکایتنامه [۱] سندن شو پارچه‌یی آلییورز :

« ای غافل ! عالم صورت مظهر الهیدر ؛ و مهبط انوار حظوظات نا متناهیدر ! هر آینه ملك ملکوتدن منفك اولمز ؛ و خصایص ملکدن بهره مند اولمیان سرایر ملکوته دسترس

[۱] بغداددن نشانجی محمد پاشایه

سطرلرله بحث ایتدیکی حالده فضولی‌یه آنجق شو بر قاچ سطری فدا ایده بیلمشدر .

« بو دور شعراسندندر . نوائی طرزینه غریب بر طرز دلفریبی بر اسلوب عجیبی وار در . طرزنده مبدع و طریقنده مخترعدر » « مبدع ، مخترع » اولدیغی حقنده سوز سویله‌یه‌ن بو ذات بونی تقدیر ایتدیکدنصکره بیلنه‌مز ناصل بر اهمال ایله فضولی حقنده دها زیاده بیان مطالعه ایتمکدن چکنمشدر .

سطرلرله بیان مطالعه ایتدیکی شعرانك آثاری و اسامیسی حافظه‌منتدن سیلندیکی حالده فضولینك آثاری ، بو «شه‌نوشته‌لر» نسلدن نسله انتقال ایتمشدر .

« حتی [۱] لیلی و مجنون ك اوچ عصر صوکرا یاپتخنده وجوده کلان بر عثمانلی تیاتروسنده الك اول ساحهٔ تماشایه وضع اولنمق بختیارلغنه نائل اولشی مشارالیهه مخصوص و غبطه رسان اسلاف و اخلاف اولمغه شایان مظهریتلردن صایلیرکه بو صورتله فضولی عصرمزك تاریخ ادبیاتی ایچنده دخی الك مزین صحیفه‌لری نام لایموتانه‌سنه تخصیص ایتدیرمکه موفق اولمش دیمکدر »

فضولینك لسانی همان همان باشقه‌در . حتی بر عجم تقلیدیدر فقط بو حس اولنمدیغی کبی دقتله بو اسلوبه باقلدیغی زمان

[۱] استاد محترم اکرم بك افندی .

قافیه یاپار، سجع آرار، صوغوق صوغوق شیلر یازار دکلنلمز سوزلر سویلر ! »

مثلا :

یو جلدك قبرم ای بیدردلر سنك ملامتدن
که معلوم اوله‌در اهلینه قبرم اول علامتدن
مزارم اوزره قویماك میل اکر کوینده جان ویرسم
قویك بر سایه دوشسون قبرمه اول‌سر وقامتدن

یولنده‌کی سوزلری حسیاتندن باشقه برشیئی دوشونمزکن سویلر.

فقط بر آز تصنعه باشلادیغی، افکارینه تابع بولندیغی زمان
پرتو خورشیدی صنمك یرده کیم دور فلك
ییره اورمش آفتابنی ماه تاباغ کوروب
صوده عکس سروصانمه‌ك کیم قوپاروب باغبان
صویه صالمش سرونی سروخرامانم کوروب

کبی سوزلرله سریر دهائتندن اینر ، پك چوق شعرا ایله برله‌شیر »

اونك شعرلرینه بر حیات ، بر زندکی ، بر قوت ویرن یالکز حسنده‌کی اینجه‌لك ، معلولیت ، و بونلری ضبط و تثبیت خصوصنده‌کی مهارت قلمیه‌در .

غریبدر که بو بویوك شاعر زماننده تمامیله تقدیر اولنه‌مامش اولملی، که او عصرده یازیلان بر تذکرهٔ شعرا بر چوق کیمسه‌لردن

آثارنده‌ده بوکورولور. حسیاتنك تحت تأثیرنده بولندیغی زمان داهیدر. یوکسکدر. هیچ بر کیمسه اونك یوکسلدیکی نقطه‌یه یوکسه‌له‌مه‌ز،

مثلا شو شعری دائما تازه، باکر، شوخ، نفیس قاله‌یه صاحبنك یدسحاریله‌حسیاتنی تثبیت ایتدیکی زمان یمین‌ایتمش کبیدر.

دوست بی‌پروا، فلك بی‌رحم، دوران بی‌سکون
درد چوق، همدرد یوق، دشمن قوی طالع زبون.
سایهٔ امید زائل آفتاب شوق کرم
رتبهٔ ادبار عالی، پایهٔ تدبیر دون
عقل دون همت صدای طعنه یر یردن بلند
بخت کم شفقت بلای عشق کون کوندن فزون
. . . . . .
سرحد مطلوب پر محنت طریق امتحان
منزل مقصود پر آسیب راه آز مون
. . . . . .
تفرقه حاصل طریق ملك جمعیت مخوف
آه بیلمم نیله‌یم یوق بر موافق رهنمون
حجرهٔ زردنی فضولینك طوتوبدر اشك آل
آه بیلمم نیله‌یم یوق بر موافق رهنمون

« افکارینه [۱] اتباع ایتدیکی زمان تقلیده دکمز بر مقلددر،

[۱] ابوالضیا توفیق بك

بو بويوك شاعر طقوز يوز سنه‌سنده كر بلاده تولد ايله كربلاده اشتهار ايتمش در .

خواجه رحمة الله افندى نامنده بر ذات كندوسنه معلومات مكتسبه‌سنى ويرمشدر . فقط بو ذات فضولى‌يى فضل و كماليله يوكسلتديكى كبى قيزى‌ده بويوك شاعره القا ايتديكى درين بر عشق ايله شعره هوسى تلقيح ايتمشدر .

ايلك شعرلرينى بوقادينه تقديم حسيات عاشقانه ايچون يازمشدر :

پريشان حالك اولدم صورمدك حال پريشانم
غمكدن درده دوشدم قيلمدك تدبير درمانم
نه‌ديرسن روزكارم بويله‌مى كچسون كوزل خانم
كوزم جانم افندم سوديكم دولتلو سلطانم
اسير دام عشقك اوله‌لى سندن وفا كورمن
سنى هرقنده كورسم اهل درده آشنا كورمن
وفا و آشنالق رسمنى سندن روا كورمن
كوزم جانم افندم سوديكم دولتلو سلطانم

اساساً ، اكثريا فضولى افكار ومنطقندن زياده حسنك اسيرى، مغلوبى ، معقبيدر .

حتى حسياتنه، عشقنك تأثيريله، مغلوب اوله‌رق ترك مذهب ايتمش، شيعى اولمشدر . [١]

[١] بو جهت مشكوك ومبهم قالمشده‌ده ديوانده حضرت عمردن هيچ بحث ايتمامى شيعيلك ادعاسنى برآز تقويه ايتمكده‌در.

بر آز « sensualité » نك فضله‌لغنه بناءً هنوز یکی یتیشه‌ن دماغلره اشغاری توصیه اولنه‌مز .

مع مافیه ، بو « عشق مادی » اشعارینه دها باشقه بر خصوصیت ، دها باشقه بر شخصیت علاوه ایدییور . شوخ بر حرارتله اونلری سودیریور .

فضولی . — اعصار سابقهٔ ادبیه ایچنده یکانه قلب وروحنی دیکله‌یه‌ن ، اونك شکایاتنی ، دردلرینی ، طغیانلرینی ، آلامنی وزنك سینهٔ رقصانده الیم بر ترنمله نقل و افهام ایدن یکانه شاعر بودر .

فضولی بر شخص‌در ، که حیاتی اضطرابلرله کچمشدر . اضطراب اوکا حیاتی اوکرتمش ، اك کوچك بر شیدن ایکله‌یه‌جك قدر اینجه بر مرض حساسیت ویرمشدر .

اساساً بو حساسیت مفرطه اونی باشقه‌لرندن یوکسك بر سریر شاعریته اصعاد ، سحاب بعید دهایه تقریب ایتمشدر .

تاریخ ادبیاتمزده « روحی ، حسی » بر شاعره تصادف ایتمك همان همان عدیم الامکان کبیدر .

فضولی کلوب‌ده روحنی شعرلرك لسانله ترك ایتمه‌یدی ادبیاتمز بو بویوك خصوصیت شعریه‌دن محروم قالیردی .

سنان پاشا افکار حکیمانه‌سیله ناصل ادبیاتمزه باشقه برر ونق، باشقه بر لطافت بخش ایتمشسه فضولی‌ده حس و وجدانك شعله‌لریله ادبیاتمزی او صورته تزیین ایتمشدر .

بر نیچه کون شاد ایدوب دونر ینه غمکین ایدر؛
بر قرار اوزره دکلدر روز و ماه و سال چرخ

لسانلری پروزسز ، ظریف ، شوخ ، سلیس ، چالاکدر :

بزم غم ایچره جانا سینه‌م ربابه بکزر
چشم او بزمه ساغر یاشم شرابه بکزر
کوه بلا سرمدر چشمم آنك بکاری
اوستنده دود آهم یرر سحابه بکزر .

بعضاً بو کوزل لسانی بوزه‌جق قدر فنا خیاللره‌ده اشعار همایونلرنده تصادف ایدیلیر :

کم الف کبی ره عشقنده طوغری‌در .
باقشندن چشمی اکر غمزه اوقنی طوغریدر .

دیوانلری ابتداسندن آخرینه قدر غزللرله طولو کیدر .

بو غزللرك اکثریسی عاشقانه ، رندانه ، شو خانه‌در . لسان غایت چالاك ، زنده ، شوخ ، قابلیت انحنایه مالك اولمقله برابر خیاللرده غایت نازك ، ایچه ، اثیری ، شفافدر . بو لسانله بو ایچه دماغه ، بو حساس طبیعته مالك بولنمسی اعتباریله سلطان سلیمان قانونی عصرینك اعاظم شعراسندن معدود اوله بیلیر .

انتخاب ایتدیکی کلماتده بر متانت معدنیه یوقدر ، بونکله برابر الماس قدر پارلاق ، شعله داردر .

زمانلرنده اهل عشرت، رند طبیعت، رندانه اشعاره، مستانه کفتاره مالك «بزمی» نامنده بر ذات دها واردرکه

قسمت اولهجق عارف ورنده‌می وشاهد
تسبیح ایله سجاده ویرلمش سکا زاهد

سوزلری کبی سلیس بر افادهٔ استهزا کاره، افادهٔ شوخه مالکدر.

سلطان سلیمان قانونی.— زمان سلطنتلری تشکلات عثمانیه‌نك اوج کمالی اولدیغی جهتله عصرینك اخلافه اتحاف ونقل‌ایتدیکی شعرا ایچنده فضولی، باقی کبی اعاظم واردر.

کندولری‌نك «محبی دیوانی» نامیله مکمل دیوانلری واردر. لسانلری غایت سلیس اولدیغی کبی بعضاً شاهانه معنالری محتویدر:

اولمیه بر دولت جهانده بر نفس صحت کبی.

اشعارینه دقتله باقیلیرسه «sensualité» مادیت عشقیه حساسیته، معنویته غالبدر:

لعل جان بخشندن آلمشدر مکر کیم جان حبا.

واقعا اشعارنده اضطرابات روحیه‌صیله آلامنی ترنم وتغنی ایتمش ایسه‌ده کمه‌لرك راز ناپذیر، کوه‌زه لسانلری روح شاعر-یتلرینی نقل وبیان خصوصنده تردد ایتمکده‌در.

بوسه استر لبلرندن دل عجب.

بعضاًده حیاته قارشو بر لاقیدی، بریأس وفتور حس اولونور:

کرکدر هر خصوصه جد و اقدام
مراد اوزره بولا تا کار انجام
کرك اقدام عرض حاله هر آن
همه ویرمز انا آغلامسه اوغلان
کیدر شرمی چو اولدك رزقه طامع
حیا اولور بیلورز رزقه مانع

ایشته بو شعر ظرافتدن ، رقتدن حالی، عینی زمانده جهد واقدام ایله حیا واخلاقك حدودینی تعیینلدن عاجز بر سورو سوزدن عبارتدر .

زماننلدن شکایتی محتوی شو شعری بوتون چیلاقلغیله برابر کواهی افندینك مسکنتنی کوسترر :

قولك دائم یریدر کرچه خدمت قاپوسی
شمدی قاپاندی ولی بکلرده همت قاپوسی
خانهٔ عزلت اولوبدر مسکنی مسکینلرك
آچیلمدن کوره‌یم یبقیله رشوت قاپوسی
. . . . . .
فارغ اول محنت اویدر چون حقیقتده جهان
کیم آچدی بلا دارنده راحت قاپوسی

طبعی غایت ظریف ، خوشکو، مجلس آرا برذات ایمش .. بو ظرافتی شعرلرینه‌ده سیلان ایتمش اولسه‌یدی شبهه‌سز دها باشقه اولوردی .

مشارالیه حضرتلری حلیمی چلبی‌یی شهزاده‌لکلرنده قسطمونیدن جلب ایله خواجه‌لقلرینه نصب و تعیین بویورمشلردر. «سفرده وحضرده همدم وغمکسار اسماً ورسماً مناسبتی وار ایدی. نته‌کیم شعرادن بری اول‌زمانده بوبیتی دیوب صونمش ایدی:

اول پادشه‌که اسم شریفی سلیم اوله
لایق بودر آنك مصاحبی حلیم اوله

حلیمی چلبی اعیان و وزرانك ملجأ و مرجعی ایدی. ذات شاهانه‌لرینه عرض وتقدیم ایتمك ایسته‌دکلری هر شیئی مومی‌الیهك لطف وساطتیله ایفا ایده‌بیلیرلردی.

اشعارینی کیمسه‌یه کوسترمدیکی، کتم ایتدیکی جهتله پك آز تصادف ایدیلیر. بو بیت حلیمی چلبینکدر:

اول مهر رخ که خلقی یاقان حسنی تابیدر
کرم اولسونمی یر یوزینك آفتابیدر.

سلطان سلیمه اتحاف ایله «کنز البدایع» ی، پندنامه‌یی یازان برده کوواهی افندی واردرکه ذات همایونلریله برابر ایران سفرنده حاضر بولنمشدر.

ترکجه‌ده اوزمانه قدر موجود بولنان ضرب مثللری برآرایه طوپلایه‌رق «پندنامهٔ کواهی» یی وجوده کتیرمشدر:

بو پندین دیکلدکمی هیچ آنانك
کیم اوغلی قیزی اولمز اوتانانك

چوقلری سلطان سلیمان قانونی‌نك دور همایونلرینی تزیین ایتمشدر.

ذات همایونلرینك شعره پك چوق مراقلری اولوب ایلك دفعه دیار رومده فارسی دیوان تدوین ایله‌لسان فارسی‌یه وقوفلرینی، وقوف‌تاملرینی عجمله بیله طانتدیرمشلردر. «انفاس نفیسه‌سین شعرای فرس کلام شاهی‌یه معادل ومماثل طوتار»

ترکچه اشعاری پك آز، پك نادر در.

حتی لطیفی افندی تذکره‌سنده.

«مرحوم طاب ثراهك‌نامنه اوقونان ترکی اشعارك اکثری عوام الناس افتراسی واسنادیدر» سوزلرینی سویله‌یور.

بن یا تم لایقمی قارشیمده اول آیاقده طوره
سر وقدم دیك بن اولدکده نمازم قیلمسون

بیتنی مشارالیهه اسناد ایدنلر پك چوق ایسه‌ده طوغری دکلدر. زبانزد اولان اشعارندن اك مشهوری:

مردم دیده‌مه بیلمم نه‌فسون ایتدی فلك
. . . . . .
شیرلر پنجهٔ قهرمده اولورکن لرزان
بنی برکوزلری آهویه زبون ایتدی فلك

دائما رفاقت همایونلرنده کزدردکاری حلیمی چلبی، عصر همایونلرنده اك زیاده مظهر التفات شهنشاهیلری اولان فضلا وشعرادندر.

باشدن آشاغی یه قابا خیالله، حتی پك قابا بر لسانله یازلمش اشعارینك آرەسنده بولنمقدەدر.

خلاصه جم بزەپك مهم، پك قیمتلی آثار اهدا ایدەمەمشدر.

فرنکستانده یازدیغی اوزون بر منظومه واردرکه سعدی افندینك خطاب ایتدیکی بیتله باشلار.

بو اثرده آوروپادەکی حیاتی، احتساساتی، کوردکلرینی نقل وبیان ایتدیکی کبی مدهش بر داء الصلەنك، مدهش برداء الاشتیاقك اسیری، پریشانی فریاد ایدر، روحنی طیرمالایان وطن عشقیله صیزلار، نهایتنده، ییلدیرم بایزید حضرتلرینه، براخطار سرزنشکارانه ایله حیاتك، دورانك هیچلکنی، فانیلکنی سویلر. بوشعرده آوروپاده چکدیکی آلام واضطراباتی ملغدر.

طاشلرله دوکونوب یورر آب روانی کور
رحم ایتمەدی بو حاله کون ومکانی کور
طاغلر باشنده ابر فلك آغلیوب کیدر.
یانجه رعدك ایتدیکی آه و فغانی کور
چاك ایلەدی یقاسنی درد ایله صبحکاه
چرخك شفق یرینه دوکدیکی قانی کور.

اضطراب هر شیئی سیاه، هر شیئی قانلی کوسترر.

سلطان سلیم، حلیمی چلبی، کواهی، بزمی. — زمان سلطنتلری پك محدود اولمقله پادشاهلقلری زماننده یتشمش بر

خوش بر طبعه مالك اولدیغنه دلیلدر.

جم کبی طالعك بر روزکار ستمیله اولاد وعیالندن آیرلمش بر بدبخت شهزاده‌یه رفاقت ایتمه‌سی، اشعارینی قید ایله‌مسی، زمانك دست نسیاندن‌قورتارمسی اعتباریله سعدی افندی ذکره شایان، اونودلمامه‌یه لایقدر.

احتمالدرکه سلطان جمك بایزید ثانی حضرتلرینه ردوسدن تقدیم ایتدیکی فارسی «ضراعتنامه»لری بو ذات یازمشدر. بو مسئله‌نك حلنی استقباله ترك ایله شهزاده جمك اشعارینه کچه‌لم.

چون اوپر هر نفس اول لعل شکرباری قدح
روزکار ایلسه طوپراغمزی باری قدح

بیتی کبی ایچه بر خیال و تفکرله یازلمش بر سوزه مالك جم بو قوت وقدرتی دائما اشعارنده محافظه ایده‌مه‌مشدر.

لسانده قرده‌شکك لساننده‌کی سلاست افاده، حس یوقدر.

قوپارر باشمه فلاکت آه
نه بلادر بو قد وقامت آه

کبی ساده، بسیط، چوجقجه سوزلری پك چوقدر.

حالنی بیلمز غریب اولنلرك الا غریب

مصرعی کبی حقیقة ایچه، فکری، حیاتی سوزلری‌ده بعضاً

بو فرنکستاندر — هر قولك باشنه یازیلان کلور دوراندر . »
قول نفیسنك قائلی سعدی افندی ایله برابر سلطان جم جباتك دیکنلرینی، سلطنت وعظمتنی، خوار و سفیل هوسلرینی . مغلوبیتنی، اسارتنی طاتمش، ایادیٔ اجانبده هرکون مدهش بر داءالصلهنك کمیریجی اضطرابلریله تیترهمش، اریمش، اوزولمشدر. حیاتلری برباد سرسری کبی دیاردن دیاره، هرکون بر باشقه سمادن بر باشقه سمایه انتقال ایتمش، هرکون یکی جهرهلرك یالانجی تبسملرینه، اعتیادی التفاتلرینه معروض قالمشدر .
جمی یالکز تسلی ایدن. یانده بویوك بر محبتله بولنان ،

جام جم نوش ایله ای جم بو فرنکستاندر
هر قولك باشنه یازیلان کلور دوراندر

سوزلریله خطاب ایدن تألیفاتنك کاتبی، نشانجیسی ، مصاحبی سفریحصاره تابع سیروز ناحیهلی سعدی افندیدر. سعدی افندی شعرادن اولوب آثاری اخلافه تمامیله انتقال ایتمهمشدر. یاخود بن تصادف ایتهدم . مع مافیه لطیفی افندی « اشعاری مشهور ودیوانی مسطوردر» سوزلرینی یازییور، وشونلری نقل ایدییور .

دیدم کعبهمیدر کویك دیدی باغ جناندر بو
دیدم طوبامیدر قدك دیدی سرور واندر بو

« جم »ٔ خطابایتدیکی بیتله شوبیت قائلنك اینجه، دربدرمشرب،

جگرك پاره‌لدی خنجر جور و ستمك
صبرمك جامه سنی طوغرادی مقراص غمك
سجدگاه ایلر ایدی کعبه‌ده محراب کبی
کویك ایچنده ملك کورسه نشان قدمك
ای کوزم کون یوزینه قارشو نیچه یاش دوکه‌سك
رخلری تابی ایله قوریدی قالمادی نمك

قریحهٔ همایونلرندن صادر اولان اشعار سلیسه ولطیفه‌دندر .

کاربان‌ره اقلیم عدم منزلنك
طوقنور اولدی دلا سمعمه بانك جرسی
اضطرابی قوکل ای مرع روان صبر ایله
اسکیوب اشته خرابه واریور تن قفسی
شاهیٔ بیدل وبیمار وکنهکاره نه غم
سن اولور ایسك ایا لطف خدا دادرسی

شعری‌ده اشعار کزین همایونلرندندر .

لسانلرنده‌کی سلاسته انظمام ایدن حساسیت روحیه اشعارینه باشقه ؛ تاب وقوت ، باشقه برروح، باشقه برزنك علاوه‌ایدییور.

شبهه‌سز درکه «طبع همایونلر» نده بویوك برشاعر روح وقوتی بولندیغی کبی زمانلرنده‌کی استادلردن دها آز تکلف صنعت خیال ایله یورولمشلردر .

جم ، و رفیقی : سعدی — « جام جم نوش ایله ای جم

بهار اول دکلو بولمشدی کمالی
هوانك شولقدر وار اعتدالی
بولوردی اول‌دمك لطفندن آنی
بولنلر شکل حیوان اولسه جانی
فلکدن شبنم ایرنجه ترابه
هوادن بویی دونردی کلاله
بویوردی اول شه‌خور شید طلعت
کتوردیلر براسب ماه سرعت
قمر سیرو کمرکردن، ستون پا
زمان سرعت، زمین طی، ماه پیما
سوار اولدی اول اسب باد پایه
صاناسین برك کل باد صبایه

وفاتی «۹۵۳» ده‌در

سلطان بایزید ثانی. — زمان سلطنتلرنده شعر برتکامل جدید ایله برلباس نوین اکسا ایتمشدر. درکاه همایونلرنده اوتوز قدر شاعر «جوائز وعطایاسن ووظایف وسالیانه‌سین» آلیرلر، سایهٔ همایونلرنده خوشه‌چین نعم حیات فانی اولورلردی.

ذات ملوکانه لرینك شعره‌ده هوسلری اولوب اثرلرنده «عدلی» تخلص بویوررلردی. «طرز غزلده آباء کرامنه غالب وشعرشعراء افاضل کبی شعر بلاغت شعاری بی‌معایب وبی‌مسالبدر»

حیاتیه‌یی، فضولی کبی اینجه بر تحلیل روحی ایله آلام قلبیه‌یی بیان وافاده ایتمامشدر.

شمع وپروانه‌سندن

مکر وارایدی برنقاش کامل
اولوردی مانیٔ چینه مقابل
نه‌کیم یازار ایسه شیرین دوشردی
عسل رسم ایلسه زنبور اوشردی
نه‌یرده یازسه یوز شوق ایله برشمع
اولوردی اول یره پروانه‌لر جمع
اکر رسم ایتسه برمحبوب ترکل
فغان ایلردی قارشوسنده بلبل
هوایه صویا زایدی سیل آقاردی
صویه اود چیزسه ماهیلر یاقاردی
اکر کیم کهربا یازسه قاپارکاه
کوزللر یازسه کورنلر ایدر آه
کنش رسم ایتسه ماه آندن آله‌نور
جهانده قالمیه برذره دیجور

شودکلو زین اولمشدی زمانه
ایدردی رشك ارم باغ جهانه

متعجب ومتحیر اولهلر. ریب واشتباه یوقدرکه بو خاصیت کسبی وعارضی دکل، ذاتیدر .»

« نظم نکتهشناسلری عموماً مشارالیهی دقت خیالده وخیالات مقالده استاد شعراء ولایت عجم حضرت شیخ کماله بکزهدرلر.

صنایع شعریهدن نه صنعت اوله که اول آنی ایتمامش اوله. اما اواسط عمرینی تجاوز ایتدکدن صکره واقع اولان اشعاری اسلوب شبستان خیال طرز معما مثال غایت تصنعدن بر مقدار معقد دوشمشدر .»

دقایق خیالاتی تأمل وتفکر اقتضا ایتمکین صنایع شعریهیه شعوری اولمایانك ادراکی یتمز. بوسببدن اکثر معانیٔ دقیقین ترزیق تصور ایدرلر :

بیلمین عندلیبی سرچه صانور
کورمین بلوری کورسه صرچه صانور.»

مع مافیه «ذاتی» حیات حقنده بر فکر تامه مالك اولمقدن، ویا حیاتنك اك ایجه اضطراباتنی، آلامنی نقل وافهام ایتمکدن زیاده معند بر جستجوی خیال ایله صنایع خیالیهنك آرقهسنده قوشمش، بزه فکری، حسی اثرلردن زیاده « یکی خیاللرله » مالامال ، کوزل کلهلرله، ترکیبلرله ـ زمانه کوره ـ سوسلو قصیدهلر، شعرلر ایصال ایتمشدر .

روحیٔ بغدادی کبی ایجه بر نفوذ نظرله اسرار اجتماعیهٔ

وافاده، تمامیله تبیین وافاده ایچون قونولمش مبالغه ایچیلرینه بکزه‌یور، آغزلقلرینی حس ایتدیرمه‌یور.

عادتا ایجاد، ابداع، بولش قبیلندن، دائماتازه، باکر مصراعلری بیتلری واردر:

قامتك ای بوستان لامکان پیرایه‌سی
نوردن برسرویدر دوشمز زمینه سایه‌سی
یوسفی کرچه کورنلر اللرینی کسدیلر
کون یوزك کوردی سنك‌شق اولدی‌ماهك آیه‌سی

بالآخره بو «مرض شخصیته» مرور زمانله احتیاج وکلفت تصنعده انضمام ایتمش بولندیغی جهتله‌برچوق معقد آثاروجوده کتیرمشدر.

«تذکرهٔ لطیفی مشارالیهی شویله تصویر ایدییور:

«سابقا ارباب حرفدن کدیمینی وعرق جبینی ایله دیریلور موزه دوز واو باش وعوام صورت، لوندسیرت عیاش ایدی.»

«سبب طول عمر ایله چوق معانیٔ غریبه‌یه مالك اولمش وکمال همتن شعره صرف ایتمکله بی‌حد صنایع عجیبه بولمشدر.»

افاضل و اهالی بو خصوصده منصفلردرکه برکیمسه معلم ومدرس ودرس وتدریس کورمه‌دن بونجه معانیٔ بدیعه ایراد ایدوب خاصه خیاللر ایجاد ایده‌که تفکرنده فضلاء ذوی الافکار

کبی صوئوق ، معناسز ، قبا سوزلری ، خیاللری واردر . و باخصوص « صابون صبح» ترکیبی کبی یاکلش سوزلری . .

اساساً « شخصیت خصوصیه» لرینی افراطه قدر کوتورنلر ، هر شیده تفوق ایتمك ، هر کون یکی بر شی بولمق ، و چوق یازمق ایسته‌ینلر بالآخره بو کبی معناسز سوزلرله شخصیت ممتازه‌لرینك اوزرینه مشئوم لکه‌لر براقیرلر .

ذاتی‌ده بو کریوه‌یه ، بو خطایه دوشمش ممتاز ، نفیس ، دوزکون ؛ خیاللرله ، یکی سوزلرله مالی شعرلرینك آره‌سنه بالاده‌کی کبی صوئوق ، خایده ، حتی یاکلش بر چوق سوزلر علاوه ایتمشدر .

اثرلرنده خیاللری، اکثریا، مبالغه‌لرك اتکلرینی تعقیب ایدر:

خبر کلدی چو سلطان جهانه
تمام اولدی او قصر بی بهانه
سوار اولدی روان اول اسبه اول جان
صانه سین بندی شیره مهر رخشان
چو کیردی یوله یوز شوقیله اول ماه
فلك وار اولدی انك کیتدیکی راه
چیقاردی نعل اسبندن شراره
صانورلردی سپهر اوزره ستاره

کبی مبالغه‌لری شاعرك قدرت حس صنعتکارانه‌سی عادتا تصویر

«حكايت احمد و محمود» «شمع و پروانه» ، «فرح نامه» كبى ده بر چوق حكايه‌لر يازمشدر . ابتدالرى سلطان بايزيدك مظهر التفاتى اولمش سه‌ده بالآخره نظر همايوندن دوشه‌رك سلطان بايزيد جامعى حوليسنده رمالق ايله حياتى تأمين ايتمه‌يه باشلامشدر . اليم بر فقر و ضرورت حياتنك صوك زمانلرنده سياه بر بولود كبى باشنه سايه صالدقدن ماعدا زوالينك قولاغيده صاغردى . « حق بودركه ايجاد سخنده خلاق معانى ، حسن اداده حسان ثانى ايدى . » [١]

فى الحقيقه اشعارينك بعضيلرى تصنع ، دقت خيال كبى مزيتلرى محتوى اولوب حقيقةً زمانه قدر كلن شعرانك اشعارينك قات قات فوقنده‌در . با خصوص لسانى ، روحىٔ بغداديك لسانى قدر اولمامقله برابر ، يه صاف ، يه كوزل ، يه لطيفدر .

اولوب باد بهارا نفاسى عيسى
نبات امواتى ايتمشدى احيا
نهالك باردن قدى بوكلمش
چيچكلر كلشنه يوك يوك دوكلمش

نزيه ، كوزل ، خيالى سوزلرك يانده آثارنده
قدرت اليله صاحب حمام نه قباب
صابون صبحله دوزوب ايچردى برحباب

[١] قسطمونيلى لطيفى

عثمانیه‌دندر. بوقادینك بویوك مزیتندن بری‌ده اشعارنده نسویتنی غیب ایتمامش اولمسیدر.

غایت ناموسلی بوقادین اولمقله برابر اشعاری غایت عاشقانه، محرق‌در. سنان پاشا اوغلی اسکندر چلبینك مفتونلرندن اولدیغی حالده شهقات قلبیه‌سنی فریاد اشعاریله اورتمش، ناموس وعفتنی بویوك برصبر ومتانتله وقایه ومحافظه ایتمشدر.

شوشعر، قادینك استادینه، برحساسیت مریضه ایله تفوق ایتدیکنی، یاخود نجاتینك خیال وقورو کلمه‌دن عبارت بولنان آثارینه واسطهٔ تنظیرله روح وحس علاوه ایتدیکنی کوستریبور:

دیدم یوزیکی کورمه‌دم اولکی کورشده
کشف ایتدی نقابینی اودم دیدی‌که اشته
کوزکوردی کوکل بیلدی‌که بن کشتهٔ عشقم
کیمسه بکا رحم ایتمدی بیلشده کورشده

بوقادین نجاتینك اشعارینك، خلاصه، تنظیر طریقیله روحی، اعصابیدر.

ذاتی. — بایزید ثانی دوری شعراسندندر. نجاتیدن صوکره شعرای رومك مقتداسی، پیریدر. کندیسی بروسه‌لی اولوب جزمه تجارتیله مشغول ایدی. تحصیلی پك ابتدائی، پك آز اولمقله برابر اوچ بیك غزل، بشیوز قصیده، بیك مقداری رباعیات و قطعات سویله‌مشدر. بوندن باشقه

اول قورقودن کورنمز اولوبدر شمال کیم
صاله حباب جسنه انصاف شهریار
شاه بلند مرتبه سلطان بایزید
ماه نجوم کوکبه مهر فلك مدار
واقعا « نجاتی » نك بنه عینی قصیده‌ده
اوش الوکه ایاغوکه یوز اورمغه دیو
چکدی قپوکده قیصر وفغفور انتظار
شهلر پیاده رخ یزقورلار اولالیدن
سن نطع سلطنتنده مراد آتنه سوار

کبی اسکی لسانی کوسترن سوزلری، ساده، قاتی افاده‌لری واردر. فقط، شبهه‌سز درکه « نجاتی » برشخصیت خصوصیه‌یه، دیکرلرینه نسبتله زماننده برشخصیت ممتازه‌یه مالك بولونویوردی.

ایشته بوشخصیت خصوصیه وممتازه ایله، اسلوبنده بولنمیان تازکی‌یی، بکری، خیاللرینك بکر وتجددیله اورتهرك، زماننك متبوع ملك شاعریتی، فریدی، سرفرازی اولمشدر.

ذاتاً خصوصی برشخصیته مالك اولنلر حیاتده انظار دقتی جلب ایتمك خصوصنده پك آز اختیار زحمت ایدرلر.

بونك مقدلری پك چوق اولوب ازجمله مهری نامنده برقادین‌ده واردر، که فاتح سلطان محمد خان حضرتلری زمانتی « نجاتی » یه یازدیغی نظیره‌لرله تزیین ایدن امهات مشهوره

یاقدی هوا ایله شقایق یقاده نار
کل آتشیله روشن اولوبدر جمال باغ
نیته‌که جام بادهٔ ناب ایله روی‌یار
اوددوشدی باغه کل‌برو یغما محلیدر
اسباب عیشدن الی‌کور سنده یادکار
جنتده کیجه اولمدیغن استماع ایدوب
قصد ایتدی کیم اوزون کیجه‌یی محوایده‌بهار
غالب کرك نشاط غم اوستنه شیمدی کیم
کوندن کونه زیاده اولور لیلدن نهار
آلام جوردور ایله ای ناتوان اولان
کتمك کرکسه خاطرعاطردن انکسار
سورونی سورونی صوکی سبزاره کیت
دوشه طوره صباکبی کل کلستانه‌وار
کوکل قاراسی کیتمه‌یه قاله ایچنده داغ
انلرکه باغی لاله کبی ایتمز اختیار
کوردم سحرده کلشنه اوغرادی باد صبح
ایکی بوکلدی دیدی چمن ایدوب اعتذار
یوزومی باصه کلدك وبوبن فتاده‌یی
طوپراقدن کتوردك ایاباد مشکبار
کلشن یولنده مست بولوب ترکسی شمال
قاپدی عمامه‌سنی اوروب چشمنه غبار

شفاف بر جامده ارتسام ایدن خیاللر کبی کورونیور. مع مافیه زماننده آز چوق برحرکت ادبیه حصوله کتیره‌بیلمشدر.

آثارینه دقت ایدلدیکی زمان «خیال» میلی، حس و فکر میلنه تقدم ایتدیکی، حتی یالکز بو بولندیغی حس اولونور.

بوکا بناءً کرك فاتحه، کرك بایزید ولی حضرتلرینه برچوق قصیده‌لر تقدیم ایتمشدر.

ازجمله «بهاریه» سی آثار شه‌نوشته‌سندن تلقی ایدلمکده‌در. مادامکه ادبیات‌ده مقیاس مقایسه‌در، بوقصیده احمد پاشانك کرم قصیده‌سندن‌دها کوزل اولدیغی کبی نجاتینك‌ده الك کوزل اثریدر. شو پارچه بهاریه‌دندر:

عالم زهی خجسته زهی موسم بهار
کیم بادخوش نسیمدرر آب شکوار
کلزاره کل‌که کوثر باغ نسیم صبح
اموات خاکی ایتدیلر احیا مسیح وار
لطف آیتنی سوسن چینی دوات ایله
یازدی چمن صحایفنه صنع کردکار
برفك کموش قنادلرینی‌حل ایدوب صبا
جدول چکر صحیفهٔ کلزاره جویبار
طوناتدی کل‌عروسنی مشاطهٔ نسیم
آینه اولدی آب روان شانه اولدی‌خار
ایله‌دی لاله طاغ اتکنده بحورلر

سلطان سخن و ران عالم
دردنی سخن و ریست خاتم

مولانا اسحق‌ده :

شعرك دیلرسك او قنه مقبول خلق اوله
صافی نجاتی شعری کبی پر مثل کرك
دیمشدر .

« نجاتی » بوتون بو شهرتی زمانده « آلامود » بر شاعر اولمسنه ، برده ضرب مثللرینه مدیوندر . اساساً لساننده بر چالاکی، بر رقت اولمدیغی کبی کندیسی‌ده نه فکری ، نه حسی بر شاعر در . حیاتده هر شی اونودولور . حس ، پك آز تکاملاته معروض قالمسی، فکرده ماضی‌یی تقدیر و بیان ایتمه‌سی اعتباریله آز چوق ابدی بر حیاته مالکدر . با خصوص بونلر بیله قورو، یابس بر افاده تحتنده بولندقلری زمان ابدیتلرینی غائب ایدرلر . حالبوکه نجاتی‌ده بونلر بولنمدقدن باشقه قورو ، یابس بر اسلوبده واردر .

لطف آیتین سوسن چینی دوات ایله
یازدی چمن صحایفنه صنع کردکار
برفك کومش ورقلرینی حل ایدوب صبا
جدول چکر صحیفهٔ کلزاره جویبار

کبی خیاللری افاده‌سنك بو کهنه‌لکی، بو یبوستی آلتنده نیم

كوسترو بسابق الذكر مربيت وفضيلتنه بو بيتله اقرار واعتراف ايتمشدر :

نجاتينك ديريسندن اولوسى احمدك يكدر ؛
كه عيسى كوكلره آغسه ينه دم اورر احمددن

بو بيت ايله اسم شريفلرى عيسى اولوكنى تصريح وغيرى مبهمات وشبهاتى دخى تميز وتصحيح ايتديلر.»

بايزيد خان ثانى حضرتلرى زمانينده شهزاده لر معلملكنه تعيين اولنه رق قره مان ولايتنه متصرف اولان سلطان عبدالله بن سلطان بايزيده ارتباط و اختصاص پيدا ايتديلر. مشار اليهك وفاتندن صكره سلطان محموده انتساب ايله نشانجى اولديلر. شهزادهٔ مشار اليهك وفاتنده درسعادته كلوب باقى عمرينى سلطان بايزيد حضرتلرينك نزد همايونلرنده امرار ايتمشدر. هجرتك طقوز يوز اون دردنجى سنه سى وفات ايدوب « كيتدك نجاتى آه » وفاتنه تاريخ دوشمشدر.

سلطان محمود حقنده كى سويله دكلرى مرثيه دن :

دنيا اوى مشقت ورنج عنا ايمش
محن صفا ديدكلرى ماتم سرا ايمش

عصرينك علما وفضلاسندن مولانا ادريس « نجاتى » يه « خسرو روم وصاحب طرز ورسوم » ديمش، حقنده شو بيتى سويله مشدر :

معناسنه استعمال اولندیغی ایچون بونی بیلمینلر هیچ بر معنا استخراج ایده‌مزلر. یاخود تأویله کیدرلر.

شاعرك اصل اسمنك عیسی ویاخود نوح اولمسنده تردد واشتباه اولمش ایسه‌ده قسطمونیلی لطیفی افندی شووقعه‌یی ذکر ایدرك اسمنك عیسی بولندیغنی اثبات ایتمکده‌در.

« مرحومك اسمی عیسی‌در. بعضلری اسمی نوحدر، نجاتی تخلص ایتمکه وجه مناسبت واسمله تخلص بیننده مطابقت بودر دیرلر. اما بو کمتر مرحوم مزبورك دست خطیله بو بیتی کوردم. و حضور شریفلرینه ملاقی اولان عزیزلردن بووجهله ایشتدمکه برکون بر مجمع عالیده زمرهٔ موالی واهالی سلطان شعرا احمد پاشانك بو بیتی اوقوندقده اولولر ایکی طرف اولورلر. وهرطرف برجانبه نسبت‌قیلورلر:

دستمی کسسه‌ك قالور دامان لطفکده الم
دامنك کسسه‌ك قالور دستمده لطفك دامنی

بری‌ده بومعنایی متضمن نجاتینك بوبیتنی اوقور:

شویله محکم طوتدی دلدار اتکن
یه الم قطع ایده‌لر یاکسه‌لر یار اتکن

ارباب مجلسدن برطاقمی مرقومی احمد پاشادن فن شعرده تفضیل وترجیح ایتدکده اتفاق نجاتی دخی اول مجلسه چیقه کلور. مذکور نجاتی بك کمال انصافلرندن تنزل و تذلل

ابدحیات برفکر جیزر، کوچك برضرب مثل شوخ تولیدایدر.

عادتا، یکرمنجی عصرك، لب خامهٔ رقیقدن دوشمش، فیرلامش کبی جمله‌لره تصادف ایدلمکده‌در:

« عاشقلرك دلی آلتنده سوزلر واردرکه لب آکا محرم اولماز. »

« الهی برمبدعسك که عدم خزانهٔ ابداعکدر. »

کبی سوزلر سنین تعاقب ایتدکجه، ارض کنجلشدکجه دائما تازه، باکر، سهل ممتنع حالنده قاله‌جقدر.

نجاتی. — فاتح سلطان محمد حضرتلرینك زمانده یتیشه‌ن، بایزید ولی حضرتلرینك دور سلطنتلرنده وفات ایدن بر شاعر درکه زمانده ضرب مثل ایرادی خصوصنده یکانه براستاد تلقی ایدلدیکی کبی طرز شعرده‌ده برمبدع، برمخترع عد اولنمشدر.

اساساً ادرنه‌لی اولمقله برابر محل نشأتی قسطمونیدر. حتی شعرلرنده اوزمان یالکز قسطمونیده استعمال اولنان بعض اصطلاحات و افاداتی استعمال ایتمش اولمقله اشعارنده کی بر چوق کلمه‌لر ارباب وقوف طرفندن شرح وتفسیر اولنمشدر.

کوردك چوق دلبری ای باغبان لطف
وارسنده بربونك کبی سروران اصر

« اصرمق » اوزمانکی قسطمونی لسانده ترتیب و تنمیت

باغ جهان هیچ کل دولت ویرمامشدر که خار جفاو محنت آکا لازم اولمایه! زنبور زمان هیچ شهد عزت صونمامشدر که زهر قهرومشقت آکا لازم اولمیه!»

وبر آز صوکره:

«الهی پاك قوللرك سندن نیجه امید وار ایسه بی‌پاك قوللرك هزار اول‌قدر اومارلر. واکر مطیع قوللرك طاعتلرینه کوکنورلرسه عاصیلرك دخی کرمکه بیك اوقدر طایانورلر».

سوزلریله ساحهٔ معنویاتده امید وتسلیسنی بولور.

نسلدن نسله انتقال ایدرك نیجه مفتون معالیات صنعت اولنلری لذائذ دماغیهٔ نظیفه ایله اشغال ایدن مشارالیهك «ضراعتنامه» سیدر. «ضراعتنامه» کوچك برساله اولوب باشانك افکار حیاتیه سیله عشق معنویاتنی افاده ایدر، کوستررنکین، متین تازه براسلوبه مالك براثردر.

بو «تحمیدات»، «خطابیات»، «خطابیات صوفیانه»، «عشق» سرلوحه‌لری آلتنده اولمق اوزره درت قسمه منقسمدر.

اساس روحی، اساس فلسفه‌سی جناب حقك عظمت ازلیتیله ابدیتنی تحمید وتقدیس، دنیانك فانیتنی، هیچلکنی اثبات وارائه ایتمکدر.

بالاده سرد ایتدیکمز مثاللردن آکلاشیله‌جغی اوزره بومتین، ذهبی، معدنی اسلوب بعضاً برقاچ ضربه ایله تازه،

ایصیریر! کیمکله عهد ایتدیده ینه بوزمادی، کیمکله عقد ایتدیده ینه جوزمه‌دی ؟

کیمدر، که‌روزکارك رواجنی بی‌کساد، صلاحنی بی‌فساد، صعودنی بی‌هبوط، وصولنی بی‌قنوط، اوجنی بی‌حضیض نازل؛ شهدینی بی‌سم قاتل، صلحنی بی جنك وجدال، دولتنی بی تغیر وزوال، طلوعنی بی‌افول، نزولنی بی‌قفول، قدومنی بی ارتحال، فرحنی بی ترح وبلا، محبتنی بی‌محنت وابتلا، بقاسنی بی فنا، غناسنی بی عنا، نعمتنی بی‌غم، لذتنی بی الم، شربتنی بی زهر، لطفنی بی‌قهر، عزیزنی بی‌مذلت، دولتنی بی‌ذلت، تلاقنی بی‌فراق، وفاقنی بی نفاق کورمش اوله ؟»

کلمه‌لرك؛ ترکیبلرك بربریله امتزاج آهنکداری، وهر برینك باشلی باشنه بارلاق بر رؤیای بدیعی کبی خیالدن خیاله، فکردن فکره قارئی سوروکله‌مسی خوش دکلی ؟

وینه بوسطرلرك بر آز آلتنده بربدیعئ محتشم، برمجموعهٔ خیال معدنی کبی شوسطرلر قارئك بلا اختیار نظر دقتنی توقیف ایدییور :

« نیچه خلیفه‌لرك عمامهٔ دولتلری واردی، که برکون‌سرنکون اولوب، بوینلرینی آنکله باغلادیلر ! نیچه پادشاهلرك کمرعزتلری واردی، که ناکهان اسیر اولوب بللرینه زنجیر ایله دیلر ! نیچه دلبر بهادرلر اولور کیم قلیچلریله کردنلری چلینور، نیچه غافل مدبرلر اولورکیم تدبیرلریله خانه‌لری ییقیلور !

«هر مدقق ادب آندن حقیقت حس، لطافت افاده، ظرافت ترکیب و ترتیبجه ده بیوك بیوك استفاده‌لر اکتسابیله صفایاب اولور» [١]

بوندن باشقه نثرنده شعر آمیز بر آهنك، بر جریان لطیف، بر زندکی، بر تازکی لایموت واردر. بعضاً بر سطر ایچنده بوتون برعالم خیالی، بوتون بر کائنات افکاری ضبط و تسخیر، ارائه واحساس ایده‌بیله‌جك برقدرت صنعتکارانهٔ داهیانه کوستریر.

بر آز بدبینی ایله ممزوج عشق معنویات. خلاصهٔ فلسفه‌سی اوله‌بیلیر. یاخود حیات حقنده‌کی افکار بدبینانه‌سی حدودمادیات داخلنده قالمایه‌رق ساحهٔ معنویاته نفوذ ایدر، اوراده بر آز سکون، بر آز شفا، بر آز تسلی بولور.

ضراعتنامه‌سنده حیاتك محاسن و تزینات کاذبه‌سنی معارض و مخالفلریله برلشدیره‌رك اونك شاعرانه، داهیانه حقیقتنی، کذبنی، خلاصه غدرینی، ظلمتنی ایضاح وبیان ایتمشدر:

«دنیا بر عجوز درکه لباس عرایس دختراندە کورینور.
وبر خراب آباد ویرانه‌درکه مظهر آبادانیده کوزوکور.
آنك ذوق وصفاسی وفای زنان وابر تابستان کبی ناپایداردر.
وغصه وجفاسی اوراق واشجار واعداد رمال کبی بی‌شماردر.
کربه کبی طوغوردیغنی کندی یر! کلب کبی تملق ایله‌دیکنی

[١] استاد اکرم.

کلمه‌لرکده بر شعری، بر اینجه‌لکی. انتخاب خصوصنده برقدرت وقوتی واردر.

سنان پاشا ادیب. — ایشته سنان پاشانی ذروهٔ مشاهیره اصعاد ایدن قابلیت: نثر.

سنان پاشا کبی لسان نثره حاکم، صاحب هیچ بر ذات اوزمانه‌قدر کلامشدر. واقعا نثری ایرانك فوق‌الطبیعه‌سوسلرینك، مزینات صنعتنك تقلیدی دیمك ایسه‌ده باشقه‌لرینك برخطا تلقی ایتدیکی، شبهه‌سز بر چوقلرینك الده واضح وبدیهی برخطادن باشقه برشی اولمیان، بو نقصان وخطای تقلید سنان پاشانك ید سحار صنعتنده قوی، پارلاق بر معدن، قیمتلی بر مجوهر شکلنه کیرمشدر. لسانی بر «نثر مسلسل» اولمقله برابر اوقورکن بز بونی حس ایتمه‌یورز.

سنان پاشا، هر شیدن زیاده «دماغی»، «فکری» بر شاعر، بر ادیبدر.

اونی خیالك نازك‌قنادلرندن زیاده نظر فکرك اینجه نفوذلری، معلومات ووقوفك، زمان‌وقدرتنه کوره، حقیقت دییه سرپدیکی شیلر اشغال ایتمشدر. اساساً، سنان پاشا، مادیات حیاتیه‌یی معنویاته ایصال ومزج ایدرك دوشوندیکی ایچون آثارنده «عشق‌معنویات» بوتون قوت و وضوحیله کورولور.

صنعت افاده‌سنده قدرت سلاست، قوت تصویر و ارائه بو معنویاته عائد افکاری دها زیاده سوسلر، دها زیاده رنکلشدیرر.

واردر . زماننده « خواجه پاشا » نامیله مشهوردی .

سنان پاشا شاعر . — متین بر دماغله متین بر قدرت تصویر و افاده‌نك محصولی اولان بر قاچ شعرنده تشبیهات و استعارانك بولنامامسی حسبیله استاد اکرم طرفندن حدود شاعریتك خارجنه چیقارلمق ایسته‌نیلمشسه‌ده بز بونی بویله تلقی ایده‌مه‌یز . چونکه کلملرك انتخاب و تنظیمنده‌ده بر دهای شاعریت واردر .

روزن دیده‌یه ضیاسندن
روضهٔ سینه‌یه صفاسندن
شاهد صیفه زیب و فرسندن
خسرو صبحه تاج زرسندن
ابر نوروزه‌یه حیاسندن
سبزه‌یه فستقی قباسندن

سوزلرینی بوقدر آهنکله ، سلاسته . متانته یازان، یازه‌بیله‌ن بر ذات شبهه‌سز نصیبه‌دار فطرت شاعریت ، شبهه‌سز شاعردر .

با خصوص، بزکه یکرمنجی عصرده شعری نثرده بوله‌جق، آرایه‌جق قدر مساعه، وانجه‌لك کوستریبورز، مشارالیهك نثرنده‌کی انجه‌لکله استعارات و تشبیهات بزه آیریجه ذکای شاعریتنی اثبات ایتمکده‌در . یالکز استعارات و تشبیهاتك دکل،

بر سنه صوکره غضب شاهانه‌یی موجب اولان بر فعلدن طولایی عزل و حبس ایدلمشدر .

او زمانده‌کی مشاهیری قید و تسجیل ایدن بر کتابده شو سوزلره تصادف ایدلمکده‌در :

« ۸۸۱ سنه‌سنده پادشاه حضرتلرینك سنان ایله مابینلرنده عزل ایجاب ایدر بر قصهٔ واهیهٔ واهیه واقع اولمغین وزاراتدن عزل ایدوب حبس ایله‌دی »

بعده مظهر عفو عالی اولهرق سفریحصار قاضیلغیله مدرسه‌سنه تعیین بویورلمشدر . فاتحك وفاتنه قدر بو وظیفه‌ده قالدقدنصکره بایزید ثانینك جلوسنی متعاقب ادرنه دارالحدیثی مدرسلکنه تحویل وظیفه ایله‌مشدر . بعده یوز آلچه یومیه ایله ، کندی استدعاسنه بناءً ، تقاعدلکی اجرا ایدلمش ایسه‌ده بر مدت صوکرا کندیسنه کلیبولی سنجاغی متصرفلغی توجیه بویورلدیغی جهتله اوچ سنه‌ده بو مأموریتده قالمش ، مأذوناً کلدیکی استانبولده ۸۹۱ صفرینك یکرمی دردنجی کونی وفات ایتمشدر .

کندیسی سخی . اهل دل ، مادیاتدن زیاده معنویاته متمایل بر ذات ستوده صفات اولوب عازم دار جنان اولدیغی زمان غسل ایچون لازم اولان اودونی آلق ایچون پاره بولنه‌مامشدر .

قصص انبیایه متعلق بر تألیفی ، اولجه ذکر ایتدیکمز حاشیه‌سی . تذکرهٔ اولیا نامنده بر مقاله‌سی ، برچوق رساله‌لری

سنان پاشا — فاتح سلطان محمد ایله بایزید ولی دور سلطنتلرنده یتیشه‌ن فضلا و علمادن اولوب ایلك دفعه اوله‌رق استانبول قاضیسی اولان صفر بكك مخدومیدر ، سنان پاشا ادیب ، حكیم ، شاعر بر ذاتدر ، حكمیات و شرعیاته‌كی احاطهٔ كلیه‌سنی ادبیاته‌كی اسلوب متین و معدنیسنك سوسلریله سوسله‌یه‌رك فاتح سلطان محمد كبی بر پادشاه قیمتدارك نظر دقتنی جلب ایتدیكی جهتله یكرمی یاشنده ندیم خاص پایه‌سیله پادشاه مشار الیه طرفندن كندیلرینه معلم تعیین بویورلمشدر .

چوجقلغنده فلسفه‌یه پك زیاده مجلوب بولندیغی جهتله پدری ایله آره‌لرنده برچوق مباحثات جریان ایتمش ، حتی صفر بك طرفندن آلودهٔ شك و شبهه اولمق تهمتیله اتهام اولنمشدر .

امر پادشاهی ایله استانبوله كان ریاضی و هیئتشناس شهیر علی قوشجیدن ، شاگردی لطفی واسطه‌سیله ریاضیات اوكرنمش ، و بخارانك ارباب هیئتندن « چغمینی » نك كتابنه قاضی زاده طرفندن یازیله‌ن شرحی تحشیه ایتمش ، علی قوشجی‌نك انظار حیرتی ، پادشاه فضیلت مفتونك التفات شاهانه‌سنی جلبه موفق اولمشدر . بونك اوزرینه كندیسنه پایهٔ وزارت توجیه بویورلدیغی كبی مصاحبلك نامی‌ده مستشار سلطانی نامنه تبدیل قیلنمشدر .

فقط بو توجیه و اقبال دوره‌سی پك زیاده سورمامش .

سوزلری صادر اولمشدر وعفوی امروفرمان بویورلمشدر. حتی بالارتجال سویله‌دیکی بر بیتدن طولایی فاتح سلطان محمد خان حضرتلری طرفندن آغزینه جواهر طولدیرلدیغی مرویدر.

فاتح سلطان محمد . — زمان سلطنتلری فضلا و علمانك مجمع ومشهری ایدی. ذات‌همایونلری نره‌ده برعلم ومعرفت‌صاحبی بولنورسه اونی مقام سلطنته جلب ایله ملتك نور عرفانندن استفاده‌سنی تأمین بویوررلردی. ذات ملوکانه‌لرینك جائزه‌لریله، الطاف وعنایاتیله کچنیر اوتوز قدر شاعر وار ایدی.

طالب علم ومعرفت اولان ذواتك نزد همایونلرنده بر دفتر مخصوصی اولوب زمان زمان اونلری برر منصبله تلطیف بویوررلردی.

کندیلرینك شعره‌ده مراقلری اولوب شعرده عونی تخلص بویوررلردی. مهام امور حکومتدن آزاده اولدقلری زمان یا بر مفرد، ویا بر غزل تنظیم وترتیب ایدرلردی.

بو مطلع ذات همایونلرینکدر :

ساقیامی ویرکه بر دم لاله‌زار الدن کیدر
ایریشیر فصل خزان وقت بهارالدن کیدر .

بو مطلع‌ده قره‌مان اوغلی حقنده دهان همایونلرندن صادر اولمشدر :

بزمله سلطنت لافن ایدرمش اول قرمانی
خدا فرصت ویررسه‌کر قرابیره قورام آنی

احمد پاشا بویله اولمقله برابر شعریمزی بر خطوه دها اکمال و تجدید ایتمسی اعتباریله عثمانلی شعرینك مجددلرندن معدود در..

بو تجددی احمد پاشایه ویرمکله برابر اونوتمه‌یه‌لم،که ییلدیرم بایزیدك مادحی نیازی بو تجددك اساسلرینی قورمشدر . ذاتاً حیاتده اك اول تجدده باشلایانلرك غریب بر سوء طالعی واردر، اونلرك معقبلری حائز اهمیت، مالك شهرت اولورلرده اونلراولمازلر.

احمد پاشا ، سوء اخلاقله مشتهردر. حتی غریب بر وقعه نتیجه‌سنده فاتح سلطان محمد خان حضرتلری طرفندن یدی قله‌ده حبس و توقیف ایدلمشدر. بونك اوزرینه « کرم » قصیده‌سنی یازمشدرکه بزده اوندن شو پارچه‌یی آلییورز :

قول خطا ایتسه نوله عفو شهنشاهی قنی
طوتمه‌لم ایکی الم قاندە ایمش فانی کرم .
نه کرم اوله‌که مغلوب ایدینه آنی کناه
نه کناه اوله که مغلوب ایده‌من آنی کرم
صو باتیرماز بتیرن کندی مربالرینی
بنی نیچون با نوره غصه‌یه عمان کرم

بو قصیده‌نك فاتح حضرتلرینه تقدیمی اوزرینه لسان همایونلرندن :

« بو عزویت بیان وفصاحت لسانکه احمده واردر . اکا ملوك وسلاطینندن آسیب وزوال وعقاب ونکال یوقدر،»

فارسینك بوتون بدایع وصنایعنی لسانمزه نقله پك بیوك خدمتی واردر .

حتی بر چوق شعرلرینـك معناسی . ومضمونی فارسیدن ترکجه‌یه ترجمه ایدلمش کبیدر . بوکا بناءً تاجی زاده « هوس نامه » سنده شو سوزلرله پاشای مشارالیهی تصویر ایتمشدر .

سر آمد دیدیکـنك بللی حالی
اولوبدر ترجمه اولئ حالی
بو اهل اولان یانده سهلدر سهل
بم قاتمده بلکه جهلدر جهل

« الفاظ نظمی ملایانه و اسلوب شعری اکا برانه‌در . »

احمد پاشا غایت عالم وفاضل بر ذات ایدی. پدری قاضیعسکر اولدیغی کبی کندیسی فاتح سلطان محمد حضرتلرینك معلملرندندر. اسکی تذکره‌لردن بری مرحوم حقنده شو سوزلری سویله‌یور:

« اول لباس عبارات فارسی برله ملبس اولان شاهد معنایه ثیاب الفاظ رومیـدن لباس الباس ایله‌یوب اول شعار جدید و دثار مزیدله هر بر معنئ خوبی بر ترك طناز ومحبوب رومیئ عشوه‌ساز کوسترمشدر .

الحق انصاف بودرکه زادهٔ طبعی غایتـده نادر وکمیاب ودیوانینده موجود اولان معانینك اکثری دواوین فرسـدن افراز و انتخابدر »

چکریسك قیلنی یاغی طاملر
کیمنك بوینوزی وار آی کبی
کیمنك حلقه حلقه یای کبی
کوریجك خربوحالی دیدی همان
نه‌عجبدر زمانه ودوران
بونلرك باشلرینه . . . نه‌دن
بزه بوفقر واحتیاج نه‌دن

« خسرو وشیرین » ه آیریجه برمثال کتیرمه‌یه جکز ، کوریلیورکه شیخده متین برساده‌لك ، برجریان لطیف افاده ، برقدرت تصویر وافهام ، خلاصه برصنعتکار روحی یاشایور .

یالکز قصوری پك زیاده طاغی ترکجه‌یه میال اولمسی ، طرز عتیق ادبدن قورتیله‌مامسیدر . شیخی بویوك برشاعر اولمقله برابر احمد پاشا کبی برمجدد شعر وادب دکلدر .

مع‌مافیه شاعریتله برابر فضیلتکده بولنمسی اکثری‌اشعارینه برزنك تفلسف بخش ایتمشدر .

باخصوص طرز مثنویده‌کی موفقیتی قابل انکار دکلدر . احمد پاشانك ساحهٔ ادبده ظهورینه قدر عموم طرفندن شعرلری برمأخذ کسب شاعریت تلقی ایدلمشدر .

احمد پاشا . — سلطان مراد ثانی. سلطان فاتح محمد خان دوری شعراسندندر، ولی‌الدین اوغلی دیمکله مشهوردر .

ترکجه‌یه بر طرز نوین ویرن ذات ابتدا بودر. اشعاریله

قدرت توصیف وتصویره دلالت ایدن شو برقاچ بیت خرنامه‌دندر :

وارایدی برخر ضعیف ونزار
یوك‌الندن قتی شکسته وزار
کاه اودونده کاه صوده ایدی
یوك التنده قتی قصوده ایدی .
یاغز ایدی سراسر اندامی
یوغدی آخور ایچره آرامی
برزمان اولمش ایدی خوش حال
قوطوغونجه ایدی خردجال
نعرهٔ سیره کوش صالمزدی
کرکی عیننه هیچ آلمازدی
آرسلان اورکر ایدی قولاغندن
قورد قورقار ایدی چوماغندن
قلت جوعدن اولمش ایدی ضعیف
بی‌علفلکدن اولمش ایدی نحیف
رحم ایدوب آکا صاحبی برکون
صالدی بر اوتلغه تنعم ایچون
واردی اوتلاغه چوق مسکین خر
کوردی اول اوتلاق ایچره نیچه بقر
سمرمش اوتلق ایچره شویله بولر

تشنه دوداغوکه آب حیوان
جوشان اکمکوکه چاه زمزم
احیاده سچك عصای موسی
اعجازه لیك مسیح مریم
حالك ورق جماله نقطه
زلفك علم جلاله پرچم
ساقی کتور ایمدی بینه برجام
کیم جان ویروب ایرمدی آکاجم
شول جامکه جرعه‌سی طمرسه
کوثر سچر آتش جهنم
ور آنسز اولورسه جوی جنت
کورینه کوزه سراب بی‌نم
عالم طولو کفتکودرر لیك
هرکیم بونی بیلدی اولدی اپسم
کیم یوخ بودیار ایچنده دیار
وار ایسته‌که یاردر نه‌کیم‌وار .

اقسام فنون وفضائلی جامع برکتاب یازوب سلطان مراد خان حضرتلرینه تقدیم ایتدیکی زمان بعض مقربین « خمسهٔ نظامیدن » ترجمه ایدلمش دییه ذم وقدح ایده‌رك جائزه‌دن محروم ایتدکلری ایچون « خرنامه » نامیله برمنظومه برساله یازمشدر :

استعمال ایتدیکی ایچون قسطمونیلی لطیفی افندینك کوچك برتعریضنه اوغرامشدر .

« ورق کلشاه » ، « خرشید » ، « فرحشاد » کبی برچوق ترکی داستانلر یازمشدر . مصوفانه برچوق شعرلری واردر.

تصفیهٔ باطن حقنده شوسوزلری سویلهمشدر :

قیلنجه عقلمکی حرص و هوا قول
کذرقیل بوکدورتدن صفابول
طوررکن بونجه اوهام وخیالات
تجلی ایدهمی حق نوری هیهات
یاپلماز روح نفسی بیقمانجه
ملك کیرمهیه شیطان چیقمانجه

اسکی لسانك برچوق کلهلریله مالی برترجیع بندی واردرکه غایت ظریف ، لطیفدر . بواسکیلك ایچنده بیله قارء شاعرك استعداد بدایع نثارینی کورمکله متحیر قالیبور .

ترجیع بندندن :

ای عالم جان وجان عالم
خوشدم قدمکده آب آدم
جسمکدن اوقوندی آیت روح
یوزکده یازلدی اسم اعظم

شیخی چلبی . — چلبی سلطان محمد وسلطان مراد ثانی زمانی شعراسندندر .

« حکیم سنان » لقبیله مشتهردر . کنج یاشنده ایکن ایرانه طوغری برسیاحت اجرا ایتمش ، پك چوق فضلا وشعرا ایله کورشمشدر .

« علم ظاهر وباطنده » . « فن توحید وتصوفده » یدطولی صاحبی ایدی .

کتابنك اولنده آخرنده اقسام مراتب توحید ایله تجلیات ذات و صفاتی ، طبایع احوال و فلکیاتی افهام وتبلیغ ایتمشدر .

ابتدا اك کوزل عثمانلیجه مثنوی یازان بوذاتدر . مثنویده غایت کوزل، ومتین بر طرزه مالك اولمقله برابر غزل و قصیده طرزنده غایت اسکی براسلوبه مالکدر ..

سلطان مرادك امریله «حسرو وشیرینی» ترکجه‌یه نقل ایتمکه باشلادیسه‌ده عمری وفا ایتمه‌یه‌رك یارم قالمش ، بعده مذکور حکایه‌یی همشیره زاده‌سی جمال افندی اتمام ایتمشدر .

برچوق کیمسه‌لر طرز مثنویده بوذاتك معقبی اولمشدر . حقیقةً بوتون اسکیلکنه رغماً بویوك برظرافت اسلوبه مالکدر.

امیر سلیمان ایله کرمیان اوغلنه برچوق قصیده‌لر تقدیم ایتمشدر .

اوزمانده بیله فصاحتی مخل عد ایدیلمن برچوق ترکی الفاظ

لسان عثمانينك مباديسنده ناصل بر شكل و صورتده بولنديغنه دائرده بو كتاب المزده الك بويوك مثالدر .

مرحومك « مولدينه » نظيره اولهرق پك چوق كيمسه‌لر طرفندن بر چوق آثار وجوده كلمشسه‌ده هيچ بری مقبول و مستحسن اولمامشدر .

حتی بو تاريخدن اونجی عصر هجريه قدر يوز قدر مولد كتابی يازلمش اولوب يالكز بونلرك ايچنده حمدی چلبی‌نك‌كی خواص طرفندن تقدير ايدلمشدر .

مرحوم بروسه‌ده حضرت امير سلطانك خلفاسندن جملهٔ فقراسندن ايدی . شهزاده سليمان چلبينك پك چوق لطف و احسانه نائل اولمشدر .

سلطان مراد ثانی . — خاندان آل عثماندن الك اول شعر سويله‌يه‌ن ذات عالی صفات سلطان مراد ثانی حضرتلريدر . واقعا كندولرينك صادرات شعريه‌لری پك آز ، پك محدوددر . مع مافيه زمان سلطنتلرنده شعرا ، علما ، فضلا پك زياده رغبت كورمش ، پك زياده تزايد ايتمشدر .

دور سلطنتلرنده شعرمزده ايلك تجدد حصوله كلمش ؛ احمد پاشا شعره يكی بر رونق ، يكی بر زينت ويرمشدر .

بوشعر سائحات سنيه‌لرندندر .

ساقی كتور كتور يه دونكی شرابمی
سويلت دله كتور يه چنك ربابمی

غم کیدوب عالم یکیدن بولدی جان
جمله ذرات جهان ایدوب صدا
چاغر شو بن دیدیلر کیم مرحبا
مرحبا ای جان جانان مرحبا
مرحبا ای درده درمان مرحبا
مرحبا ای رحمة للعالمین
مرحبا سنسین شفیع المذنبین
مرحبا ای عالی سلطان مرحبا
مرحبا ای کان عرفان مرحبا
ای جمالی کون یوزی بدر منیر
ای قمو دوشمشلره سن دستگیر .

بالایه درج ایتدیکمز شو پارچه‌دن آکلاشیله‌جغی وجهله بو قدر سهولت ، سهولت طبعله حکایه ایتمك ، وقایعی غایت کوزل خیاللرله تزیین ایله‌مك شبهه‌سز قدرت و وقوف صنعتکارانه‌یه منوط و متوقفدر . باخصوص بر وقعهٔ تاریخیه‌یی سلسله‌سیله تعقیب ایتمك ایچون لسانه هیچ بر تضییق اجرا ایتمامك ، ساده‌لکنی ، طبیعیلکنی محافظه ایده بیلمك پك بویوك موفقیتدر .

خصوصیله خیالاتده‌کی مبالغه‌سزلق ، و بونکله برابر ایچه‌لك حقیقةً شایستهٔ تقدیردر .

فضيلتده دكل . اكر آيت كريمه‌نك معناسى من جميع الوجوه ديمك اولايدى « تلك الرسل فضلنا بعضهم على بعض » معناسى نيجه راست كلور ! « ديو محكم مخاصمه و مباحثه ايتمش . »

ايشته بو حادثه اوزرينه سليمان دده بو نفيس اثرى وجوده كتيرمشدر .

مرحوم كتابنده هرشيئى غايت سليس ، نظيف برصورتده اظهار و ارائه ايدر .

ديرامينه چونكه وقت اولدى تمام
كيم وجوده كله اول خير الانام
صوصادم غايت حرارتدن قتى
صوندىلر بر جام طولو شربتى
قاردن آق ايدى هم صاوق ايدى .
لذتى آنك شكرده يوق ايدى
ايچدم آنى اولدى جسمم بوره غرق
ايده‌مدم نوردن كندمى فرق
كلدى بر آق قوش قنديله روان
آرقه‌مى صيغادى قوتله همان
طوغدى اول ساعتده اول سلطان دين
نوره غرق اولدى سموات و زمين
يارادلمش جمله اولدى شادمان

برابر حال حاضرده‌ده نظر تقدیر ودقتی جلب ایده‌جك برکتاب مستطاب وجوده کتیرمشدر .

کتابده کی اساس مقصد حضرت رسول اکرمك افضل ـ انبیا اولدیغنی بیان واثبات ایتمك اولوب سلیمان ددەدن اول هیچ کیمسه مولد نبی یازمامشدر .

بو مولد نبینك سبب تحریری اولمق اوزره قسطمونیلی لطیفی افندی شو وقعه‌یی سبب کوسترمکده‌در :

« روایت ایدرلرکه برکون شهر بروساده بر واعظ وار ایمش . منبر نصایح و مواعظ و کرسیٔ نصیحتده « لا نفرق بین احد من رسله » آیتن تفسیر ایدرکن بو آیت کریمه موجبنجه « بن حضرت محمد مصطفی‌یی عیسی نبیدن » صلوات الله‌علیهما « تفضیل ایتمزم » دیجك طائفهٔ عربدن بر مرد کزین و غیورکه دین رسول اللهك کرچك عاشقلرندن و عاشق صادقلرندن ایمش ، غیرته کلوب دلائل قاطعه و براهین ساطعه ایله واعظ مذبوری اله آلور و اول شواهد و دلائل ایله محکم ملزم قلور . مکر کیم قرأن عظیم لفظاً و معنیً اول مرد کاملك یادنده واصول وفروعیله خاطرروشن نهادنده ایمش . بی اختیار دیمشکه « های نادان و جاهل ! سن بو علم تفسیرده قاصر و راجلسك . آیات عظیمه‌نك ناسخندن و منسوخندن و مشابهندن و متشابهندن غافلسك . رسل بیننده فرق یوقدر دیمکدن مقصد امر رسالتده و خصوص نبوتده‌در . مراتب

نیازی . — سلطان یلدیرم بایزید زماننده یتیشه‌ن شعرادن اولوب شعرای رومك مجددلرندن اولان احمد پاشا بیله بونك بعض آثارینی تقلید وتنظیر ایتمشدر . بوزمانده یتیشه‌ن شعرانك اك بویوکی ، اك مستثناسی اولوب سلطان بایزید نامنه اتحاف ایدلمش کوزل بردیوان وجوده کتیرمشدر . عربی ، فارسی ، ترکی برچوق رنکین اشعاری واردر .

طرز تغزلی ابتدا دیار رومه ادخال ایدن ذات بودر . قصر قصیده‌سنده اولان شوبیت صنعتی حقنده بزه آزچوق برمعلومات ویرر .

آهوی فلك چرخ پلنکندن امیندر ،
شیرعلمك سایه‌سنی ایده‌لی ملجأ .

سلیمان چلبی . — الآن اوقونمقده اولان مولد نبیيك صاحبیدر . مشهور عوض پاشانك مخدومیدر . بویوك پدری محمود سلیمان پاشانك روم ایلی‌یه مرورینی تبریك ایله ، فتحنی تبشیر ایله‌مشدر .

بولایموت ، بومتاز اثر حقیقتهً سهل ممتنع قبیلندندر . لسانی غایت ساده ، عوامه القای تأثیرایده‌بیله‌جك برطرز وصورتده‌در . مع مافیه خواص‌ده بوصنعتك قارشوسنده اظهار حیرت وتقدیر ایتمکدن طوره‌مزلر . واقعا لسانی برآز اسکیدر . مثلا « قیله‌یم » یرنده « قیلم » « هپ ، بوتون » مقامنده « قامو » « کله‌دن » دییه‌جك یرده « کلدین » کبی اسکی سوزلر قوللانمقله

خلق ایچون تصنع و تخیل قصد ایدوب افتخار و اشتهار ایچون تزیین الفاظ مراد ایدنلرلر . »

شو مثنوی جناب حقك صفت تکوینیله قدرت و عظمتنی بیان ایچون یازلمش در .

کلی عالم براشارتدر همان
نیجه یوزبیك ملکی وار حقك عیان
انس وجاندن کیمسه‌لر کورمش دکل
کیمسه اول ایلدن خبر ویرمش دکل
فکری عقلك ایرمز اول منزله
آدی اول ملکك دخی کلمزدله
چون آنك‌در هریوغی وار ایله‌مك
هرکز آنك حکمنه یوقدر املك
اون سکزبیك عالمك قدری اکا
یوقدرر برذره‌جه اوکدن صوکا

۷۱۰ ده وفات ایتمشدر .

ینه سلطان اورخان زمانینده فارسیدن « کتاب کلشن رازی » ترجمه ایدن ، واهل تصوفدن اولان حضرت شیخ‌الوان شیرازی « قدس سره » ظهور ایتمشدر . بوکتابك ترجمه‌سنده غایت‌ساده، فصیح برلسان قوللانمشدر .

حالا آناطولیده بوکبی شرقیلره تصادف اولنمقده‌در . بونلر پك ابتدائی ، پك بسیط . بویله اولمقله برابر قومك روح واحتیاجنی کوسترر اشعاردر .

عاشق پاشا . — سلطان عثمان ، سلطان اورخان غازی زمانینده یاشامشدر . ارباب تصوفدندر . قیر شهرنده توطن ایدرك عمرینی اوراده امرار ایتمشدر . مشایخك کبارندن و اغنیاسندن ایدی . « شاهانه عزوجاهی ، پادشاهانه قدرت و دستکاهی » اولوب مع مافیه بونکله برابر درویش سیرت بر ذات ایمش .

بو سوز اونك‌در : « درویش اولدرکه دنیایی ترك ایده ، فقیر اولدرکه دنیا آنی ترك ایده . » کندیسی اولیاءالله‌دن معدود در .

« عاشق پاشا » دیوانی دیمکله معروف علم تصوفه عائد اون باب اولمق اوزره بر دیوان تدوین ایتمشدر .

بو کتابده « حقیقت انسانی آفاقی وانفسی تشبیه و تمثیل » ایدوب علم باطنی آیات و اخبار و کلمات مشایخ اخیارله جمع ایتمشدر . فقط نظمنده او قدر قدرت صنعتکارانه یوقدر . مع مافیه دولت علیه‌نك بدایت تأسسنده بولنان بر شاعرده پك بویوك صنایع بدیعیه و ادبیه آرامق طوغری اوله‌مازظننده‌یم . حتی قسطمونیلی لطفی افندی تذکره‌سنده مرحوم ایچون شو سوزلری سویله‌یور : « وهم اهل الله نظمنده قبول

دینور ، درت مصرعدن عبارت اولوب قافیه‌لری متحد اولورسه اوکاده « رباعی » دیرلر . بونك کندینه مخصوص وزنی واردر .

یکدیکریله هم قافیه اولمیان بیته مفرد دیرلر .

بونلردن باشقه ترکیب بند واردرکه « غزل طرزنده یازیلان شعرلرك نهایتنده آیری آیری ایراد اولنان مطلعلردن حصوله کلمه منظومه‌لره اطلاق اولنور .

ترجیع بند ؛ « غزل طرزنده یازیله برشعره علاوه ایدیله‌ن برمطلعك تکراریله حصوله کلن « نظم » در .

بعضاً قصیده‌لرده برذاتی مدحه باشلامه‌دن یازیلان مقدمه‌لره « کریزکاه » دینور .

«مدحیه» چهار یارکزین حضراتی ایله اولیاءالله عظامدن بری حقنده یازیله‌ن منظومه‌لره دیرلر .

جناب باری تعالی جضرتلرینك قدرت وقوتنی توصیف ایدن منظومه‌لره « مناجات » ، پیغمبر ذیشان صلی‌الله‌علیه وسلم افندمزه دائر یازیلانلره « نعت شریف » دینور .

برده مجووار در که بزده ادب ونزاهتی محافظه ایده‌مه‌مشدر . وزن وقافیه عربستاندن ، عجمستاندن کلمشدر . بونلرك کیمك طرفندن ادخال ایدلدیکی معلوم دکلدر . ترکلرك پارمق اصولی واردر ، که بعض اسکی آثارده بوصورتله یازلمش وطن شرقیلرینه ، صوطغیانی دستانلرینه وسائره‌یه تصادف اولنور . بوکبی شرقیلرك مصراع اوللری اساسدن تمامیله اوزاق برطاقم شیلری افاده‌ایدر .

برقصیده‌ده هر بیتك نهایتنده هپ عینی کلمه‌یی سویله‌مك. تکرار ایتمك، فکری اوکا اویدیرمق غایت مشکل برمسئله‌در. بوقصیده‌لرك اوستنه فارسی برر سرنامه قونور.

بوندن‌صوکره تاریخلر یازیلیر.

دها صوکرا «غزلیات» سرلوحه‌سی کلور. غزللر بش بیتدن اون بش بیته قدردر بونلرك «اول بیتلرنده‌کی ایکی مصرعك قافیه‌لری براولوب آشاغی بیتلرده صوك مصرعلرك قافیه‌لری قوافیٔ اولیه ایله اتحاد ایدر».

بونلرك ایچنده برفکرك تعقیب اولندینی غایت نادردر.

اکر نظیره اولورسه صوك بیتده ناظمك اسمی ذکرایدیلور. تنظیر ایده‌نك اوکا فائق بولندینی بیان اولونور. بونلر ترديف وتقفیه ایدیله‌ن کلمه‌کوره حروف هجا صورتنده ترتیب اولونور.

مخمسات، مسدسات‌ده بونلری تعقیب ایلر.

تخمیس غزلك هر بیتنك اولنه اوچ علاوه ایده‌رك اونی بش‌یاپمغه، تسدیس آلتیلامه‌یه، الخ دینور.

بونلردن صوکره مثنویات کلیرکه قافیه ایکی مصرعدن زیاده‌یه شامل دکلدر.

اوندن صوکره‌ده قطعه‌لر، مفردات یازیلیر. بونلرك ایلك‌اول کلنلرینك اوستنه قطعه، ویا مفرد کلمه‌لری و بوندن صکره‌کیلرك اوستنه‌ده «وله» کلمه‌سی یازیلیر..

برقصیده‌ده شاعرك کندینی مدح ایتدیکی قسمه «فخریه»

اوچنجیسی باشقه‌سنك آثارندن انتحال ایله‌ینلردر .

بونلرده یا باشقه‌سنك اثرینك مخلصنی تبدیل ویا بر قاچ بیتنی آله‌رق کندیلرینك دیه نشر و اشاعه ایدنلردن ، کلام موزونه مقتدر اولدیغی حالده قلت قابلیته بناءً خیالات و معانی بوله‌مه‌یوبده بونلری باشقه‌لرندن طوپلایانلردن ، معانیٔ اشعارك الفاظنی تغییر ایدنلردن ، لسان آخرده‌کی کوزل سوزلری ترجمه ویا باشقه‌سنك بر خیالنی ، بر فکرینی دها کوزل تضمین و اقتباس ایلینلردن ، یاخود بر استادك بر فکرندن ، بر خیالندن یکی بر معنا ، یکی بر صنعت چیقارانلردن مرکبدر .

بو صوك ایکی نوع شعرادن برنجیلرینه دزد حسن دیدکلری کبی معانیٔ اشعارك الفاظنی تغییر ایدنلره‌ده سارق کلام یاخود مقلد عوام دییورلر .

صوکنجیلرینی شاعر مخترع ، شاعر مبدع ایله برابر طوتیورلر .

بز حال حاضرده بونلری تمثیل ، تقلید ، انتحال سوزلریله افاده ایدییورز .

شعرك اقسامنی آکلامق ایچون دیوانلرك ترتیباتنی تدقیق ایده‌لم :

ابتدا قصائد بولنور . اون ایکی بیتدن زیاده اولان اشعاره قصیده دیرلر . بونلرك هربیتنك نهایتنده‌کی قافیه‌لر مشابهدر . بونلرده‌کی « ردیف » صنعتی غایت کوچدر . اوچیوز بیتلی

واستغنا وشیوه سن بیان ایدرلر . وگاه محبت سوختهلرینك آتش اشتیاق و نار افتراق سوز و گدازین ناله و نیازین نظم ایدوب جور جیب و ظلم رقیبی بر داستان دلستان ایدرلر . — تذکرهٔ لطیفی سوزلریله آکلاشیلیر . .

برنجی شقده شعردن بر فائده ، بر غایه آرایورلر . اوده مقامات توحید الواصلین ه اوقویانلری ایصال ایتمك ، و غافللری تهدید ایلهمك در .

ایکنجیسی حالات قلبیهیی . عشق حصوله کتیرن اسباب خارجیهنك تدقیق و تحقیقیله شعراً افادهسیدر . بوندن شونی استدلال ایدرزکه تحلیلات روحیه ، تحسسات روحیه بدایع خارجیهنك قارشوسنده هیچ دوشونلمامش ، یالکز اوچنجی قسمدهکی آه و فریادلر ، تظلم و شکایتلر طرزنده پك ابتدائی اولهرق کوستریله بیلمشدر .

مقصد و غایهسنیده اکثریا تصوفده کوسترمشلر ، بعضاًده بویوکلرك کبر و غروریني اوقشامق ایچون استعمال ایتمشلردر .

اسلاف شعرایی اوچ قسمه تفریق ایدییور .

« کندی قریحهسندن بکر فکره و خیال خاصه قادر » اولانلره مبدع و مخترع دییور .

کلام موزونه مقتدر اولوب هرکوردیکنی ، تصنیع ایتمکسزین ، موزون سویلینلری ایکنجی قسم عد ایدییور ، بونلر مقبول و مستحسن دکلدر .

بولدی . اول زمانکه قابل هابلی قتل ایتدی . آنی کوروب آدم صفینك سینه‌دن سکون و قراری کیتدی . نیچه روزکار واله وزار اولوب مرثیه طرزنده بر قاچ بیتی اوقودی . »

تذکرهٔ لطیفی : صحیفه ۸

ایکنجیسی‌ده کلام موزونك ، حق جل و علایه موزون و منظوم تسبیح و تقدیس ایله مشتغل ؛ یدنجی فلکده بر ملکدن صادر اولمش اولمسیدر .

اوزمان ، ادبیاتك نه صورتله تشکل ایتدیکی حقنده اوزون اوزادیه اجرای تدقیقات ایتمك غیر ممکن اولدیغی ایچون آنجق بو کبی « مه‌تافیزیك » قبیلندن بر طاقم روایتلرله مبدأ و منشئی تعیین ایدلمش ، حقیقتی جناب باری تعالی حضرتلرینك علم لایتناهیسنه براقلمشدر .

شعرك سبب تحریرینه کلنجه « شول شعراء فضیلت شعار و نظماء حقیقت کفتارکه « لسان الشعر مفتاح الجنه » مقتضاسنجه مفتاح زبانلری کلیددر کنجینهٔ کشف وبیان و مفاتیح ابواب جناندر . صنایع اشعار و بدایع اسمارلهکه کنوز حقایق اشعار و رموز دقایق اضمار ایدوب کاه نظم معنوی برله مقامات توحید الواصلین وکاه ادبیات معنوی بر له تهدید الغا فلین ایدرلر . وکاه اسباب حسن و احوال عشقی سبب ایدینوب ارباب حسنك اصحاب عشقه عشوه و کرشمه سن

بوكا بناءً بونلرك حيات خصوصيه‌لرينه واقف اولمه‌يەن كيمسه‌لر شعرلرينك مبهميتى قارشوسنده معناى ظاهرى‌دن باشقه هيچ برمعنا استخراج ايده‌مزلر .

تصوف آوروپايه غربلر طرفندن كيتديكى كبى عثمانليلرده عجم ادبياتندن كلديكى محتملدر ، با خصوص مولانا جلال الدين رومى حضرتلرينك تصوفك انتشارينه پك بويوك دخل و تأثيرى اولديغى غير قابل انكاردر .

برنجى دور

شعر و شاعر ، اقسامى . — شعرك مبدأ ومنشئى حقنده ايكى نظريه موجوددر . .

برى شودر :

« كتب تواريخده مسطور و السنهٔ ارباب اسماردە مذكوردركه حضرت آدم بنى و ابو البشر صفى‌كه مسجود ملائكهٔ مقربين مهبط لغات اولين و آخرينـدر ، شعر اول آندن صادر اولدى اول زماندن بو آنه كلنجه‌يه دينيلوب تزايد

او قدر حیاتی ، حقیقت حیاتی ، و اسرار اشیانی آکلار . مع مافیه بونی آکلامقله انسان تجرد ایتمش ، ابنای جنسنك اکثریسندن آیرلمش ، یوکسلمش اولور .

حالبوکه تصوفده اك صوك فکره ، اك صوك نقطه‌یه کوره اشیا و اشیاحه بر رمز و اشارت وضع ایتمك ، و بونلردن بر معنای باطنی ، بر سر معنوی اخراج ایتمك‌در . دیمك آرسطو فلسفه‌سنده بونك اساسلرینه تصادف ایدلمکده‌در .

ذاتاً آرسطو « هر حرکت بر مسبب تحتنده تکون ایدر . بر علته منقلب اولور . و مسببدن مسببه ایلرلرکن نهایت بر مسبب اولی‌ده توقف ایتمك مجبوریدر . چونکه بی نهایه تعاقب و تسلسل ایده‌مز . » دییه هر شیئی جناب واجب تعالی حضرتلرینه ایصال ایدیور . و فکر بو برنجی مسببه نه قدر یاقینلاشیرسه ، جناب واجب تعالی حضرتلرینی نه قدر آکلارسه حیاتی او قدر ایی آکلامش اولور . چونکه ناقصی تام و مکمل ، ازلی ابدی بولنان ایضاح وتفسیر ایده بیلیر .

ایشته اصحاب تصوف بو دقایقی نظر اعتباره آلهرق ، فنا و وحدت کبی احوال معنویه ایله اشتغال ایدرك عشق معرفة اللهی قلبلرنده بویوتمشلر ، هر شیده تحمید صانع تعالی ایچون بر معنا ، بر اشارت بولمشلر ، بونلره مقصود روحیلرینی ، عبادت معنویه‌لرینی ، عشق لاهوتیلرینی بیان و افاده ایتمك ایسته‌مشلردر .

اولدیغی زمان اوکافکار واشیای عادیه بوتون اسرارموجودیتنی تقریر وبیان ایتمکده تردد ایتمه‌یور . بوایسه تصوفدن باشقه برشی دکلدر . اساساً تصوفك هندستاندن منقول بولندیغی‌ده مرویدر.

یونانستانك تاریخ فلسفه‌سی تدقیق ایدلدیکی زمان بوکا آرسطوده تصادف ایدلمکده‌در .

آرسطونك « حیات ، حرکت ایتمکدر » نظریهٔ اساسیه‌سیله باشلایه‌رق هر شیده دها ایی آرامق احتیاجنه منقلب اولان سلسلهٔ تفکراتی تدقیق ایتمکله‌زین تصوفك اساسلرینی قورابیله‌ن بعض نظریاتی سرد ایده‌لم .

« غایه اوله‌رق تعقیب ایدیلن نعمت ؛ حرکت ایتمه‌نك سبب حقیقیسی دکلیدر ؟ »

« مکمل اولان مکمل اولمیانی ، علوی اولان دون بولنانی ، بر فکر تام بر فکر ناقصی ، انکشاف تام حالنده بولنان موجودیت راه انکشاف و نماده بولنان موجودیتی ایضاح وتفسیر ایدر . »

بوکا بناءً ، آرسطونك فلسفه‌سنده ، تام اولان ناقص اولانه مقدم وممتازدر .

شو سوزلره کوره ناقص ، و یا دون ، و یا انکشاف حالنده بولنان شیلر اوزرنده توقف ایتمه‌ملیدر ، بونلر حقنده تام بر معلومات ایدینه‌بیلمك آنجق تام ، علوی ، مکمل اولانی کشف ایتمکله اولور . فکر نه قدر بو نقطهٔ مکمله یاقلاشیرسه

مه‌ترەژی نامنده قادین زوجنه :

« جناب حق ، بیلمك ، آ کلامق ایچون نه یاپملیم ؟ بکا ذات باری تعالی حضرتلری حقنده برآز معلومات ویررمیسك ؟ » دیه صوردی . زوج « حیاتمك اك معزز ، اك مقدس رفیقه‌سی سن بکا نه‌کوزل شیلر سویله‌یورسك بیلیرمیسك ؟ شیمدی شوسویله‌یه‌جکم سوزلری دقتله دیکله ! برزوج ، زوجه‌سی طرفندن زوج اولدیغی ایچون دکل ، اونده جناب حقك قدرت صمدانیه‌سی بولندیغی ایچون سویلیر . بزده ، ارکلکلرده قادینلریمزی سورز ، فقط بوعشق ومحبت حق جل تعالی حضرتلرینه اونلرله انتقال ایتدیکمز ایچوندر .

سوکیلی قادینم ، بیلمه‌یه ، آ کلامه‌یه ، تصور وتفکره مجبور اولدیغمز یکانه شی حیاتده بودر . جناب واجب تعالی حضرتلرینی آ کلادیغمز ، بیلدیکمز دقیقه‌دن اعتباراً ، بوتون کائنات بزه معلوم اولور . »

شومکالمه‌یه دقتله عطف انظار ایدیله‌جك اولورسه ، نظریات تصوفك اساسلرینی بولمامق ، کورمامك قابل دکلدر : زوج طوغریدن طوغری‌یه زوجه‌یی یعنی اثری دکل ، مؤثری سویبور ، اونك موجویتنده مؤثری اوقویور ، اونی تقدیس وتحمید ایدییور . اعمال فکر ایدرك جناب حقه واصل اولدیغی زمان بوتون کائناتی ، واسرارینی آ کلایه بیلییور . یعنی هرفکرعادی‌یی فکر عالی ایله ایضاح وتفسیر ایدییور . فکر عالی‌یه واصل

ترجمه ایتمشدرکه بوکتابده هر سوزك نه‌یه اشارت اولدیغنه، نه‌دن عبارت بولندیغنه دائر تفصیلات واردر .

شرابك ، شمعك ، شاهدك نه‌یه اشارت ایتدیکنی مذکور کتابده شوسوزلرله کوسترمشدر .

شراب وشمع وشاهد نورمعنی
کورونمز کورونور چون عکس مولی
شراب اسراره شمع انواره بکزر
باقك شاهد یوزی دیداره بکزر
شراب وشمعه باق کیم سرمکتوم
سکا شاهد یوزندن اوله معلوم

تصوف ذکای بشری مادیات ، ظاهریات اوزرنده توقیف ایتمه‌یه‌رك ، اعمال ایله حدود مادیاتك خارجنه چیقارمق ، هرفکر عادی‌یی فکر عالی ایله ایضاح وتفسیر ایتمك ، حال ووحدت‌وفنا کی احوال معنویه‌یه حصراوقات ایله‌مك، هرسوزه، هرفکره، حتی هرلفظه برمعنا ، برتأویل ، براشارت وضع ایدرك بونکله جناب واجب تعالی حضرتلرینی ذکر وقصد ایله‌مکدر. بالجمله‌طرق عالیه‌نك اساسی تصوفدر .

هندستانده بونك اساسلرینه تصادف ایدلمکده‌در . هندستانه عائد شوحکایه‌نك ترجمه‌سی آز چوق بومسلکك مبادیسی حقنده بزه برفکر ویره‌بیلیر :

بحث ایدر ، فقط مقصدی بودکلدر . اساس مقصد تحمید صانع متعالدر .

حیاتده ، نه‌قدر کوزل شیلر وارسه بونلری عارفله حق آره‌سنده ظاهری برصورت تلقی ایدرلر . بوظاهریلکده قاله‌یوب ذکالرینه وسعت ویره‌رك ، هرجمیلك جمالنده پرتو دیدار حقی آرارلر . یعنی مطلوب اثرك مدح و ثناسی اولمایوب مؤثرك تقدیسیله هر لفظه آیریجه برمعنا ، هر اسمه برمسما ، هرکلامه برتأویل ، هرتأویله‌ده برتمثیل ویرمکدر .

بوصورتله هر یازدقلرینی حضرت خدای متعاله عائد وراجع اوله‌رق تلقی ایدرلر .

قسطمونیلی لطیفی افندی تذکرهٔ لطیفیسنده شو سوزلری سویله‌یور :

« اکرچه ظاهرده سوزلری تعریف حسن جمال وتوصیف خط وخالدر ، لکن معنیده تحمید صانع متعالدر . نته‌کیم کلستان نظمك بلبل سخنسرایی وشکرستان شعرك طوطیٔ شکر خایی اعنی میر علی شیر نوایی مرحمةالله‌علیه بویورر :

« کل‌یوزنده بلبل سنك اسرارکه ناطق
شمع وادیده پروانه سنك حسنکه شیدا »

سلطان اورخان غازی حضرتلرینك زمان سلطنتلرنده ظهور ایدن شیخ شیرازی فارسیدن علم تصوفه عائد «کتاب کلشن رازی»

مثابه‌سنده اولمدیغی ، و ذات مشارالیهك ناصیهٔ لامعه‌سی ظهور ایدر ایتمز کونش ایله تبین ایدن روز بردنبره اولامعه ایله تأید ایدرك کونشك ، کونش قارشوسنده‌کی موم کبی برحاله کلمسنه رمق قالدیغی تبیین ایدیلیر : بعده ممدوح کیم ایسه آنك یانده فلاطونك ، سینانك ، خلاصه نه‌قدر حکیم کلمشسه اصلا حکملری قالمدیغی ، مثلا سینانك اوممدوح یانده برخسته کبی قاله‌جغی فلان کبی مضمونلرله قاریشدیریله‌رق افاده اولونور ، واك صوکره « کونش » کائنات اوزرنده طوردقجه اوممدوحك دخی حیات شمس ایله رقابتی ادعا ایدیله‌رك قصیده‌یه ختام ویریلیر . وبعضاً آره‌ده برغزل همان حدود عقل وفکری چاك ایدن برطاقم فخریه‌لر بولنور . »

غزلیات‌ده بونك کبی کرك شکل ، کرك اساس اعتباریله بودورده هیچ برترقی وتجدد کوسترمه‌مشدر .

حالبوکه دورهٔ ثانیه‌ده بوکبی قیود آزچوق آتیله‌رق کرك نثرده ، کرك شعرده برچون تجددات ، برچوق ترقیات حصوله کلمشدر .

تصوف. — «Mysticisme» ادبیات عثمانیه‌نك مبادیسنده تصوف اهمیت مخصوصه‌یی حائز اولدیغی ایچون بوراده برآزده اوندن بحث ایتمك لازمه‌دندر .

تصوف ، کلامه ظاهری ، معنوی اولمق اوزره ایکی معنا ویرمکدر . ظاهراً شعرا ؛ حسندن ، عشقدن ، عیش ونوشدن

برطاقم تجددلرله آیرلدقلری ، شخصیتلرینك تأثیراتنه کوره بربرینه بکزه‌مه‌دکلری کورولور .

مثلا برنجی دورده ، طرز قصائد وغزلیات اساس وشکل اعتباریله تمامیله بربرینه مشابهدر .

عبد الحلیم ممدوح بك مرحوم تاریخ ادبیات عثمانیه‌سنده اساس و شکل قصائدی عمومی بر افاده تحتنده کوسترمك ایچون شو سوزلری سویله‌یور :

« قصائدده کی ردیف زحمتی چکیلیر دردلردن دکلدر . اوچیوز بیتدن عبارت اولان برقصیده‌ده ایکی مصراعلی هربیتك نهایتنه عینی کلمه‌یی تردیف ایله مصرع اول و ثانیده هپ آنی تأیید و تأکید ایتمك اوزره ادارهٔ فکر ایله‌مك زائدلکی نسبتنده کوچ برشیدر .

قصائدك اکثری حسیات مداهنانه ترجمانی اولمقله بونلرده، اساس فکر ایله اصلا تعریف قبول ایتمه‌یه‌جك بر طاقم ردیفلرده‌بولنورکه بونلری تأیید ضمننده ادارهٔ فکرو قلم حقیقةً متعسر در .

« زر » ، « کونش » ، « سوزم » و سائره‌کبی شیلر واکثر بر قاچ کلمه‌دن مرکب سوزلرله تردیف ایدیلیر .

وزرا و اکابر سائره‌یه یازیلان قصائدده مثلا کونشك منور عالم اولمسندن فلاندن بحث ایدیلوب طوریلورکن مع مافیه بوقدر شعشعه‌سیله برابر فلانجه ذاتك آت اوزنکیسنك پارلاقلغی

عصر هجری اوائلنده حصوله کلن تجدد شکل جمعیته قدر برنجی دور . اوندنصکره‌کی دوری ایکنجی دور ، ناجی زمانی زمان فترت، وادبیات جدیده‌یی‌ده اوچنجی دور تلقی ایده‌جکز.

واقعا اسکی ادبیات متخصصلری ندیم‌له ایکنجی دوری کشاد ایتمك ایسترلرسه‌ده بو نجه طوغری اولهماز . واقعا نوشهرلی ابراهیم پاشا زمانی تجدداتك مقدمه‌سی تلقی اولنه‌بیلیر. مع مافیه بومقدمه ایله همان بردور ادبی کشاد ایتمك ممکن دکلدر . چونکه ، ندیم یکی خیالله ، یکی سوزله ، حتی یکی دینیله‌جك براسلوبله شعر سویله‌مشسه‌ده اساس ، روح اعتباریله ماضیدن آیریله‌مامش ؛ یالکز اسکی وجوده یکی بر سوس ، یکی بررنك علاوه ایتمشدر . حتی فضولی ایله‌ده بردور ادبی آچانلر واردر . حالبوکه فضولی ، زمانه قدر ادبیاته صرف ایدیلهن مساعینك سریر اقبالنه اوطورمش بر داهیدر .

ادبیات دوره‌لرینك تقسیمی جمعیاتك تشکلاتنك تبدلنه کوره تفریق ایدیلیرسه دها طوغری ، دها مصیب اولور . بزده بونی ، بواساسی ، بونظریه‌یی تعقیب ایدرك ادبیاتمزی بالاده‌کی اوچ دوره‌یه تقسیم ایتدك .

اساساً ، هر دور ادبی ایچنده بربرینه بکزه‌مه‌ین ، ابداع واختراع درجه‌سنه واران برچوق شاعرلره ، برچوق ادیبلره تصادف ایدیلیر . فقط بونلره دقتله عطف انظار ایدلدیکی زمان برطاقم خصائص ونقائص مشترکه‌یه مالك اولدقلری ، ظاهری

تعقیب ایتمه‌سی منتظم ، قطعی اوله‌جق یرده غایت شدید هجوملرله مالی اولور . »

وقتاکه سینه‌سنده وجود بولدیغی جمعیت برشکل قطعی وثابته مالك بولنور . اوده اونکله برابر توقف ایدر ، آرزو وغایه‌سنی تعیین ایدر . وبونك تبدلیله اوده تبدل ایدر .

جمعیات بشریه ، منفرد انسانلر کبی قیصه ، محدود ، فانی برحیاته مالك دکلدر . برشکل جمعیتك تبدلیله اساس جمعیت‌ده تبدل ایتمز . برملتك تاریخی مختلف تشکلاتی ، مختلف تبدلاتی ، مختلف اشکال جمعیتی حاویدر . مع مافیه جمعیتك شکلنك تبدلاتی نسبتنده مختلف ادوار ادبیه هرملتده واردر .

بوکا بناءً در که ادوار ادبیه نامیله ، هرملتك تاریخنده مختلف ادبیات دوره‌لری واردر .

بزده طقوزنجی . اونجی عصر هجری‌یه قدر دولتمزك ، جمعیتمزك تمامئ تشکلیله اوغراشدق ، هدف مقصودیمز اولان ذروهٔ کماله بوعصر ایچنده داخل اولدق . وبو عصرده روحئ بغدادی ، فضولی ، باقی کبی ادبیاتمزك مدار افتخاری لایموت آثاری حصوله کتیرن شعرایه مالك اولدق . مع مافیه عثمانلیلغك تشکلندن اوزمانه قدر کچن دور تاریخئ ادبی آنجق بوایچه‌لکی ، بوحسن صنعتی ، بونفاست آثاری الده ایتمك ایچون صرف اولنان مساعئ متمادیه‌یه جولانکاه اولمشدر . بز ادوار ادبیه‌یی اون ایکنجی عصر هجری نهایتیله اون‌اوچنجی

ادوار ادبيه [١] . — برادبياتك تشكلى اشكال جمعيتك تشكلاتنه بكزر . برشكل حكومت مقصد وغايه‌سنه طوغرى ياواش ياواش اوتەيه برىيه طوتونه طوتونه ايلرلر . غايه‌سنى بولور . اوندنصكره بر طاقم يكى افكار و آمالك تحدثيله شكلنى برباشقه شكله افراغ ايچون سقوطه باشلار . ادبيات‌ده بويله‌در .

اساساً . صنعت سينه‌سنده نشو ونما بولدينى جمعيتك تصوير وافادهٔ تامى ديمك دكلدر ، صنعت اوجمعيتك روحنك ، غايهٔ خياليسنك افاده‌سيدر . بوكا بناءً ، روح نصل ذروهٔ كماله كلدكدنصكره ياواش ياواش سقوطه باشلار ، ذروهٔ كماله واصل اولمق ايچون برمقدمهٔ سعى وجدالدن كچرسه ؛ صنعت‌ده بونك كبى درجهٔ كماله وصول ايچون اوزون مدت چاليشير ، شكل حقيقيسنى بولمق ايچون جابالار ، نهايت بولور ، وبولدقدنصكره بريكى شكله ترك موقع ايتمك ايچون ضعيفلەمەيه . قوتدن دوشمەيه باشلار .

ادبيات ، تشكل ايدن جمعيتك حياتنى تعقيب ايدر : اونك مراحل تكاملاتندن كچر ، اونكله برابر كماله ايرر ، اونكله برابر سقوط ايدر .

« ابتدالرى كوزلدن زياده غايت متين ، يوكسك اولمقدن زياده كستاخ . بعض خصوصاتده متردد ، قرارسز ، ويولنى

[١] فاكدن مألاً .

بونك فعللریله دیکرلرینك فعللری آره‌سنده‌کی فرق وتخالف خصوصیله بزده‌کی ایجه‌لك ، لطافت ، نزاکت ، آهنکك دیکرینه تفوقی غایت بدیهی و آشکاردر .

مع مافیه بزم ترکستاندن کتیردیکمز ترکجه‌یه یقین ترکجه‌یی آناطولی‌ده ساکن بعض اهالیله روسیه وایران حدودنده بولنان بعض عشایر حالا استعمال ایتمکده‌در .

وبو صورتله لسان قولایلقله تشکل ایتدکدنصکره یاواش یاواش دها زیاده تکامل ایدرك ایجه‌لشمش ، کوزللشمشدر .

بر چوق زمانلر لسان فارسی عثمانلیلرك لسان رسمیسی اوله‌رق استعمال اولنمش ، بالآخره حال حاضرده‌کی ترکجه رسمی لسان مقامنه کچمشدر .

اساساً ، عثمانلیلغك بدایتنده اکثر ملوك اسلامیه لسان فارسی‌یی برلسان عمومی کبی استعمال ایدرلر . بربرلرینه کوندردکلری نامه‌لری فارسی لسانیله تحریر ایدرلردی .
خلاصه اوله‌رق شونلری تکرار ایده‌لم :

عثمانلیلر سلجوقی اتراکیله ، بالآخره اهتدا ایدرك بونلره التحاق ایدن اصل آناطولی اهالیسندن یکیدن کله‌رك اطرافه یاپیله‌ن ترکلردن مرکب برملتدرکه لسانلری فارسیدن ، عربجه‌دن ، اوغوز خان ترکجه‌سنك ایجه‌لشمش ، کوزللشدیرلمش شکلندن متشکلدر .

قورد اولوب کل کیر سورویه
ارسلان اول باقه کیرویه
جار ایدوب هایدی چریه
دل کچیدینی حصار یاپ

ازنیق شهرینه خور باقه
صقاریه صویی کبی آقه
ازنیکمیدی‌ده آل براقه
هر بر جنده حصار یاپ

عثمان ! ارطغرل اوغلیسك ،
اوغوز قره خان نسلیسك
حقك بر کمتر قولیسك
استانبولی آچ کلزار یاپ

شیمدی بونی نواینك شو برقاچ سطریله مقایسه ایدیکز !

ای فلك اوجی دیله اوتوب رفعتینك
ای وقو یاش دینی چالینیب نوبتینك
ملك سلیمان اوزا عشرت نمای
باشنکا سالمای کولا کاجز همای
حق که سالیب سایهٔ رأفت سنکا
روزی ایتیب تخت خلافت سنکا
. . . . . .

لسانك اوغوز خان ترکجه‌سندن پك زیاده آیرلمش اولدیغی کورولور .

بو شبهه‌سز آناطولی‌یه اولجه کلوب یرلشه‌ن ، لسانلرینی دها کوزل برشکله قویه‌ن اسکی اتراکله قانی خان ترکلرینك برلشمه‌سندن منبعثدر .

حتی ارطغرل غازی‌یه اسناد ایدیله‌ن شوشعرك سویلندیکی تاریخله برقاچ عصر صوکراکلن ترك شاعری « نوایینك » شعرلری آره‌سنده لسان اعتباریله پك بیوك فرق واردر .

« عثمان غازی‌یه خطاباً » [۱]

کوکل کراسته‌سیله ، بر
یکی شهر و پازار یاپ
ظلم ایله رنجیرلره
هر نه ایسترسه‌ن وار یاپ

اسکی یکی شهری باری
اینه کوله‌دك هپ واری
قیروب کچیردك کفاری
بروسه‌یی‌ده بیق تکرار یاپ

[۱] قسطمونیلی لطیفی افندی تذکره‌سنده اك اول شعر سویله‌ین خاندان عثمانلی سلطان مراد ثانی دییه ذکر ایتمش اولدیغندن مشار الیهه اسناد اولنان شعرك طوغری اولمه‌میده محتملدر .

بندکان مقبول صفای قلبله سنجاق همایونه استقبال ایدوب وبکلکمزی طوپلایوب کمال اطاعتله فرمان قضا جریانده مشروح اولان مواد علی رؤس الاشهار اوقوندقده سمعا وطاعة دیو انقیاد کوستروب دوام دولت پادشاهی یه اتفاقزله دعاوثنالر قیلوب کلبانکلر چکلدی. وغزاة رفیع الدرجاتك لوازمی انعام وارسال بیوریلان نقدیه واسلحه دن تکمیل قیلنوب بعنایة الله وتوفیقه ازنیق نواحیسنه جهاد اکبره عزم وتوجه قیلندی. اومرم که دولتلو پادشاهك خلد ظله خیر دعالری رفیق طریقمز اولوب عون حق رهنما ومعجزات جیب خدا هادئ طرق هوا اولوب ارواح انبیا قرین وهمت اولیاضمین واصحاب کرامك طریقهٔ حسنه لری شعار وفعال طیبه لری دثارمز اولوب اعدای بدرأی منکوب ومغلوب واقع اولهلر. بعنایة الله تعالی اکرچه بروسه جانبنه توجه اقدم کورینوردی لکن یکیشهرك ضبطنه ازنیق کفاری لعنهم الله مانع اولدقلری اجلدن حضورمزده اولان ارباب رأی مسلمانلر انك تقدیمین افضل کورمکین مبادرت اولندیکه « وماالنصر الله من عندالله » باقی حالاتی مزبور چاوش قوللریله کوندریلان طورغود الب غازی بندهٔ کمینه لرندن تفحص وتفقد بویوره لرکه اخبار خفیه واطوار خبیه مزه بالجمله واقف اولوب تقریرندنصکره فرمان پادشاهمزکدر. »

شومکتوبك مطالعه سیله لسانمزه ترکیبات فارسیه وعربیه نك هنوز عثمانلی حکومتی تشکل ایتمه دن کیرمش اولدیغی، حتی

محیطیه‌یه ، احتیاجات زمانه کوره وضع وتأسیس ایتمشلردی .

بوکا مثال اولمق اوزره ، سلطان عثمان غازی‌نك ، سلطان علاءالدین بن فراموز سلجوقی‌یه آق‌سنجاق ایله طبلخانه کوندرمش اولدیغندن بیان تشکری حاوی یازمش اولدیغی مکتوبی کوسترهلم :

« سدهٔ سنیهٔ حضرت خداوندکاری ابقاالله‌الملك الباری ترابنه عرض بندهٔ قدیمی بودرکه حالیاقدوة‌الاعاظم والاعیان قراجه بلبان چاوش زید قدره قوللریله بوجانسبار بنده‌لرینه توغ صبح طراز مهر علم وطبلخانهٔ محتشم وخلع شاهانه وسمند سود مند جندیانه وساز وسلب واوچ بیکدن زیاده اسلحهٔ متنوعه‌دن جبه‌خانه و یوزبیك درهم نقدیه مفصل ومشروح دفتریله کوندریلوب ومنشور مستوجب‌الحبور زرنکارده دخی اسکی شهری خطهٔ بیره ونواحیسنه ضم بویوروب بالجمله برسنجاقلق یراولمق اوزره تفویض وتقلید قیلوب بین‌الاقران سرفراز وممتاز بویورلمش حق سبحانه وتعالی حضرتی اول برهان امیرالمؤمنین لازال مؤیدا ومنصورا جنابنی جمیع سلاطین اهل اسلام ایچره سربلند قیلوب دارینده مقام رفیع ارزانی قیلو ویرمك اوزره سایهٔ سعادتلرین مفارق انامدن الی‌یوم‌القیام دور ومهجور ایتمه‌یوب نیجه بزمکی خالص بنده‌لرینك وارلغی راه شریفلرنده مبذول اولوب اول دولتلو پادشاهمزك اکسکلوکن کورمیه‌وز بحرمة سیدالمرسلین یارب‌العالمین ، وبعدالوصول بودیارده اولان

مکافاةً طومانیچ اوواسیله ، سکوت یایلاسنی آلمشدی .

عثمانلیلر تمامیله تأسیس استقلال ایتمه‌دن قارشولرنده اسکیدن کلمش ، اوزمانك مرکز ضیای معارفی ، منبع صنعتی اولان ایرانك طرز انشاسنی لسان رسمیسی اتخاذ ایتمش ، حتی کندی لساننی اسکی ، قابا شکلندن چیقارمق ایچون حال تکاملده بولنان ایران لسانیله عرب لساننـدن برچوق کلمه‌لر قبول ایتمش سلجوقی ترکلریله، بعده ترکستاندن آقین آقین کلن ترکمن ، ترك عشائرینی ، آناطولینك دائرهٔ اسلامیته کیرمش اسکی اهالیسنی بولمشدی .

اساساً ، قایی خان قبیله‌سی ، دیارروم طوغری هجرتی اثناسنده ایران ممالکندن کچمش اولمسیله بولسانه قارشو برتمایل مخصوص کسب ایتدیکی کبی خراسان جوارنده‌کی مدت اقامتلری‌ده بواستعدادی احضار ایتمشدی .

ازجمله سلجوقیلردن کلن فرمانلرك ، براتلرك فارسیجه یازلمسی ، وبونلره ینه فارسیجه جواب ویرلمسی ، ترك لسانـنك برچوق شیلری افاده خصوصنده‌کی عجزی بواحتیاجی تشدید وتقویه ایدیبوردی . دها صوکره دینك لسان اوزرینه اولان تأثیراتی بدیهی وبدیدار اولوب برچوق یرلرده آیات جلیله ، احادیث شریفه استعمالی ، عربستانك قربتی ، عرب لساننك مکملیتی‌ده عربجه برچوق کلمه‌لرك اخذواستعمالی مجبوریتنی تولید ایتمشدی. بوکابناءً قایی خان قبیله‌سنه منسوب ترکلر ، هنوز اعلان استقلال ایتمه‌دن حال حاضره‌کی عثمانلی لسانـنك اساسلرینی تأثیرات

بناءً علیه بز ، ترکستانده تولد ایدن اسکی ، اساسی ، ابتدائی ، عمومی ادبیاتی ترك ایله بوراده یالکز عثمانلی ادبیاتنی تدقیق ایده‌جکز . بونك ایچون‌ده ابتدا لساندن باشلامق اقتضا ایدر .

عثمانلی لسانی ، — معلومدرکه ترکستان تشکیلات قدیمه‌سی اعتباریله ، تاتارلردن ، حوارزمیلردن ، بخارالیلردن مرکب اولوب اسلامیتك ظهورندن بری ترکمنلر ، تاتارلر ، موغوللر ، اویغورلر کبی برطاقم قبائله آیرلمش اولوب آقینجیلقله مشغول ، بعض بویوك فاتحلره کندی یرلرینی براقه‌رق باشقه‌لرینك وطن ومحیطلرینه تجاوزله مشتغل ایدیلر . حتی بونلر اسیای صغرانك اورته‌لرینه قدر کلدکلری کبی ، آوروپایی‌ده استیلا ایتمشلردی. ایشته بونلردن سلجوقیلر ابتدا آناطولیده تأسیس حکومت ایده‌رك آناطولی‌یی ترکلشدیرمشلر ، اورایه ترك نسلنی کتیرمشلردر .

عثمانلیلرك جد اعلاسی سلیمان شاه ترکستانده برقبیله رئیسی ایکن جنکیزك تجاوزاتندن [۱] قورتیله‌مه‌یه‌رق ابتدا خراسانه ، اورادن‌ده ایرانی طولاشه‌رق اسیای صغرایه کیرمشدی، وفاتندن صکره اوغلی ارطغرل درت یوز چادر خلقیله سورمه‌لی چوقورده یرلشمش ، وبالاخره سلطان علاءالدین سلجوقیدن

---

[۲] بعض تاریخلر سلیمان شاهی جنکیزك امراسندان تلقی ایدرلر.

جمعیت صنعت حقنده آکلایان ، آکلامایان اولمق اوزره ایکیه منقسم اولمش اولور .

بو غایت طبیعیدر . مقرر در ، بونك تأثیرندن هیچ بر جمعیت ، هیچ بر قوم قورتوله‌مامشدر .

عثمانلیلرك ده ، اساساً ترك اولدقلری جهتله ، قابلیات و تمایلات مکتسبه‌لریله محیطك ، طرز معیشتك ، زمانك معنویات و مادیات اوزرینه تأثیراتنه تابع اشیا واشباح حقنده بر فکر مخصوص ابتدائیلری ، بر حس مخصوص ابتدائیلری طبیعی اوله‌رق وجود بولمش ، و غیر اختیاری اوله‌رق افاده ایدلمش ، بوندن ده بر ادبیات عمومی ، ادبیات قومی وجوده کلمشدر . فقط حرب و جدال ایله مشغول ، آقیندن آقینه شتابان ، روزکاره تابع ، هرکون باشقه بر محیطده ساکن ترکلرك شبهه‌سز مدایح شجاعت ، قصص فداکاران ایله مالی اوله‌جغنده شبهه ایدیله‌مه‌یه‌ن بو ابتدائی اثرلری زمانك سینهٔ کتمنده محو وخراب اولمش : بزه تام وقطعی بر معلومات ویره‌مه‌مشدر .

ذاتاً عثمانلی ادبیاتی ترکستانده‌کی ادبیات دیمك دکلدر . عثمانلیلر تشکلات موقعیه‌لری ، محاط بولندقلری ملتلرله دین وسیله‌سیله اتحاد ایتملری ، اوزمانده شرقك منبع علوم وفنونی مالکدن کچرکن ، قویلرك صنعیفلری آزچوق کندیلرینه قلب ایتمه‌سی قاعده‌سنه ، غیر اختیاری اوله‌رق ، تبعیت ایله‌ملری اعتباریله اونلردن پك زیاده اوزاقلاشمشلردر :

بونلرك حلقه‌لرندن بعضیسی بلکه بزم نظر تدقیقمزدن قاچار ، مع مافیه بونکله عدم موجودیتی اثبات ایدیله‌مز .

ذاتاً هر قومك صنعتی دیمك ، او قومك قابلیات و تمایلاب مکتسبه‌سیله معروض قالدیغی تأثیرات معنویه وجسمانیه‌دن متولد، اشیا و اشباحه عائد ، بعض افکار وحسیاتنك بنفسه افاده‌سیدر .

مقصدینه وصول ایچون استعمال ایتدیکی شیلری غایه تلقی ایتدیکی زمان ، صنعت عمومیتدن قورتولمش ، خصوصیته کیرمش دیمکدر . بونك ده سببی بر مدنیتك تولید ایتدیکی افکار و حسیات صرف اولنه اولنه یکیلکدن چیقار ، اسکیر ، بر تکرر حالنه کیرر . حالبوکه کیتدکجه ترقی ایتمکده اولان بشریت بوکهنه تکررك قارشوسنده بولنمقدن بیقار ، بر آز یکی بر شی ایستر . تجدید تحسسات ایچون افاده‌یه ، و بونك بیکلرجه حیله‌لرینه مراجعت اولنور . افاده‌نك قابلیت میخانیکیه‌سنك اك صوك نقطه‌لرینه قدر کیدیلور . اساساً صنعت ، حس عمومیی ، فکر عمومیی نقل و افاده‌یی غایه اتخاذ ایدرك طوغمش ایکن ، بوندنصکره افاده خصوصنی غایه اتخاذ ایتمش اولور . ایشته بو زمان بو حیله‌لردن ذوق طویان بر قسم ارباب مراقله ، جمعیتك یوزده طقسان طقوزینی تشکیل ایدن بونلردن بر شی آکلامه‌یان ، آکلامق ایچون جهد وغیرت ایتمه‌یه‌ن بر قسم عوام تشکل ایدرکه بو دقیقه‌دن اعتباراً

بر قومك روحنده یاشار ، و بونی هر شخص ، هر صنعتکار ابتدائی کندی تحسساتیله ملهماتنه بناءً مختلف صورتلرده عرض و بیان ایدر . بوندن عینی نقطه ، نوه اوزرنده‌کی تبدلات و تحولات وجود بولیر ، که بوکا وحدت فکر و حس اطرافنده‌کی افاده‌نك تبدلات و تحولات بی نهایه‌سی دینور .

فقط بونك‌ده برتکاملی ، برذروهٔ عالیه‌سی واردر ، که ادبیات بو نقطه‌ده تحول و تجدد ایدر . اولجه مقصدینه وصول ایچون خادم اولان شیلری ، واسطه‌لری ، بوندنصکره صنعت کندیسی ایچون غایه تلقی ایتمه‌یه باشلار .

مصرلیلر ، آشوریلر ، ژاپونلر ، چینلیلر ، بتون اقوام کندی روح و حسلرینك مولودی غیر اختیاری ، طبیعی بر صنعته مالك اولمشلر در . بو قومك هیئت مجموعه‌سنك روحنی افاده ایتدیکی جهتله عموم طرفندن قولایلقله آکلاشلمش ، تقدیر ایدلمشدر . اون ایکنجی و اون اوچنجی عصرده‌کی فرانسزلرله رنه‌سانس زمانندہ کی ایتالیانلرده عینی صنعت عمومی‌یه ، عینی حالت روحیه‌یه تصادف ایدلمکده در .

بو حادثه مربوط و منقاد تصادف بر حادثه دکلدر ، اساساً حیاتده هیچ بر شی یوقدر که اسباب و عوامله تابع اولمقسزین تصادفاتك تأثیریله وجود بولسون ، « تصادف ، اساساً ، بر نظریه ، بر فرضیه بیله اوله‌ماز . »

هر شی بربرینه مسلسل بر طاقم زنجیرلرله مربوطدر که

تاریخ ادبیات عثمانیه

صنعتك تشكلی [۱] . — ادبیات ، صنایع نفیسه‌نك قیمتلی و مهم بر رکنی اولدیغی ایچون صنعتك ناصل تشكل ایتدیکنی تدقیق ایتمك ، ادبیات تاریخلرینك مطالعه و تدقیقنده ، فائده‌دن خالی دکلدر .

جمعیات بشریه ، بر طاقم کوچك شخصی تشبثلرك نتیجهٔ طبیعیه‌سیله تشکل ایتدیکی کبی ادبیاتده تاریخك قید و بیان ایتدیکی بر طاقم اشخاص منفرده طرفندن حصول یافته اولمشدر .

بونلر آن تولدلرنده پك بسیط ، پك ابتدائی ، پك قابا اولمقله برابر سینه‌سنده وجود یافته اولدقلری ملتك حسیات و روحنی تمامیله اوقشایه‌جق ، تسکین ایده‌جك بر شکل و ماهیتده بولنورلر .

بعصاً بر فکر عمومی ، بر حس عمومی سنه‌لرجه کوچك

---

[۱] ومروندن مألاً .

PL
213
S9

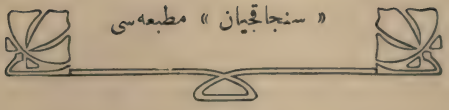

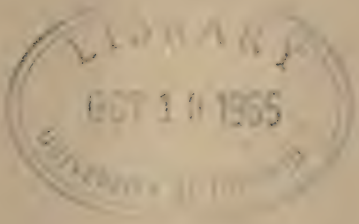

1015359

K 169
Süleymān, Şahābeddīn, 1885-1921
Tarih-i edebiyat-ı 'Oşmāniye

محرری : شهاب الدین سلیمان

تاریخ ادبیات عثمانیه

معارف نظارت جلیله‌سنك قبول ایتدیکی صوك پروغرام موجبنجه
اعدادیه‌نك التی ویدنجی سنه‌لرنده تدریس ایدلمك اوزره
ترتیب ایدلمشدر .

حق تألیف قانونی موجبنجه حقوق کامله‌سی محفوظ
و طابعلرینه عائد در .

صاحب و ناشرلری :
ی. آ. ل.

استانبول
سنجاقیان مطبعه‌سی — باب عالی جاده‌سی ۳۸
۱۳۲۸

Şehabeddin Süleyman

Tarih-i Edebiyyât-ı Osmaniyye

1328

341-

PL
213
S9

Süleymān, Şahābeddīn
Tārih-i edebiyāt-ı
'Osmānīye

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY